

9705

T. C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI

Arz-Yönlü Vergi Politikasının
Ekonomik Büyüme Üzerindeki
Etkileri

—1980 SONRASI TÜRKİYE ANALİZİ—

(DOKTORA TEZİ)

Coşkun Can AKTAN
T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Sabri TEKİR

İZMİR - 1989

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
İÇİNDEKİLER.....	I - V
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARZ-YÖNLÜ VERGİ POLİTİKASINA GİRİŞ

I. İKTİSADİ DÜŞÜNCENİN GELİŞİM SÜRECİNDE ARZ VE TALEP AĞIRLIKLI TEORİLER.....	5
II. TALEP-YÖNLÜ İKTİSAT VE 1970'Lİ YILLARIN İKTİSADİ SORUNLARI.....	8
A. Talep-Yönlü İktisadın Teorik ve Analitik Çerçevesi.....	9
B. Talep-Yönlü İktisat Politikasında "Keynes" ve "Keynezyenler" Tartışmaları	13
C. 1970'li Yılların İktisadi Sorunları ve Talep-Yönlü İktisat.....	15
C.1. Ekonomik Büyümedeki Azalma ve Prodüktivite Krizi.....	15
C.2. Kamu Sektörünün Büyümesi.....	17
C.3. Stagflasyon.....	23
C.4. Taksflasyon.....	27
D. Talep-Yönlü İktisadın Kısa Bir Değerlendirmesi.....	34
III. TALEP-YÖNLÜ İKTİSAT POLİTİKASINA ALTERNATİF İKTİSADİ DÜŞÜNCELER.....	36
A. Monetarizm (Chicago Okulu).....	36
B. Rasyonel Beklentiler Okulu.....	40
C. Kamu Tercihi Teorisi ve Anayasal İktisat (Virginia Okulu).....	43
D. Arz-Yönlü İktisat (Arz-Yönlü Vergi Politikası).....	48
IV. ARZ-YÖNLÜ VERGİ POLİTİKASI.....	49
A. Tanım.....	49
B. Temel İlkeleri.....	51
C. Tarihsel Kökenleri.....	52

V. HALDUN-LAFFER ETKİSİ.....	56
A. Hipotez.....	56
B. HL Hipotezinin Belirsizlikleri.....	58
C. Zaman Boyutu, Beklentiler ve Yüksek Vergi Çıkmazı.....	59
D. Gutmann Yorumu.....	62
E. HL Eğrisi ve Gutmann Etkisi.....	63

İKİNCİ BÖLÜM

ARZ-YÖNLÜ VERGİ POLİTİKASININ EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

- TEORİK VE AMPİRİK BULGULAR -

I. EKONOMİK BÜYÜME, EKONOMİK KALKINMA VE KAMU SEKTÖRÜ...	66
II. ARZ-YÖNLÜ VERGİ POLİTİKASI VE EKONOMİK BÜYÜME.....	71
A. Arz-Yönlü Vergi Politikasının Ekonomik Büyümeye Yönelik Başlıca Önerileri.....	72
A.1. Vergi İndirimleri Önerisi.....	72
A.1.1. Vergi İndirimlerinin Etkileri.....	72
a. Vergi İndirimlerinin Emek Arzı Üzerindeki Etkileri.....	72
aa. Gelir ve İkame Etkilerinin Şiddeti.....	76
ab. Ampirik Bulgular.....	78
b. Vergi İndirimlerinin Tasarruflar Üzerindeki Etkileri.....	81
c. Vergi İndirimlerinin Yatırımlar Üzerindeki Etkileri.....	83
A.1.2. Vergi Yükü - Ekonomik Büyüme İlişkisi Üzerine Ampirik Araştırmalar.....	84
a. Marsden Çalışması.....	84
b. Vedder Çalışması.....	88
A.2. Düz Oranlı Vergi ve Nakit Akışı Vergisi Önerileri.....	90
A.2.1. Artan Oranlı Gelir Vergisinin Eleştirisi.....	90
A.2.2. Düz Oranlı Vergi (Flat Rate Tax).....	91
A.2.3. Nakit Akışı Vergisi (Cash Flow Tax).....	99

III

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ARZ-YÖNLÜ VERGİ POLİTİKASININ ABD UYGULAMASI

I. ABD'NDE VERGİ İNDİRİMLERİ POLİTİKASI VE HL ETKİSİ ANALİZİ...	106
A. Mellon Vergi İndirimleri [1921-1926].....	107
B. Kennedy Vergi İndirimleri [1961-1966].....	110
B.1. Kennedy Vergi İndirimlerinin Etkileri.....	111
B.1.1. Kennedy Vergi İndirimlerinin Vergi Gelirleri Üzerindeki Etkisi.....	111
B.1.2. Kennedy Vergi İndirimlerinin Bütçe Açıklarına Etkisi....	114
B.1.3. Kennedy Vergi İndirimlerinin Kişisel Tüketim ve Tasarruflar Üzerindeki Etkisi.....	115
C. Reagan Vergi İndirimleri [1980-1988].....	117
C.1. Reaganomics ve Vergi Reformları.....	117
C.1.1. 1981 ERTA Reformu.....	118
C.1.2. 1982 TEFRA Reformu.....	118
C.1.3. 1986 TRA Reformu.....	119
C.2. Reagan Vergi İndirimlerinin Etkileri.....	122
C.2.1. Marjinal Vergi Oranlarındaki İndirimin Genel Bir Değerlendirmesi.....	122
C.2.2. Üretim ve Prodüktivitedeki Değişme.....	124
C.2.3. Toplam Vergi Gelirlerindeki Reel Artış Oranı.....	125
C.2.4. Vergi İndirimleri ve Bütçe Açıkları.....	126
D. Kısa Bir Değerlendirme.....	128

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ARZ-YÖNLÜ VERGİ POLİTİKASI VE
1980 SONRASI TÜRKİYE ANALİZİ

I. TÜRKİYE'DE İKTİSAT POLİTİKASININ TARİHİ GELİŞİMİ VE 1980 SONRASINDA GELİŞMELER.....	130
A. İktisat Politikasının Tarihi Gelişimi : Kısa Bir Özet.....	130
B. Yeni Model Arayışı : 24 Ocak Kararları ve Sonrasında Türkiye'de İktisat Politikası.....	132
II. 1980 SONRASI MALİYE POLİTİKASININ HUKUKİ YÖNDEN ANALİZİ.....	135
A. Kamu Harcamalarına ve Kamu Gelirlerine İlişkin Hukuki Normlar ve 1980 Sonrasındaki Değişiklikler.....	135
III. 1980 SONRASI MALİYE POLİTİKASININ İSTATİSTİKİ YÖNDEN ANALİZİ.....	140
A. Kamu Harcamaları Politikası.....	140
A.1. 1980 Öncesine İlişkin Veriler.....	140
A.2. 1980 Sonrası Analizi.....	142
B. Kamu Gelirleri Politikası.....	147
B.1. 1980 Öncesine İlişkin Veriler.....	147
B.2. 1980 Sonrası Analizi.....	150
IV. TÜRKİYE'DE 1980 SONRASI UYGULANAN VERGİ İNDİRİMLERİ POLİTİKASININ ARZ-YÖNLÜ ETKİLERİ.....	153
A. Ortalama Gelir Vergisi Oranları Trendi.....	153
B. Marjinal Gelir Vergisi Oranları Trendi.....	154
C. Kurumlar Vergisi Oranları Trendi.....	155
D. Vergi İndirimlerinin HL Etkisi Analizi.....	156
D.1. Vergi İndirimlerinin Toplam Piyasa Üretimi Üzerindeki Etkisi.....	157
D.2. Vergi İndirimlerinin Toplam Vergi Gelirleri Üzerindeki Etkisi.....	160

SONUÇ.....	164
EKLER.....	171
TABLolar, ŐEKILLER ve EKLER LİSTESİ.....	181
BİBLİYOGRAFYA.....	184

GİRİŞ

1929 Büyük Depresyonunun ortaya çıkardığı sorunların, klasik iktisadin temel prensiplerinden biri olan "Laissez-faire" politikasına dayalı olarak açıklanamaması, depresyon sonrasında alternatif bir iktisat politikası olarak talep-yönlü iktisadı (demand-side economics) gündeme getirmiştir. Klasik iktisadin temel görüş ve varsayımlarını bir çok yönlere eleştiren talep-yönlü iktisat, devletin ekonomik yapı içerisinde aktif bir rol oynamasını savunmuştur. Keynezyen iktisat, başlıca; maliye, para ve kredi, dış ticaret, dolaysız kontroller ve kamu girişimciliği politikalarından yararlanılarak sosyal refahın daha üst bir düzeye yükseltilebileceğini savunmuştur. Teorik temelleri, 1936'da Keynes'in "Genel Teorisi" ile atılan bu iktisat politikası, 1950'li ve 1960'lı yıllarda sanayileşmiş ülkelerde uygulamaya konulmuş ve oldukça başarılı sonuçlar elde edilmiştir. Bununla birlikte aynı iktisat politikası 1960'lı yılların sonlarına doğru ve özellikle 1970'li yıllarda karşılaşılan iktisadi sorunların çözümünde yetersiz kaldığından giderek önemini kaybetmeye başlamıştır. Bu yıllarda devletin artan fonksiyonları ve genişleyen boyutları ve bunun ortaya çıkardığı sorunlar yanısıra, ekonomik büyümenin yavaşlaması, üretkenlik krizi, "stagflasyon" ve "taksflasyon" fenomenlerine karşı, talep-yönlü iktisat politikasının çözüm önerememesi üzerine 1970'li yılların sonlarına doğru temelde klasik iktisat ilkelerine dayalı, ancak onu bazı yönlerden eleştiren ve yeniden yorumlayan başka iktisat politikası yaklaşımları gündeme gelmiştir. Monetarizm, rasyonel beklentiler okulu, ve arz-yönlü iktisat bu iktisat politikalarının başlıcalarını oluşturmaktadır. Bunun dışında, kamu tercihi teorisi de değişik bir açıdan talep-yönlü iktisadı eleştirerek, çağdaş iktisadi sorunlara "Anayasal İktisat Politikası" adı altında farklı çözümler sunmaktadır. Bu alternatif iktisat politikalarından Arz-Yönlü İktisat (Supply-Side Economics) bu çalışmanın konusunu teşkil etmektedir. Bu politika özellikle vergi indirimlerinin üzerinde durarak, bunun görece fiyatları pozitif yönde etkileyerek sonuçta toplam vergi gelirlerini ve toplam piyasa üretimini artıracığını öne sürmektedir. Arz-yönlü iktisat, vergi indirimlerine verdiği önem dolayısıyla aynı zamanda "arz-yönlü vergi politikası" (supply-side tax policy) olarak da adlandırılmaktadır.

Bu Araştırmanın kapsamı, tesbit edilen tez konusu başlığı çerçevesinde iki açıdan sınırlandırılmıştır :

1. Araştırmada spesifik olarak arz-yönlü vergi politikasının ekonomik büyüme üzerindeki etkileri analiz edilmektedir. Söz konusu politikanın diğer mikro ve makro ekonomik etkileri-örneğin vergi indirimlerinin enflasyon ve gelir dağılımı üzerindeki etkileri ekonomik büyüme ile ilişkili olduğu ölçüde incelenmekte ve bu konuda ayrıntılı analizler yapılmamaktadır.

2. Araştırma konusu esasen 1980 sonrası Türkiye uygulaması ile sınırlanmıştır. Bunun nedeni, ülkemizde, 1980 öncesi dönemde arz-yönlü vergi politikasını değerlendirmeye yarayacak bir uygulamanın mevcut olmamasıdır. Bilindiği üzere, ülkemizde şahsi gelir vergisi oranlarında 1963 yılından 1980 yılına kadar herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. 1980 yılı sonrasında ise gelir vergisi oranları kademeli bir şekilde indirilmiştir.

Diğer bir önemli husus da ABD'nde uygulanan arz-yönlü vergi politikasının araştırma kapsamına dahil edilmiş olmasıdır. Gerçekte, arz-yönlü iktisat politikası 1970'li yılların sonlarına doğru ABD'nde teorik olarak gündeme getirilmiş ve 1980 sonrasında bu konuda kapsamlı uygulamalar yapılmıştır. ABD'nde teoriyi destekleyen bazı önemli tarihsel uygulamalar da bulunmaktadır. Bu önemli faktörler ABD uygulamasını araştırma kapsamına dahil etmemize neden olmuştur.

Araştırma başlıca dört bölümden oluşmaktadır : "Arz-Yönlü Vergi Politikasına Giriş" başlığını taşıyan Birinci Bölümde, Talep-yönlü İktisat Politikasının teorik ve analitik yapısının bir özeti ve genel eleştirisi üzerinde durulmuş; 1980 sonrasında bu teoriye alternatif olarak gündeme gelen iktisat politikaları incelenmiş; ve daha sonra da bu alternatif politikalardan biri olan Arz-Yönlü İktisadın tanımı, temel ilkeleri ve tarihsel kökenleri araştırılmıştır.

Arz-yönlü vergi politikasının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin analiz edildiği İkinci Bölümde, ilk olarak bu iktisat politikasının temel önerisini oluşturan vergi indirimlerinin emek arzı, tasarruflar ve yatırımlar üzerindeki etkileri; teorik açıklamalar ve geometrik yorumlarla ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu arada vergi yükü ve ekonomik büyüme ilişkisi üzerine yapılmış ampirik çalışmalara özetle değinilmiştir.

Üçüncü Bölümde, önceki bölümlerde teorik çerçevesi çizilen ve ampirik çalışmalarla desteklenen arz-yönlü vergi politikasına ilişkin ABD'ndeki tarihsel uygulamalar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bölümdeki istatistiki verilerin analizi, arz-yönlü vergi politikasının Haldun-Laffer hipotezini değerlendirmeye yarayacak bazı önemli sonuçları ortaya koymaktadır.

Çalışmamızın son bölümünde ise Türkiye'de 1980 sonrası uygulanan maliye politikası "arz-yönlü iktisadi yaklaşımlar" açısından değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Bilindiği üzere, ülkemizde 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Programı ile ekonomik sistem politikasında karma ekonomi modelinden serbest piyasa ekonomisi modeline geçiş yönünde temel ilkeler belirlenmiş ve bu çerçevede mali sistemde önemli reformlar yapılmıştır. Bu reformlar içerisinde, araştırma konumuzu oluşturan vergi indirimleri politikasının ekonomik büyüme üzerindeki etkileri istatistiki veriler yardımıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Sonuç bölümünde ise Arz-yönlü vergi politikasının genel bir değerlendirmesi yapılmış ve çağdaş iktisadi sorunlara ne derece alternatif bir politika niteliğine sahip olduğu tartışılmıştır. Bu politikadan beklenen sonuçların alınması için başvurulabilecek önerilerde sunulmuştur.

Bu çalışmada kullanılan kaynakların önemli bir kısmı İngilizce eser ve makalelerden oluşmaktadır. Konu hakkında Türkçe literatürde çok sınırlı bilgi yer alması, bizi zorunlu olarak İngilizce literatürden geniş ölçüde yararlanmaya sevk etmiştir. Bununla birlikte Türkçe literatürde de çeşitli kitap ve makale bibliyografyalarının kapsamlı bir taraması yapılarak bu konuda bazı önemli çalışmalar elde edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARZ-YÖNLÜ VERGİ POLİTİKASINA GİRİŞ

1929 Büyük Depresyonunun ortaya çıkardığı sorunlara bir çözüm olarak getirilen ve 1950'li ve 1960'lı yıllarda uygulanan iktisat politikalarının esasını oluşturan talep-yönlü iktisat (keynezyen iktisat) 1970'li yıllarda etkileri iyice hissedilen yeni sorunlar dolayısıyla giderek önemini kaybetmeye başlamıştır. Böylece 1970'li yılların sonları ve özellikle 1980 başlarında adlarını yeni duymaya başladığımız alternatif iktisat politikaları gündeme getirilmiştir. Bu araştırmanın konusunu oluşturan arz-yönlü vergi politikası (supply-side tax policy) bu alternatif iktisat politikalarından birisini teşkil etmektedir.

"Arz-Yönlü Vergi Politikası", veya daha çok kullanılan bir deyimle "Arz-Yönlü İktisat Politikası", esasen Talep-yönlü iktisat politikaları uygulamaları sonucunda ortaya çıkan düşük üretimsizlik, tasarruf ve yatırımların azalması, yüksek enflasyon, işsizlik, bütçe açıkları vb. ekonomik sorunlara karşı özellikle vergi indirimlerinin etkili olacağını savunmuştur. Bu politikayı savunanların vergi oranları ve vergi gelirleri (aynı zamanda toplam piyasa üretimi) arasında kurmaya çalıştıkları ilişki (Laffer Etkisi), arz-yönlü vergi politikasının odak noktasını teşkil etmektedir.

Bu bölüm içerisinde önce talep-yönlü iktisadın kısa bir incelemesi yapılacaktır. Talep-yönlü iktisat politikasının ortaya çıkmasına neden olan gelişmeler kısaca özetlendikten

sonra, teorik ve analitik çerçevesi sunulacaktır. Daha sonra 1970'li yıllarda ortaya çıkan iktisadi sorunlar ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu kısımdaki açıklamalarda özellikle, talep-yönlü iktisat politikasının ne ölçüde bu iktisadi sorunların kaynağı olduğu da araştırılacaktır. Talep-yönlü iktisat politikasının genel bir değerlendirilmesi yapıldıktan sonra bu politikaya alternatif iktisat teori ve politikaları incelenecektir. Daha sonra da bu alternatif iktisat politikalarından -bu çalışmanın konusunu oluşturan -arz-yönlü vergi politikasının teorik ve analitik yapısı ayrıntılarıyla ortaya konulmaya çalışılacaktır.

I. İKTİSADI DÜŞÜNCENİN GELİŞİM SÜRECİNDE ARZ VE TALEP AĞIRLIKLI TEORİLER

İktisat, bir bilim dalı olarak arz ve talep arasında ne şekilde denge kurulacağını araştırır. Arz, bir ekonomide üretilen mal ve hizmet miktarını ifade eder. Talep kavramı ise, ekonomik birimlerin mal ve hizmetlere olan ihtiyacını açıklar. Şu halde, iktisat bilimini, üretim ile tüketim arasında ne şekilde denge sağlanacağını araştıran bir sosyal bilim dalı olarak da tanımlamak mümkündür. Bir ekonomide arz için gerekli olan kaynaklar, ya da teknik deyimle üretim faktörleri (doğal kaynaklar, emek, sermaye, mütezebhis) kıtır. Oysa, insanların mal ve hizmetlere olan ihtiyacı olarak tanımlanan talep ise sınırsızdır. Kıt kaynaklar-sınırsız ihtiyaçlar olgusu mutlak olarak ekonomide arz ve talep arasında bir dengesizliğin olması sonucunu ortaya çıkarır. Tüm ekonomik birimlerin mal ve hizmetlere olan talebinin (toplam talep), ekonomide üretilen toplam mal ve hizmetlerden (toplam arz) fazla (eksik) olması durumunda ekonomide enflasyonist (deflasyonist) eğilimler ortaya çıkar. Kısaca, ekonomik istikrarsızlık olarak tanımlanan toplam arz-toplam talep dengesizliği ayrıca bir ekonomideki kaynak kullanımı, gelir ve servet oluşumu, ekonomik büyüme ve kalkınma üzerinde de önemli ölçüde etkide bulunur.

Toplam arz ve toplam talep arasındaki dengesizlikler ve bunun ortaya çıkarttığı sorunlar, iktisatçıları ülkenin (ve dünya ekonomisinin) içinde bulunduğu konjonktüre göre arz-ağırlıklı ya da talep-ağırlıklı politikalar uygulamayı önermelerine neden olur. Makro iktisat teorisinin gelişim çizgisi incelendiğinde bazı dönemlerde toplam arza ağırlık veren teori ve politikaların geçerli olduğu görülür. İktisatın bir bilimsel disiplin olarak ortaya çıkmasında önemli katkılarda bulunan merkantilistler esasen arz-ağırlıklı bir teoriyi benimsemişlerdir. 16. yüzyıldan başlayarak 18. yüzyılın sonuna dek süren dönemde Merkantilizm, esasen kapitalizmin

kurumsallaşmış ilk aşamasını oluşturmuştur. Merkantilizm, devlet müdahalesini öngören "kuralcı" özelliği yansırı bir ülkenin zenginlik ve refahını, mümkün olduğunca diğer ülkelere değerli maden karşılığında mal ihraç etmeye bağlamış olması nedeniyle "ücarı" bir özelliğe de sahiptir. Merkantilizmin bu ikinci özelliği onun, arz-yönüne ağırlık veren bir teori olduğunu göstermektedir. Arz-yönüne ağırlık veren merkantilizm, arzı gereği gibi artıramadığı için, bir başka deyişle "prodüktivite krizi" nedeniyle yıkılmıştır (1).

Merkantilizmin iflasından sonra gelişen sanayi kapitalizmi döneminde fizyokratlar, ekonomide bir "doğal düzen" in; klasik iktisatçılar da bir "görünmeyen el" in varlığından söz etmişler ve ekonomide toplam arz ve toplam talep arasındaki dengesizliklerin esasen geçici olduğunu ve bu dengesizliklerin piyasanın kendi mekanizması (fiyat süreci) içerisinde çözüme kavuşturulabileceğini savunmuşlardır. Fizyokratlar da merkantilistler gibi arza ağırlık vermişlerdir. Fizyokratlara göre ekonomide tek verimli faaliyet alanı tarımdır. Onlara göre tarım sektöründe, çiftçinin emeği ile toprağın verimi bir net hasıla ortaya çıkarır. Fizyokratlar bir ülkenin zenginliğini bu net hasılanın artışına bağlamışlardır. Modern iktisat bilimini ortaya koyan klasik iktisat teorisi de fizyokratlar gibi arza ağırlık vermiştir. Klasik iktisatçılardan J.B.Say ortaya koyduğu ünlü "Piyasalar Kanunu" (The Law of Markets) bir ülkenin zenginlik ve refahının tüketim değil üretim olduğunu açıklamıştır.

Arza ağırlık veren klasik iktisat teorisi esasen 1929 Büyük Depresyonuna kadar geçerliliğini korumuştur. Ancak onsekizinci yüzyılda Avrupa'da sosyal ve iktisadi yapının hızla değişmesi sonucunda ortaya çıkan işsizlik ve gelir dağılımındaki adaletsizlikler klasik iktisada bir tepki olarak sosyalist iktisadi düşünceyi gündeme getirmiştir. Onsekizinci yüzyılın sonuna değin iktisadi konular ile ilgilenen düşünürler, üretimin nasıl artırılması gerektiği konusu üzerinde durmuşlar, buna karşın talep ve bölüşüme yönelik konulara çok az değinmişlerdir. Bu gelişmeler, birey yerine toplumu ön plana çıkaran, talep ve bölüşüm konuları üzerinde duran sosyalist iktisadi düşüncenin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sosyalizme göre, sanayi kapitalizminin gelişmesi ile emek-yoğun üretim teknikleri yerine, sermaye-yoğun üretim tekniklerinin kullanılmaya başlanması giderek işsiz sayısını artırmış, işsizliğin artması ile birlikte işçilere

(1) Savaş (1984), 5.

ödenen ve emeğin tam karşılığı olmayan nominal ücretlerde de azalmalar olmuş, bu durum sonuçta ekonomide toplam tüketim harcamalarını azaltmıştır. Sosyalizme göre, sermaye-yoğun üretim araçlarının, üretimini artırdığı mallara karşı yeterli ölçüde bir talep oluşturulamaması nedeniyle arz, talebi aşar. Talep yetersizliği, sermaye sahiplerinin de iflası anlamına gelir ve kapitalist ekonomide bunalımlar başlar. Bu çerçevede, sosyalizmi talebe ağırlık veren ilk iktisadi düşünce olarak ele alınabilir (2).

Arza ağırlık veren klasik iktisadi düşünceye asıl önemli eleştiriler 1929 Büyük Depresyonunun ortaya çıkardığı sorunları çözmek amacıyla gündeme getirilen Keynezyen İktisat tarafından yapılmıştır. Keynezyen iktisadın teorik çerçevesi 1936 yılında İngiliz iktisatçı J.M.Keynes'in ünlü "Genel Teori"sinde sunulduktan sonra, bu politikaya dayalı olarak pek çok ülkede toplam talebi artıracak uygulamalara başlanmıştır. Çağdaş iktisat politikasının temelini oluşturan Keynezyen İktisat teorisi, toplam talebe verdiği önem dolayısıyla Talep-Yönlü İktisat (Demand-Side Economics) olarak adlandırılmıştır. Bu iktisat politikası özellikle 1950'li ve 1960'lı yıllarda en parlak dönemini yaşamıştır. Ancak bu defa 1970'li yıllarda ortaya çıkan yeni iktisadi sorunlar, talep-ağırlıklı iktisadi reçeteler ile çözülemeyince 1980 başlarında adlarını yeni duymaya başladığımız -özde klasik iktisadi düşünceye dayalı- yeni iktisat politikaları gündeme getirilmiştir. Monetarizm, Kamu Tercih Teorisi, Rasyonel Beklentiler Teorisi ve Arz-Yönlü İktisat olarak literatüre giren bu teori ve politikalar 1970'li yılların üretkenlik krizi, ekonomik büyümenin yavaşlaması, stagflasyon, taksflasyon ve kamu sektörünün büyümesi gibi konulara alternatif çözüm önerileri sunmuşlardır. Keynezyen iktisat çeşitli yönlerden eleştiren bu teorilerin tamamı arza ağırlık vermişlerdir. Ancak, konuya asıl ağırlık veren ve spesifik olarak inceleyen arz-yönlü iktisat olmuştur. Buraya kadar yapılan açıklamaların bir özeti Tablo:1 de sunulmaktadır.

Tabloda arza ağırlık veren teoriler olarak yer alan Monetarizm, Kamu Tercih Teorisi ve Rasyonel Beklentiler Teorisinin asıl inceleme alanları farklı olmasına rağmen ileride geniş ölçüde açıklanacağı üzere temelde klasik iktisada dayalı teorilerdir. Keynezyen İktisat, tüm bu teorilere

(2) Ersoy (1986), 169,191.

karşı devletin ekonomide çeşitli politikalarla toplam talebi etkileyebileceğini iddia etmektedir. Asıl araştırma konumuzu oluşturan arz-yönlü iktisadi incelemeden önce talep-yönlü iktisadi kısaca incelemekte yarar bulunmaktadır.

Tablo:1 İktisadi Düşüncenin Gelişim Sürecinde Arz ve Talebe Ağırlık Veren Teorilerin Sınıflandırılması

<u>Arz-ağırlıklı Teoriler</u>	<u>Talep-ağırlıklı Teoriler</u>
1. Merkantilizm	1. Sosyalist İktisadi Düşünce
2. Fizyokratizm	2. Keynezyen İktisat (Talep-Yönlü İktisat
3. Klasik İktisat	
4. Neo-Klasik İktisat	
5. Monetarizm	
6. Kamu Tercihi Teorisi	
7. Rasyonel Beklentiler Teorisi	
8. Arz-Yönlü İktisat	

II. TALEP-YÖNLÜ İKTİSAT VE 1970'LI YILLARIN İKTİSADİ SORUNLARI

Talep-yönlü iktisat, 1929 Büyük Depresyonunun ortaya çıkardığı işsizlik ve toplam talepteki yetersizlikleri gidermek üzere geliştirilmiş bir iktisadi düşüncedir. I. Dünya savaşı sonrasında toplam arzdaki düşüş, belirli ölçülerde giderilmeye çalışılmış olmasına rağmen, toplam talepteki azalmayı giderici önlemler yeterince alınmamıştır. Bu nedenle etkileri hemen bütün dünyada hissedilen bir kriz yaşanmıştır. 1929 Büyük Depresyonuna değin dünya iktisat politikasına, klasik iktisadi düşüncenin egemen olması, böylece iktisadi sorunların çözümünde devletin düzenleyici ve müdahale edici görevlerini belirleyen kural ve normlara yeterince önem verilmemesi bunalmın diğer bir nedeni olmuştur. 1929 Büyük Depresyonu iktisadi yaşamda başlıca şu sorunlara yol açmıştır:

Büyük Depresyon öncesinde ABD'nde hisse senetleri üzerinde yoğunlaşan spekülasyon davranışları hisse senetleri fiyatlarını artırmış, 1929 yılının Ekim ayının son haftasında ise hisse senetleri fiyatları hızla düşmüştür. ABD'ndeki menkul kıymetlere yatırım yapan kişi ve kurumlar bir hafta içerisinde 40 Milyar Dolarlık bir zarara uğramışlardır. ABD'nde menkul kıymetler piyasasındaki panik kısa bir süre içerisinde Avrupayı da etkilemiştir. Amerika ve

Avrupa'daki bu gelişmeler işsizliğin hızla artmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler GSMH'nin da azalması sonucunu doğurmuştur. ABD'nde 1929 yılında 104.4 Milyar Dolar olan GSMH, 1933 yılında 56 Milyar Dolara inmiştir (3). İşte talep-yönlü iktisat, yirminci yüzyılın ilk yarısında görülen 1929 Büyük Depresyonun ortaya çıkardığı sorunlara çözüm bulmak üzere geliştirilmiş bir teoridir. Aşağıda bir teori ana hatlarıyla özetlenmeye çalışılmıştır.

A. Talep-Yönlü İktisadın Teorik ve Analitik Çerçevesi

Talep-yönlü iktisadı, ekonomide etkin kaynak kullanımının sağlanması, ekonomik büyüme ve kalkınmanın gerçekleştirilmesi, adil bir gelir ve servet dağılımının temini ve ekonomik istikrarın sağlanması için devletin "toplam talep" üzerinde yönlendirici kararlar almasını öneren bir iktisadi düşünce olarak tanımlamak mümkündür. Talep-yönlü iktisadın teorik temelleri J.M.Keynes tarafından 1936 yılında yayınlanan "İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi" adlı eserinde yer almıştır. Keynes, kısaca "Genel Teori" olarak anılan eserinde klasik iktisadi düşünceyi başlıca şu açılardan eleştirmiştir (4):

1. Klasik iktisatçılardan Jean Babbiste Say tarafından "Arz Kendi Talebini Yaratar" (Supply Creates Its Own Demand) şeklinde ifade edilen Piyasalar Kanunu (The Law of Markets) gerçek iktisadi yaşama uygun değildir. 1929 Büyük Depresyonu açık bir şekilde toplam talep yetersizliğinden kaynaklanmıştır. Toplam talep, klasik iktisatçıların iddia ettikleri gibi arzın bir fonksiyonu değildir. Aksine toplam arz, toplam talebin bir fonksiyonudur ve toplam talep tarafından yönlendirilir. Keynes'e göre ancak "üretimin ve istihdamın bütün düzeyinde toplam talep fiyatının toplam arza eşit olduğu noktada arz kendi talebini yaratar" (5). Keynes'in Genel Teorisi 1929 Büyük Depresyonun ortaya çıkardığı işsizlik ve yetersiz üretimin sebebi olarak "efektif talep"teki yetersizlikleri görmekte ve Say'ın Piyasalar Kanununa karşılık olarak "Talep Kendi Arzını Yaratar" (Demand Creates Its Own Supply) görüşünü savunmaktadır. Bu görüşün

(3) Ersoy (1986), 214.

(4) Bkz: Ersoy (1986), 217 ; Türk (1979), 8-10. ; Kazgan (1980), 254-258.

(5) Keynes (1967), 21.

gerisinde talep yükseldiğinde bunun üreticilerin yatırım arzularını da artıracakı görüşü yatmaktadır (6). Keynezyen İktisat, özel tüketim ve yatırım harcamalarının yetersizliği durumunda, yani depresyon dönemleride devletin "telafi edici maliye politikası" (Compensatory fiscal policy)uygulayarak özel tüketim ve yatırım harcamalarını uyarmasını önermektedir (7).

2. Klasik iktisat teorisinde savunulduğu gibi ekonomi her zaman tam istihdam denge düzeyinde bulunmaz. "Görünmez el"ın ekonomiyi "kendiliğinden" ve "daima" tam istihdam denge düzeyinde koruması mümkün değildir. Tam istihdam denge düzeyinden sapmalar devletin düzenleyici ve müdahaleci önlemler almasını gerektirir. Keynes'e göre laissez-faire politikası tutarsızdır. Toplam arz ve toplam talep arasındaki dengesizlikleri devletin mali ve parasal araçlarla gidermesi gerekir.

3. Tasarruf ve tüketim fonksiyonlarını, faiz oranı değil, gelir belirler. Diğer bir deyişle, tasarruf, klasik iktisatçıların savundukları gibi faizin değil, gelirin bir fonksiyonudur. Faiz hadleri, para arzı ve talebi arasındaki ilişkilere göre belirlenir.

4. Klasik Miktar Teorisi geçersizdir. Para arzında meydana gelen artışların tamamı enflasyonist değildir. Para arzındaki artışların bir kısmı muamele motifi (transactions motive) dışında, spekülasyon motifi (speculative motive) ve ihtiyat motifi (precautionary motive) ile belirli bir süre harcanmadan elde tutulmaktadır (8).

5. Ücret düzeyinin düşmesi ile istihdam hacminin her zaman genişlemesi beklenemez. Zira, üretim tekniği veri iken istihdam düzeyini, emeğin marjinal verimini ve reel ücreti belirleyen etken efektif taleptir.

(6) Tyler Cowen ve Michael Evans bu görüşü Keynes Kanunu (Keynes'Law) olarak adlandırmaktadırlar. Bkz: Cowen (1982), 178-182. ; Evans (1962), 33-34.

(7) Keynezyen Maliye Politikası konusunda ayrıntılı bilgi için Bkz: Devrim (1983); Türk (1979).

(8) Keynes (1967), 170.

Bu açıklamalardan sonra şimdi Genel Teori'nin analitik yapısını incelemeye çalışalım : Bilindiği üzere Keynes, Genel Teorisi ile 1950'li yılların başlarından 1970'li yılların sonlarına değin geçen dönemde iktisat politikasına hakim olan makro iktisat teorisinin temellerini ortaya koymuştur. Keynes, bu ünlü eserinde makro ekonomik denge oluşumunu "efektif talep" ilkesinden hareketle, tüketim, yatırım ve tasarruf fonksiyonları vasıtasıyla incelemeye çalışmıştır. Keynes'e göre bir ekonomide üretim faktörlerinin kullanıldığı sınıra kadar toplam arz elastikliği sonsuz varsayılabilir. Diğer bir deyişle, tam istihdam denge düzeyine kadar toplam talepteki her artış arzı da peşinden sürükler. Bu bakımdan denge gelir düzeyini belirleyen etken efektif taleptir. Keynes, efektif talebi bir toplumda müteşebbislerin mevcut istihdam seviyesinde sahip oldukları üretim faktörlerinden elde etmeyi umdukları gelirlerin toplamı olarak ele almaktadır. Keynes Genel Teoride şu tanıma yapmaktadır : "Efektif talep, müteşebbislerin elde etmeyi umdukları toplam gelir (ya da hasıla)dır ve bu kavram cari istihdam düzeyinde diğer üretim faktörlerinin gelirlerini de kapsar. Toplam talep fonksiyonu, çeşitli hipotetik istihdam hacimleri ile üretimden elde edileceği umulan hasılat arasında ilişki kurar; efektif talep, toplam talep fonksiyonunun etkin olduğu noktadır. Arz koşulları ile birlikte ele alındığında efektif talep müteşebbislerin kâr beklentisini maksimize eden istihdam düzeyine uygun düşer (9).

Efektif talep, Keynes'in modelinde bir başka ifadeyle tüketim ve yatırım harcamalarının toplamından oluşur. Keynes'e göre ekonomi, klasik iktisatçıların ifade ettiği gibi her zaman tam istihdam denge düzeyinde bulunmayacağından, ekonominin içinde bulunduğu konjonktüre göre devletin tüketim ve yatırım harcamalarını artırması (azaltması), yani efektif talebi bir araç olarak kullanması gerekmektedir.

Keynes'e göre makro ekonomik denge açısından efektif talep stratejik bir role sahiptir. Keynes, efektif talebi yaratan başlıca üç fonksiyondan söz etmektedir : Tüketim fonksiyonu, tasarruf fonksiyonu ve yatırım fonksiyonu. Keynes, Genel Teori'sinde tüketime özel bir ağırlık vermiştir. Keynes'e göre, "tüketim, bütün ekonomik faaliyetlerin tek amacıdır. İstihdam imkanları zorunlu olarak bir dereceye kadar toplam talep ile sınırlıdır" (10). Tüketim

(9) Keynes (1967), 55.

(10) Keynes (1967), 104.

fonksiyonu, tüketicilerin harcama eğilimlerini gösterir. Tüketim harcamaları milli gelirin artan bir fonksiyonudur.

Keynes'e göre efektif talebin diğer bir unsuru tasarruf fonksiyonudur. Tasarruflarda milli gelirin artan bir fonksiyonudur. Genel Teori'de, yatırım fonksiyonu ise milli gelir değişmelerinden bağımsız (otonom yatırımlar) ve milli gelirin artan bir fonksiyonu (uyanmış yatırımlar) olarak ele alınmıştır. Bağımsız yatırım fonksiyonunda girişimcilerin yatırım kararlarını milli gelir düzeyinin belirlemediği varsayılmaktadır. Girişimciler yatırım kararlarını verirken kullandıkları sermayeye ödedikleri faiz ile yatırım sonunda elde edeceği yarar karşılaştırır. Yatırımın belli dönemler sonunda girişimciye sağlayacağı yarar, yani sermayenin marjinal etkenliği faiz haddinden büyük ise girişimci yatırım kârlı bulur, aksi durumda ise girişimci yatırım yapmaktan vazgeçer. Keynes, Genel Teori'de şu görüşlerini belirtmektedir : "Yatırım oranındaki bir artış (azalış) tüketim oranında da bir artış (azalış) doğuracaktır. Çünkü, toplumun davranışı genellikle, gelirlerinin yükselmesi (azalması) halinde, gelirleri ve tüketimleri arasındaki açığı genişletmeleri (daraltmaları) temayülündedir. Yani, tüketim oranındaki değişiklikler, genel olarak gelir oranındaki değişiklikler ile aynı oranda ve ancak miktar olarak azdır" (11).

Genel Teori'de makro ekonomik dengenin; toplam arz ile toplam talebin eşitlendiği noktada veya toplam yatırımlar ile toplam tasarrufların eşitlendiği noktada gerçekleşeceği belirtilmektedir. Toplam talebin, toplam arzdan fazla olması (veya yatırımların tasarruflardan fazla olması) durumunda ekonomide bir enflasyonist açık ortaya çıkar. Toplam talebin toplam arzdan az olması (yatırımların tasarruflardan az olması) durumunda ise bir deflasyonist açık söz konusu olur. Keynes'e göre enflasyonist ve deflasyonist açığın giderilmesi, devletin efektif talebi yönlendirmesi ile mümkün olur. Örneğin, devlet depresyon dönemlerinde kamu harcamalarını artırması ve vergi oranlarını indirmesi gerekir. Enflasyon dönemlerinde ise bunun tersini yapmak gereklidir. Keynes'e göre devletin efektif talebi yönlendirmesi otonom yatırımları artırması ile söz konusu olur. Keynes, otonom yatırımlardaki artışın milli gelirden meydana getireceği artışı veya azalışları "çarpan" kavramı ile açıklamaktadır. Devletin kamu harcamalarını artırması, sonuçta ekonomide milli gelirden ve dolayısıyla tüketim harcamalarında artışlar doğurur. Keynes,

(11) Keynes (1967), 248.

tüketim malları talebindeki değişmelerin ise bu kez yatırım harcamalarını uyaracağını belirtmektedir. Bu şekilde uyarılmış yatırımlarda "hızlandırıcı" katsayısı kadar milli geliri artıracaktır (12).

Keynes, Genel Teorisi ile klasik iktisatçıların işsizlik sorunu ile ilgili yaklaşımlarını da eleştirerek bu konuda farklı bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Bilindiği üzere, klasik iktisat teorisi, işsizliğin nedeni olarak, işçilerin tam istihdam denge düzeyindeki marjinal verime eşit ücrete razı olmamalarını, daha yüksek ücret talep etmelerini göstermektedir. Klasik iktisat teorisinde, emek arzı, reel ücretin bir fonksiyonu olarak kabul edilmiştir. Keynes, klasik iktisatçılardan farklı olarak iradi işsizlik dışında gayri iradi işsizlik üzerinde de durmuştur (13). Keynes'e göre gayri iradi işsizlik sorununun çözümü için devletin yatırımları artırarak emek talebini genişletmesi gereklidir.

B. Talep-Yönlü İktisat Politikasında "Keynes" ve "Keynezyenler" Tartışmaları

Keynes'in "Genel Teorisi" ve diğer eserleri üzerindeki düşünceleri, zaman içerisinde iktisatçılarda farklı şekillerde yorumlanmıştır. Diğer bir ifadeyle, keynezyen iktisat zamanla kendi içerisinde bölünmelere neden olmuştur. "Keynes, bir keynezyen miydi?", "Keynes kendi analizini kendi yıktı" şeklinde gelişen bu tartışmalar, günümüze değin keynezyen literatürde bazı farklı akımların ortaya çıkmasına neden olmuştur. 1970'li Yıllarda ortaya çıkan sorunları incelemenden önce bu belirttiğimiz akımları kısaca özetlemekte yarar bulunmaktadır.

1. Neo-klasik Keynezyen İktisat [Neo-Walrasian Denge Analizi] : 1936 yılında J.M.Keynes'in Genel Teorisi'ni yayınlamasından sonra, bu teörinin akademik çevrelerde tanınmasında ve benimsenmesinde J.Hicks'in önemli katkılan olmuştur. Hicks, 1937 yılında yayınladığı ünlü makalesinde ("Mr.Keynes and the 'Classics'") (14). Keynes'in Genel Teorisindeki görüşlerini klasik iktisadın temel ilkeleri ile bağdaştırarak adeta iki teörinin sentezini

(12) Bkz: Keynes (1967), 135,146.

(13) Keynes, (1967), 15.

(14) Hicks (1937).

yapmıştır. Hicks, çalışmasında önemli ölçüde Walras Genel Denge Modelinden etkilenmiş, böylece Keynes'in Genel Teorisindeki açıklamalarını bu çerçevede yorumlamıştır. Hicks, kısa dönem denge gelir ve istihdam düzeyi ve faiz oranının geometrik olarak; para arzının, para talebine eşitlendiği bir seviyede belirleneceğini kabul etmiştir. Hicks'in bu görüşleri daha sonra A.H.Hansen tarafından geliştirilmiş ve iktisat literatürüne Hicks-Hansen Modeli olarak girmiştir. Gelir-Harcama Modeli (Income-Expenditure Model) veya IS-LM Analizi olarak da adlandırılan bu neo-klasik sentez daha sonraları başlıca Don Patinkin, Paul Samuelson ve James Tobin'in çalışmaları ile önemli ölçüde geliştirilmiştir (15).

2. Fundamentalist Keynezyen İktisat : G.L.S.Shackle'in öncülük ettiği bir grup iktisatçı neoklasik keynezyen iktisadi eleştirerek gerçek "Keynezyen İktisat"ın, Keynes'in Genel Teorisinde yer alan görüşleri olduğunu savunmuşlardır. Shackle, 1938 yılında yayınladığı kitabında (Beklentiler, Yatırım ve Gelir) (16) belirsizliğin Keynes'in iktisatının temeli olduğunu ve bunun yatırım kararlarında önemli bir rol oynadığı konusu üzerinde durmuştur. Shackle ve onu takiben Paul Davidson, çalışmalarını özellikle Keynes'in orijinal eserleri üzerinde sürdürmüşlerdir (17).

3. Anti-walrasian Keynezyen İktisat : R.Clower ve A.Leijonhufved'in öncülük ettiği bir grup iktisatçı, Keynezyen teorinin, klasik teori ile birleştirilemeyeceğini öne sürerek, mal ve emek piyasalarında denge halini inceleyen Neoklasik sentezin (Walras Genel Denge Modeli) Keynezyen teori içerisinde yer almasını şiddetle eleştirmişlerdir. Clower ve Leijonhufved yaptıkları çalışmalarla "Keynes'in İktisatı" ile mevcut ders kitaplarında yer alan "Keynezyen İktisat"ın birbirinden farklı olduğunu savunmuşlardır.

Clower, 1965 yılında yayınlamış olduğu makalesinde neoklasik keynezyen iktisatı eleştirerek, görüşlerini "Keynezyen Karşı Devrim" (The Keynesian Counter-Revolution) başlığı

(15) Bu konuda Bkz: Savaş (1984).

(16) Shackle (1938).

(17) Fundamentalist keynezyen iktisat konusunda özet bilgiler için Bkz: Gilbert (1983), 192-202.

altında sunmuştur. Leijonhufved ise "Keynezyen İktisat ve Keynes'in İktisatı Üzerine" (On Keynesian Economics and the Economics of Keynes) adını taşıyan kitabında neoklasik sentezin, Keynes'in Genel Teorisi'ni yanlış yorumladığını, gerçekte Keynes modelinin bir dengesizlik modeli olduğunu ve bu yüzden Walrasyan analiz ile birleştirilemeyeceği iddiasında bulunmaktadır (18).

C.1970'li Yılların İktisadi Sorunları ve Talep-Yönlü İktisat

Bu başlık altında 1960'lı yılların sonlarına doğru ve özellikle 1970'li yıllarda pek çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkan iktisadi sorunlar ele alınacaktır. Açıklamalar, talep-yönlü iktisadın bu sorunlara ne ölçüde çözüm olabildiği ve/veya ne ölçüde bu sorunların kaynağı olduğu konuları da dikkate alınarak sürdürülecektir.

C.1. Ekonomik Büyümedeki Azalma ve Prodüktivite Krizi

1970'li yıllarda ortaya çıkan iktisadi sorunlardan birisi pek çok ülkede iktisadi büyümenin giderek yavaşlaması ve yaşanan prodüktivite krizidir. Tablo:2 de başlıca OECD ülkelerinde ekonomik büyüme hızına ilişkin rakamlar çeşitli dönemler itibariyle gösterilmiştir. Tablodaki verilerden anlaşıldığı üzere 1973-1979 döneminde ekonomik büyüme hızında önemli ölçüde azalma olmuştur. Norveç hariç tüm OECD ülkelerinde GSYİH'daki büyüme hızı azalmıştır. AET ülkelerinde 1968-1973 döneminde % 4.9 olan büyüme hızı 1973-1979 döneminde % 2.4 e 1979-1986 döneminde ise % 1.6'ya inmiştir. Tüm OECD ülkelerinde ise sözkonusu oran 1968-1973 döneminde % 4.7 iken; 1973-1979 döneminde % 2.6'ya, 1979-1986 döneminde ise % 2.3'e inmiştir. Tablodaki verilere göre ülkemizde yukarıda belirtilen birinci dönemde % 6.0 olan büyüme hızı ikinci dönemde % 5.1'e son dönemde ise % 4.5'e inmiştir.

Tablo:3 de ise başlıca 7 sanayileşmiş ülkede ortalama prodüktivite oranlarındaki gelişmeler yer almaktadır. Tablodan açık bir şekilde anlaşıldığı üzere 1972-1977 döneminde prodüktivitede önemli ölçüde bir azalma olmuştur. 1967-1972 döneminde Japonya'da % 9.2;

(18) Clower (1965); Leijonhufved (1968); Bu konuda özet bilgiler için bkz: Gilbert (1983), 203-219. Keynezyen iktisadın içerisindeki bunalım ve bölünmeler konusunda Bkz: Savaş (1984).

Batı Almanya'da % 4.8; İtalya'da % 5.0; Fransa'da % 4.5; Kanada'da % 2.8, İngiltere'de % 3.0 ve ABD'nde % 1.1 olan üretkenlik oranı 1972 -1977 döneminde tüm ülkelerde önemli ölçüde azalmıştır. Özellikle Japonya, İtalya ve Kanada da üretkenlik oranı diğer ülkelerdekinden çok daha belirgin bir şekilde azalmıştır.

Tablo.2. OECD Ülkelerinde Ekonomik Büyüme Hızları (1960-1986)

Ülkeler	1960-1968	1968-1973	1973-1979	1979-1986	1960-1986
ABD	4.5	3.2	2.4	2.4	3.2
Japonya	10.4	8.4	3.6	3.8	6.6
Almanya	4.1	4.9	2.3	1.4	3.1
Fransa	5.4	5.9	3.0	1.6	3.9
İngiltere	3.1	3.2	1.5	1.4	2.3
İtalya	5.7	4.6	2.6	2.1	3.8
Kanada	5.5	5.4	4.2	2.7	4.4
Yukarıdaki 7 gelişmiş ülke	5.1	4.5	2.6	2.3	3.7
Avusturya	4.2	5.9	2.9	1.7	3.6
Belçika	4.5	5.6	2.2	1.5	3.4
Danimarka	4.6	4.0	1.9	2.2	3.2
Finlandiya	3.9	6.7	2.3	3.2	3.5
Yunanistan	7.3	8.2	3.7	1.4	5.0
İzlanda	4.1	6.9	5.6	3.0	4.7
İrlanda	4.2	4.8	4.6	1.7	3.7
Lüksemburg	3.0	5.9	1.4	2.6	3.1
Hollanda	4.8	4.9	2.7	1.1	3.3
Norveç	4.4	4.1	4.9	3.6	4.2
Portekiz	6.6	7.4	3.1	2.0	4.7
İspanya	7.5	6.6	2.2	1.6	4.5
İsveç	4.4	3.7	1.8	1.7	2.9
İsviçre	4.4	4.5	-0.4	2.0	2.6
Türkiye	5.8	6.0	5.1	4.5	5.3
Avustralya	5.1	5.6	2.7	2.7	4.0
Yeni Zelanda	3.1	5.1	0.2	2.6	2.7
Toplam AET	4.6	4.9	2.4	1.6	3.3
Toplam OECD (Avrupa)	4.6	4.9	2.4	1.7	3.4
Toplam OECD (ABD hariç)	5.5	5.6	2.7	2.2	4.0
Toplam OECD	5.1	4.7	2.6	2.3	3.7

Kaynak: OECD Economic Outlook, Historical Statistics (1960-1986), Paris, 1988, s.44.

Tablo:3. Başka 7 Sanayileşmiş Ülkede Ortalama Produktivite Oranları (1950-1977)

Ülkeler	Prodüktivitedeki ortalama Yıllık Değişme %			
	1950-67	1967-72	1972-77	1950-77
Japonya	7.4	9.2	3.5	7.0
B. Almanya	5.0	4.8	3.8	4.7
İtalya	5.3	5.0	1.0	4.4
Fransa	4.7	4.5	3.1	4.3
Kanada	2.5	2.8	0.8	2.3
İngiltere	2.2	3.0	1.2	2.2
ABD	2.4	1.1	0.6	1.8

Kaynak: Bartlett (1981),5.

C.2. Kamu Sektörünün Büyümesi

1929 Büyük Depresyonu sonrasında pek çok ülkede "Müdahaleci Devlet" anlayışı benimsenerek kamu harcamaları artırılmıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşından 1980 yılı başlarına kadar geçen dönemde, pek çok ülkede kamu ekonomisinin fonksiyonları, dolayısıyla kamu harcamaları önemli ölçüde artırılmıştır. İktisat biliminde pek çok tartışmalara neden olan "Devlet Niçin Büyüyor?" sorusu ve bu konudaki tartışmaları incelemeden önce bu konuda bazı istatistikî verileri ortaya koymakta yarar bulunmaktadır. Tablo:4 de başka 16 gelişmiş ülkede 1953-1984 yılları arasında kamu harcamalarının GSYİH'ya olan oranı gösterilmektedir. Tablodan açık bir şekilde gözleneceği üzere 1950 sonrasında kamu sektörü bütün ülkelerde genişlemiştir. Tabloda yer alan bütün ülkeler ortalaması incelendiğinde şu sonuçlar elde edilmektedir. 1953-54 döneminde % 28.9 olan oran, 1963-64 döneminde % 31.7'ye, 1973-74 döneminde ise % 39.4'e yükselmiştir. Söz konusu 10 yıllık dönem içerisinde kamu sektörü incelenen 16 ülkede ortalama % 36.9 oranında büyümüştür. Kamu sektörün en fazla olarak Danimarka ve İsveç'te genişlemiştir. Danimarka'da yukarıda belirtilen 10 yıllık dönem içerisinde kamu harcamalarında büyüme oranı % 91.4; İsveç'te ise % 75.0 olarak hesaplanmıştır. Söz konusu ülkeler içerisinde kamu sektörünün en az büyümüş olduğu ülke Fransa'dır. Bu ülkede 1953-54 döneminde % 35.6

olan kamu sektörü büyüklüğü 1973-74 döneminde % 38.5'e yükselmiştir. Tablodan çıkan genel sonuç kamu sektörünün aşırı bir şekilde büyümüş olmasıdır.

Tabloda 1983-1984 dönemine ilişkin istatistikler değerlendirildiğinde de benzer sonuçlar elde edilmektedir. 1973-1974 döneminde 16 gelişmiş ülke ortalaması % 39.4 iken bu rakam 1983-1984 döneminde % 48.8'e yükselmiştir. Diğer bir deyişle on yıllık dönem içerisinde kamu sektörü % 23.8 oranında büyümüştür.

Tablo:4. 16 Sanayileşmiş Ülkede Kamu Harcamalarının GSYİH'ya Oranı (1953-1984)

	<u>Kamu Harcamaları / GSYİH</u>				<u>Yüzde Artış</u>			
	1953-54	1963-64	1973-74	1983-84*	(2)(1)	(3)(2)	(3)(1)	(4)(3)
	(1)	(2)	(3)	(4)				
Avustralya	24.2	25.4	30.1	38.7	4.8	18.5	24.2	28.5
Avusturya	31.9	34.8	38.3	52.3	9.3	10.0	20.3	36.5
Belçika	28.1	31.2	39.5	61.0	10.9	26.6	40.4	54.4
Kanada	26.2	28.0	36.4	37.9	6.7	30.1	38.7	4.1
Danimarka	24.4	30.3	46.6	59.9	24.4	53.8	91.4	28.5
Finlandiya	31.1	31.3	38.4	41.8	0.6	22.7	23.5	8.8
Fransa	35.6	37.8	38.5	50.3	6.2	1.9	8.1	30.6
Almanya	35.5	36.6	41.9	49.9	3.0	14.5	17.9	19.0
İtalya	27.6	31.5	39.6	45.7	14.1	25.6	43.3	15.4
Japonya	21.0	20.9	24.0	-	-0.2	14.6	14.3	-
Hollanda	31.8	36.9	50.7	60.1	16.0	37.3	59.3	18.5
Norveç	30.5	36.5	48.7	50.1	19.5	33.5	59.5	2.8
İsveç	28.0	36.3	49.0	64.4	29.5	35.2	75.0	31.4
İsviçre	27.8	28.9	35.2	38.0	4.1	21.8	26.8	7.9
İngiltere	32.7	33.7	42.0	46.6	2.9	24.8	28.4	10.9
ABD	27.0	28.0	32.2	36.3	3.9	14.8	19.3	12.7
Ortalama	28.9	31.7	39.4	48.8	9.7	24.1	36.9	23.8

Kaynak : Peltzman (1980),260.

* 1983-1984 rakamları Government Finance Statistics Yearbook, 1988, s.112'den tarafımızdan eklenmiştir.

Bu açıklamalardan sonra şimdi Tablodan ortaya çıkan sonuçta dayalı olarak şu sorunun cevabını araştıralım; Kamu sektörü niçin büyümektedir? Önemle belirtelim ki bu konuda literatürde pek çok ve farklı cevaplar bulmak mümkündür. Nüfus büyümesi, savaş ve enflasyon

gibi bazı faktörler neticesinde kamu sektörünün büyüdüğü pek çok iktisatçının üzerinde görüş birliğine vardığı açıklamaları teşkil etmektedir. Mevcut teorik ve ampirik çalışmaların hemen tamamı kamu sektörünün zaman içerisinde sürekli bir şekilde büyümüş olduğunu kabul etmiş olmakla birlikte, mevcut çalışmalarda "Devlet Niçin Büyüyor ?" ve "Devletin Büyümesinin Sonuçları Nelerdir ?" şeklindeki sorular konularında ortak bir noktaya ulaşılmış değildir. Bu konuda yapılmış çalışmaları kısa başlıklar altında özetlemek mümkündür.

1. Geleneksel Yaklaşım : Alman iktisatçı Adolph Wagner 1883 yılında yayımlanmış olduğu çalışmasında kamusal faaliyetlerin ve dolayısıyla kamu harcamalarının GSMH'nin bir yüzdesi olarak zaman içerisinde artmakta olduğunu ve bununla başlıca üç nedeninin bulunduğunu öne sürmüştür. Wagner'e göre kamusal faaliyetler esasen vatandaşların başlıca şu üç tür kamusal mallara olan talepleri neticesinde artmaktadır (19).

- Koruyucu ve düzenleyici kamusal mallara olan talepler dolayısıyla devlet başlıca iç ve dış güvenlik, adalet hizmetlerine olan harcamalarını artırmaktadır.

- Kültürel ve sosyal refaha yönelik kamusal mallara olan talepler dolayısıyla devlet eğitim, sağlık vb. hizmetleri için harcamalarını artırmaktadır.

- Ölçek ekonomilerinin söz konusu olduğu endüstrilerin özel sektöre bırakılması yerine devlet tüketicinin korunması amacıyla bu endüstrileri kendi tekeline almaktadır. Posta hizmetleri, elektrik üretim ve dağıtım vb. hizmetler buna örnek teşkil etmektedir.

Wagner'in sözkonusu çalışmasındaki görüşleri literatürde "Wagner Kanunu" veya "Kamu Harcamalarının Artış Kanunu" olarak bilinmektedir (20). Kamusal faaliyet ve harcamaların artışına orijinal bir çalışma niteliğini taşıyan Wagner Kanunu daha sonraları pek çok iktisatçı tarafından bazı ülkelerde test edilmiştir. İngiliz iktisatçılar Alan T. Peacock ve Jack Wiseman yapmış oldukları çalışmalarında İngiltere'de 1890-1955 yıllarını kapsayan dönemde

(19) Wagner (1883), 1-8.

(20) Bkz: Eker ve Tügen (1987), 60-69.

kamu harcamalarının sürekli bir artış gösterdiğini ancak bu artışın özellikle savaş ve depresyon dönemlerinde aşırı olduğunu ortaya koymuşlardır (21). Peacock ve Wiseman'ın bu hipotezi literatürde "Sicrama Etkisi" (Displacement Effect) olarak da bilinmektedir.

İngiltere'de kamu sektörünün büyümesi konusunda bir diğer çalışma da M. Abramovitz ve V. Eliasberg tarafından yapılmıştır. Bu iktisatçılar 1890-1950 yıllarını kapsayan çalışmalarında kamu harcamaları yerine İngiltere'de kamu istihdamının artışını incelemişlerdir. Abramovitz ve Eliasberg de çalışmalarında Peacock ve Wiseman'ın görüşlerini paylaşarak savaşın kamu harcamalarını artırdığını, bunun dışında endüstrileşmenin de kamu harcamalarının artmasında önemli rol oynadığını ileri sürmüşlerdir (22).

Amerikalı iktisatçılar Allan H. Meltzer ve Scott F. Richard, Sicrama hipotezinin kamu harcamalarının büyümesini açıklamakta tamamiyle yeterli olamayacağını, kamu harcamalarının savaşın olmadığı normal dönemlerde de artmakta olduğunu, özellikle soğuk savaş ve askeri açıdan diğer ülkelere korku vermek amacıyla devletin savunma harcamalarını artırdığını savunmuşlardır. Meltzer ve Richard, kamu harcamalarındaki artışın temel nedenini şu şekilde açıklamaktadırlar:

"Politik süreç ile piyasa süreci arasında kesin bir farklılığın mevcut olması nedeniyle devlet büyümeye devam etmektedir. Piyasa süreci, oyların dağılımından daha az eşit bir gelir dağılımı sağlar. Netice olarak daha düşük gelire sahip olanlar politik süreci kullanarak gelirlerini artırmaya çalışırlar" (23).

Bu iktisatçıların iddialarına benzer bir açıklama da Sam Peltzman tarafından yapılmıştır : Peltzman, kamu harcamalarındaki artışın en önemli nedenlerinden birisi olarak gelir dağılımındaki eşitsizlikleri göstermektedir. Peltzman'a göre gelir dağılımındaki eşitsizlikler devletin gelirin yeniden dağılımı için yapılan harcamalarını artırmaktadır (24).

(21) Peacock ve Wiseman (1961).

(22) Abramovitz ve Eliasberg (1957), 20-33.

(23) Meltzer ve Richard (1978), 117.

(24) Peltzman (1980), 209-88.

2. Kamu Tercihî İktisadî Yaklaşımı : Politik sürecin iktisadî analizini yapan Kamu Tercihî Teorisi, kamu sektörünün büyümesine devleti idare eden politikacı ve bürokratların neden olduğunu iddia etmektedir. Kamu tercihi iktisatçıları, politikacıların kamu harcamalarını talep-yönlü iktisat mantığına dayalı olarak açık harcama (deficit spending) ve enflasyonist finansman yoluyla karşılamaları neticesinde devletin giderek büyüdüğünü ve ortaya yeni sorunlar çıkarıldığını savunmaktadırlar. Kamu tercihi iktisatçılarından James M. Buchanan ve Richard Wagner 1977 yılında yazmış oldukları kitaplarında şu görüşü savunmaktadırlar :

"Politikacılar, kamu harcamalarını artırmak ve vergilemeden kaçınmak eğilimindedirler. Denk bütçe kısıtlamalarının kaldırılması politikacılara bu konuda tam bir yetki sağlar. Keynezyen iktisat ile yönetilen bir ekonominin istikrarsız olacağına dair pek çok kanıt bulunmaktadır ve Keynezyen yönetim bizzat kendisi istihdam seviyesinde önceden tahmin edilemeyecek değişiklikler ortaya çıkaracaktır." (25)

Buchanan ve Wagner, Keynezyen iktisadın açık harcama ve enflasyonist finansmana dayalı telafi edici maliye politikasını şiddetle eleştirmektedirler. Kamu Tercihî Teorisinde, politikacıların denk bütçe ilkesi yerine açık harcama ilkesini tercih etmelerinin nedeni, esasen teorinin odak noktasını oluşturan "fayda maksimizasyonu" ve "özel çıkar motivasyonu" varsayımlarına dayalı olarak açıklanmaktadır. Açık bir ifadeyle bu teori, politikacıların oylarını maksimize edecek ve yeniden seçilmeyi garanti edecek politikaları uygulama eğiliminde oldukları kabul edilmektedir. Politikacılar, kamu harcamalarını artırmak ve vergi oranlarını indirmek (veya vergi oranlarını kamu harcamalarının artış oranından daha az bir oranda artırmak) suretiyle "kamu çıkarı" yerine "özel çıkarları"nu maksimize etmeye çalışırlar. James M. Buchanan, "Devlet Niçin Büyüyor ?" başlığını taşıyan makalesinde açıklamalarını başlıca iki kavrama dayalı olarak sürdürmektedir : Sorumlu Devlet ve Aşın Devlet (26). Buchanan'a göre milli ekonomi içerisinde devlete düşen bazı sorumluluklar bulunmaktadır. Nüfusun artması, ekonominin yapısındaki değişme ve kentleşme gibi faktörler dolayısıyla devletin ekonomiye müdahale etmesi gerekmektedir. Buchanan, zaman içerisinde devletin giderek aşın bir şekilde büyümesinin nedenlerini ise başlıca iki faktöre bağlamaktadır :

(25) Buchanan ve Wagner (1977), 2-18.

(26) Buchanan (1977), 7-18.

- Politikacıların "özel çıkar" (self-interest) ve fayda maksimizasyonu (utility maximization) motifleri sonucunda denk bütçe ilkesinin kaldırılması ve bunun yerine açık harcama ilkesinin benimsenmesi.

- Mali Aldanma (Fiscal Illusion) olayı,

Buchanan'a göre politikacıların "politik gelir" şeklindeki kazançlarını maksimize etme eğilimleri kamu harcamalarını artırmaktadır. Oylarını maksimize etmeye çalışan politikacılar artan kamu harcamalarını çoğunlukla emisyon veya yükü gelecek kuşaklara yansıyacak borçlanma vasıtasıyla finanse etmektedirler. Buchanan'a göre Mali Aldanma adı verilen olay neticesinde de kamu harcamaları zaman içerisinde farkına varılmaksızın artmaktadır. Mali aldanma kavramı, dolaylı vergiler veya kaynaktan tevkif usulüne göre tahsil edilen dolaysız vergiler neticesinde vergi yükümlülerinin vergi ödediklerinin farkına varmamaları, dolayısıyla kendilerine sağlanan kamusal hizmetlerin bedelini doğru olarak saptayamamaları durumunu ifade etmektedir. Bir diğer deyişle vergi ödeme konusundaki şuuruzluk (tax unconsciousness) vergi yükümlülerinin kamu hizmetlerine olan talebini artırmaktadır. Maliye teorisinde ilk kez İtalyan iktisatçı Amilcare Puviani tarafından üzerinde durulan bu mali aldanma olayı da devletin büyümesinin önemli bir kaynağı olarak kabul edilmektedir. Buchanan, İkinci Dünya Savaşı sonrasında kamu sektörünün önemli ölçüde genişlediğine işaret eder ve bu "Aşırı Devlet" (Excessive Government) "Leviathan" olarak tanımlanmaktadır (27). İktisat literatürüne iyice yerleşen bu kavram son yıllarda pek çok teorik ve ampirik araştırmanın konusu olmuştur (28).

3. Bürokrasinin Ekonomi Teorisi Yaklaşımı : Kamu sektörünün büyüme nedenine ilişkin bir başka yaklaşımda "Bürokrasinin Ekonomi Teorisi" içerisinde yer almaktadır. Gordon Tullock

(27) "Leviathan" esasen Tevrat'ta kötülüğü temsil eden bir su canavarının adı olarak geçmektedir. Bu kavram 1651 yılında Thomas Hobbes'un ünlü "Leviathan" adını taşıyan eseri ile egemen bir devleti ifade etmek üzere kullanıldı. Buchanan ise bu kavramı aşırı bir ölçüde genişlemiş kamu sektörü faaliyetleri ve bunun tehlikelerine işaret etmek üzere kullanmıştır. Bkz: Buchanan (1975), 147.

(28) Bkz: Oates (1985); Higgs (1987).

ve Anthony Downs, bürokrasi teorisini ekonomik bir yaklaşım ile inceleyen öncü çalışmalarında bürokratların "özel çıkar" (self interest) aksiyonları üzerinde durmuşlardır. Bu çalışmalar ışığında William Niskanen "Homo Economicus" varsayımını bürokratlara uygulayarak bu konuda ünlü "Bürokrasi ve Temsili Devlet" adlı eserini yayınlamıştır. Niskanen'in temel tezini şu paragraf ile özetlemek mümkündür :

"Bürokratların fayda fonksiyonuna girebilecek değişkenler şunlardır; maaş, maaş dışındaki gelirler, kamu regülasyonu, patronluk gücüne sahip olma, büronun üretimi, büroda değişiklik yapma hususunda serbestlik, büroyu yönetmedeki serbestlik. Son iki değişken dışında diğerleri, bürokratin görevde bulunduğu süre içerisinde büronun toplam bütçesinin değişmez bir pozitif fonksiyonudur " (29).

Niskanen'e göre bürokratların asıl amacı yukarıda belirtilen ve fayda fonksiyonlarına pozitif olarak giren değişkenleri artırmak eğilimidir. Teknik deyimle, bürokrasinin amacı "bütçe maksimizasyonu" (budget maximization) nu sağlamaktır (30). Bütçenin hacminin genişletilmesi büronun da büyümesi sonucunu doğurur. "Megabürokrasi" olarak tanımlayabileceğimiz bu fenomen de kamu sektörünün genişlemesine neden olan faktörlerden birisini oluşturmaktadır.

C.3. Stagflasyon

1970'li yıllarda pek çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede başlıca iki önemli ekonomik sorun ile karşı karşıya kalmıştır, enflasyon ve işsizlik. 1970'li yılların başlarında ve ikinci

(29) Niskanen (1971), 38.

(30) Bürokrasi konusunu ilk inceleyen düşünürlerden birisi olarak kabul edilen Max Weber bürokrasiyi "yönetimde etkinliği sağlayan organizasyon" olarak tanımlamaktadır. Bkz: Doel (1975), 13. Weber'in bu klasik bürokrasi tanımının gerisinde esasen bir "kamu çıkar" düşüncesi yatmaktadır. Anthony Downs, Gordon Tullock ve William Niskanen'in yaklaşımlarında ise "özel çıkar" düşüncesi hakimdir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için Bkz: Downs (1967); Tullock (1965); Niskanen (1971).

yansında ortaya çıkan iki petrol krizi dünya ekonomisini oldukça olumsuz olarak etkilemiştir. Petrol fiyatlarının yükselmesi, özellikle pek çok ülkede fiyatlar genel seviyesini oldukça yüksek boyutlarda artırmıştır. 1970'li yıllarda gözlemlenen bir diğer olgu ise işsizlik oranının hızla yükselmiş olmasıdır. Bu hızlı enflasyon (hyperinflation) ve ekonomik durgunluk (stagnation) simultane yapısı, bu iki kelimedenden türetilen ve "stagflation" adı verilen yeni bir kavramı gündeme getirmiştir. Kısaca, "durgunluk içinde enflasyon" olarak tanımlanan bu fenomeni Tablo: 5 yardımıyla açıklamaya çalışalım. Tablo:5 de başlıca OECD ülkelerinde stagflasyon fenomenini açıklayan bazı rakamlar yer almaktadır. Tablo'dan anlaşıldığı üzere 1973 yılı sonrasında enflasyon ve işsizlik oranında belirgin artışlar olmuştur. Tabloda petrol fiyatlarının genel seyrine ilişkin veriler de yer almaktadır. ABD'nde 1962-73 döneminde ortalama petrol fiyatlarındaki artış oranı % 5.66 iken, bu oran petrol şoku sonrasında on yıl içerisinde % 29.58'e yükselmiştir. Petrol fiyatlarındaki bu artış direkt olarak fiyatlar genel seviyesine yansımıştır. ABD'nde 1962-73 döneminde fiyatlar genel seviyesi ortalama % 3.18 iken, bu oran sonraki on yıl içerisinde (1973-82) % 8.13'e yükselmiştir. İşsizlik oranı ise ilk dönemde % 4.90 iken bu oran ikinci dönemde % 6.99'a yükselmiştir.

1970'li yıllarda bu stagflasyon fenomeninin en önemli nedenlerinden birisi olarak iktisatçılar petrol fiyatlarındaki artışı göstermektedirler. Gerçekten de iki petrol krizinin pek çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede enflasyon üzerinde olumsuz bir etki yarattığı günümüzde pek çok iktisatçı tarafından kabul edilmektedir. Tablodan anlaşıldığı üzere, örneğin Japonya da 1962-73 döneminde ortalama petrol fiyatlarındaki artış hızı % 2.98; Almanya da % 1.87; Fransa'da % 4.76; İngiltere'de % 6.98; İtalya'da % 5.6; Kanada'da % 5.3 tur. Bu oran 1973-82 döneminde ortalama olarak, Japonya'da % 28.34; Almanya'da % 28.20; Fransa'da % 35.29; İngiltere'de % 34.55; İtalya'da % 42.28 ve Kanada'da % 32.64 olarak gerçekleşmiştir. Petrol fiyatlarının pek çok ülkede enflasyonist bir etki yarattığı konusunda, iktisatçılar arasında herhangi bir anlaşmazlık bulunmamaktadır. Bununla birlikte, bazı iktisatçılar stagflasyonun diğer bir önemli nedeninin 1970'li yıllarda uygulanan Talep-yönlü iktisat politikası olduğunu öne sürmektedirler. Bilindiği üzere, talep-yönlü iktisat politikası (Keynezyen İktisat) ekonomik istikrar için maliye politikasına başlıca iki önemli fonksiyon yüklemektedir.

Tablo.5. Başlıca OECD Ülkelerinde Stagflasyon %

	I	U	O
ABD			
1962-73	3.18	4.90	5.66
1973-82	8.13	6.99	29.58
1982-85	3.76	8.50	-5.16
1985-87	2.65	7.00	-16.95
Japonya			
1962-73	5.13 a	1.13	2.98
1973-82	6.34	1.94	28.34
1982-85	1.22	2.58	-6.52
1985-87	0.78	2.79	-35.27
Almanya			
1962-73	3.30	0.74	1.87
1973-82	4.66	3.65	28.20
1982-85	2.40	7.83	1.15
1985-87	1.62	8.09	-34.77
Fransa			
1962-73	3.93 b	1.51	4.76
1973-82	11.09	4.50	35.29
1982-85	7.10	8.90	-5.26
1985-87	4.12	10.65	-31.89
İngiltere			
1962-73	4.72	1.98	6.98
1973-82	14.93	5.61	34.55
1982-85	5.05	11.54	5.10
1985-87	4.12	11.58	-25.85
İtalya			
1962-73	4.35	4.73	5.06
1973-82	17.72	7.07	42.28
1982-85	11.48	9.93	6.39
1985-87	6.88	10.83	-17.67
Kanada			
1962-73	3.27	4.44	5.03
1973-82	10.24	7.48	32.64
1982-85	3.75	11.18	-1.90
1985-87	3.52	9.78	-18.10

I= Enflasyon oranı (katma değer fiyatlarındaki ortalama artış).

U= Ortalama işsizlik oranı.

O= Yurtiçi fiyatlar dahilinde dünya petrol fiyatlarındaki ortalama artış.

a= 1965-73

b= 1963-75

Kaynak : Helliwell (1988), s.2. / OECD Economic Outlook ve Petroleum Economist'in çeşitli sayılarından aktarma.

- Sınırlayıcı maliye politikası (Restrictive fiscal policy); Enflasyon dönemlerinde devletin vergi oranlarını artırmaması ve/veya kamu harcamalarında azaltma yaparak bir bütçe fazlası (budget surplus) oluşturulmasını ifade etmektedir.

- Genişletici maliye politikası (expansionary fiscal policy); Depresyon dönemlerinde devletin vergi oranlarını indirerek ve/veya kamu harcamalarını -özellikle transfer harcamalarını- artırarak özel tüketim ve yatırım harcamalarını teşvik etmesini ifade etmektedir. Uygulanan bu politikaya daha önce de belirtildiği üzere "telafi edici maliye politikası" adı da verilmektedir (31).

Özellikle 1980 başlarından itibaren pek çok iktisatçı 1970'li yıllardaki stagflasyonun yukarıda belirtilen Keynezyen maliye politikası uygulamasından kaynaklandığını savunmaktadır. 1970'li yıllarda pek çok ülkede kamu harcamaları aşırı ölçüde artmış, dolayısıyla vergi yükü de ister istemez bu artışa ayak uydurmaya çalışmıştır. Enflasyonla mücadele amacıyla vergi oranlarının bir sınıra tabi tutulmaksızın artırılması, ekonomideki tasarruf ve yatırımların gelişimini olumsuz yönde etkilemiş ve sonuçta işsizliğin artmasına neden olmuştur. Açık bir ifadeyle, keynezyen iktisat, işsizlik ve enflasyon arasında zorunlu bir tercih yapmak zorunda kalmıştır. 1970'li yıllarda maliyet enflasyonu yanı sıra, enflasyonun temelinde "efektif talep" fazlalığından kaynaklandığı, bu talep fazlalığı üzerinde baskı oluşturacak bir vergi politikası uygulanması gerektiği pek çok keynezyen iktisatçının önerisi olmuştur. Keynezyen iktisadın içine düştüğü bu paradoks A.W.Phillips'in 1958 yılında yayınlamış olduğu ampirik çalışma ile açıklığa kavuşmuştur (32). Phillips, İngiltere'de 1861 ve 1957 yılları arasında işsizlik ve ücret artışları arasındaki ilişkiyi inceleyerek bu iki değişken arasında bir tercih (trade-off) sözkonusu olduğunu ileri sürmüştür. Phillips Analizine göre, İngiltere'de enflasyonun yüksek olduğu dönemlerde işsizlik oranı düşük; buna karşın enflasyon oranının düşük olduğu dönemlerde ise işsizlik oranı yüksek bulunmuştur. Phillips analizi ile keynezyen iktisadın stagflasyon fenomenine karşı iflas ettiği pek çok iktisatçı tarafından kabul edilmiştir (33).

(31) Gwartney ve Stroup (1980), 206-208. Bu politikalar konusunda ayrıntılı bilgi için Bkz: Türk (1979); Devrim (1983).

(32) Phillips (1958).

(33) Bkz: Ture (1982), 9-11. ; Evans (1982), 28-38.

C.4. Taksflasyon

1970'li yıllarda diğer dikkati çeken sorunlardan birisi de kamu harcamalarının aşırı bir ölçüde artmış olmasıdır. Artan kamu harcamaları dolayısıyla pek çok ülkede vergi yükünde de önemli artışlar ortaya çıkmıştır. Yüksek enflasyon (hyperinflation) ve yüksek vergi yükü (high tax burden) simultane yapısı yeni iktisadi sorunlar ortaya çıkarmış ve bu fenomen iktisat literatürüne bu iki kelimeden türetilen "taxflation" adı verilen bir kavramı getirmiştir (34).

Taksflasyon fenomeninin ortaya çıkardığı sorunları incelemeye önce 1970'li yıllarda mevcut vergi yüküne ilişkin bazı istatistikî verileri ortaya koymakta yarar bulunmaktadır. Tablo 6 da çeşitli ülkelerde 1960-1985 dönemine ilişkin veriler yer almaktadır. Tablodan gözlenen genel sonuç tüm ülkelerde 1960 sonrasında vergi yükünün yıllar itibarıyla bir artış göstermiş olmasıdır. 1960-1970 döneminde vergi yükü en fazla olarak Danimarka'da ve daha sonra da İsveç'te artmıştır. Danimarka'da 1960 yılında % 25.4 olan vergi yükü 1970 yılında % 40.4'e yükselmiştir. İsveç'te ise 1960 yılında % 27.2 olan vergi yükü 1970 yılında % 40.2'ye yükselmiştir. Bu ülkelerin sahip olduğu kamu sektörü büyüklüğü oranını Tablo 4'de yer alan veriler ile karşılaştırdığımızda şu sonuçları elde etmekteyiz; Daha önce belirtildiği üzere 1950 sonrasında gelişmiş ülkeler arasında kamu harcamaları en fazla olarak Danimarka ve İsveç'te artmıştır. Danimarka'da 1963-64 döneminde kamu harcamalarının GSYİH'ye olan oranı % 30.3 iken bu oran, 1973-74 döneminde % 46.6'ya yükselmiştir. Söz konusu dönem arasında artış

(34) "Taxflation" kavramı ilk kez arz-yönlü iktisat politikasını savunanların arasında yer alan P.C.Roberts tarafından kullanılmıştır. Bkz: Roberts (1961), 73-89. ; Roberts (1964), 70-93. Enflasyon ve durgunluk simultane yapısını açıklayan "stagflation" kavramı pek çok iktisatçı tarafından yaygın olarak kullanılmış dahası bu konuda çok sayıda teorik ve ampirik çalışma yapılmıştır. Buna karşın, "taxflation" esasen yeni bir kavram olarak iktisat literatürüne girmiştir. Türkçe'ye "Taksflasyon" olarak uyarladığımız bu kavram yukarıda da belirttiğimiz gibi yüksek enflasyon hızı ve yüksek vergi yükü simultane yapısının mikro ve makro etkilerini ortaya koymaktadır.

oranı % 53.8 dir. İsveç'te ise birinci dönemde % 36.3 olan oran, ikinci dönemde % 49.0'a yükselmiştir. Bu ülkede sözkonusu 10 yıllık dönemde artış oranı ise % 35.2dir. Kamu harcamalarında artış zorunlu olarak vergi yükünde de artış sonucunu ortaya çıkarmıştır. 1970-1980 dönemi incelendiğinde de aynı sonuçları elde etmek mümkündür. Bu on yıllık dönem içerisinde de bütün ülkelerde vergi yükü artmıştır. İsveç'te 1980 yılında vergi yükü % 49.4'e; Danimarka'da % 45.5'e, Norveç'te ise % 47.1'e yükselmiştir. Diğer ülkelerde de aynı şekilde vergi gelirlerinin GSYİH'ya olan oranında artışlar sözkonusudur.

1980-1985 dönemine ilişkin rakamlar değerlendirildiğinde ise vergi yükünün yine sürekli bir artış gösterdiği gözlemlenmektedir. Vergi yükü, bu dönemde, ABD, Hollanda ve Türkiye hariç bütün ülkelerde artmıştır. ABD'nde 1980 yılında % 29.5 olan vergi yükü, 1985 yılında % 29.2'ye ; Hollanda da % 45.8'den % 45.0'a, Türkiye de ise % 19.0 olan % 16.1'e inmiştir (35). 1985 yılı rakamlarına göre vergi yükünün en fazla olduğu ülke İsveç'tir. Bu ülkede 1985 yılı vergi yükü % 50.5 olarak hesaplanmıştır. Bunu takiben Danimarka'da vergi yükü % 49.2, Norveç'te ise % 47.8 dir. Tablodan çıkan sonucu, yani vergi yükündeki sürekli artışların açık bir nedeni bulunmaktadır ; Kamu sektörünün büyümesi vergi oranlarının da zorunlu olarak artırılması veya yeni tür vergiler uygulamak durumunda kalınmasını gerektirmektedir.

Tablo : 6 Çeşitli Ülkelerde Vergi Yüğü (1960-1980)

	1960	1970	1978	1979	1980	1985
Avustralya	23.5	24.5	27.3	28.1	20.2	30.3
Avusturya	30.5	35.7	41.4	41.0	41.2	42.5
Belçika	26.5	35.2	44.0	44.5	43.6	46.9
Kanada	24.2	31.3	30.8	30.6	31.6	33.1
Danimarka	25.4	40.4	43.4	44.5	45.5	49.2
Finlandiya	27.7	31.6	35.3	33.6	33.3	37.3
Fransa	**	35.6	39.5	41.1	42.5	45.6
Almanya	31.3	32.9	37.9	37.7	38.0	37.8
Yunanistan	**	24.3	27.9	27.7	28.6	35.1
İrlanda	22.0	31.2	31.5	31.2	34.0	39.1
İtalya	34.0	24.2	27.1	26.5	30.0	34.7
Japonya	18.2	19.7	24.0	24.4	25.5	28.0
Lüksemburg	**	30.2	43.7	40.4	40.9	42.8
Hollanda	30.1	37.6	44.6	45.0	45.8	45.0
Yeni Zelanda	27.3	27.4	32.0	32.9	33.0	34.3
Norveç	31.2	39.2	46.5	45.7	47.1	47.8
Portekiz	16.3	23.1	26.4	26.0	28.7	31.1
İspanya	**	17.2	22.9	23.4	24.1	28.8
İsveç	27.2	40.2	50.9	49.5	49.4	50.5
İsviçre	21.3	23.8	31.6	31.1	30.8	32.1
Türkiye	11.1*	17.7	21.3	20.8	19.0	16.1
İngiltere	28.5	37.1	33.1	32.9	35.3	38.1
ABD	26.6	29.2	29.0	29.0	29.5	29.2

Kaynak : The Facts and Figures on Government Finance 1988-1989 Tax Foundation
1989, s. 36.

* Türkiye'ye ilişkin 1960 rakamı tarafımızdan ilave edilmiştir : Bütçe Gelirler Yılığ
(1979-1983), s.6.

** Veri temin edilememiştir.

Bu açıklamalardan sonra şimdi taksiflasyonun ortaya çıkardığı sorunları kısaca özetlemeye çalışalım :

1. Taksiflasyon ve Gelir Dilimi Kayması Olayı : Taksiflasyon artan oranlı gelir vergisi tarifesinin şeklini değiştirerek, gelir dilimlerinin daha yüksek oranda vergiye tabi tutulmasına neden olmaktadır. Bir başka deyişle, enflasyon dolayısıyla, kişilerin elde ettiği kazanç ve iratların parasal olarak değerleri yükseldiği için, bu kazanç ve iratlar daha üst gelir dilimlerine doğru

sürüklenmektedir. Enflasyonun artan oranlı gelir vergisi üzerindeki bu etkisine literatürde "gelir dilimi kayması" (bracket creep) adı verilmektedir. Taksiflasyonun ortaya çıkardığı bu olayı aşağıdaki Tablo yardımıyla açıklamak mümkündür (36).

Tablo.7'de dört bireyin (A,B,C ve D) vergiye tabi gelirlerinin enflasyon dolayısıyla nasıl değişime uğradığı görülmektedir. Başlangıçta birey A'nın vergiye tabi gelirin 10.000, birey B'nin 15.000, birey C'nin 22.500 ve birey D'nin 33.750 Dolar olduğunu kabul edelim. Bireylerin ödemek zorunda oldukları vergilerin de tabloda olduğu gibi artan oranlı bir şekilde vergilendirildiğini varsayalım.

5 yıl sonra enflasyonun % 50 oranında arttığını, bunun da bireylerin parasal gelirlerini (nominal gelir) aynı ölçüde artırdığını kabul etmek suretiyle analizimizi genişletelim. Bu durumda, örneğin birey A'nın vergiye tabi geliri 15.000 Dolara birey B'nin vergiye tabi geliri 22.500 Dolara yükselmiş olacaktır. Söz konusu bireylerin gerçekte reel gelirleri değil, nominal gelirleri artmış bulunmaktadır.

Tablo.7 Taksiflasyon ve Gelir Dilimi Kayması

Bireyler	Vergiye Tabi Gelir \$	Ödenecek Vergi \$	Ort. Vergi Oranı	Vergi Sonrası Gelir	Vergi Sonrası gelirdeki Artış %
I. Dönem					
A	10.000	1.062	10.6	8.938	-
B	15.000	2.055	13.7	12.945	-
C	22.500	3.917	17.4	18.583	-
D	33.750	7.627	22.6	26.123	-
Toplam	81.250	14.661	18.0	66.589	-
II. Dönem (5 Yıl sonra, % 50 enflasyon)					
A	15.000	2.055	13.7	12.945	44.8
B	22.500	3.917	17.4	18.583	43.6
C	33.750	7.627	22.6	26.123	40.6
D	50.625	15.084	29.8	35.541	36.1
Toplam	100.875	28.683	23.5	93.192	40.0

Kaynak : Gwartney ve Stroup (1980), s.102.

(36) Gwartney ve Stroup (1980); 101-103 ; Bu konuda ayrıca Bkz: Coltfeler (1984), 131-152.

Bireylerin parasal gelirlerinin enflasyon dolayısıyla artması, bunların daha yüksek vergi oranlarına tabi tutulmasına neden olur. Örneğin, birey A, % 10.6 üzerinden vergiye tabi tutulurken, 5 yıl sonra nominal gelirin artmış olması dolayısıyla aynı vergi tarifelerini yürürlükte bulunduğu bir durumda % 13.7 oranında vergiye tabi tutulacaktır. Diğer bireylerin gelirleri de yukarıya doğru kaydığından, bunlar daha yüksek oranda vergilendirileceklerdir.

Gelir vergisinin artan oranlı özelliği dolayısıyla ortaya çıkan bu gelir dilimi sürüklenmesi olayına karşı başlıca üç değişik çözüm önerilebilir. Birincisi, alt gelir dilimlerinde bulunan mükelleflerin vergi yüklerinin hafifletilmesi amacıyla en az geçim indirimi miktarlarını yükseltmek; ikincisi, surtax uygulaması; üçüncüsü ise indekslemedir. En az geçim indirimi uygulaması "vergi harcamaları" (tax expenditures) nın (37) artmasına neden olarak vergiye tabi tutulacak gelirin miktarını azaltır. Bununla birlikte, en az geçim indirimi alt gelir dilimlerinde bulunan vergi yükümlülerinin vergi yükünün bir ölçüde azalması sonucunu doğurur.

Surtax uygulaması (seduler gelir vergilerinde gelir unsurlarının aynı vergiye tabi tutulmasından sonra, bu gelir unsurları toplamının belirli bir miktar aşması halinde ayrıca bu miktarın da vergiye tabi tutulması) ile gelirlerin üst dilimlere kayması (bracket creep) adı verilen olay bir ölçüde olsa hafifletilerek, artan oranlılık üst gelir dilimlerinde sürdürülebilir. Bununla birlikte daha düşük gelir dilimlerinde bulunan mükelleflere oranla marjinal tasarruf eğilimleri daha

(37) Vergi harcaması (tax expenditure) kavramı ilk kez Amerikalı iktisatçı Stanley Surrey tarafından kullanıldı. Bkz: Surrey (1973) Bu kavram, vergiye tabi gelirden indirilecek bazı istisna ve muafiyetleri ifade etmektedir. Söz konusu indirimler, devletin vergi gelirlerini azaltacağından bir tür harcama olarak düşünülmektedir. Esasen vergiye tabi gelirden indirilecek istisna ve muafiyetler, bazen vergi teşvikleri (tax incentives), vergi sübvansiyonu (tax subsidies) gibi kavramlarla da ifade edilmektedir. Feldstein'e göre bütün vergi harcamaları teşvik edici değildir. Örneğin, kör kişiler (daha genel ifadeyle sakatlar) için yapılacak bir ilave indirim vergi harcamasıdır, fakat vergi teşviki değildir. Bkz: Feldstein (1980), 101.

yüksek olduğundan surtax uygulaması, ekonomide toplam tasarrufları ve dolayısıyla yatırımları azaltarak ekonomik büyümenin yavaşlamasına neden olabilir. Bununla birlikte ilimli bir surtax uygulaması bu etkilerin önemini oldukça azaltır (38).

Gelir dilimi sürüklenmesi olayına karşı alınabilecek önlemlerden en önemlisi ve yaygın olarak uygulananı, indekslemedir. Gelir dilimlerini ve vergi harcamalarını fiyatlar genel seviyesi ile orantılı olarak artırmak, enflasyonun artan oranlı gelir vergisi üzerindeki etkilerini önemli ölçüde hafifletir.

2. Taksflasyonun Yatırımlar Üzerindeki Etkileri : Taksflasyon özel yatırım harcamalarını azaltıcı bir etki (crowding out effect) meydana getirerek, ekonomide produktivite oranını düşürür. Nitekim, 1970'li yıllarda pek çok ülkede uygulanan yüksek vergi oranları, produktivite oranını düşürmüştür. Produktivitedeki artış bir işletmeye belirli bir zaman içerisinde daha fazla ünite mali daha ucuza elde etme imkanı verir. Produktivite yaygın olarak belirli bir dönemde elde edilen üretimin, bu üretimin elde edildiği saat sayısına bölünmesi ile hesaplanmaktadır. Produktivite oranını etkileyen faktörler -yeni buluşlar, beşeri sermaye vb.- içerisinde yüksek vergi oranları aynı bir öneme sahiptir. Gerçektende 1970'li yıllardaki yüksek vergi oranları ve enflasyon pek çok ülkede produktivite oranının düşmesinde önemli rol oynamıştır (Bkz: Tablo:3)

3. Taksflasyonun İstihdam Üzerindeki Etkileri : Taksflasyon toplam istihdam hacmi üzerinde de olumsuz etkilere neden olmaktadır. Vergi oranlarının yükseltilmesi, özel yatırım harcamalarını azaltarak sonuçta işsizliğin yükselmesi sonucunu doğurur. Esasen işsizliğin pek çok nedeni bulunmaktadır; teknolojik yenilikler, ekonominin yapısal durumu, hava ve iklim şartları vb. bu konuda önemli faktörler olarak belirtilebilir. Bununla birlikte, yüksek vergi oranları işsizlik üzerinde oldukça olumsuz etkilere sahiptir. Enflasyon dönemlerinde işçilerin ücretlerin yükseltilmesi yönündeki talepleri de sonuçta fiyat-ücret spirali şeklinde gelişmektedir. Tablo:5 deki işsizlik ile ilgili verileri tekrar incelediğimizde, 1970'li yıllarda işsizlik oranının önemli ölçüde artmış olduğunu görebilmekteyiz.

(38) Bkz: Önder (1979).

4. Taksflasyonun Tasarruflar Üzerindeki Etkileri : Taksflasyon ekonomide toplam tasarruflar miktarını da olumsuz yönde etkiler. Enflasyon dönemlerinde, nominal faiz oranı ile reel faiz oranı arasında belirginleşen fark bireylerin tasarruf eğilimlerini önemli ölçüde engeller. Buna yüksek vergi oranları da eklenince, ekonomide toplam tasarruf hacminde önemli azalmalar görülür. Pek çok iktisatçı, 1970'li yıllarda uluslararası düzeydeki tasarruf oranındaki azalmaların önemli ölçüde artan vergi yükünden kaynaklandığını kabul etmektedir. 1960-69 döneminde net ulusal tasarruf oranı ABD'nde ortalama % 10.5 iken bu oran 1970-79 döneminde % 8.0'e düşmüştür. Batı Avrupa ülkeleri ortalaması ise birinci dönemde %17.3 iken, bu oran ikinci dönemde %15.1'e düşmüştür (39).

5. Taksflasyon ve Yeraltı Ekonomisi : Taksflasyon diğer bir etkisi de yeraltı ekonomisi üzerinde görülmektedir. Yüksek vergi oranları, vergi yükümlülerini yasal olmayan yollardan vergi kaçınmaya (tax evasion) ve/veya yasal boşluklardan (legal loopholes) ve vergi sığınaklarından (tax shelters) yararlanmak suretiyle vergiden kaçınmaya (tax avoidance) teşvik eder. Diğer bir ifadeyle, vergi yükümlüleri, görünür piyasa ekonomisi içerisinde faaliyette bulunmak yerine yeraltı ekonomisinde (underground economy) faaliyette bulunmayı tercih ederler (40).

(39) Kotlikoff (1984), s. 1584.

(40) Yeraltı ekonomisi İngilizce literatürde gerek terminoloji ve gerekse tanım yönünden önemli farklılıklara sahip bulunmaktadır. Terminoloji yönünden başlıca şu farklı kavramlar görülmektedir; gölge ekonomisi (shadow economy), görünmeyen ekonomi (invisible economy), yasal olmayan ekonomi (illegal economy), gizli ekonomi (hidden economy), ikinci ekonomi (second economy) vb.

Tanımlama ve yeraltı ekonomisinin büyüklüğünün hesaplanması konusunda da literatürde önemli farklılıklar dikkat çekmektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için Bkz: Tanzi (1982).

D. Talep-yönlü İktisadın Kısa Bir Değerlendirmesi

Bir zamanlar iktisat teorisinde bir "devrim" olarak nitelenen, 1950'li ve 1960'lı yıllarda altın yıllarını yaşayan talep-yönlü iktisadı önce şu genel felsefeyi gözönünde bulundurmak suretiyle değerlendirmek doğru bir yaklaşım olacaktır : Her düşünür, içinde yaşadığı sosyo-ekonomik çevrenin etkisi altında kalarak ve o dönemde karşılıklı iktisadi sorunların çözümüne yönelik teoriler geliştirir ve politik öneriler sürer (41). Keynes'in 1936 yılında Genel Teori'yi yazması, 1929 bunalımı ve ortaya çıkmış olduğu sorunları çözmeye yöneliktir. O dönemin iktisadi sorunları için geçerli olan bir politikanın bugün için de geçerli olmasını beklemek şüphesiz doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Çünkü, günümüzün iktisadi sorunları, o dönemin iktisadi sorunlarından tamamen farklıdır. Asıl üzerinde tartışılması gereken husus şudur; Keynezyen reçeteler 1970'li yılların ve günümüzün sorunlarına ne ölçüde çözüm olabilmektedir ? Buraya kadar yapılan açıklamalar içerisinde bu sorunun cevabını bulmak mümkündür. Öncelikle şu hususu belirtmekte yarar bulunmaktadır. Talep-yönlü iktisat, 1970'li yılların bazı iktisadi sorunlarının bizzat kaynağı olmuştur. Kamu ekonomisinin Leviathan boyutları esasen Keynezyen iktisadın "genişleyici maliye politikası"nın bir sonucudur. Yine kamu sektörünün büyümesinin bir sonucu olarak pek çok ülkede vergi yükü de 1960'lı yılların başlarından günümüze değin sürekli artış kaydetmiştir. Klasik iktisadın "denk bütçe ilkesi"ni eleştiren ve bunun yerine "telafi edici bütçe" yaklaşımını getiren Keynezyen maliye politikası, böylece politikacılara önemli bir imkan sağlamış ve dolayısıyla günümüzde pek çok ülkedeki bütçe açıklarının da başlı başına bir kaynağını oluşturmuştur.

Amerikalı iktisatçılar James M. Buchanan ve Richard E. Wagner, "Bay Keynes'in Sonuçları-Ekonomik Teorinin Politik Kâr Sağlamak İçin Kötü Kullanımının Bir Analizi ve Anayasal Disiplin İçin Öneriler" başlığını taşıyan monografında, Keynezyen İktisadi başlıca yukarıda belirttiğimiz telafi edici bütçe yaklaşımını yönü ile şiddetle eleştirmekte ve sonuçta şu görüşü savunmaktadırlar :

(41) Ersoy (1986), önsöz, V.

"...Entellektüel hata bütünüyle politikacılar tarafından yapılmış değildir. Hatadan aynı zamanda iktisatçılar da sorumludur. Önemli sorumluluk taşıyan, 'akademik karalama'yı yapan ve düşünceleri eleştirilmeden Amerika ve İngiltere'de uygulanan Lord Keynes'tir. Keynes'in fikirleri, gösterdiği zarar etkiler konusunda dag gibi birikmiş kanıtlar dikkate alınmaksızın uygulanmıştır.

Ciddi bir değerlendirime, Keynezyenizm'in politik olarak önemli bir hastalık niteliğinde olduğunu göstermekte ve uzun dönemde demokrasinin devamı için bir tehlike olduğunu ortaya koymaktadır" (42).

J.M.Buchanan ve R.E.Wagner dışında ABD'nde pek çok iktisatçı talep-yönlü iktisadi çeşitli açılardan eleştirmiştir. Talep-yönlü iktisada yöneltilen eleştirilerin yoğunlaşması akademik çevrelerde bu iktisat politikasının iflası olarak yorumlanmak istenmiş ve böylece bu politikaya alternatif görüş ve düşünceler ortaya çıkmıştır. Şimdi bu alternatif iktisat teori ve politikalarını kısaca inceleyelim.

(42) Buchanan ve Wagner (1978), 27.

III. TALEP-YÖNLÜ İKTİSAT POLİTİKASINA ALTERNATİF İKTİSADİ DÜŞÜNCELER

1970'li yıllarda Keynezyen İktisadın mevcut iktisadi sorunlara çözüm olamaması, ve kendi içerisinde giderek yıkılmaya yüz tutması dolayısıyla, iktisatçılar çağdaş iktisadi sorunlara yeni çözüm arayışları içerisinde girdiler. Özellikle 1970'li yıllarda adları yeni duyulmaya başlanan bazı iktisat teori ve politikaları ortaya çıktı. Aşağıda bu teorilerin temel görüşlerini özetlemekle yetineceğiz. Böylece araştırma konumuzu oluşturan arz-yönlü iktisat teorisi ile diğer alternatif teori ve politikalar arasındaki farklılıkları da kavramak mümkün olacaktır.

A. Monetarizm (Chicago Okulu)

Monetarizm, 1976 Nobel Ekonomi Ödülünü alan ünlü Amerikalı iktisatçı Milton Friedman tarafından geliştirilmiş bir teoridir. Friedman, 1956 yılında "Paranın Miktar Teorisi Üzerine Çalışmalar" başlığı adı altında, editörlüğünü yaptığı bir kitap yayınladı (43). Bu çalışma ile Friedman esasen monetarizmin temel ilkelerini ortaya koymuş oldu. İleriki yıllarda Chicago Üniversitesindeki meslektaşları ve öğrencileri ile birlikte, teorik görüşlerini daha da geliştirdi ve bazı ampirik çalışmalarla bu görüşlerini doğruladı.

Monetarizm, esasen çağdaş iktisadi sorunlardan biri olan enflasyon konusu üzerinde durmuştur. Bu politika enflasyonun temel nedeni olarak para arzının hükümetlerce gereksiz yere ve aşırı ölçüde artırılmasında görmektedir. Monetaristlere göre, ekonomideki istikrarsızlıkların bir çoğu parasal kökenlidir. Bu nedende para politikası iktisadi sorunlara karşı diğer iktisat politikası araçlarından daha etkilidir. Monetarizmin temel ilkelerini Friedman'ın kendi ifadeleriyle aktarmaya çalışalım :

1. Para arzındaki büyüme oranı ile nominal gelirin büyüme oranı arasında çok kesin olmamakla birlikte bir ilişki bulunmaktadır.
2. Bu ilişki çok açık değildir. Çünkü para arzındaki artışların geliri etkilemesi zaman alır. Ayrıca, bunun ne kadar süreceği de belli değildir.
3. Ortalama olarak, para arzındaki bir artış, nominal gelirleri yaklaşık 6 ve 9 ay arasında

(43) Friedman (1956).

gececek bir süre sonunda etkiler.

4. Nominal gelirin büyüme oranındaki artış etkisi ilk olarak üretim üzerinde görülür. Bu daha sonra fiyatlara yansır.

5. Ortalama olarak, fiyat etkisi yaklaşık 6 ve 9 ay arasında değişen zaman boyutu içerisinde ortaya çıkar. Para arzındaki artış ile enflasyon arasındaki toplam geçikme ortalama 12-18 ay arasındadır.

6. Para arzındaki artış ile bunun nominal gelirlere ve daha sonra fiyatlara yansması ilişkisi 'çok kesin ve belirli' değildir. Bu ilişkide bir kayma söz konusudur.

7. Kısa dönemde (5 veya 10 ay kadar bir sürede) para arzındaki değişimler öncelikle üretimi etkiler. 10 aya aşan bir sürede para arzının büyümesi fiyatları etkiler" (44).

Monetarizm, esasen bu temel ilkeleri ile klasik iktisatçıların açıkladıkları Miktar Teorisini yeniden ön plana çıkarmıştır. Bununla birlikte monetaristler "Klasik Miktar Teorisi"ni bazı yönlerden eleştirmişler ve bu tezin enflasyonu açıklamak için yeterli olmadığını öne sürmüşlerdir. Monetaristlere göre, $MV = PT$ şeklinde ifade edilen klasik miktar teorisi formülünde yer alan paranın dolaşım hızı (V) sabit değil, aksine bazı değişkenlerin istikrarlı bir fonksiyonudur. Friedman'ın analizleri ile geliştirilen monetarizme aynı zamanda "Modern Miktar Teorisi" adı da verilmektedir (45).

Monetaristler, serbest piyasa ekonomisinin kendi iç dinamiği sayesinde istikrarlı bir model olduğunu savunmakla birlikte, klasik iktisatçılardan farklı olarak ekonominin her zaman tam istihdam düzeyinde olmayacağını kabul etmektedirler. Monetaristler, insanların daha iyi bir iş arama veya işsizlik yardımıyla yararlanmaları neticesinde belirli bir süre işsiz kalabileceklerini, böylece ekonomide her an bir "doğal işsizlik" olabileceğini öne sürmüşlerdir. Monetarizm, esasen klasik iktisadın temel ilkelerini aynen kabul etmekle birlikte, ondan başka iki noktada ayrılmaktadır :

(44) Nakleden, Macesich (1983), s.3-4.

(45) Monetarizm konusunda daha fazla bilgi için bkz: Vane ve Thompson (1979); Greenhut ve Stewart (1983). Savaş (1984).

-Klasik miktar teorisi açıklaması yetersizdir.

-Ekonomi her zaman tam istihdam düzeyinde dengede değildir, doğal işsizlik hipotezi.

Klasik iktisat ve monetarizm arasındaki bu iki temel farklılığa rağmen her iki teoride enflasyonun önemli kaynağının para arzındaki artışlar olduğunu kabul etmektedir. Monetaristlere göre enflasyonu kontrol altına almak için en etkin araç para politikasıdır. Para arzındaki değişimler, para talebinden bağımsız bir şekilde para otoritesince otonom olarak belirlenir. Ancak para otoritesinin bu gücünü sık sık değişen para artış hızları şeklinde uygulaması istikrar değil istikrarsızlık getirir. Monetaristler, bu istikrarsızlıkları önlemek için para arzının belirli bir oranda ve ekonomideki gelişmelerle orantılı olarak kademeli olarak artırılmasını önermektedirler. Monetarizmin bu önerisi iktisat literatürüne "Gradualizm" olarak girmiştir (46).

Monetarizmin teorik çerçevesi, bazı iktisatçılar tarafından yapılan ampirik çalışma sonuçları ile daha da güçlenmiştir. Özellikle M.Friedman'ın A.Schwartz ile birlikte yapmış olduğu araştırmanın sonuçları (47) modern miktar teorisinin pek çok iktisatçı tarafından benimsenmesine yol açmıştır. 1980 sonrasında monetarizmin önerilerinin pek çok ülkede uygulama alanı bulduğu bilinmektedir. Bununla birlikte az gelişmiş ülkelerde enflasyona karşı monetarist önlemler alınmasına karşın, bazı ülkelerde bu konuda başarılı olunamaması monetarizm üzerinde bazı eleştirileri gündeme getirmiştir. Sadece para arzındaki artışlarla enflasyon olgusunun açıklanamayacağı ve çözümünün de sadece ekonomideki gelişmelere paralel oranda bir para arzı büyümesi olmadığını savunan bazı iktisatçılar monetarizme bir tepki olarak Strüktüralizm adını verdikleri bir görüşü gündeme getirmişlerdir. Öncülüğünü Latin Amerikalı iktisatçıların yaptığı strüktüralizm, enflasyonun nedenlerini ekonominin daha çok temelindeki yapısal bozukluk ve darboğazlarda aramak gerektiğini, bu yapısal bozukluk ve darboğazlar giderilmedikçe, enflasyon sorununun çözülmemeyeceğini iddia etmektedir. Strüktüralistlere göre az gelişmiş ekonomilerin sahip olduğu başlıca yapısal bozukluk ve darboğazlar şunlardır (48).

(46) "Gradualizm", para arzının ekonomideki gelişmelere paralel bir şekilde tedricen artırılmasını ifade etmektedir. Bkz: Poole (1986), s.10.

(47) Bkz: Friedman ve Schwartz (1963) ; Friedman ve Schwartz (1982).

(48) Bu konuda detaylı bilgi için Bkz: Thorp ve Whitehead (1979); Çubukçu(1983); Olgun (1982).

1. Tarımsal Ürünler Arzının Yeterince Esnek Olmaması : Az gelişmiş ülkelerde nüfusun büyük çoğunluğu geçimlerini ve yaşamlarını tarım sektöründen sağlamaktadırlar. Bu ülkelerde nüfus artış hızının yüksek olması karşısında, tarımsal ürünlere olan talep zamanla artmakta, buna karşın tarımsal ürünler arzı buna cevap verememektedir. Hava ve yağış şartlarının bozuk olması tarımsal ürünler arzını önemli ölçüde engellemektedir. Ayrıca tarımsal üretimin artırılamamasının temel nedenlerinden biri de bu sektörün geri kalmış kurumsal yapısıdır. Daha açık bir ifadeyle, az gelişmiş ülkelerde, tarımsal işletmelerin küçük çapta olması, sermaye-yoğun teknolojilerin sınırlı ölçüde kullanılması, sulama, haberleşme ve ulaşım imkanlarının kısıtlı olması vb. nedenler tarımsal üretimin artırılmasını engellemektedir. Tarımsal arz ile talep arasındaki dengesizliğin talep lehine olması, sonuçta enflasyonist bir durum ortaya çıkarmaktadır.

2. Dış Ticaret Dengesinin Sürekli Açık Vermesi : Az gelişmiş ülkelerde ekonomide karşılaşılan bir diğer darboğaz ve/veya yapısal bozukluk ise dış ticaret dengesinin sürekli açık vermesidir. Bu ülkelerde, ihracat imkanlarının sınırlı olmasına karşın, hammadde ve ara malların dış ülkelere ithal edilmesi mecburiyeti ödemeler dengesinde dış ticaret açığının giderek büyümesine neden olmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde ihracatın sınırlı olmasının çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Herşeyden önce, bu ülkelerin ihracat yapıları, bir kaç temel maddeye dayalı olup çeşitlenmiş değildir. Çoğunlukla tarımsal ürünlerden oluşan bu mallara karşı fiyat esnekliği düşüktür. Bu durumda az gelişmiş ülkelerin, fiyatları yükselterek veya diğer ülkelerdeki gelir artışlarından yararlanarak ihracat gelirlerini artırmaları çok sınırlı kalmaktadır. İhracattaki bu sınırlı gelişmeye karşın, ithalat süratle artma eğilimi göstermektedir. İhracat ve ithalat arasındaki farkın giderek büyümesi ödemeler dengesinde kronik açığa neden olmaktadır. Bu durum; ithalat kapasitesini sınırlandırmakta, ithalatın yasaklanması veya kontenjan uygulaması ise ithal malların yurtiçi fiyatlarını artırarak, enflasyonist bir baskı oluşturmaktadır.

Strükturalistlere göre, az gelişmiş ülkelerin enflasyondan kurtulabilmeleri için dış ticaret alanındaki bu yapısal bozuklukları gidermeleri gerekir. Bunun içinde ihracatın çeşitlendirilmesi ve artırılması, ithalat kapasitesinin düzenli ve ekonomik büyümeye katkıda bulunacak şekilde kullanılması, ithalata ikame edici sanayilerin geliştirilmesi ve geleneksel ihracat mallarının dışındaki malların ihracatını teşvik edecek bir döviz kuru uygulaması gereklidir.

3. Ekonomik Kurumların Yetersizliği : Yukarıda açıklanan darboğaz ve/veya yapısal bozukluklar yanında, diğer bazı faktörler de az gelişmiş ülkelerin fasit daireden çıkmalarını engellemektedir. Bürokrasi, sermaye piyasasının gelişmemiş olması, bazı sektörlerin monopollü yapısı, kredi ve banka sisteminin yetersizliği, üreticiler karşısında tüketicilerin örgütlü olmaması vb. faktörler mevcut darboğazların daha da genişlemesine neden olmaktadır.

Sonuç olarak Strükturalizm, daha önce de belirttiğimiz gibi az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde devletin düzenleyici ve teşvik edici bir rol oynaması gerektiği önerisinde bulunmaktadır.

B. Rasyonel Beklentiler Okulu

ABD'nde Chicago Üniversitesinde Friedman ve öğrencilerinin klasik miktar teorisini yeniden yorumlayarak enflasyon sorununa önerdikleri yeni çözümler dışında, yine aynı üniversitede çalışan ve esasen Friedman'ın öğrencileri olan diğer bir grup iktisatçı, enflasyon konusunu değişik bir açıdan ele aldılar. Rasyonel Beklentiler Teorisi (Rational Expectations Theory) adıyla iktisat literatürüne giren bu görüş, monetarizm gibi, klasik iktisadın temel ilkelerini aynen benimsemiştir.

Rasyonel beklentiler teorisi ilk olarak 1961 yılında J.Muth'un "Rasyonel Beklentiler ve Fiyat Hareketleri Teorisi" adıyla yayınlamış olduğu makalesi ile ortaya çıkmıştır (49). Muth, yayınladığı bu çalışmada enflasyonist dönemlerde ekonomik birimlerin "uyumlu beklentiler" (adaptive expectations) den ziyade, "rasyonel beklentiler" (rational expectations)'e sahip olduğunu açıklamıştır. Muth'un bu makalesi daha sonraki yıllarda Chicago Üniversitesinde bazı iktisatçılarca bir anlamda tekrar gündeme getirilmiş ve teori daha da güçlendirilmiştir. 1970'li yılların sonlarına doğru öncülüğünü R.Lucas, T.Sargent ve N.Wallace'nin yaptığı bazı iktisatçılar rasyonel beklentiler üzerine önemli çalışmalar yayınlamışlardır (50).

(49) Muth (1961).

(50) Bu konuda orijinal çalışmalar için bkz: Lucas ve Rapping (1969); Sargent (1976); Sargent ve Wallace (1975); rasyonel beklentiler konusunda özet bir araştırma için bkz: Kantor (1979), 142-1441.

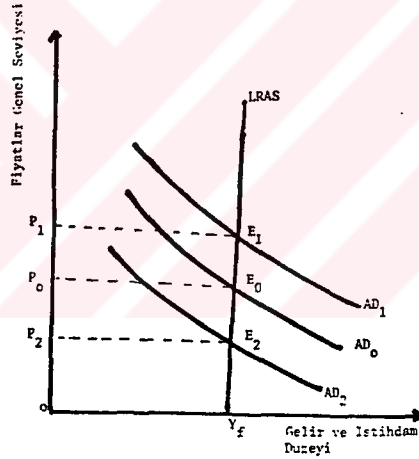
Rasyonel beklentiler teorisinin iktisat politikası alanında getirdiği yenilik "beklentiler" konusunda olmuştur. Esasen, iktisat teorisinde Beklentiler konusu, ilk kez Cobweb teorisinde (örüncek ağı teorisi) incelenmiştir. Bu teori özellikle, tarımsal ürünlerin arzının, bu ürünlere olan talepteki beklentilere göre gerçekleşeceğini açıklamıştır. Ayrıca beklentiler konusu, rasyonel beklentiler teorisyenlerinden önce Keynezyenler ve daha sonra monetaristler tarafından da incelenmiştir. Gerek keynezyenler ve gerekse monetaristler, fertlerin genel fiyat seviyesindeki değişimleri önceden tahmin etmede "Uyumcu Beklentilere" sahip olacaklarını belirtmişlerdir. Uyumcu beklentiler teorisine göre gelecekteki fiyat seviyesi önceki dönem(ler)deki fiyatların seviyesine göre belirlenir. Bu teoriye göre özellikle son dönemdeki fiyatlar genel seviyesi ortalaması gelecekteki fiyatların tahmin edilmesinde önemli rol oynar. Örneğin, enflasyon oranı önceki yıl % 20 ise, bireyler cari yıl enflasyon oranının da % 20 olacağını beklerler. Eğer cari yıl içerisinde enflasyon oranı artarsa(azalışa) bireyler sonraki yıldaki enflasyon oranında artacağını(azalacağını) tahmin ederler ve davranışlarını buna göre ayarlarlar (51).

Rasyonel beklentiler teorisi ise bireylerin uyumcu (adaptive) değil "rasyonel" (rational) beklentilere sahip olacaklarını ve bu nedenle iktisat politikası uygulamaları karşısında derhal aktif bir tavır alıp, bu politikaların beklenen sonuçlarını değiştireceklerini öne sürmektedir. Bu teoriye göre bireyler, iktisat politikası uygulamaları ve bu uygulamaların yaratacağı etkiler konusunda tam bir enformasyona sahiptirler ve dolayısıyla sistematik bir hata yapmaları söz konusu olamaz. Kısaca, fertlerin rasyonel hareket etmeleri sonucunda, iktisat politikası kendinden beklenen etkileri yaratmaz. Rasyonel beklentiler teorisi taraftarlarına göre; devlet, kısa dönemde dahi, vergiler, kamu harcamaları ve para arzı gibi araçları kullanarak, üretim, istihdam, fiyat istikrarı vb. ekonomik değişkenler üzerinde etkili olamaz. Bu bakımdan "aktif" iktisat politikaları yerine "istikrarlı" politikalar kullanılmalıdır. Bu teoriye göre, devlet sadece oyunun kurallarını belirlemeli; fertler de, hangi imkanların kendilerine açık olduğunu bilip kararlarının muhtemel sonuçlarını önceden kestirebilmelidir. Örneğin; vergi politikası ve kamu harcamaları politikası ile ilgili kararlar önceden belirlenmeli ve sık sık değiştirilmemelidir. Politika değişiklikleri zorunlu olduğu zaman ise, bu değişiklikler yavaş olarak yürürlüğe konulmalıdır (52).

(51) Ekelund ve Tollison (1986), s.666, 687-688.

(52) Savaş (1984), 226-244.

Rasyonel beklentiler teorisine göre ekonomide para arzı artırıldığı zaman, bireyler bunun belirli bir dönem sonra fiyatlar genel seviyesi ile birlikte nominal faiz oranını da yükselteceğini tahmin edebilirler. Bireyler para arzının enflasyonist bir etki yaratacağını bildikleri için buna karşı rasyonel davranışlarda bulunacaklardır. Örneğin, işçiler nominal ücretlerin enflasyon oranında artmasını isteyeceklerdir. İşçilerin bu taleplerinin işverenler tarafından kabul edilmesi ihtimali yüksektir. Zira, işverenler de fiyatlar genel seviyesinin artmasının kendi kârlarını artıracığını önceden "rasyonel" bir şekilde tahmin edebileceklerdir. Sonuç olarak, para arzının artırılması reel milli gelir ve istihdam düzeyinde önemli bir değişiklik yaratmayacak sadece enflasyonist bir etki doğuracaktır. Dahası, ücret artışları ile fiyat artışları birbirini kovalayacaktır. Bu durumu şekil yardımıyla açıklamaya çalışalım (53).

Şekil:1 Para Arzının Büyümesi ve Rasyonel Beklentiler

Ekonomide para arzının artırılması toplam talep seviyesini AD_0 düzeyinden AD_1 düzeyine kaydırarak sonuçta fiyatların P_0 düzeyinden P_1 'e yükselmesine neden olur. Rasyonel beklentiler teorisine göre, uzun dönem toplam arz eğrisinin(LRAS) inelastik olduğu varsayılmaktadır. Bunun nedeni yukarıda da belirttiğimiz şekilde para arzının artırılmasının uzun dönemde reel üretim ve istihdam üzerinde etkili olmayacağını kabul edilmesidir. Rasyonel beklentiler teorisi, ancak toplumun beklemediği anlarda ve beklemediği şekillerde uygulanacak bir

(53) Ekelund ve Tollison (1986), 689.

politikanın çok kısa bir süre etkili olacağını, zaman içerisinde bireylerin enformasyonu takip ederek beklentilerini değiştirmeleri halinde ise politikaların tekrar etkisiz kalacağını öne sürmektedir.

Yukarıda kısaca özetlediğimiz hipotez, bazı yönlerden eleştirilere uğratılmıştır. Nobel Ekonomi Ödülü sahibi Kenneth J. Arrow teorii başlıca şu açılardan eleştirmiştir (54) :

1. Rasyonel beklentiler hipotezinde ekonomik birimler ekonominin gelecek dengesini analiz etmek yeteneğine sahip süper istatistikçiler olarak kabul edilmektedir.

2. Ekonomide menkul kıymetler piyasası etkin olarak çalışırken, mal ve emek piyasaları bu düzeyde etkin olmayabilir. Aksine bunun tam terside olabilir. Arrow'a göre fiyat beklentilerine ilişkin tahminler çoğunlukla sermaye birikimi konusundaki kararlar için doğrudur. Sermayenin akışına ilişkin kararlarda ise fiyat beklentileri önemli hatalar içerebilir. Hisse senetlerindeki fiyat dalgalanmaları buna bir örnek teşkil etmektedir.

C. Kamu Tercih Teorisi ve Anayasal İktisat (Virginia Okulu)

ABD'nde İkinci Dünya Savaşından sonra, özellikle 1950'li yılların başlarında ortaya çıkan ve 1960'lı yıllarda kurumsal bir yapı kazanan Kamu Tercih Teorisi (Public Choice Theory)'de Keynezyen iktisadi 1970'li yıllarda içine düştüğü bunalım dolayısıyla eleştirmiştir. Esasen, bu teorinin Keynezyen iktisat politikasına olan eleştirileri diğer iktisat okullarının eleştirilerinden tamamen farklı olmuştur. Bu konu, kısmen daha önce "Kamu Sektörünün Büyümesi" konu başlığı altında incelenmiştir.

Kamu Tercih (Public Choice), kısaca politika biliminin ekonomik analizi olarak tanımlanabilir. Daha açık bir ifadeyle, kamu tercihi, politik süreç, karar ve uygulamaları iktisat biliminin kullandığı araç, method ve varsayımlara dayalı olarak açıklayan bir disiplindir. Kamu tercihi teorisi, bu analizi yaparken başlıca şu ilkelere yola çıkmaktadır (55).

(54) Naskleden, Kantor (1979), s.1430-1431.

(55) Buchanan (1979), 81-84. ; Miller (1986), 183-197.

1. Metodolojik Bireysellik (Methodological Individualism) : Toplumda bütün ekonomik ve sosyal kararlar birey tercihlerine göre belirlenir. Kamu kurumları, kamu teşebbüsleri, özel şirketler vb. organizasyonların kararları temelde birey tercihlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Kamu Tercih Teorisi, politikanın ekonomik analizini yaparken bu ilkedan hareketle kamu ekonomisinde alınan kararların özel ekonomide olduğu gibi tamamen birey tercihlerine dayalı olarak gerçekleştiğini varsayar.

2. Rasyonalite (Rationality) : Bireyler, rasyonel ve tutarlı tercihlere sahiptirler. Kamu ekonomisinde karar alma sürecinde birey, özel ekonomideki davranış motivasyonunun bir benzerini rasyonel seçimler yaparak gösterir.

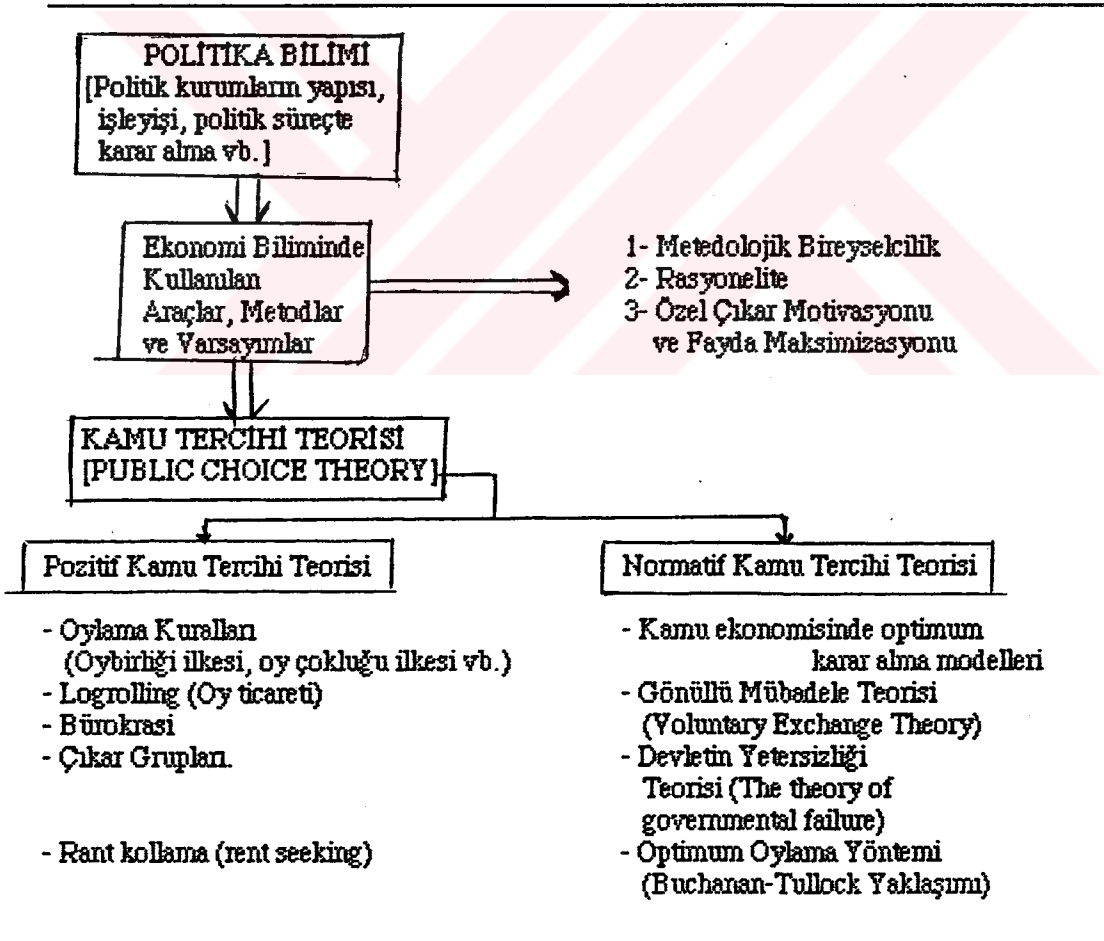
3. Özel Çıkar Motivasyonu ve Fayda Maksimizasyonu (Utility Maximization) : Bireyler rasyonel olmaları sonucu faydalarını maksimize edecek tercihlerde bulunurlar. Kısaca, özel ekonomide olduğu gibi, kamu ekonomisinde de "fayda maksimizasyonu" ilkesi geçerlidir. Özel ekonomide tüketici "fayda maksimizasyonu", üretici de "kâr maksimizasyonu" peşinde koşar. Kamu ekonomisinde karar alma sürecinde seçmenler, kendilerine en fazla ekonomik hizmeti sunan siyasal parti için oylamada bulunurlarken, siyasal partiler de kendilerine en çok oyu kazandıracak ve yeniden seçilmeyi garanti edecek ekonomik programı sunmaya özen gösterirler. Yani, politik karar alma sürecinde, seçmenler kamusal mallardan sağlanacak "fayda"yı, politikacılar da "politik kârları" maksimum düzeye çıkarmaya gayret ederler. Politik sahnede rol alan "bürokratlar"ın amacı ise "bütçe maksimizasyonu"nu sağlayarak, bürokrasinin hacmini genişletmek, bu süreçte maaş ve diğer yan gelirlerini, prestijlerini ve siyasal iktidara bilgi sunmadaki tekelci konumlarını sürdürmeye çalışırlar. Baskı ve çıkar grupları ise karar almada "lobi" (lobbying) yaparak kararların kendi lehlerine olacak şekilde çıkmasını sağlamaya çalışırlar. Kısacası, özel tercihlere olduğu gibi toplumsal tercihlere de özel çıkar motivasyonu hakimdir. Bu "homo economicus" motivasyonu toplumsal tercihte rol alan bireyleri faydayı maksimize, maliyeti ise minimize etmeye sevk eder.

Kamu tercihi iktisatçılarına göre, politik karar alma sürecinde yer alan kimseler (politikacılar, bürokratlar, seçmenler, çıkar grupları vb.) yukarıda belirtilen ekonomik davranış motiflerine sahiptirler. Yani, politikacılar, toplum adına tercihte bulunurlarken, kamu çıkarını (public interest) maksimize etmekten ziyade kendi özel çıkarlarını (self-interest) maksimize

etmenin yollarını ararlar. Politikacıların, fayda maksimizasyonu seçim sırasında toplayacakları oy sayılarının bir fonksiyonudur. Oyların maksimizasyonu ise vatandaşların fayda fonksiyonlarını yükseltmek (kamu harcamalarının artırılması) ve bu fonksiyona maliyet olarak girecek faktörleri (vergi oranlarının indirilmesi vb.) azaltmak suretiyle mümkün olur.

Kamu tercihi, literatürde; pozitif kamu tercihi (positive public choice) ve normatif kamu tercihi (normative public choice) olarak ikili sınıflama dahilinde incelenmektedir. Kamu tercihi teorisinin konusu ve ilgi alanlarını Tablo: 8 daki gibi göstermek mümkündür.

Tablo: 8 Kamu Tercihi Teorisinin Organik Yapısı

pozitif kamu tercihi teorisi, gerçek yaşamdaki politik kurumların yapısını ve politik karar almada rol oynayan kimselerin (seçmen, politikacı, bürokrat vbl.) davranış motivasyonlarının ekonomik analizini yapmaktadır. Bu çerçevede oylama kuralları ve mekanizması (basit çoğunluk, oy birliği, logrolling, bürokrasinin yapısı, çıkar grupları vb.) gibi konular pozitif kamu tercihi teorisinin kapsamı dahilindedir. Normatif kamu tercihi teorisi ise pozitif kamu tercihi teorisine dayalı olarak "olması gereken" ilkeleri inceler. Örneğin, normatif kamu tercihi teorisi, gerçek yaşamda uygulananlardan farklı olarak toplum tercihlerini en iyi yansıtacak oylama kurallarını araştırır.

Kamu tercihi teorisinin, iktisat bilimine en önemli katkılarından birisi, "Piyasanın Yetersizliği Teorisi" (the theory of market failure) ne karşılık olmak üzere bir "Devletin Yetersizliği teorisi" (the theory of governmental failure) geliştirmiş olmasıdır. Bilindiği üzere, Refah İktisadi teorisi 1930'lu ve 1940'lı yıllarda bazı faktörlere (kamusal mallar, dışsal ekonomiler, içsel ekonomiler vb.) dayalı olarak Piyasa Ekonomisinin milli ekonomi içerisinde yetersiz olduğunu ve dolayısıyla devletin ekonomide düzenleyici rol oynamasını savunmuştu. Kamu tercihi iktisatçıları ise 1960'lı yılların başlarından itibaren, keynezyen iktisat politikasının müdahaleci ve genişletici politikalarını eleştirerek, kamu ekonomisinin de piyasa ekonomisi gibi kendi başına optimumu sağlamakdan uzak olduğunu açıklamışlardır. Bu iktisatçılara göre başlıca şu faktörler dolayısıyla kamu ekonomisi başarısızlığa uğramaktadır; (56).

1. Rasyonel seçmenlerin bilgisizliği (Rational voter ignorance) : Seçmenler, kamusal mal ve hizmetlerde tercihte (oylamada) bulunurlarken bilgisizdirler. Bu bilgisizlik toplumdaki bireylerin eğitim ve kültür düzeylerinin heterojen özellikte olmasından kaynaklanır. Ayrıca, kitle iletişim araçlarının bireylere yeterince ulaştırılmaması da bu bilgisizliğin artmasına neden olur.

2. Rasyonel seçmenlerin ilgisizliği (Rational Voter Irrelavance) : Bilindiği üzere kamu ekonomisinde seçmenlerin davranışlarında bedavacı (free rider) motivasyonu hakimdir. Seçmen, oylamada bulursa da bulunmasa da kendisine kamusal mal ve hizmetlerin arz edileceğinin farkındadır. Dolayısıyla, bedavacı motivasyonu ile hareket ederek oylama konusunda ihmalcı ve

(56) Bu konuda kapsamlı bir çalışma için bkz: Wolf (1979). Ayrıca Bkz: Gwartney ve Stroup (1980), 725-745.

ilgisiz davranan seçmen, kamu ekonomisinde optimum karar alınmasına engel olur.

3. Baskı ve çıkar grupları : Yaşama ve yürütme organının faaliyetleri baskı ve çıkar grupları tarafından optimumdan uzaklaştırılabilir. Bu, sonuçta seçmen tercihlerini yansıtmayan bir durum ortaya çıkarmaktadır. Baskı ve çıkar grupları, siyasal partiler ve milletvekilleri ile lobi yaparak bunları kendi çıkarları doğrultusunda etkilemeye çalışırlar.

4. Logrolling : Kısaca "oy ticareti" olarak tanımlanan logrolling mekanizması, seçim sonrası, seçmen tercihlerinin optimumdan uzaklaşmasına neden olur. Logrolling ile siyasal partiler arasında topluma arz edilecek mal ve hizmetler listesi üzerinde bir tür alış verişi yapılır. Seçimden sonra bir milletvekilinin kendi partisinden ayrılarak diğer bir partiye geçmesi olayı da logrolling mekanizması içerisinde değerlendirilebilir. Kamu tercihi literatüründe bu özel durum "Oy Satın Alımı" (Vote Buying) olarak adlandırılır.

3.İleriye Göremeyen Politikacı (shortsighted politicians) Hipotezi: Kamu tercihi iktisatçıları, politikacıların ekonomik kararlarında daima yeniden seçilebilmeyi garanti edecek ekonomik programları ön plana koyduklarını varsaymaktadır. Diğer bir ifadeyle, politikacılar, asıl görevleri yani "kamu çıkarını" maksimize etmek yerine, "özel çıkarlarını" maksimize etmeye çalışırlar. "İleriye göremeyen politikacı" kavramı ile bu iktisatçılar, politikacıların uzun dönemde ekonomiye yararlı olabilecek politikalar yerine kısa dönemde sonuç alınsabilecek politikaları tercih ettiklerini ifade etmeye çalışmaktadırlar.

Kamu tercihi iktisatçıları, İkinci Dünya Savaşı sonrasında kamu sektörünün aşırı bir şekilde büyümüş olmasını daha önce açıklandığı üzere Keynezyen iktisadın genişleyici iktisat politikalarına bağlamaktadırlar. Kamu tercihi iktisatçıları, bu iktisat politikalarının bir sonucu olan Leviathan ve dolayısıyla ortaya çıkan iktisadi sorunlara "Anayasal İktisat" (Constitutional Economics) adını verdikleri bir yine araştırma alanı içerisinde başlıca şu önerileri sunmaktadırlar (57).

(57) Bu konuda Bkz: Buchanan(1975); Buchanan(1978); Buchanan (1981); McKenzie(1984);

Bu yeni araştırma disiplini Türkçe literatüre kazandıran şu eser konuyu ana hatlarıyla ve özet olarak sunmaktadır : Savaş (1989).

- Devletin kamu harcamaları ve vergileme yetkisine ilişkin esaslar ve sınırlamalar anayasada yer almazdır. Buchanan, bu anayasal normları "Mali Anayasa" (Fiscal Constitution) olarak adlandırıyor.

- Devletin para arzını ne ölçüde ve ne şekilde artıracığına ilişkin genel esaslar anayasada yer almazdır. Bu "Parasal Anayasa" (Monetary Constitution) kurak, kronik enflasyonun köklü bir çözümü olarak kabul edilmektedir.

- Bütçenin gelir ve giderlerinin birbirine denk olmasını öngören "denk bütçe" ilkesi anayasada güvence altına alınmalı ve varsa bunun istisnaları da anayasada belirtilmelidir.

- Devletin iç ve dış borçlanmasına ilişkin genel esaslar ve sınırlamalar anayasada belirtilmelidir.

- Devlet müdahalesini sınırlayan ve rekabetçi piyasa oluşturulmasını destekleyecek kuralların anayasa da yer alması sağlanmalıdır.

D. Arz-Yönlü İktisat (Arz-Yönlü Vergi Politikası)

Talep-yönlü iktisada yöneltilen eleştirilerin yoğunlaşması sonucunda 1970'li yılların sonlarına doğru yukarıda kısaca özetlediğimiz iktisat politikaları akademik çevrelerde tartışılmaya başlanmıştır. Bunların dışında özellikle ABD'nde 1980'li yılların başlarında "Arz-Yönlü İktisat" (Supply-Side Economics) adıyla başka bir iktisat teorisi gündeme getirildi. Gerçekte, monetarizm, kamu tercihi teorisi ve rasyonel beklentiler okulu; teorik ve bazı ampirik bulgulara dayalı olarak bazı iktisatçıların katkılarıyla kurumsal bir temele dayalı olarak ortaya çıkmış iktisadi düşünce okullarıydı. "Arz-Yönlü İktisat" olarak adlandırılan politika ise ABD'nde ünlü Wall Street Journal'da editör olarak çalışan J.Wanniski'nin, bu politika ve önerilerini gazetede sık sık yazması neticesinde önce politik çevrelerde taraftar bulmaya başlamış, daha sonra da akademik çevrelerde geniş teorik ve ampirik çalışmalara konu olmuştur. Kısaca, başlangıçta bir bilimsel temele dayanmadığı gerekçesiyle eleştirilen arz-yönlü iktisat, daha sonra akademik çevrelerde geniş araştırma konularından birisini oluşturmuştur. ABD'nde Reagan Yönetiminde de ekonomik programın temelini arz-yönlü iktisat oluşturmuştur. Giriş bölümünde de belirttiğimiz gibi

arz-yönlü iktisat, esasen vergi indirimleri politikasına ağırlık verdiğiinden aynı zamanda arz-yönlü vergi politikası (supply-side tax policy) veya arz-yönlü maliye politikası (supply-side fiscal policy) olarak da bilinmektedir. Aşağıda esas araştırma konumuzu oluşturan bu politika ayrıntılarıyla incelenmeye çalışılmıştır.

IV. ARZ-YÖNLÜ VERGİ POLİTİKASI

A. Tanım

1970'li yılların sonlarına doğru Keynezyen iktisat politikasının içine düşüğü bunalma çözüm olarak, vergi indirimleri politikasını öneren Amerikalı iktisatçı Profesör Arthur Laffer, vergi indirimleri sonucunda toplam vergi gelirlerinin azalmayacağını aksine artacağını savunmuş ve görüşlerini bir grafikte açıklamaya çalışmıştı. Laffer'in görüşleri özellikle Wall Street Journal'un editörü Jude Wanniski'nun katkılarıyla kamuoyuna aktarıldı. Bu görüşler kısa sürede akademik çevrelerde de ilgi gördü ve özellikle P.C.Roberts, N.Ture, M.Evans, A.Reynolds, B.Bartlett ve diğer bazı iktisatçılar tarafından ayrıntılı bir şekilde incelemeye konuldu. Laffer'in vergi indirimleri ile vergi gelirleri arasında kurmuş olduğu geometrik ilişki, akademik çevrelerde yapılan çalışmalarda "Laffer Eğrisi" şeklinde popülarite kazandı. Laffer, görüşleri ile Talep-yönlü iktisat politikasını, yani Keynezyen iktisatı eleştirmiş, bunun yerine "Her Arz Kendi Talebini Yaradır." şeklinde formüle edilen Say Kanununu tekrar gündeme getirmeye çalışmıştır. Laffer'e göre çağdaş iktisadi sorunların temelinde efektif talepteki yetersizlik değil, üretimin talebe cevap verememesi yatmaktadır. Laffer, üretimi teşvik edecek en önemli iktisat politikasının ise vergi politikası olduğunu savunmuştur (58). Laffer'in bu görüşleri, daha sonraları bazı iktisatçılarca "Arz-Yönlü Vergi Politikası" (Supply-Side Tax Policy) olarak tanımlanmıştır. Arz-yönlü vergi politikasını ayrıntılarıyla incelemeyen önce bu teorinin çeşitli iktisatçılarca yapılan değişik tanımlarını sunmakta yarar bulunmaktadır.

Arthur Laffer arz-yönlü vergi politikasını şu şekilde tanımlamaktadır : "Arz-yönlü iktisat,

(58) Nakleden ; Wanniski (1978), 3-17.

klasik iktisadın modern tarzda ifadesinden başka bir şey değildir." (59). Diğer bir iktisatçı Bruce Bartlett ise yaptığı tanımlama ile Arthur Laffer'in görüşlerini paylaşıyor, "Bir çok yönden, arz-yönlü iktisat, klasik iktisadın yeniden keşfedilmesinden başka bir şey değildir." (60).

Arz-yönlü iktisadın ekonometrik analizini yapan Michael Evans daha bilimsel bir yaklaşımla; "Ekonominin prodüktif kapasitesini etkileyen faktörleri inceleyen bir iktisat dah..." şeklinde bir tanım vermektedir (61). Evans dengeli bir arz-yönlü iktisat politikasının başlıca şu iktisat politikalarını içerdiğini belirtmektedir (62) :

- Şahsi ve kurumlar gelir vergilerinde indirim,
- Vergi indirimlerine paralel olarak kamu harcamalarının indirilmesi,
- Yasal-kurumsal serbestleşme politikası,

Evans'a göre bu politikaları içerecek bir arz-yönlü program; yüksek prodüktivite ve ekonomik büyüme ile düşük enflasyonu sağlayacaktır. Evans'a göre, arz-yönlü programın temel taşı vergi indirimleri politikası oluşturmaktadır.

Son olarak, diğer bir tanınmış arz-yönlü iktisatçının tanımını aktaralım; P.C.Roberts'e göre arz-yönlü iktisat "teşvikler ve görelî fiyatlar üzerindeki maliye politikası etkilerini inceleyen bir düşünce okuludur (63)".

Bu açıklamalar çerçevesinde arz-yönlü vergi politikasını şu şekilde tanımlayabiliriz : Arz-yönlü vergi politikası, özellikle vergi indirimleri yoluyla üretimin ve dolayısıyla vergi gelirlerinin pozitif yönde etkileneceğini ve bu suretle ekonomik büyümenin ve ekonomik

(59) "Analyzing Supply-Side Economics:A Symposium", Halstones(1982),69.

(60) Bartlett, (1981), 1.

(61) Evans, (1983), 19-20.

(62) Evans, (1983), 20.

(63) Roberts (1984), 314.

etkinliğin sağlanacağını savunan bir iktisat politikası aracıdır. Esasen bu tanıma dayalı olarak arz-yönlü vergi politikasının temel ilkelerini de özetlemek mümkündür.

B. Temel İlkeleri

Arz-yönlü vergi politikası başlıca üç temel ilke üzerinde durmaktadır. Bu temel ilkeleri şu şekilde özetleyebiliriz;

1. Marjinal vergi oranlarındaki değişiklikler ekonomik birimlerin karar ve faaliyetlerini pozitif veya negatif olarak başlıca üç şekilde değiştirir (64).

- Boş durmaya karşı çalışmanın görece fiyatını,
- Cari tüketim yerine, gelecekte tüketimde bulunmanın görece fiyatını,
- Piyasa ekonomisi içerisinde faaliyette bulunma yerine, yeraltı ekonomisinde faaliyette bulunmanın görece fiyatını.

Arz-yönlü iktisatçılar, marjinal vergi oranlarının indirilmesi (artırılması) halinde bunun görece fiyatları pozitif (negatif) yönde etkileyeceğini kabul etmektedirler. Onlara göre, örneğin, marjinal vergi indirimi, bireylerin tüketim yerine tasarrufa yönelmelerine, boş durma yerine çalışmayı tercih etmelerine neden olacaktır.

2. Arz-Yönlü vergi politikası, "ekonomik büyüme" ve "ekonomik etkinlik" olarak bilinen iki önemli iktisat politikası amacına ağırlık vermektedir. Arz-yönlü vergi politikasını savunanlar vergi indirimlerinin uzun-dönemde vergi gelirlerini ve toplam piyasa üretimini artıracığını kabul etmektedirler. Bu iktisatçılara göre, "istikrar" ve adil gelir dağılımı" gibi iktisat politikası amaçları kısa dönemde çözüme kavuşturulamayacak politikalarıdır. Diğer bir deyişle, bu politikaları gerçekleştirmek için öncelikle, ekonomide etkinlik ve yüksek büyümeyi sağlayacak politikaları yürürlüğe koymak gereklidir.

3. Arz-yönlü vergi politikasının diğer bir temel ilkesi ise vergi oranları ile vergi gelirleri

(64) Keleher (1982), 111.

ve toplam piyasa üretimi arasında kurmuş olduğu ilişkidir. Bu ilkeye göre, vergi oranlarının indirilmesi, sanıldığı gibi vergi gelirlerini azaltmayacak aksine artıracaktır. Çünkü, vergi oranlarının indirilmesi görece fiyatları pozitif şekilde etkileyecek ve bu etki toplam piyasa üretiminin, yani GSYİH'nin artması şeklinde sonuçlanacaktır. Arz-yönlü iktisat politikasının temel felsefesini oluşturan bu ilişkiyi ileride aynı bir başlık altında inceleyeceğiz. Daha önce, arz-yönlü vergi politikasının tarihsel kökenleri üzerinde durmaya çalışalım.

C. Tarihsel Kökenleri :

Arz-yönlü iktisat, daha önce de belirtildiği gibi, talep-yönlü iktisada bir tepki olarak doğmuştur. Talep-yönlü iktisadın aksine, arz-yönlü iktisat, bütün iktisadi sorunların arz-kaynaklı olduğunu kabul eder. Arz-yönlü iktisat politikasını savunanlara göre, sorun Keynezyenlerin ifade ettiği şekilde "efektif talep" yetersizliği değil, üretimin talebe oranla yetersiz olmasıdır. Arz-yönlü iktisat politikasını savunanlar bu görüşleri ile esasen Say Kanunu'nu kabul etmektedirler. Klasik iktisadın "Arz Kendi Talebini Yaratar" şeklinde formüle edilen bu görüşü temelde arz-yönlü iktisadın çıkış yeri olarak kabul edilebilir.

Jean Baptiste Say, 1803 yılında "Treatise on Political Economy" adlı eserinde "Piyasalar Kanunu" (the Law of Markets) nu şu şekilde açıklamıştır. :

"Her üretici kendi tüketimini aşacak ölçüde belirli bir maldan bir miktar üretir. Çiftçi, kendisi ve ailesi için gerekli olandan daha fazla mahsul toplar; şapkacı, kendi kullanımı için gerekli olandan daha fazla şapka yapar; toptancı kendi tüketiminden daha fazla miktarda şekeri elde bulundurur. Bunların her biri, rahat bir şekilde yaşam için (kendi ürettikleri mallar dışındaki) diğer bir çok mallara gereksinim duyarlar. Üretilen malların başkalarının ürettikleri mallar ile mübadele edilmesi piyasaları oluşturur " (65).

Say'ın açıklamalarında talebin esas kaynağının üretim olduğu vurgulanmaktadır. Say'e göre;

(65) Nakleden; Cowen (1982), 165.

"Aşın tüketim ticaret için yararlı değildir; asıl güçlük tüketim isteğini teşvik etmekte değil, üretim araçlarını sağlamakta yatmaktadır; ...İyi Devletin amacı üretimi teşvik etmekte, kötü devletin amacı ise tüketimi teşvik etmekte yatmaktadır." (66)

Say'ın bu temel görüşleri daha sonraları özellikle James Mill tarafından daha net bir şekilde vurgulandı. Mill, 1808 yılında yayınladığı eserinde Say Kanunu'nu şu şekilde ifade etti.

"Her ülke kasınlıkla ürettiği bütün malları tüketecektir... Bir ülkede hiç bir şekilde aşın bir sermaye veya mallar stok edilmez; Sermaye, üretim için bir olanak yaratır. Bir ülkedeki talep, tamamen o ülkenin satın alma gücüdür. Ülkenin satın alma gücü nedir? Şüphesiz ülkenin yıllık üretimidir.

.....

Tüketim, esasen üretimin bir etkisidir.; Üretim, tüketimin bir etkisi değildir... Bir ülkenin gerçek zenginliği o ülkenin yıllık üretim gücüdür. Bir ülkenin zengin veya fakirliği o ülkenin ürettiği malların miktarına bağlıdır (67).

İşte, 1980'li yılların başlarında Arthur Laffer ve diğer bazı iktisatçılar tarafından açıklanan ve "Arz-Yönlü İktisat" olarak popülarite kazanan politika esasen Say Kanununun yeniden gündeme getirilmesidir. Arz-yönlü vergi politikasını savunanlar, 1970'li yıllardaki stagflasyon ve taksflasyon sorunlarının esasen toplam arz yerine toplam talebe ağırlık veren talep-yönlü iktisat politikasından kaynaklandığını savunmaktadır. Bu iktisatçılar, sorunu bu şekilde belirledikten sonra çözümü de üretimi teşvik edecek politikalarda aramaktadırlar. Onlara göre, üretimi teşvik edecek en önemli araç vergi indirimleridir. Önemle belirtmek gerekir ki, Laffer'in vergi oranları ve vergi gelirleri arasında kurmuş olduğu teorik ilişki ve yaptığı geometrik yorum başlangıçta pek çok iktisatçı tarafından yeni ve orijinal bir görüş olarak kabul edilmiştir. Ancak daha sonraları akademik çevrelerde yapılan çalışmalarla Laffer'in açıkladığı görüşlerin daha önceki yüzyıllarda başka iktisatçı ve filozoflar tarafından ifade edildiği açıkça kavuşmuştur. Örneğin Amerikalı İktisatçı Alan Blinder, yayınladığı çalışmasında Laffer'in

(66) Nakleden; Cowen (1982), 167.

(67) Nakleden; Cowen (1982), 135.

açıkladığı görüşlerin daha önce 1844 yılında J.Dupuit tarafından ifade edilmiş olduğunu dolayısıyla, Laffer Eğrisi olarak popülarite kazanan eğriyi "Dupuit Eğrisi" olarak adlandırmanın daha doğru olacağını belirtmiştir (68). Bir başka iktisatçı Don Fullerton da vergi indirimleri ile vergi gelirleri arasındaki ilişkinin Dupuit yanısıra Adam Smith tarafından da ifade edildiğini, bu nedenle çizilen eğriyi "Smith-Dupuit Eğrisi" olarak adlandırmanın doğru olacağını ifade etmiştir (69).

Önemle belirtmek gerekir ki A.Laffer tarafından açıklanan ve "Laffer Etkisi" olarak popülarite kazanan hipotez ilk olarak 14. yüzyılda filozof İbni Haldun tarafından açıklanmıştır. İbni Haldun 1371'de ünlü Mukaddime'sinde şunları yazmıştır :

"[T]oplumun (hanedanın) oluşumunun başlangıcında vergiler, küçük matrahlar karşılığında yüksek vergi hasılatı sağlar. Toplumun (hanedanın) genişlemesi ile birlikte, vergiler büyük matrahlara karşılık düşük vergi hasılatı sağlar." (70)

İbn Haldun, aynı eserinde devamla şunları yazmaktadır :

"Vergi konuları üzerine düşük vergiler yüklendiğinde, bu (yükümlülerin) çabı ve bir şeyler yapma arzularını geliştirir. Düşük vergiler vergi yükümlülerini tatmin edeceği için, kültürel teşebbüs büyür ve artar. Öte yandan, kültürel teşebbüsün büyümesi ile birlikte, yükümlülere tahdedilen vergi matrahı genişler. Netice olarak, kişisel matrahların toplamı ile vergi geliri artmış olur." (71)

18 ve 19. yüzyıllarda bazı iktisatçı ve filozoflarda, İbn Haldun'un düşüncelerine benzer görüşleri ileri sürmüşlerdir. Örneğin, 18. yüzyılda filozof David Hume şunları yazmıştır :

"Ağır vergiler... endüstriyi tahrip eder; Ağır vergiler, işçilerin ücret artış talep etmelerine

(68) Blinder (1981), 83.

(69) Fullerton (1982), 5.

(70) Khaldun (1981), 230.

(71) Khaldun (1981), 231.

neden olarak (sonuçta) bütün malların fiyatlarını artırır." (72)

Aynı yüzyılda, Adam Smith, Milletlerin Zenginliği adlı eserinde David Hume'un görüşlerini değişik şekilde ifade etmiştir :

"Yüksek vergiler, bazan vergiye tabi malların tüketimini azaltmak, ve bazan vergi kaçakçılığını teşvik etmek suretiyle, düşük vergilerden sağlanacak hasılatın daha düşük bir hasılat sağlar. Gelirin azalması, tüketimin azalmasının bir sonucu olarak çıkmışsa, çözüm yollarından birisi vergi oranlarını indirmektir." (73).

Adam Smith'i takiben, diğer klasik iktisatçılar da düşük vergi oranlarının, yüksek vergi hasılatı sağlayacağını ve ekonomik büyümeyi teşvik edeceğini ifade etmişlerdir.

J.R.McCulloch, yukarıdakilere benzer görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir;

"...[V]ergilerin indirilmesi, vergi gelirlerinin artması sonucunu doğurur. ...[V]ergilerin artırılması, gelirin azalması sonucunu doğurur." (74).

1831'de Henry Parnell düşük vergilerin önemini şu şekilde vurgulamıştır;

"Aşırı yüksek vergilerin sonucunda vergi geliri azalır, ve vergi kaçakçılığı teşvik edilir..." (75).

Son olarak, Julius Dupuit'in görüşlerini kısaca aktaralım. Dupuit, 1844 yılında şunları yazmıştır :

(72) Hume (1955), lxxxii.

(73) Smith (1976), 414.

(74) McCulloch (1975), 341.

(75) Nakleden; Keleşer ve Orzechowski (1982), 140.

"Eğer bir vergi, sıfırdan başlayarak engelleyici olabileceği bir noktaya kadar arttırılırsa, başlangıçta hasılatı artırarak bir maksimuma ulaşır ve bir noktada tekrar sıfır olur." (76)

Anlaşıldığı üzere, 1970'li yılların sonlarına doğru A.Laffer tarafından gündeme getirilen bu görüş, daha önceki yüzyıllarda pek çok filozof ve iktisatçı tarafından açıklanmıştır. Literatüre "Laffer Etkisi" olarak giren bu görüşü bu çalışmada "HALDUN-LAFFER ETKİSİ" olarak adlandırılmayı yeğliyoruz (77). Şimdi, Haldun-Laffer hipotezini ayrıntılarıyla incelemeye çalışalım.

V. HALDUN-LAFFER ETKİSİ

A. Hipotez

Haldun-Laffer etkisi kısaca şu görüşü açıklamaktadır, Marjinal vergi oranlarındaki değişiklikler görece fiyatları pozitif (negatif) olarak etkiler ve netice olarak toplam piyasa üretimi ve toplam vergi geliri artar (azalır). Önemle belirtelim ki, arz-yönlü vergi politikasını savunan iktisatçılar, özellikle marjinal vergi oranları üzerinde durmaktadırlar. Bilindiği üzere ortalama vergi oranı, ödenmesi gereken vergi ile gelir arasındaki ilişkiyi gösterir. Ödenmesi gereken vergiyi (T) geliri (Y) ile gösterirsek ortalama vergi oranını (e) şu şekilde formüle edilebilir.

$$e = \frac{T}{Y}$$

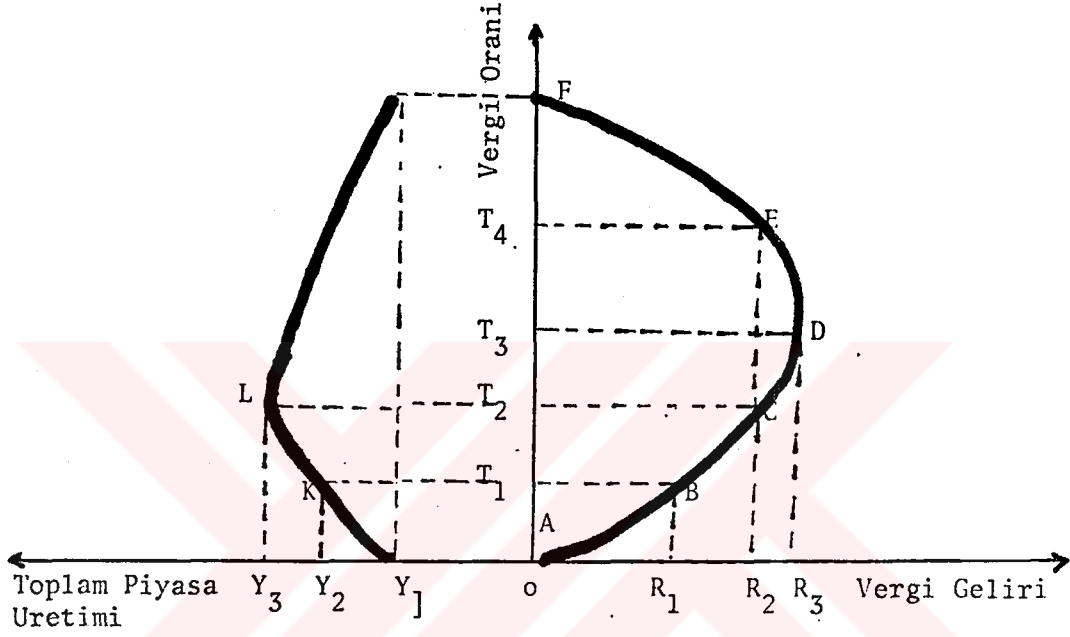
Marjinal vergi oranı ise ödenen vergideki artış ile gelirdeki artış miktarı arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Bu durumda marjinal vergi oranını (m) da şu şekilde formüle edebiliriz :

$$m = \frac{dT}{dY}$$

(76) Dupuit (1969), 278.

(77) Amerikalı iktisatçı R.Adams'da 1981 yılında yayınlanan makalesinde "Laffer Eğrisi" yerine "Haldun-Laffer Eğrisi" Kavramı'nı kullanmaktadır. Bkz:Adams(1981).

Yukarıda kısaca özetlenen Haldun-Laffer etkisini (HL Etkisi) Şekil:1 yardımıyla açıklamaya çalışalım.

Şekil:2 Vergi Oranları ile Toplam Piyasa Üretimi ve Vergi Gelirleri Arasındaki İlişki.

Şekil'de sağ taraf vergi oranları ile vergi gelirleri arasındaki ilişkiyi sol taraf ise vergi oranları ile toplam piyasa üretimi arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Önce, şeklin sol tarafını incelemeye çalışalım. Hiç verginin bulunmadığı varsayımı altında toplam piyasa üretimi Y_1 düzeyindedir. Vergi oranlarının sıfırdan başlamak suretiyle bir miktar artırılması toplam piyasa üretimini artırır. Bunun nedeni şudur; Devletin bir miktar vergi geliri toplaması, bir miktar kamusal mal arzemesi demektir. Örneğin, devletin topladığı vergi gelirlerini savunma, adalet gibi tam kamusal mallar yansıra bir kısmını da eğitim ve sağlık gibi yarı kamusal mallara harcadığını düşünelim. Devletin bir miktar kamusal mal üretmesi, başlangıçta özel sektör ekonomik faaliyetleri üzerinde olumlu etki gösterir ve netice olarak ekonomide toplam GSYİH miktarı genişler. Vergi oranlarının artırılması bir noktaya kadar bu etkiyi gösterir. Belirli bir noktadan sonra (L), toplam piyasa üretimi azalır. Bunun nedeni, yüksek vergi oranlarının görece fiyatlar üzerindeki olumsuz etkisidir. Şeklin sağ tarafına dönelim; vergi oranları ile toplam piyasa üretimi

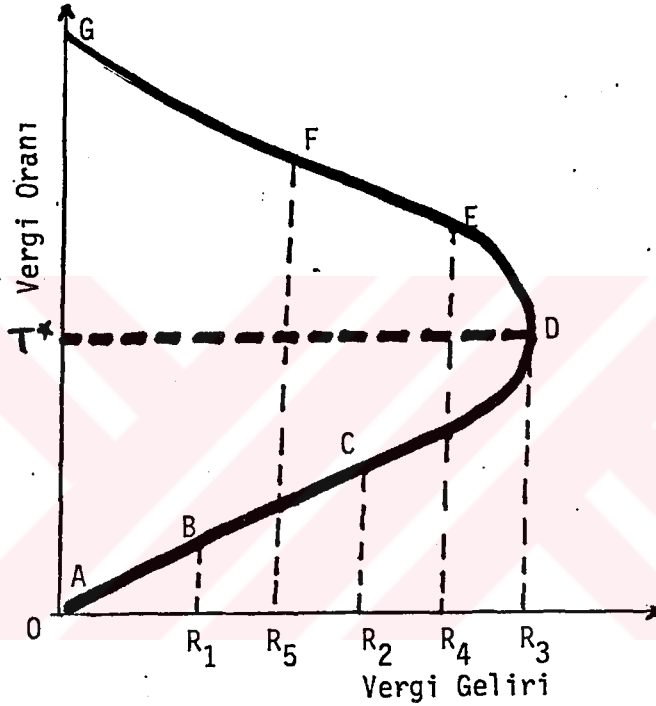
arasındaki ilişkilerin bir benzerini vergi oranları ile vergi gelirleri arasındaki ilişkide görebilmekteyiz. Vergi oranının sıfır olduğu durumda vergi geliri de sıfırdır. Vergi oranının biraz artırılması, -örneğin B noktasına kadar- halinde vergi geliri de artacaktır. Vergi oranlarının D noktasına kadar artırılması halinde, aynı sonuç elde edilebilecektir. D noktasından sonra vergi oranlarının artırılması vergi gelirleri üzerinde olumsuz bir etki doğuracaktır. D noktasını "maksimum vergi geliri noktası" olarak tanımlamak mümkündür. Önemle belirtelim ki, T_3 'ün ötesinde bir vergi indirimi, ancak vergi gelirinin artması sonucunu doğurur. Örneğin, vergi oranının T_4 'den T_3 noktasına indirilmesi halinde vergi geliri de R_2 'den R_3 'e doğru yükselir. Şekilden anlaşıldığı üzere toplam piyasa üretiminde vergi gelirlerinden önce bir maksimuma ulaşılmaktadır. Bunun nedeni şudur; devletin bir miktar vergi geliri toplaması ekonomiye bir miktar kamusal mal arzemesi anlamına gelir. Başlangıçta bu düşük vergi oranları ekonomik birimlerin faaliyetleri üzerinde pozitif etkide bulunur. Böylece toplam piyasa üretiminde maksimuma düşük bir vergi oranında ulaşılır. Şimdi, HL hipotezinin varsayımlarını, daha doğru bir ifadeyle belirsizliklerini incelemeye çalışalım.

B. HL Hipotezinin Belirsizlikleri

P.Miller ve A.Struthers adında iki iktisatçı 1979 yılında yayınladıkları makalede HL etkisinin önemli ölçüde belirsizlikler içeren bir varsayımdan ibaret olduğunu belirterek şu görüşleri ileri sürmüşlerdir. "Vergi oranlarında bir indirimin vergi gelirlerini artıracığı ümidi "Laffer Etkisi"dir. Fakat, bu olsa olsa zayıf bir beklentidir. Bu görüş, kişilerin vergi sonrası gelirleri yükseldiğinde öncekinden önemli ölçüde fazla yatırım yapacakları varsayımına dayanır." (78) Preston ve Miller'e göre Haldun-Laffer Etkisi, oldukça belirsiz ve gerçekleşmesi pek mümkün görünmeyen iki koşula bağlı bulunmaktadır. İlk olarak, vergi oranını, Şekil-3 de görüldüğü üzere maksimum vergi geliri noktasının (D) ötesinde bulunmalıdır. Diğer bir ifadeyle,

(78) Miller ve Struthers(1979), 115-117. Bu yazarlar da çalışmalarında vergi oranları ve vergi gelirleri ilişkisine dayalı olarak elde edilen eğriyi "Laffer eğrisi" olarak adlandırmışlardır. Daha önce de belirtildiği üzere bu çalışmada sözkonusu eğri Haldun-Laffer eğrisi olarak adlandırılmıştır. Çalışmada bir ahenk sağlanması açısından tüm açıklamalar Haldun-Laffer eğrisi ve "Haldun-Laffer etkisi" şeklinde sürdürülmektedir.

carri vergi oranı T^* oranından daha yüksek olmalıdır. Vergi oranını D noktasından daha düşük bir noktaya indirildiğinde vergi gelirleri artmayacak, aksine azalacaktır. Oysa, vergi oranı D noktasının ötesinde, örneğin E noktasında ise, bu oranın D noktasına indirilmesi halinde vergi geliri artacaktır.

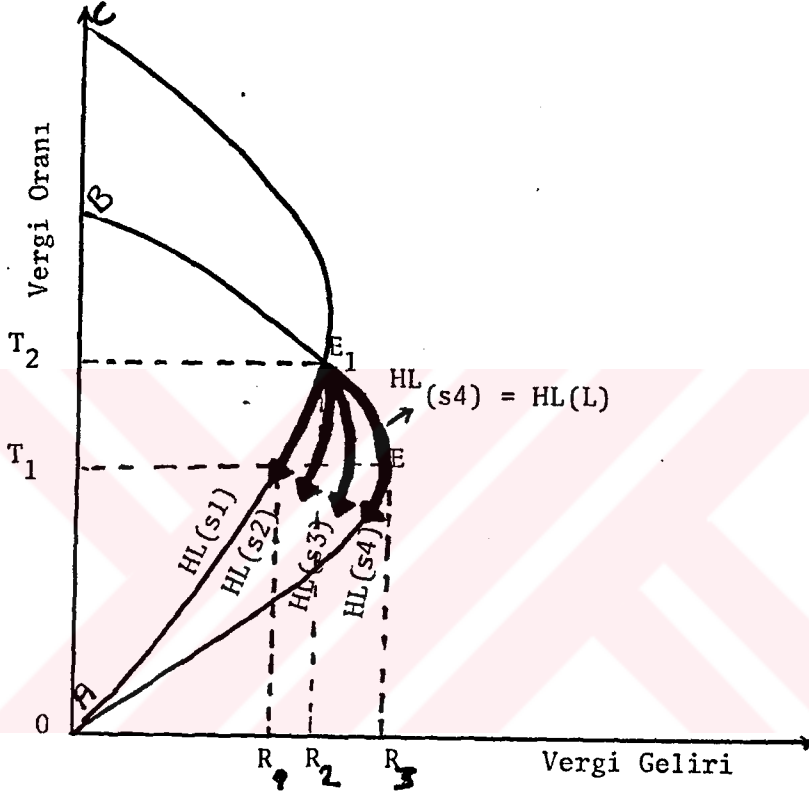
Şekil 3 Haldun-Laffer Etkisinin Belirsizlikleri

Laffer etkisinin gerçekleşebilmesi için ikinci koşul ise vergi indiriminin çok fazla olmamasıdır. Örneğin, E noktasından C noktasına (veya B noktasına) kayılması halinde vergi gelirleri artmayacak, aksine azalacaktır. Hiç kimse eğrinin şeklini ya da maksimum vergi geliri noktasının konumunu bilmediğinden vergi oranlarını uygun bir şekilde azaltmak kolay olmayacaktır.

C. Zaman Boyutu, Beklentiler ve Yüksek Vergi Çıkmazı

Önemle belirtmek gerekir ki, yukarıdaki açıklamalarımızda zaman boyutu ve vergi yükümlülerinin vergi oranları konusundaki beklentileri analize dahil edilmemiştir. 1980 başlarında, Arthur Laffer'le başlayıp sürüp giden arz-yönlü vergi politikası tartışmalarına, James M. Buchanan ve Dwight Lee yeni bir boyut kazandırdılar. Buchanan ve Lee birlikte yayınladıkları

çalışmalarında HL etkisinin uzun dönem ve kısa dönem sonuçlarını incelemişlerdir. Analizlerinde aynı zamanda yükümlülerin ve politik karar vericilerin beklentileri üzerinde duran Buchanan ve Lee modelini aşağıdaki grafik yardımıyla incelemeye çalışalım : (79)

Şekil 4 Buchanan-Lee Modeli: Kısa-Dönem ve Uzun Dönem HL Eğrileri

Şekil-4'de kısa-dönem ve uzun dönem HL eğrileri birlikte gösterilmiştir. Uzun dönem, vergi oranlarındaki değişiklikler karşısında yükümlülerin bu değişikliğe adaptasyonu için yeterli süreyi ifade etmektedir. Buna göre uzun-dönem HL eğrisi, şekilde $HL(L)$ (AB eğrisi) olarak gösterilmiştir. Tam adaptasyon için gerekli süre uzun-dönem HL eğrisinin şeklini belirlemektedir. Bu süre içerisinde, yükümlülerin kısa-dönem denge analizlerini yapmak mümkündür. Şekilde kısa-dönem HL eğrileri $HL(s)$ (AC eğrisi) olarak gösterilmiştir. Örneğin, birinci dönemde kısa-dönem Haldun-laffer eğrisi $HL(s1)$; ikinci dönemde ise $HL(s2)$ vb. olarak gösterilmiştir. Şekilden de anlaşılacağı üzere, uzun -dönemde maksimum vergi gelirini sağlayacak vergi oranı

(79) Buchanan ve Lee (1982b) ; Ayrıca Bkz; Buchanan ve Lee (1982c).

T_1 dir. Diğer bir ifadeyle E vergi yükümlüleri için bir tam-adaptasyon denge noktasını teşkil etmektedir. Bu açıklamalar ışığında, HL eğrisinin kısa-dönem ve uzun-dönem yapılarının farklı olduğunu, bu eğrilerin yapısının yükümlülerin beklentilerine göre belirleneceğini söyleyebiliriz. Buchanan ve Lee modelinin birinci önemli açıklaması şudur; Kısa dönemde, vergi oranlarının indirilmesi HL etkisi göstermez. Açık bir ifadeyle, vergi indirimi ancak uzun dönemde görece fiyatları etkiler, ve sonuç olarak toplam piyasa üretimini ve vergi gelirini artırır. Kısa dönemde, yükümlülerin vergi oranının tekrar değişip değişmeyeceğine ilişkin kuşkuları, onların ekonomik kararlarını olumsuz olarak etkiler (80). Şekil üzerinde açıklamak gerekirse; Vergi oranının T_2 den T_1 'e indirilmesi kısa dönemde vergi gelirini R_2 den R_1 e indirir. Aksine, uzun dönemde, bu vergi indirimi vergi gelirlerini R_2 - R_3 kadar artırır.

Bir diğer önemli nokta ise şudur; Buraya kadar, yükümlülerin kararları ve adaptasyon için gerek duydukları zaman boyutu üzerinde durulmuş, ancak vergi oranlarını saptayan politik-karar vericilerin davranışları analize dahil edilmemiştir. Şimdi, politikacı davranış modelini de analizimize dahil etmeye çalışalım. Şekilde, daha önce uzun dönem denge noktasını temsil ettiğini ifade ettiğimiz E noktasının aynı zamanda vergi yükümlüleri ve politikacılar için "ideal" bir denge noktası olabileceğini söyleyebiliriz. Ancak, politikacıların, bu uzun-dönem denge yerine kısa-dönem dengeyi tercih ettikleri gözlenen bir durumdur (81). Buchanan ve Lee'ye göre bu olgunun temelinde politikacıların "özel çıkar" motifleri yatmaktadır. Açık bir ifadeyle, politikacılar, çoğunlukla yeniden seçilebilmek amacıyla kamu harcamalarını artırmak eğilimindedirler. Kamu harcamalarının aşırı büyümesi, vergi oranını da optimumundan saptırmaktadır. Zira, artan bütçe açıklarının finansmanı için, vergi oranlarının da artırılması bir zorunluluk olmaktadır. Şekle göre, kısa-dönemde bütçe açıklarının finansmanı zorunluluğu, politikacıların vergi oranlarını T_1 den T_2 ye artırmalarına neden olur. Öte yandan, bu noktada politikacılar, vergi indiriminin, vergi gelirlerini artıracakları zamanla anlayabilirler. Bu açık paradoksu, James M. Buchanan "Yüksek Vergi Çıkmazı" (High Tax Trap) olarak adlandırmaktadır (82).

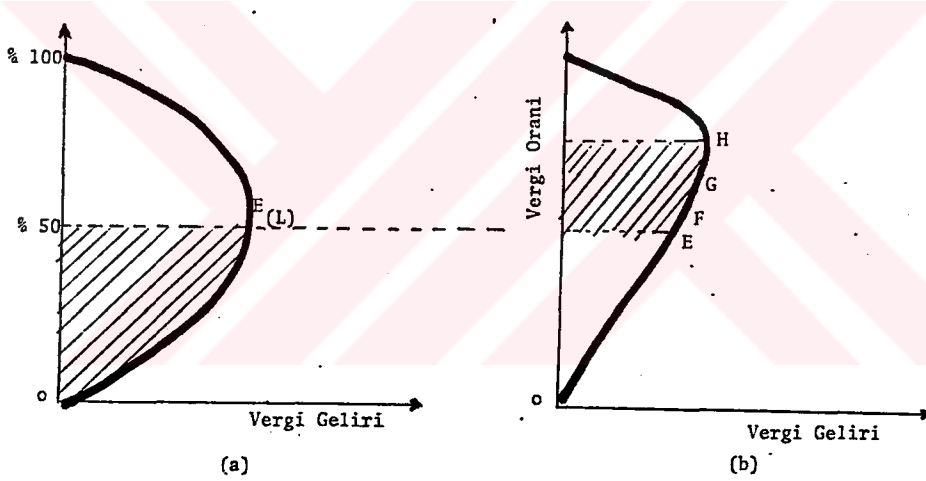
(80) Buchanan (1982a), 291-292.

(81) Kamu tercihi teorisi literatüründe bu durum "miyop politikacı" (shortsighted politician) olarak adlandırılmaktadır.

(82) Brennan ve Buchanan (1985), 84vd.

D. Gutmann Yorumu

A.Laffer'in vergi oranları ile vergi gelirleri arasındaki ilişkiyi geometrik olarak açıklamasından sonra, bir başka Amerikalı iktisatçı P. Gutmann, HL eğrisi üzerinde değişik bir tartışmayı başlatmıştır. Gutmann, bir yönden Laffer'in çizmiş olduğu basit şeklin yapısını kritik etmiş ve vergi gelirlerinin % 50'den daha yüksek bir oranda maksimize edileceğini ifade etmiştir. Gutmann çalışmasında, çizmiş olduğu eğriye "Gutmann Eğrisi" adını vermiş ve "Laffer Eğrisi" ile bir karşılaştırmasını yapmaya çalışmıştır (83). Aşağıdaki Laffer Eğrisi ve Gutmann eğrisi aynı gösterilmiştir.

Şekil 5 Laffer ve Gutmann Geometrik Yorumları

Şekil 5 (a) da Arthur Laffer'in vergi oranları ile vergi gelirleri arasındaki ilişkiye dair geometrik yorumlaması yer almıştır. Laffer eğrisi üzerinde -bu çalışmada HL eğrisi olarak adlandırılmıştır- vergi gelirleri % 50 oranında bir maksimuma ulaşmaktadır. Gutmann geometrik yorumunda ise Şekil 5 (b) maksimumu % 50'nin üzerinde bir noktada ulaşmaktadır. Gutmann'a göre buna politikacılar neden olmaktadır. Gutmann da Buchanan ve Lee modelinde...

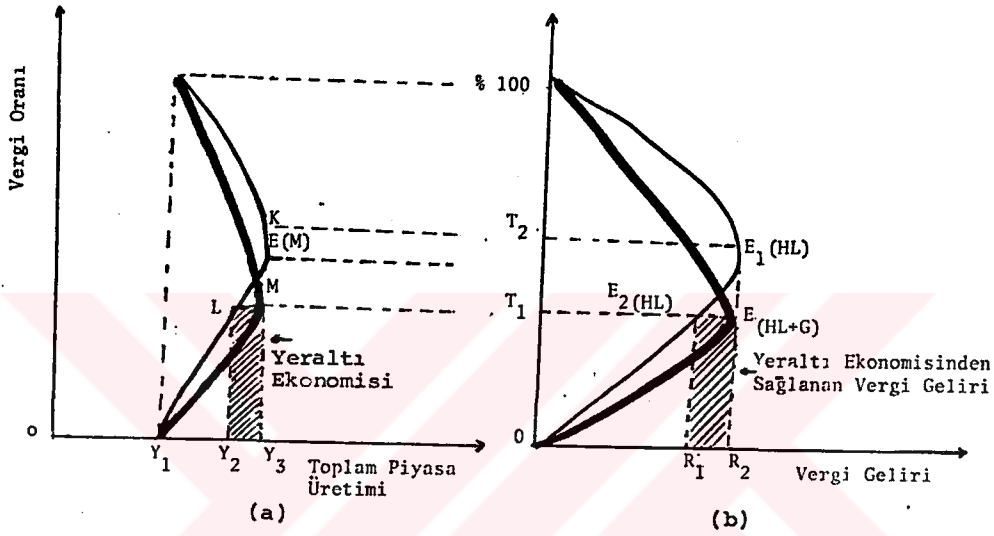
(83) Gutmann (1979), 64-66.

açıklandığı üzere politikacıların artan kamu harcamalarının sonucu olarak vergi oranlarını yükseltmek zorunda kaldıklarını öne sürmektedir.

Gutmann'ın üzerinde durmuş olduğu diğer bir husus ise şudur; Gutmann eğrisi üzerindeki maksimum vergi geliri noktasının (H noktası) aşağısında bir noktada dahi vergi indirimi vergi gelirlerini artırabilir. Laffer modelinde, vergi indiriminin, vergi gelirini arttırabilecek bir etki gösterebilmesi için mutlaka maksimum vergi geliri sağlayacak noktanın üzerinde bulunmak gereklidir. Gutmann'a göre, vergi indirimleri neticesinde bazı ekonomik faaliyetler yasal olarak yürütülmeye başlanır. Diğer bir ifadeyle, ekonomik faaliyetlerin önemli bir kısmı yeraltı ekonomisinden, görünür piyasa ekonomisine kayar. Bu durumda toplam piyasa üretim hacmi genişler ve netice olarak, toplam vergi gelirlerinin miktarı artmış olur. Aşağıda bir adım daha ileri giderek, Laffer ve Gutmann modellerini birlikte yorumlamaya çalışacağız.

E. HL Eğrisi ve Gutmann Eğrisi

Önceki açıklamalarımızda da belirttiğimiz gibi HL eğrisi vergi indirimleri sonucunda görece fiyatların pozitif yönde etkileneceğinden hareket ederek, sonuçta ekonomide toplam piyasa üretiminin ve vergi gelirlerinin artacağını açıklamaktadır. Gutmann eğrisi ise vergi indirimleri sonucunda bazı ekonomik faaliyetlerin yeraltı ekonomisinden (underground economy), piyasa ekonomisine kayacağını, önceki vergi oranı, HL eğrisinin negatif etki gösteren bölgesinde olsa dahi, vergi gelirlerinin artacağını açıklamaktadır. Bu iki eğriyi şu grafik ile birlikte değerlendirmeye çalışalım. (Şekil: 6)

Şekil: 6 HL Etkisi ve Gutmann Etkisinin Birlikte Analizi

Şekil: 6 (a) da vergi oranları ile toplam piyasa üretimi; şekil: 6 (b) de ise vergi oranları ile vergi gelirleri analiz edilmektedir. Başlangıçta, vergi oranının T_2 olduğunu kabul edelim. Bu durumda, toplam piyasa üretimi Y_3 düzeyindedir. Aynı vergi oranı, devlete R_2 düzeyinde gelir sağlayacaktır. Ayrıca, T_2 oranı, maksimum vergi geliri sağlayan bir vergi oranı olarak kabul edilebilir. Vergi oranının T_2 den T_1 e indirildiğini varsayalım. Bu durumda toplam piyasa üretimi Y_2 'ye; toplam vergi gelirleri de R_1 e inecektir. Bu açıkladığımız HL etkisinin genel sonuçlarıdır. Şimdi, Gutmann modelini analizimize dahil ederek, HL etkisi ile Gutmann etkisi birleştirildiğinde neticenin ne olabileceğini düşünelim. Gutmann'a göre, T_2 vergi oranında bazı ekonomik faaliyetler yeraltı ekonomisinde yürütülmektedir. Vergi oranı T_2 oranından T_1 oranına indirildiğinde, piyasa ekonomisindeki vergiye tabi üretim hacmi genişleyecektir. Zira, yeraltı ekonomisinde faaliyette bulunmanın alternatif yaranı vergi yükümlülükleri için sifıra doğru imiş olur. Şekilde, T_1 vergi oranında bu etki dolayısıyla toplam piyasa üretimi Y_2 den Y_3 e kaymıştır.

Diğer bir ifadeyle denge noktası L'den (ince olarak çizilen toplam piyasa üretimi eğrisi üzerinde) M ye (kalm olarak çizilen eğri üzerinde) kaymaktadır. Öte yandan, T_1 vergi oranında, devlet R_1 kadar vergi geliri elde etmektedir. Ancak, toplam piyasa üretiminin Y_2 den Y_3 'e kaymasının açık bir sonucu olarak vergi geliri de R_1 den R_2 ye kaymaktadır. Şekilde açıkça anlaşıldığı üzere Gutmann etkisi dikkate alındığında piyasa ekonomisi faaliyetlerinde Y_2LMY_3 alanı kadar bir genişleme olmaktadır. Bu sonuç vergi gelirlerini de R_1 E₂ E R_2 alanı kadar artırmaktadır.

Bu açıklamalara dayalı olarak HL etkisinin esasen bazı hipotezlere dayalı olduğunu ve önemli ölçüde belirsizlikler içerdiğini söyleyebiliriz. Hipotezin doğru olarak değerlendirilmesi için başka şu faktörler önem taşımaktadır.

1. Zaman Boyutu : "Vergi indirimlerinin arz-yönlü değişkenleri uyararak vergi gelirlerini artıracakları savunular zimnen bir uzun dönem perspektifini ele alıyorlar demektir." (84)

2. Vergi yükmlülerinin beklentileri : "Vergi yükmlüleri devleti kısa dönem gelir maksimize eden bir birim olarak ele aldıkları sürece, vergi oranlarındaki indirimin devamlılığına inanmayacaklardır." (85). Vergi yükmlülerinin, vergi oranlarının devamlılığı konusundaki beklentileri HL etkisini doğru olarak değerlendirebilmek için önem taşımaktadır.

(84) Buchanan ve Lee (1982), 818.

(85) Buchanan ve Lee (1982), 819.

İKİNCİ BÖLÜM

ARZ-YÖNLÜ VERGİ POLİTİKASININ EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ -TEORİK VE AMPİRİK BULGULAR-

Arz-yönlü iktisat politikasının temelini oluşturan vergi indirimlerinin, ekonomik büyüme üzerindeki etkileri İkinci Bölümün kapsamını oluşturmaktadır. Bu bölümde vergi indirimlerinin, emek arzı, tasarruf ve yatırımlar gibi makro büyüklükler üzerindeki etkilerinin teorik analizi ve vergi yükü ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkilerin ampirik analizi yapılmaya çalışılacaktır. Bu çerçevede uluslararası düzeyde mukayeseli bir ampirik çalışma (Marsden Analizi) ile ABD'nde eyaletlerarası bir karşılaştırmayı içeren bir çalışma (Vedder Analizi) sunulacaktır. Son kesimde ise arz-yönlü iktisadın vergi indirimleri politikası dışında diğer politik önerileri (düz oranlı vergi ve nakit akışı vergisi önerileri) üzerinde durulacaktır.

I. EKONOMİK BÜYÜME, EKONOMİK KALKINMA VE KAMU SEKTÖRÜ

Bir ekonomide belirli bir dönemde (genellikle 1 yılda) üretim faktörlerinin üretimde meydana getirdiği gelir artışı, iktisadi büyümeyi ifade etmektedir. İktisadi büyüme, kısaca milli gelinde meydana gelen yıllık artış şeklinde de tanımlanabilir. Milli geliri (Y), büyümeyi ise (G), ile gösterecek olursak şu formülü yazabiliriz;

$$G = \frac{dY}{Y}$$

İktisadi kalkınma ise iktisadi büyümeyi kapsayacak şekilde bir ülkedeki kantitatif ve kalitatif bütün değişiklikleri ifade etmektedir. Başka bir deyişle, iktisadi kalkınma, iktisadi büyümenin ifade ettiği reel milli gelir değişiminden başka, bir ülkenin yapısal değişimini (sosyal, kültürel vb.) de kapsar.

İktisadi kalkınma, belirli bir sosyo-ekonomik yapıdan başka bir sosyo-ekonomik yapıya geçiş sürecidir. Bu kalkınma süreci, az gelişmiş ekonomilerin yapılarında mevcut çeşitli darboğazlar ve fasit daire sebebiyle çoğunlukla piyasa ekonomisinin tabii işleyişi içerisinde çözülememekte ve bazı nedenlerle devletin ekonomiye müdahale etmesi zorunlu olmaktadır. Gerçekten de iktisadi yaşamda yapılan gözlemler, az gelişmiş ekonomilerin kalkınabilmeleri için piyasa ekonomisine destek ve öncülük edecek bir kamu ekonomisine ihtiyaç bulunduğu gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Esasen, kamu ekonomisinin varlığının temel gerekçesini piyasa ekonomisini başarısızlığa uğratan faktörlerde bulmak mümkündür. Dışsal ekonomiler, kamusal mallar, ölçek ekonomileri vb. faktörler devletin ekonomiye müdahale etmesi sonucunu doğurmaktadır. Bunların dışında, 1929 Dünya Ekonomik Buhranından sonra klasik devlet anlayışının değişmesiyle ortaya çıkan "çağdaş devlet" anlayışı devletin fonksiyonlarını artırmıştır. Keynes'in 1936 yılında yayınladığı "Genel Teorisi"ne dayalı olarak gelişen bu çağdaş devlet anlayışı içerisinde adil bir gelir ve servet dağılımının gerçekleştirilmesi, etkin kaynak kullanımı, ekonomik istikrarın sağlanması, ekonomik büyüme ve kalkınmanın gerçekleştirilmesi devletin normal görevleri olarak kabul edilmektedir.

Bir ekonomide büyüme ve kalkınmayı hızlandıracak faktörlerin başında sermaye birikimi gelmektedir. Az gelişmiş ülkeler, kalkınabilmeleri için, milli gelirin mümkün olduğu kadar büyük bir bölümünü tasarruf edip, yatırımlara kanalize etmek zorundadırlar. Bununla birlikte, az gelişmiş ekonomilerin en önemli sorunu gelir düzeyinin düşüklüğü ve dolayısıyla tasarrufların yetersizliğidir. Bu durum, Amerikalı iktisatçı Ragnar Nurkse tarafından "fasit daire" (vicious

circle) olarak adlandırılmıştır. Bu teoriye göre "Bir ülke fakir olduğu için fakirdir." (A country is poor because it is poor.) Fakirliğin devamlılık kazanması yine fakirlikten dolayıdır. Nurkse'e göre fakirlik başlıca üç fasit daire yaratır. İlk olarak bir ülkede gelir düzeyinin düşük olması, tasarrufların yetersizliğine dolayısıyla yatırımların az olmasına neden olur, yatırımların azlığı ise gelir düzeyinin yeterince artmaması sonucunu doğurur. İkinci olarak gelir düzeyinin düşük olması, toplam talebin hem miktar ve hem de çeşit olarak çok sınırlı olmasına neden olur. Böyle bir ekonomide, girişimcileri, yatırıma yönlerecek teşvik etkisi çok azdır. Dolayısıyla, yetersiz talep, az yatırıma yol açacak ve ekonomide gelir artışı az olacaktır. Nihayet, Gelir seviyesi düşük olan ekonomilerde, besin ve sağlık harcamalarının az olması, emeğin produktivitesinin düşük olması sonucunu doğurur. Bu durumda üretim seviyesi istenildiği ölçüde artmaz ve ekonomi yine düşük gelir seviyesinde kalır (86).

Nurkse teorisi, esasen tasarrufu gelirin ve geliri de yatırımların bir fonksiyonu olarak görmektedir. Bu görüş çerçevesinde az gelişmiş ülkelerde yabancı sermaye, dış borçlanma ve dış yardımların fasit daireden kurtulmak için yeterli olabileceği düşünülebilir. Ancak bu tür finansman kaynakları, az gelişmiş ekonomiler için hem tasarruf açığını kapatmakta yetersiz kalmakta, hemde ekonomik ve politik bağımlılık gibi çeşitli sakıncalar yaratabilmektedir. Bu nedenler, kalkınmanın finansmanının iç kaynaklara dayandırılması gerektiğini ortaya koymaktadır. İç finansman kaynakları başlıca; gönüllü tasarruflar, iç borçlanma, emisyon ve cebri tasarruf aracı olarak vergilerdir. Bunlardan; özellikle gönüllü tasarruflar ile iç borçlanmadan, gelir düzeyinin yetersizliği nedeniyle istenilen ölçüde yararlanılamamaktadır. Emisyon ise mahiyeti itibarıyla enflasyonist bir kaynak olmasına rağmen az gelişmiş ülkelerde bundan bir kamu finansman aracı olarak geniş ölçüde yararlanılmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde bu faktörler dışında vergi politikası devletin, kamu harcamalarını finanse etmesinde ağırlık verdiği kaynaklardan birisini oluşturmaktadır. Öte yandan, az gelişmiş ülkelerde vergi politikasından yararlanılmasında bazı güçlükler bulunmaktadır.

1. Az gelişmiş ülkelerde vergileme kapasitesi ve vergi gayreti düşüktür. Vergi kapasitesi, bir ülkede tüm yükümlülerin vergi ödeme gücü toplamı olarak ifade edilir. Bir başka deyişle,

(86) Gwartney ve Stroup (1980), 800-801; Savaş(1980), 281-282.

vergileme kapasitesi, bir ülkede ulaşılabilecek en yüksek vergiler / GSMH rasyosudur (87). Bu rasyo gelişmiş ülkelere oranla az gelişmiş ülkelerde başlıca şu nedenlerden dolayı düşüktür :

- Kişi başına düşen reel gelir çok düşüktür. Kişi başına gelirin düşük olması vergi ödeme gücünü sınırlamaktadır.

- Az gelişmiş ülkelerde düşük gelir gruplarında çok sayıda yükümlü bulunmaktadır. Bu düşük gelir gruplarında bulunan yükümlülerin vergilenmesinde, vergi tekniği yönünden çeşitli güçlüklerle karşılaşmaktadır.

- Vergileme kapasitesini belirleyen diğer bir unsur gelir dağılımıdır. Az gelişmiş ülkelerdeki kişisel, sektörel ve fonksiyonel gelir dağılımlarındaki eşitsizlikler vergi kapasitesini sınırlamaktadır. Özellikle tarım sektöründeki gelir düşüklüğü bu kesimin vergi dışı bırakılması sonucunu doğurmaktadır.

- Ekonominin monetizasyonu da vergileme kapasitesini belirleyen diğer bir unsurdur. Ekonomi kapalı, yani ekonomide bazı kesimlerin üretim ve tüketim faaliyetleri kendi içerisinde gerçekleşiyorsa, vergileme kapasitesi, özellikle harcamalar üzerinden alınan vergilerin uygulama alanının sınırlı olması nedeniyle küçülür (88).

- Vergileme kapasitesinin belirlenmesinde toplumsal faktörler de önemlidir. Yükümlülerin, vergilere karşı olan tepkileri, vergi dairelerinin yükümlülere karşı davranışları ve işlemlerde sağladığı kolaylıklar vb. hususlarda vergileme kapasitesi bakımından önem arz etmektedir (89).

Az gelişmiş ülkelerde vergileme kapasitesi yanı sıra vergi gayreti de düşük bulunmaktadır. Vergi gayreti, vergileme kapasitesi rasyosu ile fiili vergi hasılatı arasındaki ilişkiyi ifade

(87) Berksoy (1984), 6. ; Akdoğan (1980), 114-145.

(88) Uluatam (1980), 224.

(89) Uluatam (1980), 224.

etmektedir (90). Az gelişmiş ülkelerde vergi gayretinin yetersizliği, uygulanan vergi kanunlarının ekonominin özelliklerine uygun olmamasından ve vergi idaresinin etkinliğinin düşük olmasından kaynaklanmaktadır.

2. Az gelişmiş ülkelerde vergileme kapasitesinin düşük olması nedeniyle ekonomik kalkınmayı finanse etmek üzere vergi politikasına fazlasıyla ağırlık vermek iktisadi bakımdan bazı olumsuz sonuçlar doğurur. Yüksek vergi oranları görece fiyatları olumsuz yönde etkileyerek ekonomik büyüme ve kalkınmayı engeller.

3. Az gelişmiş ülkelerde vergilemeden bir finansman aracı olarak yararlanmakta karşılaşılan diğer bir güçlük ise politik alandan gelmektedir. Parlamentodaki halk temsilcileri çoğunlukla oylarını maksimize etmek amacıyla kamu harcamalarını artırma ve vergi oranlarını azaltma (veya vergi oranlarını kamu harcamalarından daha az bir oranda artırma) eğilimindedirler.

4. Az gelişmiş ülkelerde dolaylı vergiler ağırlıktadır. Dolaysız vergilerin önemli bir kısmını ise sabit ve dar gelirli yükümlüler ödemektedir. Ekonomik kalkınmanın finansmanında vergi politikası benimsendiğinde zorunlu olarak dolaylı vergilerin de artırılması gerekecektir. Dolaylı vergilerin artırılması, vergi sistemindeki adaletsizliği artıracak ve bu durum vergi yükümlülerinin tepkisine yol açabilecektir.

Yukarıda kısaca özetlediğimiz bu ekonomik ve sosyal engellere rağmen, az gelişmiş ülkelerde vergi politikasına başvurmak kaçınılmaz bir olgudur. Devletin, sosyal sabit sermayeyi oluşturmak, ağır sanayiye kurmak, ekonomik kalkınmayı hızlandıracak mali kuruluşları yaygınlaştırmak vb. görevleri dolayısıyla harcamalarını artırması ve bunları da vergilerle finanse etmesi gerekmektedir. Üzerinde tartışılması gereken husus devletin ekonomiye müdahale edip etmemesi değil devletin ekonomiye ne ölçüde müdahale etmesi gerektiğidir. Aynı şekilde vergi politikası ile ilgili olarak cevaplandırılması gereken soru şudur : Devlet vergi politikasından ne ölçüde yararlanmalıdır ? Ekonomik kalkınmaya paralel bir optimum vergi tarifesi modeli nasıl geliştirilebilir ? Bu açıklamalardan sonra şimdi ekonomik büyüme konusunda arz-yönlü vergi politikası yaklaşımını ele alalım.

(90) Berksoy (1984), 56.

II. ARZ-YÖNLÜ VERGİ POLİTİKASI VE EKONOMİK BÜYÜME

Birinci bölümde belirtildiği gibi Keynezyen İktisat, ekonomik sorunların esasen, efektif talebin toplam arzla oranla yetersiz kalmasından kaynaklandığını savunmaktadır. Keynezyenlere göre, efektif talebi artırmak için devletin telafi edici bir maliye politikası (compensatory fiscal policy) uygulaması gereklidir. Oysa, devletin özel tüketim ve yatırım harcamalarını uyararak amacıyla kamu harcamalarını artırması, vergi yükünün de artması sonucunu doğurmaktadır. Birinci Bölümde açıklandığı üzere Günümüzde pek çok ülkede kamu ekonomisi boyutlarının genişlemesi ve vergi yükünün artmış olması, bazı iktisatçılarda Keynezyen iktisadın mirası olarak kabul edilmektedir.

Keynezyen iktisadi temelden eleştiren arz-yönlü iktisat, daha öncede açıkladığı üzere başlıca şu üç öneride bulunmaktadır :

- Artan oranlı gelir vergisi oranlarının indirilmesi, veya bu verginin tamamen kaldırılarak, bunun düz oranlı vergi veya nakit akışı vergisi ile ikame edilmesi,
- Kurumlar gelir vergisi oranlarının indirilmesi ve hatta bu verginin tamamen kaldırılarak gelir vergisi ile birleştirilmesi,
- Yasal-kurumsal serbestleşme ve özelleştirme,

Daha önce de belirtildiği üzere arz-yönlü vergi politikasında temel amaç olarak "ekonomik büyüme" üzerinde durulmaktadır. Bu politikayı savunanlara göre iktisat politikasının diğer amaçları, dengeli bir ekonomik büyüme ile sağlanabilecektir. Arz-yönlü iktisat politikasının ekonomik büyüme ve kalkınmanın hızlandırılması için pratik önerilerini aşağıda ayrıntılarıyla inceleyeceğiz.

A. Arz-Yönlü Vergi Politikasının Ekonomik Büyümeye Yönelik Başlıca Önerileri

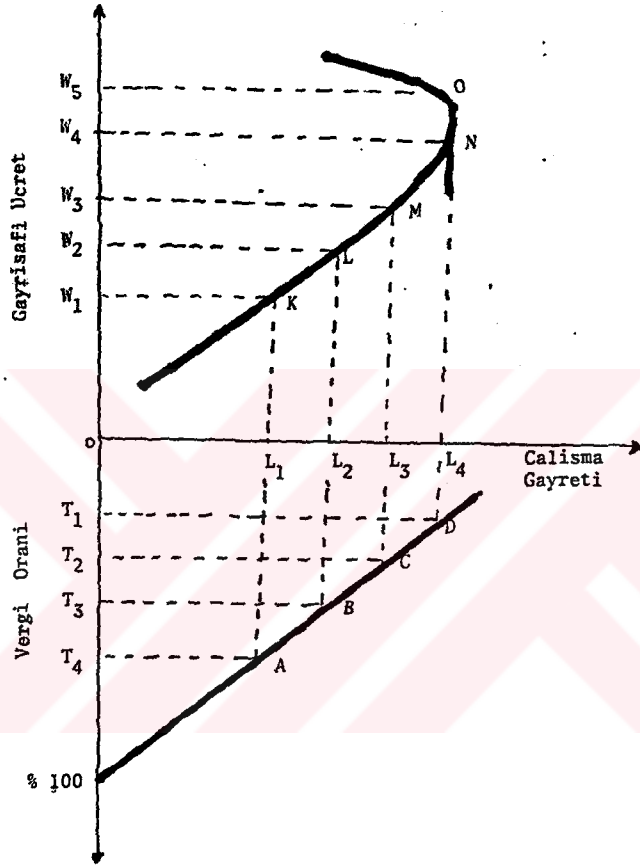
A.1. Vergi İndirimleri Önerisi

Arz-yönlü vergi politikasını savunanlara göre vergi indirimleri görelî fiyattan pozitif yönde etkileyerek sonuçta hızlı ve dengeli bir ekonomik büyümeye yardımcı olacaktır. Aşağıda vergi indirimlerinin görelî fiyatlar üzerindeki etkileri başlıca üç başlık altında incelenmektedir.

A.1.1. Vergi İndirimlerinin Etkileri

a. Vergi İndirimlerinin Emek Arzı Üzerindeki Etkileri

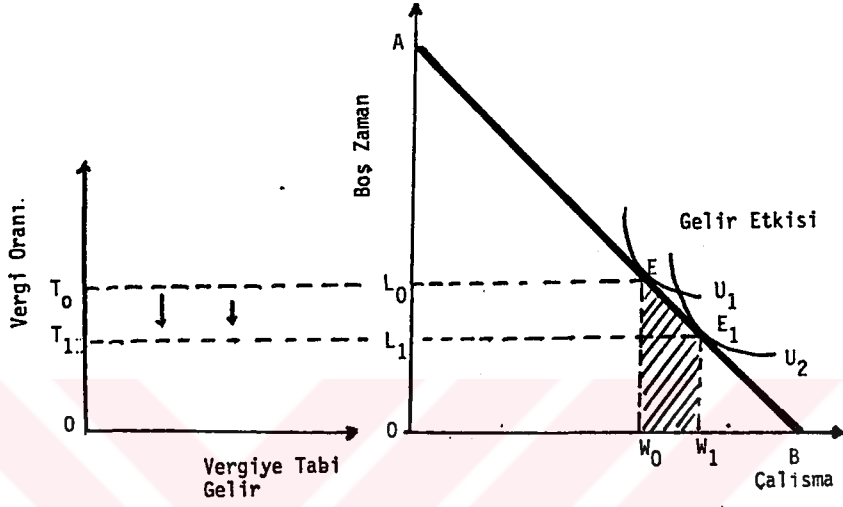
Kamu maliyesinde yıllardır en çok tartışılan konulardan biri vergilerin emek arzı üzerindeki etkileridir. Yapılan teorik ve ampirik çalışmalar gelir vergisi indiriminin emek arzını artırabileceği gibi, azaltabileceği sonucunu ortaya koymuştur. Esasen emek arzının, öncelikle ücret artışlarının bir fonksiyonu olduğu söylenebilir. Maaş ve ücretlerdeki bir artış çalışma gayretini artırır. Bu artış esasen belirli bir noktaya kadar sürer. Ücretlerin daha fazla yükselmesi çalışma gayreti üzerinde fazlaca etkide bulunmaz ve hatta toplam çalışma gayretinde bir azalma sonucu ortaya çıkarır. Bu noktada kişilerin çalışma yerine; eğlenmeye, gezmeye de yeterince zaman ayrılmaları sözkonusudur. İşçilerin ücretlerindeki artış ve azalışlar dışında ödedikleri vergiler, sosyal güvenlik katımları, enflasyon vb. faktörlerde önem arz etmektedir. Konunun geometrik olarak yorumu Şekil .7. üzerinde yapılmıştır.

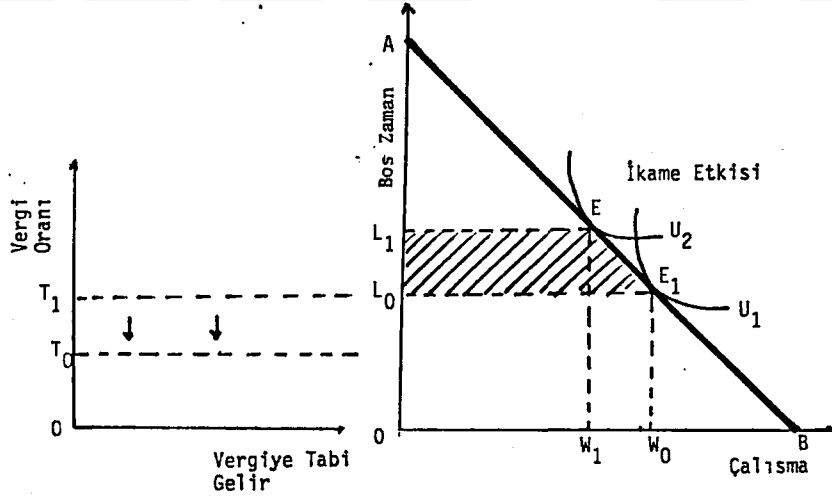
Şekil 7 Gayrisafi Ücret ve Vergi Oranlarındaki Değişimlerin Çalışma Gayreti Üzerindeki Etkileri

Şekilden anlaşıldığı üzere ücretlerin W_4 noktasına kadar artırılması halinde çalışma gayretini artırmaktadır. Bu noktaya kadar marjinal ücret gelirlerinden tasarrufa ayrılan miktar da hızla artmaktadır. L_4 noktasında emek arzı inelastiktir. Diğer bir deyişle ücretlerin W_4 den W_5 e yükseltilmesi çalışma gayretini değiştirmemektedir. Ücretlerin W_5 'den daha yüksek bir noktaya çıkarılması halinde ise toplam çalışma gayretinde azalma olmaktadır. Bunun nedeni, kişilerin yeterli ölçüde gelire sahip olmaları ve daha fazla çalışarak, daha fazla ücret elde etmek yerine

eğlenmeye, gezmeye, seyahat etmeye vakit ayırmalarıdır. Kişilerin ücretleri üzerinden ödemiş oldukları vergilerin (payroll taxes) analize dahi edilmesi ile daha farklı bir sonuç elde edilecektir. Başlangıçta vergi oranının T_1 noktasında olduğunu varsayalım. Vergi oranının T_1 'den T_2 'ye yükseltilmesi, ücret gelirini W_4 'den W_3 'e indirir. Sonuçta çalışma gayretinde L_4 seviyesinden L_3 'e inmektedir. Vergi oranının daha da yükseltilmesi çalışma gayretini sırasıyla L_2 ve L_1 seviyelerine indirir. Şekil üzerinde T_4 başlangıç vergi oranı alınmak suretiyle vergi indirimlerinin emek arzı üzerindeki etkileri de analiz edilebilir. Esasen vergi indirimlerinin (artışlarının) emek arzı üzerinde doğuracağı etkiler gelir ve ikame etkilerinin ağırlık derecelerine bağlı bulunmaktadır. Şekil: 8 ve Şekil: 9 da gelir ve ikame etkilerini ayrı ayrı inceleyerek bunların emek arzı üzerinde ne yönde etkiye bulunacağı analiz edilmiştir. Her iki şekilde de yatay eksenle çalışma süresi, dikey eksenle ise boş zaman gösterilmiştir. Analizde düz oranlı bir gelir vergisinin çalışma ve boş zaman arasındaki tercihleri nasıl etkileyeceği geometrik olarak yorumlanmıştır. Başlangıçta vergi oranının T_0 olduğunu varsayarak analizimize başlayalım; T_0 oranında, birey U_1 kayıtsızlık eğrisinin bütçe eğrisine teğet olduğu E noktasında W_0 kadar çalışmayı, L_0 kadar boş kalmayı yeğlemektedir. Düz oranlı vergi oranının T_0 den T_1 'e indirildiğini düşünelim. Bu vergi indirimi, bireyin çalışma ile boş kalma arasındaki tercihini nasıl etkileyecektir? Vergi indirimi neticesinde bireyin daha fazla çalışması halinde, marjinal gelirinden tasarruf edeceği miktar artacaktır. Bir diğer ifadeyle, marjinal çalışma sonucu elde edilen gelirden devlete ayrılan pay azalacaktır. Gelir vergisi indiriminin, çalışma ile boş zaman arasındaki tercihi çalışma lehine değiştirmesine "gelir etkisi" (income effect) denilmektedir. Şekil-8 görüldüğü üzere T_0T_1 kadar vergi indirimi, emek arzı üzerinde W_0-W_1 kadar pozitif etki göstermektedir. Şekilde W_0 E E_1 W_1 alanı gelir etkisini temsil etmektedir.

Şekil 8 Düz Oranlı Gelir Vergisi Oranındaki İndirimin Emek Arzı Üzerindeki Etkisi :
Gelir Etkisi

Şekil 9 Düz Oranlı Gelir Vergisi Oranındaki İndirimin Emek Arzı Üzerindeki Etkisi :
İkame Etkisi

Bunun aksine, gelir vergisi indirimi neticesinde bireylerin aynı çalışmaya karşılık daha fazla gelir etmeleri sözkonusu olacağından, daha fazla çalışma yerine, boş zamanı tercih etmeleri, eğlenmeye daha fazla vakit ayırmaları düşünülebilir. Gelir vergisinin bu ikinci etkisine "ikame etkisi" (substitution effect) adı verilmektedir (91). Şekil-9 dan anlaşıldığı üzere vergi indirimi neticesinde boş zamana olan talep L_0L_1 kadar artmıştır. Şekilde $L_0L_1EE_1$ alanı ikame etkisini temsil etmektedir.

Gelir vergisi indiriminin emek arzını azaltıp azaltmayacağı bu iki etkinin nisbi olarak güçlü olmasına bağlı bulunmaktadır. Gelir etkisinin güçlü olması halinde gelir vergisinin emek arzını artıracığı, aksine ikame etkisinin güçlü olması halinde ise gelir vergisi indiriminin emek arzını azaltacağı teorik olarak pek çok iktisatçı tarafından kabul edilmektedir (92). Arz-yönlü iktisat politikasını savunanlar özellikle artan oranlı gelir vergisinin emek arzı üzerinde çoğunlukla ikame etkisi ortaya çıkardığını kabul ederek vergi indirimleri neticesinde, emek arzının hem nitelik, hem de nicelik olarak artırılabileceğini savunmaktadırlar. Bu iktisatçılar artan oranlı gelir vergisi sistemiyle oluşan yüksek marjinal vergi oranları neticesinde devletin, ücretler yükseldikçe emek gelirinden gittikçe artan bir oranda pay aldığını belirtmektedirler. Bu iktisatçılara göre, vergi oranlarındaki artışlar, net ücreti azaltmakta ve böylece çalışma yerine boş zamanın maliyetini düşürmektedir. Herhangi bir malın maliyeti düşünce, bir maldan daha fazla miktarda talep edileceğinden aynı şekilde boş zamana olan talep artacak ve çalışma gayreti azalacaktır. Şimdi sözkonusu gelir ve ikame etkilerinin şiddeti konusunu aynı bir başlık altında inceleyelim.

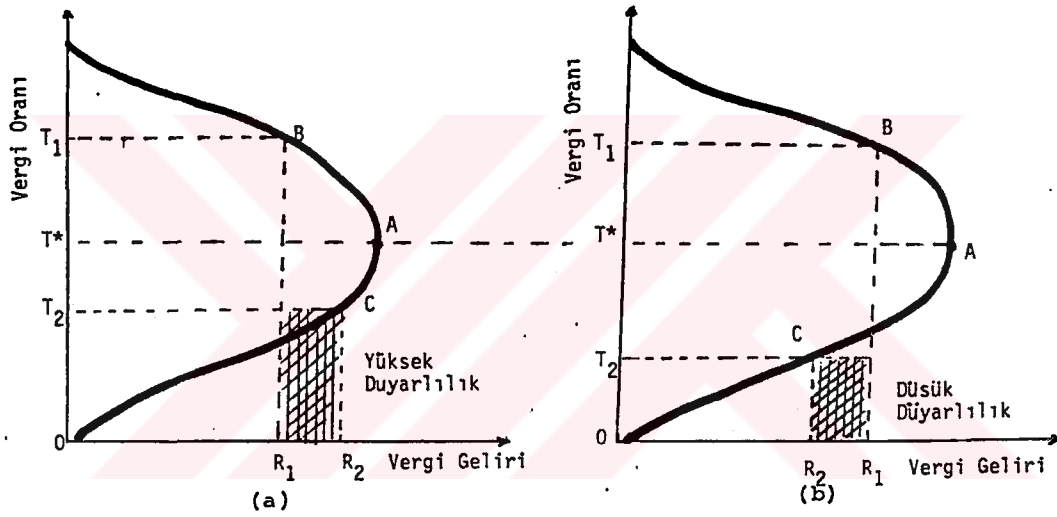
aa. Gelir ve İkame Etkilerinin Şiddeti

Arz-yönlü vergi politikasını savunanlar yüksek vergi oranlarının çalışma gayretini olumsuz yönde etkilediğini kabul etmektedirler. Bu iktisatçılara göre vergi indirimleri neticesinde gelir etkisi ikame etkisine göre daha şiddetli olur. Arz-yönlü vergi politikası savunucuları, emeğin

(91) Tekir (1987), 169.

(92) Bu konuda Bkz: Aaron ve Pechman (1981); Meyer (1981).

gelir vergisine olan duyarlılığının çok güçlü olduğunu belirterek, çok düşük bir vergi indiriminin bile Haldun-Laffer etkisi ortaya çıkarabileceğini öne sürmektedirler. Emek arzının vergi gelirlerine olan bu yüksek duyarlılığı Şekil 10 da gösterilmiştir (93).

Şekil 10 Emek Arzının Gelir Vergisi İndirimine Olan Duyarlılığı

(93) Bu konuda benzer bir geometrik yorum için Bkz: Krieger (1982) 50vd.

Şekilin (a) kısmında gelir vergisinin emek arzına olan yüksek duyarlılığı gösterilmiştir. Vergi oranının T_1 den T_2 ye indirilmesi, bireyin çalışma gayretini artırmıştır. Bu durum vergi gelirlerinin R_1 R_2 kadar artması sonucunu doğurmuştur. Şekilin (b) tarafında ise aksine gelir vergisi indirimi boş zamana olan talebi fazlasıyla artırmış ve neticede toplam vergi gelirlerini azalmıştır. Bu emek arzının gelir vergisi indirimine olan düşük duyarlılığını ifade etmektedir. Bu açıklamalardan sonra şimdi vergi indimi ile emek arzı arasındaki ampirik bulguları gözden geçirelim.

bb. Ampirik Bulgular

Vergi indirimlerinin emek arzı üzerindeki etkilerini analiz eden pek çok ampirik çalışma ortak bir sonuca ulaşmış değildir. Yapılan bazı çalışmalarda toplam işgücü gözönüne alındığında ikame etkisinin gelir etkisine göre daha ağır bastığı sonucu ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte genç erkek işçiler için bu sonuç çoğunlukla doğrulanmış değildir (94). ABD'nde yapılan ampirik çalışmalar ilginç sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Profesör Don Fullerton yaptığı çalışmasında ABD'nde yürürlükte bulunan vergilerin Haldun-Laffer etkisini ortaya çıkaracak oranlardan çok daha aşağıda olduğunu savunmuştur. Fullerton'a göre toplam işgücü gözönüne alındığında, vergi sonrası gelirlerindeki her % 1 lik artış için işçiler çalışma gayretlerini yalnızca % 0.15 oranında artırmaktadırlar. Fullerton, çalışmasında toplam emek arzı elastikiyetini oldukça düşük bulmuştur. Fullerton çalışması sonuç itibarıyla emek arzının gelire olan düşük duyarlılığını ifade etmektedir (95).

Jerry Hausman tarafından yapılan bir başka ampirik çalışmada ise emek arzının bu düşük duyarlılığı özellikle evli erkekler için doğrulanmıştır. Tablo: 9. da Hausman'ın yaptığı

(94) Krieger (1982), 54-55.

(95) Fullerton (1982), 8-11.

ampirik çalışmanın genel sonuçları gösterilmiştir. Tablo'dan anlaşıldığı üzere Hausman, % 10 luk bir gelir vergisi indiriminin 22-55 yaşları arasındaki evli erkekler için emek arzını % 1.1 oranında, çalışan evli kadınlar için ise % 4.1 oranında artırabileceğini hesaplamıştır. % 30 luk bir vergi indiriminin ise daha yüksek bir duyarlılık sonucu doğuracağı hesaplanmıştır. % 30 luk bir vergi indiriminin evli erkekler için emek arzını yaklaşık % 2.7 oranında, evli kadınlar için ise % 9.4 oranında artıracağı hesaplanmıştır.

Tablo: 9 Hausman'ın Emek Arzı Elastikiyetleri Tahmini

	Evli Erkekler (22-55 yaşları)	Çalışan Evli Kadınlar
1. Vergi Oranlarındaki İndirim Dolayısıyla Emek Arzında Meydana Gelebilecek Değişiklikler (Yıllık Saat Başına Değişiklikler)		
% 10 Vergi İndirimi	+ 24	+ 50
% 30 Vergi İndirimi	+ 59	+ 117
2. Vergi Oranlarındaki İndirim Dolayısıyla Emek Arzında Ortalama Yüzde Değişme		
% 10 Vergi İndirimi	+ 1.1	+ 4.1
% 30 Vergi İndirimi	+ 2.7	+ 9.4

Kaynak : Haveman (1984), s.112 / Haveman yukarıdaki verileri Hausman'ın şu iki makalesindeki açıklamalara dayalı olarak kendisi düzenlemiştir. Hausman'ın orijinal çalışmaları için bkz : Jerry Hausman, "The Effects of Taxes on Labor Supply", H. Aaron ve J.Pechman (eds). How Taxes Affect Economic Behavior, Washington Dc. The Brookings Institution, 1981; Jerry Hausman, "Income and Payroll Tax Policy and Labor Supply", L.Meyer(Ed), The Supply Side Effects of Economic Policy, St. Louis, Center for the Study of American Business, 1981, 173-202.

Hausman'a göre % 10 ve % 30 luk vergi indirimlerin çalışma saatlerinde meydana getirebileceği artış ise şu şekildedir, % 10 luk bir vergi indirimi evli erkekler için bir yıl içerisinde yaklaşık 24 saat, evli kadınlar için ise 50 saat daha fazla çalışma sonucunu doğurur. % 30 luk bir vergi indirimi sonucunda ise evli erkeklerin 59, evli kadınların ise 117 saat daha fazla çalışacakları tahmin edilmiştir.

Önemle belirtelim ki vergilerin emek arzı üzerindeki etkilerini inceleyen pek çok ampirik çalışma yapılmış olmakla birlikte bu çalışmalar bazı yönlerden eksiklikler içermektedir. Bu hususları şu şekilde kısaca özetlemek mümkündür (96) :

1. Tanımlama sorunu : Vergi indirimlerinin emek arzı üzerindeki etkileri analiz edilirken yoğunlukla çalışma saatleri esas alınmaktadır. Oysa "çalışma saatleri", "emek arzı" kavramından tamamen farklıdır. Çalışma saatleri, bir işçinin işyerinde geçirdiği saat sayılarının toplamını ifade eder ve bu nedenle de "ölçülebilir" bir kavramdır. Emek arzı ise "çalışma saatleri" kavramından daha kapsamlı bir anlam ifade etmektedir ve başlıca şu üç boyutu içermektedir :

- Yaşam boyu çalışma saatleri ve emekliliğe ayrılmaya karar verme : Vergilerin yıllık çalışma saatleri dışında yaşam boyu çalışma saatleri ve emekliliğe ayrılma kararları üzerinde de etkisi bulunmaktadır. Sadece yıllık çalışma saatleri esas alınarak vergilerin emek arzı üzerindeki etkileri incelenemez.

- Çalışma gayretinin yoğunluğu : Çalışma saatlerinin aksine çalışma gayretini ölçmek kolay değildir. Bir kişinin daha sağlıklı, iyi eğitilmiş, daha iyi bir çalışma teşvik ve motivasyonuna sahip olması çalışma gayretlerini artırabilir. Ampirik çalışmalarda bu hususların analize dahil edilmesi pek kolay olmamaktadır.

- Çalışma gayretinin kalitesi : Beşeri sermaye yatırımları çalışma gayretinin kalitesini artırır. Bu da emek arzının diğer bir belirleyici unsurudur .

Ampirik çalışmalarda hesaplamaya esas alınan vergi oranı değişkeni ve zaman faktörü de önem arz etmektedir. Arz-yönlü vergi politikasını savunanlar için kritik vergi değişkeni marjinal vergi oranıdır. Oysa vergi indirimlerinin emek arzı üzerindeki etkilerini analiz eden pek çok iktisatçı, marjinal vergi oranı yerine, ortalama vergi oranını kullanmaktadırlar. Arz-yönlü vergi politikasını savunanlara göre ortalama vergi oranının ampirik çalışmalarda kullanılması, marjinal vergi oranlarının ekonomik faaliyetler üzerindeki etkilerini gizleyebilir.

(96) Rosen (1980), 171-175.

Vergi indirimlerinin emek arzı üzerindeki etkileri analiz edilirken esas alınan zaman boyutu da önem arz etmektedir. Ampirik çalışmalarda kısa dönemin esas alınması doğru sonuçlar vermeyebilir.

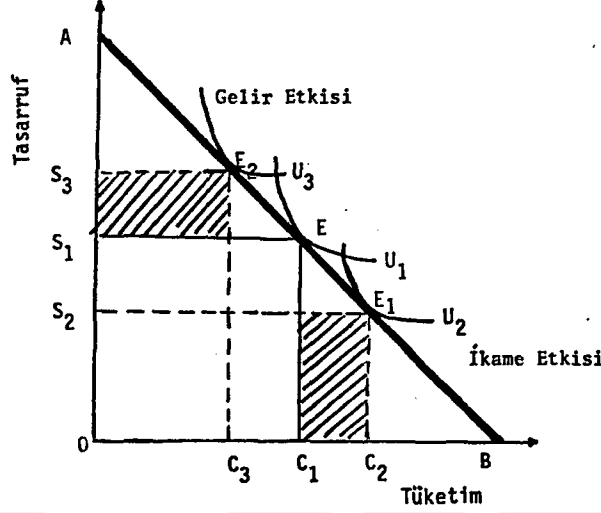
b. Vergi İndirimlerinin Tasarruflar Üzerindeki Etkileri

Günümüzde gelir vergisine yöneltilen en önemli eleştirilerden birisi de bu verginin tasarruf arzı üzerindeki olumsuz etkileri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Gerçekten de gelir vergisi sistemi ile faiz ve kâr payı gibi tasarruf ve yatırım sonucu oluşan değerlerden vergi alınması kişilerin tercihleri üzerinde olumsuz etkide bulunmaktadır. Tasarrufların vergilenmesine şiddetle karşı çıkan iktisatçıların başında ünlü klasik iktisatçı J.S.Mill gelmektedir. Mill'e göre, "tasarrufların istisna edilmediği bir gelir vergisi adil değildir." (97). Tasarrufların vergi dışı bırakılması yönünde gelir vergisi yerine tüketim vergisi (consumption tax) öneren İngiliz iktisatçı Nicholas Kaldor ise tasarrufları vergileyen artan oranlı gelir vergisine bütünüyle karşı çıkmıştır (98).

Bu açıklamalardan sonra şimdi vergi indirimleri ile tasarruflar arasındaki ilişkiler konusunda; arz-yönlü vergi politikasını savunanların görüşlerini özetlemeye çalışalım; Arz-yönlü vergi politikasını savunanlara göre, faiz, kâr payı ve sermaye kazançları şeklindeki yatırım gelirleri üzerindeki vergi oranlarının indirilmesi halinde kişisel tasarruf ve yatırımlara ayrılabilecek fonlar artmaktadır. Vergi indirimleri, kişileri ya daha az, ya da daha çok tasarruf yapmaya sevk edebilir. Tıpkı, vergi indirimlerinin emek arzına olan duyarlılığı gibi, burada da gelir ve ikame etkilerinin şiddeti önem arz etmektedir. Konuyu yine kayıtsızlık analizini kullanmak suretiyle açıklamaya çalışalım.

(97) "No income tax is really just, from which savings are not exempted.", nakleden, Bradford (1986), 75.

(98) Kaldor (1969).

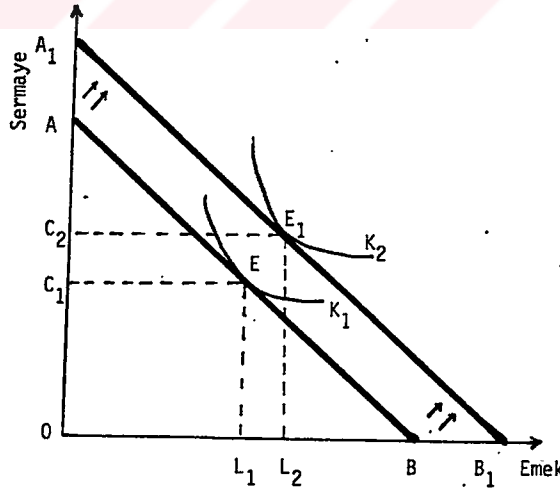
Şekil: 11 Vergi İndirimlerinin Tasarruflar Üzerindeki Etkileri

Şekilde yatay ekseninde tüketim, dikey ekseninde ise tasarruf gösterilmiştir. Başlangıçta bireyin U_1 kayıtsızlık eğrisinin bütçe doğrusunu kestiği E noktasında gelirin OC_1 kadarını tüketmeyi, buna karşın C_1B kadarını tasarruf etmeyi yeğlediğini varsayalım. Gelir vergisi indirimi neticesinde bireyin U_1 kayıtsızlık eğrisinden sağa veya sola doğru kayması muhtemel olacaktır. Birey, vergi indirimi neticesinde artan gelirin tamamını cari dönemde veya gelecek dönemde tüketmek tercihini yapmak durumunda kalacaktır. Vergi indirimleri, cari dönemde geliri kullanmanın, yani tüketimin maliyetini artırabilir. Zira, geliri gelecekte kullanmakla birey, geçen dönem arasında faiz, kâr payı şeklinde bir ek gelir elde edecektir. Bu düşünceyle bireyler, gelirlerinin bir kısmını veya tamamını gelecek dönemde tüketmek üzere tasarruf etmeyi yeğleyebilirler. Bu "gelir etkisi"dir. Şekilde bireyin bu tercihte bulunması halinde denge noktası E_1 den E_2 ye kaymıştır. Bu durumda tüketime ayrılan miktar, C_1-C_3 kadar azalmış; tasarrufa ayrılan miktar ise S_1-S_3 kadar artmıştır. Bunun yanı sıra, bireyler vergi indirimi neticesinde artan gelirleri dolayısıyla marjinal tüketim eğilimlerini artırabilirler. Vergi indirimlerinin bu ikinci etkisi ise ikame etkisidir. Arz-yönlü vergi politikasını savunanlar bu iki etkiden gelir etkisine önem vermektedirler.

Vergi indirimlerinin tasarruflar üzerindeki etkileri konusunda yapılmış ampirik çalışmaların sonuçları; vergi oranlarının indirilmesinin tasarrufları çok az bir şekilde etkileyeceğini ortaya koymuştur. 1978 yılında Michael Boskin tarafından yapılan bir çalışmada vergi sonrası kazançların % 10 artması halinde tasarrufların yıllık olarak % 5 oranında artacağı ileri sürülmektedir (99).

C. Vergi İndirimlerinin Yatırımlar Üzerindeki Etkileri

Gelir vergisi, emek arzı ve tasarruflar üzerinde olduğu gibi yatırımlar üzerinde de genel olarak olumsuz etkiler meydana getirir. Bunun nedeni, vergi dolayısıyla yatırımcıların yatırım sonrası kazançlarının belirli bir kısmının devlete aktarılmasıdır. Özellikle, artan oranlı bir gelir vergisi, ekonomik birimlerin yatırım yapma ve rizikoya girme arzularını oldukça önemli bir şekilde etkiler. Gelir vergisinin yatırımlar üzerindeki etkisini yine farksızlık eğrilerinden yararlanmak suretiyle grafik üzerinde açıklamaya çalışalım. Bilindiği üzere mikro-ekonomik analizlerde, firmanın eş ürün eğrisi ile eş maliyet doğrusunun keşistiği noktada firma dengesinin gerçekleştiği kabul edilir. Eş-ürün eğrileri, üretimde kullanılan iki faktörün (emek ve sermaye) çeşitli bileşimlerinde aynı ürün veren eğridir. Eş-maliyet doğrusu ise firmanın toplam harcama ve yatırım imkanlarını gösterir. Bu durumu Şekil: 12 üzerinde açıklamaya çalışalım :

Şekil: 12 Vergi İndiriminin Yatırımlar Üzerindeki Etkileri

(99) Boskin (1978), 3-27.

Arz-yönlü vergi politikasını savunanlar vergi neticesinde firmanın eş-maliyet eğrisinin sağa doğru kayacağını, başka bir deyişle firmanın yatırıma yöneltebileceği fonların artacağını savunmaktadır. Şekil üzerinde, vergi indirimi neticesinde firmanın eş-maliyet doğrusu AB den A_1B_1 'e kaymıştır. Firma, vergi indirimleri neticesinde artan marjinal geliriyle, BB_1 kadar fazla emek, AA_1 kadar fazla sermaye (yatırım için gerekli teçhizat) satınalabilecektir.

A.1.2. Vergi Yüğü - Ekonomik Büyüme İlişkisi Üzerine

Amprik Araştırmalar

Bu başlık altında başlıca iki amprik çalışmayı inceleyeceğiz. Marsden çalışması olarak adlandırdığımız birinci çalışma vergi yükü ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ülkelerarası bir karşılaştırma ile ortaya koymaktadır. İkinci çalışmada ABD'nde eyaletlerarası bir karşılaştırma sunulmaktadır.

a. Marsden Çalışması

İngiliz iktisatçı Keith Marsden tarafından yapılan amprik çalışmada (100). 20 ülkedeki vergi yükü ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Marsden çalışmasında, yaklaşık olarak aynı düzeyde kişi başına gelire sahip olan ve birinde yüksek, diğerinde düşük vergi yükü mevcut bulunan ülkelerin bir karşılaştırılması yapılmıştır. 1979 yılı veri olarak alan bu amprik çalışmayı Tablo : 10 ve Tablo : 11 yardımıyla incelemeye çalışalım.

Tablo: 10'da aynı düzeyde kişi başına gelire sahip olan ülkeler ikili olarak sınıflamaya tabi tutularak çeşitli ekonomik ve sosyal göstergeler itibarıyla bir karşılaştırılması yapılmıştır. Örneğin, kişi başına milli geliri 200-300 Amerikan Doları arasında olan Malawi ve Zaire birlikte gruplandırılmıştır. Bu iki ülkeden, Malawi, düşük vergi yüküne; Zaire ise yüksek vergi yüküne sahip bulunmaktadır. Aynı tabloda 1970-1979 yılları arasında gerçekleşen ortalama yıllık büyüme hızı (reel olarak) da gösterilmiştir.

(100) Marsden (1986).

Tablo 10 BAZI DÜŞÜK VE YÜKSEK VERGİ YÜKÜNE SAHİP ÜLKELERDEKİ EKONOMİK VE SOSYAL GÖSTERGELER

Ülke	Kişi Başına Gelir Grupları ABD \$ 1979	Ortalama Yıllık Büyüme Hızı Reel, (1970-1979) %		İhracat	İş Gücü	Emeğin Yerin- liliği	GSYİY'in		Tanım	Ortalama Ömür Düzeyi	Toplam Celi- rin %40'ını Oluşturan Faktörlerin Oranı %			
		GSYİH	Tüketim				GSYİY	Dış İs- tihdam Endeksi 970=100				960	969	960
Malawi(DV)	200-300	6.3	6.1	5.7	2.3	4.6	2.2	4.1	10	29	173	37	47	21.5
Zaire(YV)		-0.7	-2.2	-1.8	-5.0	-1.1	2.1	-2.8	12	9	-	40	47	-
Kamerun(DV)	500-600	5.4	5.4	5.3	7.9	0.5	1.3	4.1	-	25	154	37	47	-
Liberya(YV)	500-600	1.8	2.3	4.3	5.2	2.3	2.6	-0.8	28	27	146	44	54	10.9
Tayland(DV)		7.7	9.1	6.9	7.7	12.0	2.7	5.0	16	28	165 a	51	62	19.1
Zambiya(YV)		1.5	1.8	-2.2	-5.6	-0.7	2.4	-0.9	25	21	110 b	40	49	10.1
Paraguay(DV)	700-1100	8.3	4.8	7.4	18.7	8.4	3.1	5.2	17	29	135 c	56	64	-
Peru(YV)		3.1	6.5	2.9	2.7	1.7	3.0	0.1	25	14	126 c	48	58	7.0
Mauritius(DV)	1100-1300	6.2	13.5	9.8	16.1	-	-	-	30	36	162 c	60	65	14.0
Jamaika(YV)		-0.9	8.0	-0.6	-9.6	-6.8	2.2	-3.1	30	18	111 c	64	71	8.2
G.Kore(DV)	1400-1700	10.3	8.7	8.0	14.9	25.7	2.8	7.5	11	35	172	54	63	16.9
Sih(YV)		1.9	-0.5	1.9	-2.0	10.7	1.9	0.0	17	16	-	57	67	13.4
Brezilya(DV)	1700-2100	8.7	8.6	9.1	10.1	7.0	2.2	6.5	22	23	165 d	55	63	7.0
Uruguay(YV)		2.5	1.5	()	7.5	4.3	0.1	2.4	18	17	94 e	68	71	-
Singapur(DV)	3800-5950	8.4	6.4	7.2	6.2	11.0	2.7	5.7	11	39	150	65	71	-
Yeni Zelanda(YV)		2.4	-	-	-	3.4	2.1	0.3	24	22	112	72	73	-
İspanya(DV)	4300-6350	4.4	5.6	4.4	2.5	10.8	1.1	3.3	19	20	-	68	73	17.8
İngiltere(YV)		2.1	2.8	1.7	1.8	8.2	0.3	1.8	19	19	101	71	73	19.1
Japonya(DV)	8800-11950	5.2	5.0	5.3	3.2	9.1	1.3	3.9	34	33	114	68	76	21.0
İsviçre(YV)		2.0	3.2	2.0	-1.1	2.6	0.3	1.7	25	20	109	73	76	19.7
ABD	10630	3.1	1.7	3.6	1.9	6.9	1.8	1.3	18	19	121	70	74	15.2

GSYİH: Gayrisafi Yurt İçi Hasıla

GSYİY: Gayrisafi Yurt İçi Yatırım

K: Kamu DV: Düşük Vergi a: 971=100 b: 1977 c: 1972=100

Ö: Özel YV: Yüksek Vergi d: 1975 e: 1973=100

Kaynak: Marsden (1986), 4.

Tablo: 11 1970'lerde Çeşitli Ülkelerde Vergi Yüğü

Ülke	Toplam Vergi Gelirlerinin GSYİH'ya Oranı	Gelir ve Kurumlar Vergisi	Sosyal Güv. ve Ücret Vergileri	Mal ve Hizmetler Üzerindeki Yurtiçi Vergiler	Uluslararası Ticaret Üzerindeki Vergiler		Diğer Vergiler
					İthalat	İhracat	
Malawi	11.8	5.2	3.3	-	2.6	-	0.1
Zaire	21.5	5.8	2.4	0.8	5.5	6.2	0.8
Kamerun	15.1	2.6	0.9	1.3	5.8	1.4	1.1
Liberia	21.2	8.5	5.2	-	6.8	0.1	0.9
Tayland	11.7	2.0	1.1	-	3.0	0.6	0.3
Zambia	22.7	12.2	4.8	0.6	2.0	-	0.0
Paraguay	10.3	1.3	1.0	1.4	1.9	0.1	3.1
Peru	14.4	3.1	2.1	0.6	2.4	0.0	1.1
Mauritius	18.6	5.7	2.7	-	6.1	2.4	0.9
Jamaika	23.8	7.2	2.4	1.5	1.7	0.2	1.4
G.Kore	14.2	4.1	2.2	0.1	2.3	-	0.8
Sili	22.4	4.4	1.6*	4.2	2.3	-	1.7
Brezilya	17.1	3.0	1.2	6.9	0.7	0.0	0.1
Uruguay	20.0	1.6	0.9	6.2	1.5	6.6	2.1
Singapur	16.2	7.2	3.3	0.4	2.0	-	3.0
Yeni Zelanda	27.5	19.9	3.7	0.2	1.1	-	0.7
İspanya	19.1	3.9	1.7	9.2	2.0	-	0.2
İngiltere	30.4	14.4	2.6	6.2	0.3	-	0.8
Japonya	10.6*	7.4	3.5	-	0.3	-	0.6
İsveç	30.9	7.8	1.3	11.5	0.5	-	0.5
ABD	18.5	11.4	2.8	5.4	0.3	-	0.4

* Sosyal güvenlik için yapılan ödemeler hariç, vergi dışı gelirleri kapsamaktadır.

- Veri temin edilemediğini göstermektedir.

Kaynak: Marsden (1986),6.

20 ülkedeki vergi yükü karşılaştırması da Tablo: 11 de yer almıştır. Tablodan anlaşıldığı üzere Malawi'de 1970'lerdeki vergi yükü % 11.8 dir. Zaire'de ise bu oran % 21.5 tir. Tablo: 10 deki verilere baktığımızda 1970-1979 döneminde GSYİH'daki reel artış hızının Malawi'de % 6.3; Zaire'de ise % -0.7 olduğunu görüyoruz. Yüksek vergi yükünün mevcut olduğu Zaire'de negatif büyüme hızı yanı sıra Gayrisafi Yurtiçi Yatırım Oranı da oldukça düşüktür. Veri olarak alınan 1970-1979 döneminde bu oran Malawi de % 2.3, Zaire de ise % -5.0 dir. Diğer ülkelerarası karşılaştırmalardan da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Örneğin, kişi başına gelir düzeyi en yüksek olan Japonya ve İsveç karşılaştırmasında; % 10.6 vergi yüküne sahip Japonya'da büyüme hızının; % 30.9 vergi yüküne sahip İsveç'e oranla daha büyük olduğu görülmektedir. Japonya'daki büyüme hızı % 5.2; İsveç'te ise % 2.0 dir. Japonya'da sözkonusu dönemde gerçekleşen GSYİY oranı Japonya'da % 3.2; İsveç'te ise % 1.1 dir.

Marsden'in çalışmasında varmış olduğu sonuçları şu şekilde özetleyebiliriz :

1. Düşük vergi yüküne sahip ülkelerdeki (Malawi, Kamerun, Tayland, Paraguay, Mauritius, Kore Cumhuriyeti, Brezilya, Singapur, İspanya ve Japonya) 1970-1979 yılları arasındaki GSYİH'daki ortalama büyüme hızı % 7.3; yüksek vergi yüküne sahip ülkelerdeki (Zaire, Liberya, Zambia, Peru, Jamaika, Şili, Uruguay, Yeni Zelanda, Büyük Britanya ve İsveç) ortalama büyüme hızı ise % 1.1 olarak gerçekleşmiştir.

2. Düşük vergi uygulayan ülkelerin hepsinde GSYİY oranı yüksek vergi yüküne sahip ülkelere göre daha fazla olarak gerçekleşmiştir. Örneğin; Malawi'de (DV) bu oran % 2.3 iken aynı kişi başına gelir düzeyine sahip Zaire'de (YV) bu oran % -5.0 olarak gerçekleşmiştir. Paraguay'da (DV) GSYİY oranı % 18.7, Peru'da (YV) ise % 2.7 dir. Gelişmiş ülke karşılaştırmasından da benzer sonuçlar elde edilmektedir. Örneğin, Japonya'da (DV), GSYİY oranı % 3.2, İsveç'te (YV) ise bu oran % 1.1 dir.

3. Düşük vergi yükü, gelir dağılımı üzerinde de etkili olmuştur. Toplam milli gelirin % 40'ını oluşturan en fakir hanehalklarının milli gelirden aldıkları pay miktarı düşük vergi uygulayan ülkelere yükselmiştir. Marsden'e göre özellikle Japonya, Kore, Malawi, İspanya ve Tayland'da düşük vergiler neticesinde yukarıda belirtilen gruptaki hane halklarının gelirlerinde yükselme olmuştur.

4. Marsden sonuç olarak ekonomik büyüme için düşük vergi oranlarının tek faktör olmadığı gerçeğini de vurgulamaktadır. Kendi deyimiyle "kalkınma kompleksidir ve bir çok eksojen ve endojen değişken tarafından etkilenir. Ekonomik büyüme, bazı ülkelerde politik istikrarsızlık, dış ticaret hadlerinin bozulması, enflasyon, yüksek faiz oranları vb. faktörler tarafından önemli ölçüde etkilenir." (101) Ancak Marsden'e göre vergiler/GSYİH rasyosu ekonomik büyüme için çok önemli bir faktördür.

b. Vedder Çalışması

Vergi yükü ve ekonomik büyüme ilişkisi üzerine bir diğer çalışma da Richard K. Vedder tarafından yapılmıştır (102). Vedder'in yapmış olduğu çalışma sadece ABD'yi kapsamaktadır. Vedder, 1970-1980 yılları arasında düşük vergi yükünün sözkonusu olduğu eyaletlerde, kişi başına düşen reel milli gelirin, yüksek vergi yükünün sözkonusu olduğu eyaletlere oranla daha fazla olduğunu hesaplamıştır. Aşağıdaki tabloda görüleceği üzere, Yüksek Vergi Uygulayan Eyaletlerde (YYUE) reel kişisel gelirdeki büyüme oranı % 22.2; Düşük Vergi Uygulayan Eyaletlerde (DYUE) ise % 30.0 olarak hesaplanmıştır. Bu oran İlimli Vergi Uygulayan Eyaletlerde (IVUE) ise % 29.0 dur.

Tablo: 12 ABD'nde Vergi Yükü Seviyesine Göre Eyaletlerdeki Reel Kişisel Gelirdeki Ortalama Büyüme Oranları (1970-1980)

Vergi Kategorisi	Kişi Başına Reel Kişisel Gelirdeki Ortalama Büyüme %
YYUE *	22.2
IVUE **	29.0
DYUE ***	30.0

* Yüksek Vergi Uygulayan Eyaletler (YYUEE) : Alaska, New York, Wyoming, Hawaii, Massachusetts, California, New Jersey, Delaware, Arizona ve Montana.

** İlimli Vergi Uygulayan Eyaletler (IVUE) : Rhoda Island, Colorado, Washington, Oregon, Pennsylvania, Nevada, Iowa, Nebraska, Kansas, Vermont, New Mexico, Maine, Virginia, N.Dakota, Louisiana, Utah, Oklahoma, Ohio.

*** Düşük Vergi Uygulayan Eyaletler (DYUE) : Texas, W.Virginia, S.Dakota, Georgia, Missouri, Florida, Idaho, N.Carolina, Indiana, Kentucky, New Hampshire, S.Carolina, Tennessee, Arkansas, Alabama, Mississippi.

Kaynak : Vedder (1982),20.

(101) Marsden (1986), 5.

(102) Vedder (1982).

Tablo: 13 deki veriler ise konuyu bir başka açıdan ortaya koymaktadır. 1970-1980 yılları arasında yüksek büyüme hızı gerçekleşen eyaletlerde kişi başına vergi yükü, ılımlı ve düşük büyüme hızı gerçekleşen eyaletlere kıyasla daha fazladır. Örneğin bu dönemde, yüksek büyüme hızına sahip eyaletlerde (YBSE) kişi başına tahsil edilen gelir vergisi miktarı 117.94 Dolar'dır. Bu oran, ılımlı büyüme hızına sahip eyaletlerde (IBSE) 303.26 Dolar, düşük büyüme hızına sahip eyaletlerde (DBSE) ise 265.69 Dolar'dır. Gelir vergisi dışında tüketim vergileri ve mülkiyet vergisine ilişkin bilgilerde tabloda yer almıştır. Kişi başına tahsil edilen toplam vergi miktarlarına baktığımızda ise şu sonuçları görüyoruz; YBSE'lerde kişi başına tahsil edilen toplam vergi miktarı 846.15 Dolar, IBSE'lerde bu miktar 987.52 Dolar, DBSE'lerde ise 1066.33 Dolar'dır. Vedder çalışması sonuç itibarıyla düşük vergi yüküne sahip eyaletlerde daha yüksek bir büyüme hızına ulaşıldığını ve bu eyaletlerde tahsil edilen vergilerin daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo: 13 Ekonomik Büyüme Hızlarına Göre ABD'ndeki Eyaletlerde
Kişi Başına Düşen Yıllık Vergi Miktarları

Büyüme Katego.	Gelir V.	Satış V.	Mülkiyet V.	Toplam V.
YBSE *	117.94	283.35	228.13	846.15
IBSE **	303.26	223.13	238.04	987.52
DBSE ***	265.69	222.11	363.56	1066.33

* Yüksek Büyümeye Sahip Eyaletler (YBSE) : Wyoming, Louisiana, Oklahoma, Alaska, Texas, Kansas, Arkansas, Alabama, Colorado, Mississippi, Missouri, W. Virginia, New Mexico, Washington, Virginia, N. Dakota.

** İlimli Büyümeye Sahip Eyaletler (IBSE) : Oregon, Minnesota, Nebraska, Tennessee, Montana, S. Dakota Wisconsin, Iowa, Michigan, Kentucky, S. Carolina, Georgia, N. Carolina, Idaho, California, Maryland, New Hampshire, Rhode Island.

*** Düşük Büyümeye Sahip Eyaletler (DBSE) : Pennsylvania, Maine, Indiana, Connecticut, Arizona, Ohio, Florida, Utah, Illinois, Massachusetts, New Jersey, Delaware, Nevada, Vermont, New York, Hawaii.

Kaynak: Vedder (1982), 21.

A.2. Düz Oranlı Vergi ve Nakit Akışı Vergisi Önerileri

Arz-yönlü vergi politikasını savunanlar çoğunlukla artan oranlı gelir vergisinde ve kurumlar vergisinde marjinal oranların indirilmesine tarftar olmakla birlikte, bir kısım arz-yönlü vergi politikası taraftarları artan oranlı gelir vergisini bütünüyle eleştirmektedirler. Bu iktisatçılar artan oranlı gelir vergisinde artan oranlılığın kaldırılmasını ve kurumlar vergisi gibi düz oranlı bir hale getirilmesini önermektedirler. Bazı arz-yönlü vergi politikası taraftarları ise farklı bir yaklaşımla gelir ve kurumlar vergilerinin bütünüyle kaldırılmasını ve bunun yerine "Nakit Akışı Vergisi" uygulanmasını savunmaktadırlar (103). Düz oranlı vergi ve nakit akışı vergisini incelemeden önce günümüzde artan oranlı gelir vergisine yöneltilen eleştirileri özetlemeye çalışalım.

A.2.1. Artan Oranlı Gelir Vergisinin Eleştirisi

Günümüzde "vergilerin şahı" olarak bilinen gelir vergisine pek çok iktisatçı tarafından çeşitli eleştiriler yöneltilmektedir. Bu eleştirilerin bir kısmı, gelir vergisinin yapısına (matrahın saptanması, artan oranlılık, yatay ve dikey adalet vb.) ilişkindir. Bunun dışında gelir vergisinin ekonomik büyüme ve kalkınma üzerindeki olumsuz sonuçları refah ekonomisi açısından da eleştirilmektedir. Aşağıda bu eleştiriler kısaca özetlenmeye çalışılmıştır (104).

1. Gelir vergisi sistemine yöneltilen ilk eleştiri matrahın saptanmasına ilişkindir. Gelir vergisine tabi kazanç ve iratların aynı eşitlikte vergiye tabi tutulmaması, eleştirinin odak noktasını oluşturmaktadır. Gerçekten, gelir vergisine tabi ücretler, menkul sermaye iratları gibi gelir unsurları kaynaktan tevkif (stopaj) usulüne göre tarh ve tahsil edildiğinden bu gelir unsurlarında vergi kaçakçılığı diğerlerine oranla az olmaktadır. Bunun dışında ticari ve zirai kazançlar gibi gelir

(103) Esasen düz oranlı vergi ve nakit akışı vergisi sadece arz-yönlü iktisat politikasını savunan iktisatçılar tarafından önerilmemektedir. Bu vergiler, diğer iktisadi düşünce okullarını temsil eden bazı iktisatçılar tarafından da benimsenmektedir.

(104) Bu konuda Bkz: Akalm (1981), 300-313.

unsurlarında ise tarhiyat genellikle yükümlünün beyanı üzerine yapıldığından ve denetim mekanizması da istenildiği ölçüde gerçekleştirilemediğinden bu tür gelir unsurlarında vergi kaçakçılığı yaygın bir hal durumundadır. Dolayısıyla gelir unsurlarının vergilemede aynı eşitlikte kavranamaması "yatay adalet" ilkesine ters düşmektedir.

2. İkinci eleştiri, yine gelir vergisinin yapısına ilişkindir. Bilindiği üzere, gelir vergisinin en önemli özelliği artan oranlı olmasıdır. Ancak, gelir vergisinde artan oranlılığın yapısı çoğunlukla siyasal değer yargılarına göre belirlenmektedir. Vergi tarifesinin, siyasal iktidar tarafından keyfi ve adaletsiz bir şekilde belirlenmesi, vergi mükellefleri arasında önemli ölçüde eşitsizlik ortaya çıkarabilmektedir.

3. Gelir vergisine yöneltlen bir diğer eleştiri ise bu verginin emek arzı, tasarruflar ve yatırımlar üzerinde doğduğu olumsuz sonuçlardır. Artan oranlı gelir vergisinde üst gelir dilimlerinde gelir etkisinin ikame etkisine göre ağırlık kazanması ekonomik birimlerin tasarruf ve yatırım arzularını olumsuz yönde etkilemektedir.

4. 1970'li yıllarda iki petrol krizi ile yüksek boyutlara ulaşan enflasyon, gelir vergisi üzerinde bazı olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Esasen 1970 öncesinde gelir vergisinin otomatik stabilizatör özelliği kabul edilmekte ve böylece onun enflasyona karşı uygulanacak etkin bir araç olduğu görüşü yaygın bulunmaktaydı. Ancak enflasyon dolayısıyla gelirlerin nominal olarak yükselmesi, bu gelirlerin daha üst gelir dilimlerine sürüklenerek, daha yüksek vergi oranları uygulanması sonucunu doğurmuştur. Önceki açıklamalarımızda da belirttiğimiz üzere iktisatçılar bu fenomeni, "gelir dilimi sürüklenmesi" (bracket creep) olarak adlandırmaktadırlar.

Bu açıklamalardan sonra şimdi artan oranlı gelir vergisine alternatif olarak önerilen düz oranlı vergi ve nakit akışı vergisi önerilerini inceleyelim.

A.2.2. Düz Oranlı Vergi (Flat Rate Tax)

Adından da anlaşılacağı düz oranlı vergi de, vergi oranı düz (flat) bir yapıya sahiptir ve matrahın miktardan ne olursa olsun, bu miktara tek bir vergi oranı uygulanmaktadır. Bu türde "gerçek" bir düz oranlı verginin özellikle vergilemede adalet ilkesi yönünden doğurabileceği olumsuz sonuçlar dolayısıyla bazı iktisatçılar sadece bir kaç vergi oranı uygulanmasını

önemmişlerdir. Gerçek düz oranlı vergi (true flat rate tax) de, gelir veya tüketim matraha esas olarak alınmakta ve ona sadece tek bir vergi oranı uygulanmaktadır. Günümüzde bu türde bir verginin uygulanmasını savunan iktisatçıların başında Milton Friedman gelmektedir. Friedman, 1962 yılında yayınladığı "Kapitalizm ve Özgürlük" adlı eserinde bu verginin uygulanmasını önermiş, daha sonraları yayınladığı pek çok eserinde de gelir vergisinde artan oranlılığın kaldırılarak bütünüyle düz oranlı bir hale getirilmesini savunmuştur. Friedman'a göre % 15 veya % 16 oranında uygulanacak gerçek bir düz oranlı vergi istisna ve muafiyetlerin devam ettirilmesi halinde % 12 ve % 50 arasında uygulanan oranlarla aynı hasılatı sağlayabilir. Eğer, istisna ve muafiyetlerin miktarı artırılırsa düz oranlı vergi oranı % 17'ye çıkarılabilir (105).

Friedman'a göre gerçek bir düz oranlı verginin başlıca iki yararı bulunmaktadır :

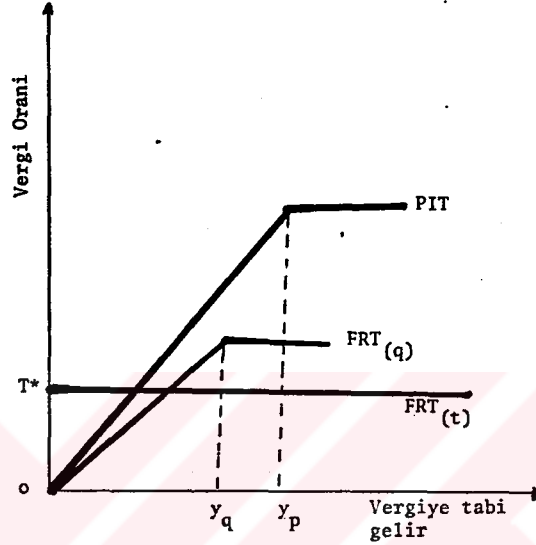
- Gerçek düz oranlı vergi ile herkese ve tüm vergi bazına tek bir vergi oranı uygulanabilir. Bu imkan, düz oranlı vergi sisteminin basitliğini göstermektedir.

- Gerçek düz oranlı vergide esasen vergi matrahı toplam gelire eşittir. Çünkü, bu vergide istisna ve muafiyetlere sınırlı ölçüde yer verilir (106).

Bu türde gerçek bir düz oranlı verginin özellikle vergilemede adalet ilkesi yönünden şiddetle eleştirilmesi üzerine bazı iktisatçılar bunun yerine "Yarı Düz Oranlı Vergi" (Quasi Flat Rate Tax) önerisinde bulunmaktadırlar. Yarı düz oranlı vergide tek bir vergi oranından ziyade birden çok vergi oranı bulunmakta ve bu oranlar gelir dilimlerine artan oranlı bir şekilde uygulanmaktadır. Esasen, yarı düz oranlı vergi, ılımlı bir artan oranlılığı ifade etmektedir. Konunun daha iyi anlaşılması için gerçek ve yarı düz oranlılık yanısıra artan oranlılık yapılarını geometrik olarak yorumlayabiliriz. Şekil: 13 de PIT olarak gösterilen eğri, artan oranlı bir gelir vergisini temsil etmektedir. Bu vergi yapısında, artan gelirler giderek daha yüksek vergi oranlarına tabi tutulmaktadır. Vergiye tabi gelirin Yp seviyesine ulaşması ile birlikte artan oranlılık ortadan kalkmakta ve bu seviyenin üzerindeki bütün gelirler düz oranlı bir şekilde vergilenecektir.

(105) Friedman (1984), 62-67. Friedman, yukarıdaki açıklamalarında 1980 yılında ABD'nde yürürlükte bulunan gelir vergisi sistemine atıfta bulunmaktadır.

(106) Friedman (1984), 62-67. Ayrıca Bkz: Friedman (1980), 306-307.

Şekil: 13 Düz ve Artan Oranlılık Yapıları

FRT (q) eğrisi yan düz oranlı verginin geometrik yorumunu ortaya koymaktadır. Anlaşıldığı üzere, bu vergi esasen ılımlı bir artan oranlılık özelliğine sahip bulunmaktadır. Nihayet, yatay eksene paralel olarak çizilen FRT (t) eğrisi gerçek bir düz oranlı vergiyi temsil etmektedir. Vergiye tabi gelir ne olursa olsun, T^* oranı uygulanan tek bir oranı göstermektedir.

ABD'nde gerçek düz oranlı vergi uygulanmasına ilişkin bir öneri Stanford Üniversitesi profesörlerinden Robert Hall ve Alvin Rabushka tarafından önerilmiştir. Kamuoyunda ve akademik çerelerde "Hall-Rabushka Önerisi" olarak popülarite kazanan bu plan, tüm vergi bazına % 19 oranında düz bir oran uygulanmasını öngörmektedir. Hall-Rabushka Planında başka şu temel ilkeler yer almaktadır :

1. Bütün gelirler gerçek değerine yakın bir ölçüde ve yalnızca bir kere vergilendirilmelidir.

2. Bütün gelirler "tek" (single) bir oranda veriye tabi tutulmalıdır. Bu oran, Hall-Rabushka Planında % 19 olarak yer almıştır.

3. Çok fakir durumda olanlara tanınacak kişisel muafyetler ile bu kişilerin vergi ödememesi veya daha az bir oranda vergi ödemeleri sağlanmalıdır.

4. Vergi idaresinin vergileme işlemlerinde kullanacağı formlar ve vergi mevzuatı oldukça basit ve anlaşılır bir şekilde düzenlenmelidir (107).

Yan düz oranlı vergi konusundaki bir öneri ise 1985 yılında ABD Hazine Sekreterliğinin Başkan Reagan'ın talimatı üzerine hazırladığı raporda savunulmuştur. Bu raporda "tek" bir vergi oranını içeren bir vergi; "pür düz vergi" (pure flat tax), sadece bir kaç vergi oranını içeren vergi ise; "değiştirilmiş düz vergi" (modified flat tax) olarak adlandırılmıştır. Hazine Sekreterliğince hazırlanan bu raporda ABD için yürürlükte bulunan artan oranlı gelir vergisi yerine yan düz oranlı verginin (bir diğer ifadeyle, "değiştirilmiş düz vergi") uygulanması önerilmiştir (108).

ABD'nde 1980 li yıllarda Hall-Rabushka önerisi dışında başka düz oranlı vergi önerileri de kamuoyunda önemli tartışmalara neden olmuştur. 1982 yılında New Jersey Senatörü Bill Bradley ve Missouri Milletvekili Richard Gephardt birlikte hazırlayıp Kongreye sundukları öneride bir yan düz oranlı vergi önerisinde bulunmuşlardır. 1982 yılında ABD'nde 12 gelir dilimine % 12 ve % 50 arasında değişen artan oranlı bir vergi tarifesi uygulanmaktaydı. Bradley-Gephardt vergi reform tasarımında ise sadece 4 gelir dilimine % 14 ve % 28 arasında değişen sınırlı bir vergi tarifesi uygulanması önerilmiştir (109).

Hall ve Rabushka artan oranlılığın ekonomik birimlerin kararlarını olumsuz yönde etkilediğini, düz oranlı verginin ise görece fiyatları pozitif yönde etkileyeceğini öne sürmektedirler.

(107) Hall ve Rabushka (1983), 21,96.

(108) Bkz: US. Department of Treasury, Tax Reform for Fairness (1985), 21-25.

(109) Bradley-Gephardt düz oranlı vergi tarifesi için Bkz: Hall-Rabushka(1983),182. Gerçekte Bradley ve Gephardt hazırladıkları planı kamuoyuna "Geniş kapsamlı gelir vergisi önerisi" adı altında sunmuşlardır. Bu plan özellikle basında ve hatta akademik çevrelerde "düz oranlı vergi önerisi" şeklinde popülerite kazanmıştır.

Hall ve Rabushka bu iddialarını şu temel esasa bağlamaktadırlar :

"Artan oranlılık, zenginlerin gelirleri üzerinden fakirlerin ödediğinden daha fazla bir miktarda vergi ödemelerini ifade etmektedir. Artan oranlılık, zenginlerin ilave gelirlerinin daha yüksek marjinal vergi oranlarına tabi tutulması anlamına gelmez." (110)

Bu açıklamalardan sonra şimdi de düz oranlı vergi sisteminin avantaj ve dezavantajlarını kısaca özetlemeye çalışalım. Düz oranlı vergiyi önerenler bu vergiyi başlıca şu yönlerden savunmaktadırlar :

1. Düz oranlı vergi ile geniş kapsamlı bir matrah elde etmek mümkündür. Bu vergide istisna ve muafiyetlere sınırlı ölçüde yer verilerek mümkün olduğunca tüm vergi bazının vergiye tabi tutulması amaçlanmaktadır.

2. Düz oranlı verginin uygulanması basittir. Bu verginin uygulanması vergi idaresinin yapmış olduğu harcamaları önemli ölçüde azaltır.

3. Düz oranlı vergi, ekonomik birimlerin üretim, tüketim, yatırım vb. kararları üzerinde önemli ölçüde etkide bulunmaz. Bu vergi esasen tarafsız (neutral) bir vergidir.

4. Gerçek bir düz oranlı vergi ile artan oranlı vergi sisteminde ortaya çıkan "gelir dilimi sürüklenmesi" (bracket creep) olayı ortadan kalkar.

5. Düz oranlı verginin aynı zamanda adil bir vergi olduğu da savunulmaktadır. Bu vergi ile fakir olan kimselere tanınacak kişisel muafiyetler yardımıyla bu kimselerin kısmen veya tamamen vergi dışı tutulmaları sağlanabilir. Bu vergi ile orta gelir grubunda bulunan yükümlülerin de öncekinden daha düşük bir oranda vergiye tabi tutulmaları söz konusu olacaktır (111).

(110) Hall ve Rabushka (1983), 26.

(111) Vedder ve Frenze (1983), 45-50.

6. Düz oranlı vergi, bir vergi indiriminin emek arzı, tasarruflar ve yatırımlar üzerinde doğuracağı pozitif etkilere benzer sonuçlar ortaya çıkarır. Düz oranlı vergi, bu pozitif sonuçları ile ekonomik büyümenin artmasına neden olur. Richard Vedder tarafından yapılan bir ampirik çalışmada ABD'nde 1970-1982 yılları arasında 50 eyalet arasında 13 düz oranlı vergi uygulayan eyalet ile 14 oldukça yüksek artan oranlı gelir vergisi uygulayan eyaletlerin kişi başına düşen reel medyan gelir itibarıyla bir karşılaştırılması yapılmıştır. Vedder'in çalışmasına göre, Düz oranlı vergi uygulayan 13 eyalette 1970-1980 yılları arasında kişi başına düşen reel medyan gelirdeki büyüme oranı % 33.4 iken bu oran artan oranlı gelir vergisi uygulayan eyaletlerde % 21.4; tüm eyaletlerde ise % 24.3 olarak hesaplanmıştır (112).

Tablo: 14 ABD'nde Düz Oranlı Vergi Uygulayan Eyaletler ile Artan Oranlı Gelir Vergisi Uygulayan Eyaletlerin Kişi Başına Reel Medyan Gelirdeki Artış İtibarıyla Bir Karşılaştırılması (1970-1980) (Dolar)

Kategori	1970	1980	% Büyüme
13 Düz Oranlı Vergi Uygulayan Eyalet*	4.132	5.511	33.4
14 Oldukça Yüksek Artan Oranlı Vergi Oranlı Uygulayan Eyaletler	4.134	5.020	21.4
Toplam 50 Eyalet	4.311	5.361	24.3

* Illinois, Indiana, Michigan, Pennsylvania, Mississippi, Florida Nevada, New Hampshire, South Dakota, Texas, Washington, Connecticut, Wyoming.

Kaynak: Vedder (1986), 153.

Önemle belirtmek gerekir ki Vedder'in çalışmasında kullanılan medyan hesaplaması yerarlı olmakla birlikte bazı yönlerden eleştiriye tabi tutulabilir. Şüphesiz, vergi faktörü dışında (112) Vedder (1986), 153.

diğer faktörlerde ekonomik büyüme üzerinde etkili olmaktadır. Bunun yanısıra, hesaplamalarda kullanılan kişi başına medyan gelir, net kişisel gelir veya kullanılabilir gelirin ifade ettiği ölçüde bir öneme sahip değildir.

Düz oranlı vergiye yöneltilen eleştiriler ise esasen adalet ve eşlik ilkeleri etrafında yoğunlaşmaktadır. Düz oranlı verginin aleyhte savunucuları bu verginin düşük ve orta gelir grubundaki vergi yükümlülerinin vergi yükünü artırarak gelir dağılımını bozacağını ileri sürmektedirler. Gerçek bir düz oranlı verginin uygulanması halinde bu verginin gelir grupları üzerindeki etkisi Tablo: 14 ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Tablo: 15'de 1984 yılında ABD'nde yürürlükte bulunan gelir vergisi tarifesine göre tahsil edilebilecek vergi hasılatının aynısını sağlayacak şekilde iki farklı düz oranlı vergi uygulaması ele alınmıştır. Birinci yöntemde, kişilerin gayrisafi geliri hiç bir istisna ve muafiyete yer verilmeksizin % 11.8 oranında uygulanan bir düz oranlı vergi ile, 1984 yılında yürürlükte bulunan artan oranlı vergi sistemi ile elde edilen hasılatın aynısını sağlayabilecektir. İkinci yöntemde, istisna ve muafiyetlere yer verilerek % 18.5 oranında bir düz oranlı verginin yine mevcut sistemdekine eşit bir vergi hasılatı sağlayacağı hesaplanmıştır. Tablodan anlaşıldığı üzere, istisna ve muafiyetlere yer vermeyen bir sistem altında 30.000 Dolar ve alttaki gelir gruplarının vergi yükümlülükleri giderek artmaktadır. Örneğin; 0-5000 Dolar gelir grubuna dahil yükümlü grubunun istisnalara yer verilmediği durumda ödeyeceği vergide % 1.259.5 oranında bir artış olmaktadır. Bu oldukça yüksek bir vergi yükü artışı ifade etmektedir. İstisna ve muafiyet uygulamasına yer veren % 18.5 oranında bir düz oranlı vergi uygulamasında ise bu grubun ödeyeceği vergide % 290.7 oranında artış olmaktadır.

Üst gelir gruplarında ise bunun tam tersi bir durum gözlemlenmektedir. 200.000 Dolar'ın üzerinde gelir grubuna dahil yükümlülerin ödeyeceği vergi, birinci yöntemde % 53.2 oranında, ikinci yöntemde ise % 56.5 oranında azalmaktadır. Tablodaki veriler, düz oranlı verginin alt ve orta gelir grubunda bulunan vergi yükümlülerinin vergi yükünü önemli ölçüde artıracığını ortaya koymaktadır.

Tablo 15 Alternatif Düz Oranlı Vergi Yöntemlerinin Artan Oranlı Gelir Vergi Sistemi ile Karşılaştırılması

Gelir Dövlmleri (Bin \$)	I. YÖNTEM				II. YÖNTEM			
	Beyanname Adedi (Bin)	Ödenecek Vergi* (Milyon \$)	Ödenecek Vergi (Milyon \$)	Yüzde Değişme	Beyanname Başına Değişme (Milyon \$)	Ödenecek Vergi (Milyon \$)	Yüzde Değişme	Beyanname Başına Değişme (Milyon \$)
5 den az	6.482	403	5.479	1.259.5	783.07	1.514	290.7	180.71
5-10	15.057	5.772	14.280	147.4	565.04	8.752	51.6	197.91
10-15	13.092	12.566	19.700	47.3	545.99	17.610	40.6	388.31
15-20	10.737	17.462	22.496	28.8	468.88	22.665	30.0	484.54
20-30	16.600	44.080	49.701	12.8	334.58	52.871	19.9	523.28
30-50	13.568	63.833	60.570	-5.1	-239.82	66.419	4.1	190.61
50-100	3.580	38.687	27.389	-29.2	-3.155.74	30.486	-21.2	-2.290.00
100-200	631	18.656	9.872	-47.1	-13.920.58	10.743	-42.4	-12.540.20
200'den fazla	154	16.385	7.675	-53.2	-53.107.15	7.129	-56.5	-56.438.01
Toplam	80.110	217.803	217.172	-0.3	-7.87	218.249	0.2	5.57

1. Yöntem: Bu yöntemde istisna ve muafiyetlere yer verilmeksizin

% 11.8 oranında bir düz oranlı vergi uygulanmıştır.

2. Yöntem: % 18.5 oranında bir düz oranlı vergi uygulanmıştır.

İstisna ve muafiyet uygulamasına devam edilmektedir.

* Ödenecek vergi ABD'nde 1984 yılına ait artan oranlı gelir vergisinin gelir dilimlerine uygulanması suretiyle bulunmuştur.

Kaynak: Çağlayan (1981), 68.

A.2.3. Nakit Akışı Vergisi (Cash Flow Tax)

Verginin; gelir, servet veya tüketim üzerinden alınması düşüncesi öteden beri kamu maliyesinin üzerinde tartışılan konularından birisi olmuştur. Bir kısım iktisatçılar, gelir vergilerini (şahsi gelir vergisi ve kurumlar gelir vergisi) savunurlarken, diğer bazı iktisatçılar ise servet veya servet transferi vergilerini (mülkiyet vergisi, veraset ve intikal vergisi vb.) savunmuşlardır. Bunun dışında bazı iktisatçılar ise tüketim üzerinden alınan vergilerin (yaylı muamele vergileri, katma değer vergisi vb.) uygulanmasına taraftar olmuşlardır. Kamu maliyesinde uzun yıllardan beri süregelen bu tartışmalar esasen vergileme ilkeleri ve kriterlerine dayalıdır. Her verginin; adalet ve eşitlik, ekonomik etkinlik ve tarafsızlık, basitlik vb. ilke ve kriterler üzerinde değişik etkileri bulunmaktadır.

Pek çok ülkede vergi sisteminin temelini teşkil eden gelir vergilerine yöneltülen eleştirilerin yoğunlaşması ile birlikte bu vergilerin kaldırılarak bunun yerine tüketimi matrah olarak esas alan ve "Nakit Akışı Vergisi" adı verilen bir vergi türünün uygulanması savunulmuştur. Nakit akışı vergisi (cash flow tax) tüketim üzerinden alınan bir dolaysız vergidir. Nakit akışı vergisinin "şahsılık" (subjektiflik) ve "dolaysız" bir vergi olma özelliği bu vergiyi diğer tüketim vergilerinden ayırmaktadır. Bilindiği üzere, genel tüketim vergilerinden; yaylı muamele vergisinde, vergi üretim ve dağıtım zincirinin her aşamasında satış fiyatı üzerinden alınır. Katma değer vergisinde ise vergi, üretim ve dağıtım zincirinin her aşamasında katma değer üzerinden alınır. Yaylı muamele vergisi ve katma değer vergisi, nakit akışı vergisinin aksine dolaylı ve gayrişahsi vergilerdir.

Nakit akışı vergisi, esasen yeni önerilen bir vergi değildir. Bu vergiyi ilk savunuların başında Thomas Hobbes gelmektedir. Hobbes, ünlü "Leviathan" adlı eserinde şu görüşlerini belirtmiştir :

"Daha çok çalışıp, emeğinin meyvelerini saklayan ve az tüketen bir kimsenin; aware yaşayıp az kazanan ve kazandığının hepsini tüketen bir kimseye bakışla daha çok vergilendirilmesinin sebebi ne olabilir?" (113).

(113) Nakleden, Akahm (1981), 316.

Hobbes, yukarıdaki açıklamaları ile verginin kişinin sahip olduğu geliri üzerinden değil, yapmış olduğu harcamalar üzerinden alınması gerektiğini zimnen ifade etmektedir. Verginin kişinin yapmış olduğu harcamalar üzerinden alınması düşüncesi, Hobbes ve daha önce de belirtildiği gibi J.S.Mill dışında diğer bazı iktisatçılar tarafından da savunulmuştur. İngiltere'de Alfred Marshall ve A.C.Pigou; ABD'nde Irving Fisher ve İtalya'da da Lougi Einaudi bu verginin başka savunucuları olarak belirtilebilir (114).

Nakit akışı vergisi konusunda ilk önemli ve kapsamlı bir çalışma İngiliz iktisatçı Nicholas Kaldor tarafından yapılmıştır. Kaldor 1955 yılında yayınlamış olduğu "Tüketim Vergisi" (An Expenditure Tax) adlı eseriyle bu vergi türünü ayrıntılarıyla ortaya koymaya çalışmıştır (115). Kaldor'un nakit akışı vergisi konusundaki bu eseri kısa sürede akademik

(114) Kaldor (1969), 11.

(115) Önemle belirtelim ki, nakit akışı vergisi kamu maliyesi literatüründe daha ziyade "tüketim vergisi" veya "harcama vergisi" ("consumption tax" ve "expenditure tax") olarak bilinmektedir. Kaldor'un tüketim vergisi modelinden hareketle, William D.Andrews vergi matrahının nakit akışlarına dayalı olarak hesaplanmasından dolayı bu vergiyi "nakit akışı gelir vergisi" (cash flow income tax) olarak adlandırmıştır. Bkz: Andrews(1974). Andrews'i takiben Mieszkowski, 1976 yılında ABD Hazine Sekreterliği için hazırladığı bir raporda "nakit akışı vergisi" kavramını kullanmayı yeğlemiştir. Bkz: Mieszkowski (1976). 1977 yılında ABD Hazine Sekreterliğince hazırlanan bir raporda da nakit akışı vergisi kavramı tüketim vergisi kavramına tercih edilmiştir. Bkz: US. Treasury of Secretary, Blueprints...(1977), 113-145.

Terminoloji de bir başka farklılığı da burada belirtmek yararlı olacaktır. ABD Hazine Sekreterliği Başkan Reagan'ın talimatı üzerine hazırlanmış olduğu vergi reform planında sözkonusu vergiyi "tüketilmiş gelir vergisi" (consumed income tax) olarak adlandırmıştır. Bkz: US. Treasury of Secretary, Tax Reform for Fairness..., (1984), 191-213. Kanımızca, "Nakit Akışı Vergisi" kavramının diğerlerinin yerine kullanılmasının iki avantajı bulunmaktadır. Birincisi, vergi matrahının hesaplanması nakit giriş ve çıkışlarına dayalı olarak hesaplanmaktadır. Bir başka deyişle, nakit akışları verginin kilit noktasını teşkil etmektedir. İkinci neden terminoloji ile ilgilidir. "Tüketim (Harcama) Vergisi" ve "Tüketim (Harcama) Vergileri" kavramlarının konunun uzmanları dışında birbirine karıştırılması olasıdır. Gerçekte, Tüketim (harcama) vergisi, tüketim (harcama) vergilerinin bir türüdür. Bu bakımdan "nakit akışı vergisi" kavramının "tüketim vergisi" veya "harcama vergisi" kavramları yerine kullanılması daha uygundur.

çevrelerde büyük ilgi görmüş ve takiben bu konuda önemli araştırmalar yapılmıştır. Bazı ülkelerde oluşturulan vergi reform komisyonları da bu verginin uygulanabilirliği konusunda bazı raporlar yayınlamışlardır. İsveç'te 1976 yılında yayınlanan raporda (Progressive Expenditure Tax-An Alternative); 1977 yılında ABD'nde Hazine Bakanlığınca yayınlanan raporda (Blueprint for Basic Tax Reform) ve 1978 yılında İngiltere'de J.M.Meade Başkanlığında hazırlanan bir komite raporunda (The Structure and Reform of Direct Taxation) nakit akışı vergisinin uygulanma olanakları araştırılmıştır (116).

Bu açıklamalardan sonra şimdi nakit akışı vergisinin temel esaslarını özetlemeye çalışalım. Daha öncede belirttiği gibi nakit akışı vergisi, tüketimi matrah olarak esas alan bir dolaysız vergidir. Nakit akışı vergisi başlıca iki açıdan diğer tüketim vergilerinden ayrılmaktadır :

1. Nakit akışı vergisi subjektif bir vergidir. Verginin bu özelliği dolayısıyla gelir vergisinde uygulanan kişisel indirimlerin bu vergi bünyesinde de yer almasını mümkün kılar.

2. Nakit akışı vergisi dolaysız bir vergidir. Vergiyi ödeyen kimse aynı zamanda nihai yükümlüdür. Başka bir ifadeyle, nakit akışı vergisinde, ödenen verginin diğer tüketim vergilerinde olduğu gibi başka kimselere aktarılması söz konusu değildir.

Genel bir ifadeyle, nakit akışı vergisinin matrahını şu şekilde formüle etmek mümkündür: $C = Y - S$

Formülde Y geliri, S tasarrufu, C ise tüketimi ifade etmektedir. Bir başka ifadeyle nakit akışı vergisi sadece tüketilen geliri vergilemektedir. Bu vergi sistemi içerisinde vergiye tabi gelirin ne

(116) Lodin (1878) ; US. Department of Treasury, Blueprint..(1977) ; Institute of Fiscal Studies; The Structure ... (1978).

şekilde hesaplanabileceğini bir tablo üzerinde göstermeye çalışalım : (117)

Tablo: 16 Nakit Akışı Vergisinde Ödenecek Verginin Hesaplanması

A. Nakit Girişleri

1. Mali yıl başındaki banka dengesi ve nakit miktarı
2. Ücret ve maaşlar
3. Kira gelirler
4. Faiz gelirleri
5. İşletme kârları
6. Kâr payı
7. Borç alınan para
8. Kayıtlı hesaplardan çekilen değerler
 - a. Banka ve diğer mali kurumlardaki tasarruf ve mevduat hesaplarından çekilen değerler
 - b. Menkul kıymet satışı

B. Nakit Çıktıları

1. Kayıtlı hesaplardaki toplam değerler
 - a. Banka ve diğer mali kurumlardaki tasarruf ve mevduat hesapları
 - b. Menkul kıymet satın alımı

2. Borç Verilen Para

C. Net Nakit Akışı (B-C)

D. Vergi-dışı Harcamalar (tax-free expenditures)

E. Vergiye tabi nakit akışı [C-D]

F. Vergi [E x vergi oranı]

G. Vergiden indirilecek kalemler

1. Hayırsever kurumlara yapılan bağış ve yardımların net nakit akışına göre tesbit edilecek minimum ve maksimum yüzdeleri
2. Ücret gelirleri elde edenler için tesbit edilecek bir indirim

H. Vergi Borcu (Ödenmesi gereken vergi) [F-G]

(117) Tablo başta Kaldor'un eserindeki açıklamalar ile diğer yazarların katkılarına dayalı olarak tarafımızdan düzenlenmiştir. Bkz: Kaldor (1969); Aaron ve Galper (1985), 66-107; Mieszkowski (1980), 179-201; Goode (1980), 49-75; Graetz (1980), 161-297.

Nakit akışı vergisinde vergiye tabi gelir; nakit girişlerinden (toplam gelirler) nakit çıkışlarının (toplam tasarruflar) indirilmesi ile bulunacak net nakit akışlarından (toplam harcamalar) vergiden istisna edilmiş harcamaların indirilmesi suretiyle tesbit edilmektedir. Nakit girişleri, elde edilen maaş, ücret, kira gelirleri, işletmeden sağlanan kârlar, hisse senedi, kâr payları vb. değerlerin toplamıdır. Nakit çıkışları ise banka ve diğer mali kurumlardaki kayıtlı hesaplara yatırılan paraları, satın alınan menkul kıymetleri vb. değerleri temsil etmektedir. Nakit akışlarının hesaplanmasında kayıtlı hesaplar (qualified accounts) özel bir önem taşımaktadır. Kayıtlı hesaplara dahil edilen değerler, vergiye tabi gelirin hesaplanmasında toplam gelirden tümüyle indirilir, bu hesaplardan çekilen değerler ise nakit girişlerine, yani toplam gelirlere ilave edilir. Bu şekilde hesaplanacak vergiye tabi net nakit akışı miktarı artan oranlı bir şekilde vergiye tabi tutulabilir. Bu şekilde vergi miktarı tesbit edildikten sonra gelir vergisi sisteminde olduğu gibi bazı indirimlerin hesaplanan vergi tutarından indirilmesine izin verilebilir. Hayırsever kurumlara yapılan bağış ve yardımlar, ücret geliri elde edenlere sağlanacak ek bir indirim vb. miktarlar hesaplanan vergi miktarından düşülerek ödenmesi gereken vergi miktarı (vergi borcu) bulunur.

Yukarıda basit bir şekilde genel esasları sunulan nakit akışı vergisi uygulama yönünden bazı önemli teknik sorunlar ile karşı karşıya bulunmaktadır. Gerçekte vergiye tabi gelirin hesaplanmasında bu miktara dahil edilecek ve/veya indirilecek bazı kalemler konusunda cevaplandırılması gereken pek çok soru bulunmaktadır. Nakit akışı vergisinin uygulaması ile ilgili olarak teknik sorunları şu şekilde özetleyebiliriz (118).

1. Kayıtlı hesapların tesbiti sorunu : Daha önce de belirtildiği üzere, nakit akışı vergisinde matrahın tesbiti tümüyle kayıtlı hesaplara dayalı olarak yürütülmektedir. Bu sistemin uygulanabilmesi için bankacılık ve diğer mali kurumların oldukça gelişmiş olması ve vatandaşların işlemlerini geniş ölçüde bu hesaplara dayalı olarak yürütmeleri gereklidir. Özellikle az gelişmiş ülkelerde bu sistemin uygulanmasında önemli güçlüklerle karşılaşılabilir. Mali kurumların yeterince gelişmiş olduğu bir ülkede bu sistemin işlemesi nisbeten daha kolay olacaktır. Yıl sonunda, mali kurumlar kayıtlı hesaplara yatırılan ve bu hesaplardan çekilen değerleri hesaplayarak toplam miktarı hesap sahibine bildirir. Vergi yükümlüsü de buna dayalı olarak vergiye tabi nakit akışı miktarını bir beyanname aracılığıyla vergi idaresine bildirir.

(118) Bkz: Aaron ve Galper (1985), 88-103.

2. Nakit akışı vergisinde, yapılan bazı harcamaların "tüketim"mi yoksa "yatırım" olarak mi ele alınacağı konusu tamamıyla açık değildir. Nakit akışı vergisinde, yatırım harcamaları verginin hesaplanmasında bir nakit çıkışı olarak değerlendirilmekte ve toplam gelirlere indirilmektedir. Kişilerin kendi kullanım amacı dışında satın almış oldukları konutlar ile yüksek öğretim için yaptıkları harcamalar bu konuda özellikle önemli teknik sorunlardan birisidir. Bunun yanısıra sanatsal ve antik değere sahip mallar için yapılan harcamaların da bir tüketim veya yatırım olarak kabul edilmesi konusunda güçlükler bulunmaktadır.

3. Sermaye kazançlarının da bu sistemde vergiye tabi tutulup tutulmaması gerektiği konusu açıklığa kavuşturulmamış konulardan bir diğerini oluşturmaktadır. Nakit akışı vergisinde, menkul kıymet satın alımı için yapılan harcamalar tümüyle matrahtan indirilmekte; satışlar ise bir nakit girişi olarak matraha ilave edilmektedir. Bu bakımdan sermaye kazançlarını ayrıca bir vergiye tabi tutmak için bir neden bulunmadığı düşünülebilir. Bununla birlikte, matrahtan indirilmesine izin verilmeyen bazı menkul ve gayrimenkullerin (örneğin, antik eşyaların, mücevher vb.) satışı sırasında elde edilen sermaye kazancının nakit akışı vergisi matrahına dahil edilmesi gerekmektedir.

4. Karşılıksız olarak yapılan bağış ve yardımlar ile ölüme dayalı tasarruf ile oluşan bağışlamaların da kayıtlı hesaplara ne şekilde aktarılacağı diğer bir teknik sorun olarak ortada bulunmaktadır. Bu tür transferlerin nakit akışı vergisine dahil edilmesi ile ayrıca veraset ve intikal vergisine de gerek kalmayacaktır.

5. Bir diğer konu da bu verginin uygulanması halinde uluslararası alanda ortaya çıkabilecek sorundur. Halen dünyada nakit akışı vergisini uygulayan hiç bir ülke bulunmamaktadır. Bu vergiyi uygulayacak ülke veya ülkelerdeki tüketim harcamalarının diğer ülkelere kayması olasıdır. Bau şeklindeki bir vergiden kaçınma olayı, bu vergiye geçiş konusunda önemli bir sorunu ifade etmektedir.

Nakit akışı vergisi, bu dezavantajları yanısıra bazı avantajlara da sahip bulunmaktadır. Verginin uygulanması ile sağlanabilecek yararları da kısaca özetlemekte yarar bulunmaktadır :

1. Nakit akışı vergisi enflasyon geçirmez (inflation-proof) bir vergidir (119). Bu verginin uygulanması ile enflasyonun ortaya çıkardığı bazı önemli sorunlar ortadan kalkar. Bu modelde yatırım harcamaları cari yıl içerisinde matrahtan indirilebilmektedir. İleriki yıllarda matrahtan indirilecek amortisman veya yatırım indimi gibi değerler bulunmayacağından enflasyonun ortaya çıkacağı enflasyon ortadan kalkacaktır.

2. Nakit akışı vergisi tarafsız (neutral) bir vergidir. Bu vergi, ekonomik birimlerin cari tüketim ile gelecek tüketim (tasarruf) arasındaki tercihleri üzerinde olumsuz yönde bir etkide bulunmaz. Bu sistemde tasarruflar vergi dışı tutulduğundan kişilerin cari tüketim yerine gelecekte yapacakları tüketimi tercih etmeleri beklenir. Bir başka deyişle bu sistem altında toplam tasarrufların artacağını söylemek mümkündür.

3. Nakit akışı vergisi, gelirlerin her yıl vergilendirilmesi ilkesi yerine bir yaşam boyu (lifetime) dönemi esas olarak gelirin tüketildiği zaman bir kez vergilendirilmesini esas alır. Bu sistem altında gelirler üzerindeki vergi, bu gelirler tüketilinceye veya başkalarına ölüme bağlı olan veya olmayan bağış ve yardımlar şeklinde aktarılması anına kadar ertelenir.

(119) US. Department of Treasury, Tax Reform., (1984), 197.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARZ-YÖNLÜ VERGİ POLİTİKASI'NIN ABD UYGULAMASI

ABD'nde 1970 sonlarında ortaya çıkan arz-yönlü vergi politikasının teorik temellerini ortaya koyan iktisatçıların bir kısmı, daha sonraları yaptıkları ampirik çalışmalarla, bu teorilerini desteklemeye çalışmışlardır. Çalışmamızın birinci bölümde, arz-yönlü vergi politikasının teorik çerçevesi, İkinci bölümünde ise bu konuda yapılmış ampirik çalışmalar kısaca özetlenmiştir. Bu bölümde ise ABD'nde arz-yönlü vergi politikasının teorik iddialarını destekleyecek bazı tarihsel uygulamalar üzerinde durulacaktır. Özellikle bu konuda son derece önemli uygulamalar niteliğinde olan 1920'lerdeki Mellon Vergi İndirimleri ile 1960'lardaki Kennedy Vergi İndirimlerinin arz-yönlü etkileri incelenecektir. ABD'nde Reagan Yönetimi döneminde yürürlüğe konulan ve kısaca "REAGANOMICS" olarak adlandırılan politika ise bu bölümün son kısmını teşkil etmektedir.

I. ABD'NDE VERGİ İNDİRİMLERİ POLİTİKASI VE HL ETKİSİ ANALİZİ

ABD vergi sisteminde ilk geniş kapsamlı vergi indirimleri 1920'li yıllarda Başkan Warren G.Harding ve onu takiben de Başkan Calvin Coolidge döneminde yürürlüğe konulmuştur. Her iki Başkanlık döneminde Hazine sekreteri görevini üstlenen Andrew Mellon

vergi indirimleri politikasına ağırlık verilmesinde önemli rol oynamıştır. Bu dönemde yürürlüğe konulan vergi indirimleri 1929 ekonomik krizine değin sürmüştür. Kriz sonrasında ise vergi oranları tekrar yükseltmek zorunda kalmıştır. 1920'li yıllarda uygulanan bu vergi indirimleri ve etkileri aşağıda "Mellon Vergi İndirimleri" başlığı altında incelenmektedir. 1929 bunalmının olumsuz etkileri devam ederken II. Dünya Savaşı başlamış ve savaşın finansmanı için yeni vergilerin ihdas edilmesi zorunluluğu doğmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasında sadece 1950'lerde Kore Savaşı nedeniyle vergi oranları kısmen yükseltmiş ve 1954'de savaşın sona ermesi ile birlikte vergi oranları tekrar eski seviyesine indirilmiştir. ABD'nde Mellon vergi indirimlerinden sonra en kapsamlı vergi indirimi programı 1960'li yıllarda Başkan John F. Kennedy döneminde yürürlüğe konulmuştur. 1960'li yıllarda uygulanan bu vergi indirimleri de aşağıda "Kennedy Vergi İndirimleri" başlığı altında incelenmektedir.

A. Mellon Vergi İndirimleri [1921-1926]

ABD'nde 1920 yılında Warren G. Harding Başkan seçildikten sonra Hazine Sekreteri görevine atanan Andrew Mellon geniş kapsamlı bir vergi indirimi uygulamasına gitmiştir. Mellon, yüksek marjinal vergi oranlarının ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkileri olduğuna inanmaktaydı. Mellon'a göre, vergi indirimleri, vergiden kaçınmayı ve vergi kaçakçılığını azaltarak toplam vergi gelirlerini artıracak bir etkiye sahipti (120).

1920 lende Andrew Mellon tarafından uygulanan vergi indirimleri programının iki karakteristik yönü bulunmaktadır (121).

1. Marjinal vergi oranlarının azaltılması : Yüksek vergi oranlarının özellikle üst gelir dilimlerinde bulunan yükümlüler üzerinde olumsuz etkilerinin bulunduğu kabul edilerek bu

(120) Gerçekte A. Mellon, bu konudaki düşüncelerini bir kitap halinde yayınlamıştır. Bkz: Mellon (1924).

(121) Bu konuda Bkz: Bartlett (1981), 105vd. ; Hailstones (1982), 128-130. ; Kimzey (1983), 30vd. ; Brookes (1982), 55-56.

oranların azaltılması öngörülmüş ve bu amaçla çeşitli vergi indirim yasaları yürürlüğe konulmuştur.

2. Alt gelir dilimlerindeki yükümlülere tanınan vergi istisna ve muafiyetlerinin artırılması: Böylece düşük gelir elde edenlerin gelir vergisi yükümlülüğü hemen tamamıyla kaldırılmak istenmiştir.

23 Kasım 1921'de yürürlüğe konulan bir vergi indirim yasası (Revenue Act of 1921) ile maksimum gelir vergisi oranı % 73 den % 58'e indirilmiş, vergi istisna ve muafiyetleri de artırılmıştır. 1923 yılında Harding'den sonra Başkanlığa seçilen Calvin Coolidge döneminde de vergi indirimleri politikasına devam edilmiştir. 10 Kasım 1923 de, Andrew Mellon başkanlığında hazırlanarak Kongre'ye sunulan yeni vergi indirimleri yasa tasarıları Demokrat Parti üyelerince eleştirilmesine rağmen, bazı değişikliklerle 2 Haziran 1924'de kabul edilmiştir. Bu yasa ile maksimum vergi oranı % 58'den % 46'ya indirilmiş, daha sonraki yıllarda yine Mellon'un çabaları ile önemli vergi indirimleri uygulamasına gidilmiştir (122). Tablo: 17 de 1913-1929 yılları arasında ABD'nde uygulanan en alt ve en yüksek gelir dilimlerindeki vergi oranları gösterilmiştir. Tablodan açıkça anlaşıldığı gibi gelir vergisi oranları bu dönemde geniş ölçüde azaltılmıştır. Vergi indirimleri özellikle maksimum vergi oranlarında gerçekleşmiştir. 1918 yılında % 77, 1919 ve 1921 yılları arasında % 73 olan oran, 1923 yılında % 58'e, 1924 yılında % 46'ya, 1925 yılında ise % 25 e kadar indirilmiştir. 1929 yılında ise maksimum vergi oranı % 24 e düşürülmüştür. Gelirleri toplamı 4000 Doları geçmeyen vergi yükümlülerine uygulanan vergi oranlarında da kademeli bir şekilde indirim yapılmıştır. Bu gelir grubu için 1918 yılında % 6 olarak uygulanan vergi oranı % 1 e kadar indirilmiştir.

(122) Bu konuda Bkz: Bartlett (1981), 105vd. ; Hailstones (1982), 128-130. ; Kimzey (1983), 30vd. ; Brookes (1982), 55-56.

Tablo: 17 Mellon Döneminde Gelir Vergisi Oranları (1913-1929)

Yıl	İlk Gelir Dilimi		En Yüksek Dilim	
	Gelir \$	Oran	Gelir \$	Oran
913-15	2.000' e kadar	1	5.000.000'den fazla	7
916	2.000 " "	2	2.000.000' " "	15
917	2.000' " "	2	2.000.000' " "	67
918	4.000' " "	6	1.000.000' " "	77
919-21	4.000' " "	4	1.000.000' " "	73
922	4.000' " "	4	200.000' " "	58
923	4.000' " "	3	200.000' " "	58
924	4.000' " "	1	500.000' " "	46
925-28	4.000' " "	1	100.000' " "	25
929	4.000' " "	3	100.000' " "	24

Kaynak : Bartlett (1981), 103.

Şimdi, yukarıda açık bir şekilde gözlenen vergi indirimleri ile HL etkisi arasındaki ilişkileri inceleyelim. Amerikalı iktisatçılar J.G wartney ve R. Stroup, Mellon vergi indirimlerinin toplam arz ve toplam vergi gelirleri üzerindeki etkisini inceleyerek HL etkisini doğrulayacak bazı sonuçlara varmışlardır (123). G wartney ve Stroup, Mellon vergi indirimlerinin özellikle üst gelir dilimindeki vergi yükümlülerinin beyan ettikleri gelirlerde HL etkisi gösterdiğini tesbit etmişlerdir. Tablo: 18 den anlaşılacağı üzere 1921'de 690.2 Milyon Dolar olan toplam vergi gelirleri tahsilatı 1926 da % 2.9 artarak 710.2 Milyon Dolara yükselmiştir. Tablo'daki sonuçlar vergi indirimlerinin vergi yükünü üst gelir dilimlerine doğru kaydığını göstermektedir. 1921'de 10.000 ve daha az Milyon Dolar gelir elde eden vergi yükümlülerinden toplam 155.1 Milyon Dolar vergi tahsil edilmişken bu miktar 1926 da 32.5 Milyon Dolara düşmüştür. Diğer bir deyişle, vergi hasılatı bu grup için % 79.3 oranında azalmıştır. 25.000 Milyon Doların üzerinde gelir elde eden yükümlü grubunda da vergi hasılatı % 43.2 oranında azalmıştır. 25.000 Milyon Doların üzerinde gelir elde eden yükümlülerden tahsil edilen vergi miktarı ise artmıştır. 25.000-50.000 Milyon Dolar arasında gelir elde edenlerden 1926 da; 1921'e oranla % 1 oranında daha fazla hasılat sağlanmıştır. Bu oran 50.000-100.000 Milyon Dolar arası için % 23, 100.000 Milyon Doların fazla olanlar için ise % 86.3 dur. Anlaşıldığı gibi 1921 de % 73 olan marjinal vergi oranının 1926'da % 25 e indirilmesi neticesinde (Bkz: Tablo: 17) üst gelir dilimlerinde vergi

(123) Bkz: G wartney ve Stroup (1982).

hasılatı azalmamış aksine artmıştır. Aynı sonuçları, tablonun son kolonunda yer alan şahsi gelir vergisi açısından da görmek mümkündür. Gwartney ve Stroup'un bu analizleri arz-yönlü vergi politikasının temel felsefesini doğrulayacak niteliktedir.

Tablo : 18 Mellon Vergi İndirimlerinin Vergi Gelirleri Üzerindeki Etkisi

Gelir Dilimleri	Vergi Gelirleri Tahsilatı			Tahsil Edilen Gelir Vergisi Yüzdesi	
	1929 Sabit Fiyatlarıyla Milyon \$			1921	1926
	1921	1926	% Değişim	1921	1926
10.000 ve daha az	155.1	32.5	-79.3	22.5	4.6
10.000-25.000	121.8	70.3	-43.2	17.6	9.9
25.000-50.000	108.3	109.4	+ 1.0	15.7	15.4
50.000-100.000	111.1	136.6	+23.0	16.1	19.2
100.000 den fazla	194.0	361.5	+86.3	28.1	50.9
Toplam	690.2	710.2	+ 2.9	100.0	100.0

Kaynak : Gwartney ve Stroup (1982), 25.

B. Kennedy Vergi İndirimleri [1961-1966]

Andrew Mellon döneminde yürürlüğe konulan kapsamlı vergi indirim programından sonra, ikinci büyük vergi indirim programı 1960'lı yıllarda Başkan John F. Kennedy tarafından yapılmıştır. Ocak 1961'de Başkan olan Kennedy o dönemde ülkenin en büyük sorunlarından olan işsizlik ve GSMH'daki negatif büyüme hızının ortadan kaldırılması için, Andrew Mellon gibi vergi indirimleri politikasının gerekliliğine inanıyordu. İlk olarak 14 Aralık 1962'de New York Ekonomi Klubünde yaptığı bir konuşmasında, vergi indirimlerinin toplam gelirler ve toplam üretim üzerindeki olumlu etkilerine değinen Kennedy, ilk kapsamlı vergi indirim yasa tasarısını

24 Ocak 1963 de Kongreye sunmuştur (124). Başkan Kennedy tarafından 1963'de uygulanmasına başlanan vergi indirim programı ile gelir ve kurumlar verisi oranları önemli ölçüde esaltılmıştır. Tablo: 19 da maksimum gelir vergisi oranlarında yapılan indirim ve bu indirimler neticesinde gelir vergisi tahsilatındaki gelişmeler görülebilmektedir. 1961 de % 91 olan maksimum gelir vergisi oranı 1964 de % 77 ye; 1965 ve 1966 yıllarında ise % 70 e indirilmiştir. Bu vergi indirimleri neticesinde vergi gelirleri azalmamış, aksine hemen hemen bütün gelir dilimlerinde artmıştır. Vergi indirimlerinin vergi gelirleri üzerindeki etkisi aşağıda daha ayrıntılı bir şekilde incelemektedir.

Tablo: 19 Kennedy Döneminde Gelir Vergisi Oranları % [1961-1965]

Yıllar.....:	961	962	963	964	965	966
Maksimum vergi oranı %	91	91	91	77	70	70

Kaynak : Evans (1983),199.

B.1. Kennedy Vergi İndirimlerinin Etkileri

Azı-yönlü vergi politikasını savunanlar Kennedy vergi indirimleri sonucunda toplam vergi gelirlerinin arttığını, aynı zamanda bu indirimlerin görece fiyatlar üzerinde de etkili olduğunu savunmaktadırlar. Aşağıda Kennedy döneminde uygulanan vergi indirimlerinin HL etkisi analizinin yapılmasına çalışılacaktır.

B.1.1 Kennedy Vergi İndirimlerinin Vergi Gelirleri Üzerindeki Etkileri

Gwartney ve Stroup yukarıda konu edilen araştırmalarında Mellon vergi indirimleri gibi Kennedy vergi indirimlerinin de pozitif HL etkisi gösterdiğini ortaya koymuşlardır. Gwartney ve Stroup'a göre 1964 ve muteakkip yıllardaki vergi indirimleri neticesinde yükümlü sayısında ve beyan edilen gelir miktarında artma olmuştur. 1959 ve 1963 yılları arasında 50.000 Dolar

(124) Bkz: Bartlett (1981), 114vd. ; Kimzey (1983), 32vd.

üzerinde gelir bildiren yükümlü sayısı 125.000 ve 162.000 arasında değişirken 1966 yılında bu rakam 272.000'e ulaşmıştır. Yüksek gelir beyanında bulunan yükümlü sayısındaki artış yanısıra vergi indirimi öncesi ve sonrasındaki gelir bildirimleri ve sağlanan gelir tahsilatı da ortaya ilginç sonuçlar çıkarmaktadır. Tablo: 20 bu durum ortaya konulmaktadır.

Tablo: 20 1964 Vergi İndiriminin Beyan Edilen Toplam Gayrisafi Gelir ve Vergi Gelirleri Tahsilatı Üzerindeki Etkisi (50.000 \$ ve üzerinde beyanda bulunanlar için)

1963 Sabit Fiyatlarıyla		(Milyar \$)	
Yıl	Beyan Edilen Gayrisafi Gelir	Vergi Gelirleri Tahsilatı	Ortalama Vergi Oranı
1960	11.99	4.54	37.9
1961	13.75	5.21	37.9
1962	13.62	5.04	37.0
1963	14.60	5.38	36.8
1964	17.67	6.08	34.4
1965	21.33	7.20	33.8
1966	23.65	7.97	33.7
Ortalama Büyüme Oranı %			
1961-63	7.0	6.1	-
1964-66	17.5	14.1	-

Kaynak : Gwartney ve Stroup (1982), 22.

Tablodan anlaşıldığı üzere, vergi indiriminden önceki üç yıl içerisinde (1961-1963) beyan edilen gayri safi gelirlerdeki ortalama artış oranı % 7 dir. Bu oran vergi indiriminden sonraki üç yıl içinde (1964-1966) % 17.5'e yükselmiştir. Aynı şekilde vergi indiriminden önce, vergi tahsilatındaki ortalama artış oranı % 6.1 iken, vergi indirimi sonrasındaki üç yıllık dönem

içerisinde % 14.1 e yükselmiştir. Tablodaki sonuçlar 1964 vergi indiriminin HL etkisi gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Gwartney ve Stroup, 1964 vergi indiriminin gelir grupları üzerindeki etkisini de incelemişlerdir. Tablo: 21 de 1964 vergi indiriminin düşük ve yüksek gelir grupları üzerindeki etkileri gösterilmiştir. Tablodan çıkan sonuç şudur : % 5lik bir alanı oluşturan gelir grubunun beyan ettiği gayrisafi gelirlerde, vergi indirimi sonrasında % 7.7 oranında bir artış olmuştur. Bu grubun vergi indiriminin uygulanmasından önce, 1963 yılında beyan ettikleri gayrisafi gelir 17.17 Milyar Dolardır. Bu miktar vergi indirimi sonrasında 18.49 Milyar Dolara yükselmiştir.

Tablo: 21 1964 Vergi İndiriminin Farklı Gelir Grupları Üzerindeki Etkisi

Gelir Grupları	Vergi Tahsilatı (Milyar \$) 1963 Fiyatlarına göre			Tahsil Edilen Gelir Vergisi Yüzdesi	
	1963	1965	Yüzde Değişim	1963	1965
En düşük					
% 50	5.01	4.55	-9.2	10.4	9.5
% 50-75	10.02	9.61	-4.1	20.8	20.0
% 75-95	16.00	15.41	-3.7	33.2	32.1
En üst					
% 5	17.17	18.49	+7.7	35.6	38.5
Toplam	48.20	48.06	-0.3	100.0	100.0

Kaynak : Gwartney ve Stroup (1980),23.

Tabloda yapılan sınıflamaya göre diğer gelir gruplarının beyan ettikleri gayrisafi gelir miktarında vergi indirimi neticesinde azalma olmuştur. Örneğin, en düşük gelir grubunda bulunan yükümlülerin beyanında % 9.2, sonraki % 50-75 lik grubun beyanında % 4.1 oranında azalma olmuştur. Aynı şekilde 1964 Kennedy vergi indirimleri neticesinde tahsil edilen gelir vergisi miktarında da artış ve azalışlar olmuştur. Tablonun son iki kolonundan anlaşıldığı üzere

en üst % 5 lik gruptan tahsil edilen vergi miktarında bir artış olmuştur. Diğer gelir gruplarında ise aksine azalma görülmektedir.

Yukarıda yapılan analizler Kennedy vergi indirimlerinin yüksek gelir gruplarındaki vergi yükümlülükleri açısından HL etkisi sonucu ortaya çıkardığını ortaya koymaktadır.

B.1.2. Kennedy Vergi İndirimlerinin Bütçe Açıklarına Etkisi

Arz-yönlü vergi politikasını savunanların öne sürdükleri tezlerinden birisi de şudur; Vergi indirimleri sonucunda bütçe açıkları sanıldığı gibi artmaz; aksine azalır. Bu iktisatçılara göre vergi indirimleri neticesinde ortaya çıkacak HL etkisi vergi gelirlerini arttıracaktır. Öte yandan, vergi indirimleri ile birlikte kamu harcamalarında da belirli ölçüde indirim yapıldığında bütçe fazlası sağlanmış olacaktır. Konuyu Tablo: 22 yardımıyla incelemeye çalışalım.

Tablo: 22 Kennedy Döneminde Bütçe Dengesi (1960-1966) Milyar \$

Yıl	Bütçe Gelirleri	Bütçe Giderleri	Açık (-)/Fazla (-)
1960	92.5	92.2	0.3
1961	94.4	97.8	-3.4
1962	99.7	106.8	-7.1
1963	106.6	111.3	-4.8
1964	112.7	118.6	-5.9
1965	116.8	118.4	-1.6
1966	130.9	134.7	-3.8

Kaynak: Kellner, (1982),9.

Tablodan anlaşıldığı üzere Kennedy vergi indiriminden sonraki yıllarda bütçe açıkları artmamış, aksine azalmıştır. 1962 yılında % 7.1 olan bütçe açığı, vergi indirimleri sonrasında % 1.6 ya kadar düşmüştür. Önemle belirtmek gerekir ki, arz-yönlü vergi politikasını önerenler, tezlerini savunurlarken kamu harcamalarının miktarı üzerinde durmaktadırlar. Bir yandan vergi

indirimleri politikası uygulanırken, öte yandan kamu harcamalarının artırılması şüphesiz bütçe açıklarını artıracaktır.

B.1.3. Kennedy Vergi İndirimlerinin Kişisel Tüketim ve Tasarruflar Üzerindeki Etkisi

Vergi İndirimlerinin Kişisel tüketim ve tasarruflar üzerindeki etkileri büyük önem taşımaktadır. Arz-yönlü vergi politikasını savunan iktisatçılar marjinal vergi indirimleri neticesinde kişilerin marjinal tüketim eğilimlerinin azalacağını, buna karşın marjinal tasarruf eğilimlerinin artacağını öne sürmektedirler. Tablo: 23 de Kennedy vergi indirimlerinin bu etkisi analiz edilmektedir.

Tablodan çıkan sonuçları şu şekilde özetleyebiliriz : Vergi indirimi öncesindeki iki yıl içerisinde kullanılabilir kişisel gelirin % 5.7 si tasarruf edilebilirken bu oran vergi indirimi sonrasında iki yıl içerisinde % 6.9 a yükselmiştir. Buna karşın aynı dönem karşılaştırmasında kişisel tüketim, kullanılabilir gelirin bir yüzdesi olarak azalmıştır. 1964 vergi indirimi öncesindeki iki yıl içerisinde kullanılabilir gelirin % 92.1'i tüketilirken, bu oran vergi indirimi sonrasında iki yıl içerisinde % 90.7 ye inmiştir. Tablo'daki genel sonuç 1964 Kennedy vergi indiriminin kişisel tasarrufların bir artış gösterdiğini şeklindedir.

Tablo: 23 1964 Vergi İndiriminin Kişisel Tüketim ve Tasarruf Üzerindeki Etkisi

	Kişisel Tasarruf	
	Milyar \$ 1972 Fiyatlarıyla	Kullanılabilir Kişisel Gelirin Yüzdesi Olarak
Vergi İndirimi Öncesi		
1962	31.6	6.0
1963	29.3	5.4
Toplam 1962-63	60.9	5.7
Vergi İndirimi Sonrası		
1964	39.0	6.7
1965	43.7	7.1
Toplam 1964-65	82.7	6.9
	Kişisel Tüketim	
	Milyar \$ 1972 Fiyatlarıyla	Kullanılabilir Gelirin Yüzdesi olarak
Vergi İndirimi Öncesi		
1962	482.0	91.8
1963	500.5	92.3
Toplam, 1962-63	982.5	92.1
Vergi İndirimi Sonrası		
1964	528.0	90.9
1965	557.5	90.5
Toplam, 1964-65	1085.5	90.7

Kaynak : Garrison (1983),684.

C. Reagan Vergi İndirimleri (1980-1988)

Mellon ve Kennedy vergi indirimleri dışında ABD tarihinde en kapsamlı vergi reformu Başkan Reagan döneminde yapılmıştır. Reagan, göreve geldiği 1980 başlarında kapsamlı bir ekonomik reform planı yürürlüğe koymuştur. Reagan, 1980 başlarında ekonomik programın ana hatlarını şu şekilde özetlemiştir :

"...1980'ler için yeni bir strateji öneriyorum. Kamu harcamalarının büyüme oranını mantıklı ve ihtiyatlı bir seviyede tutmalıyız. Şahsi gelir vergisi oranlarını indirmek ve ... bunun üretkenlik, yatırım, tasarruflar ve emek arzı üzerindeki negatif etkilerini sistematik bir şekilde ortadan kaldırmak zorundayız. Ekonomiyi etkileyen düzenlemeleri gözden geçirmek ve ekonomide büyümeyi teşvik için bu düzenlemeleri değiştirmeliyiz. İstikrarlı, sağlam ve önceden bilinecek bir para politikası uygulamalıyız." (125).

Reagan yönetiminin 1980 başlarında; vergi oranlarının indirilmesi, kamu harcamalarının azaltılması, yasal kurumsal serbestleşme ve özelleştirme ve istikrarlı bir para politikası uygulamasını içeren ekonomik programı bazı iktisatçılarda "Reaganomics" olarak adlandırılmıştır (126). Aşağıda Reagan yönetimi döneminde yürürlüğe konulan vergi indirimleri politikası özetlenmeye çalışılmıştır.

C.1. Reaganomics ve Vergi Reformları

Reagan yönetiminin ilk kapsamlı vergi reformu 1981 yılında yürürlüğe konulmuş, sonraki yıllarda da vergi sisteminde bazı önemli değişiklikler yapılmıştır. Özellikle 1986 yılında yürürlüğe konulan yasa ile vergi tarifesi önemli ölçüde basitleştirilmiş ve marjinal oranlarda önemli ölçüde indirimler yapılmıştır. Aşağıda bu vergi reformları kısaca özetlenmiştir.

(125) Anderson (1987), 25.

(126) Reaganomics adıyla ABD'nde pek çok bilimsel düzeyde çalışma yayınlanmıştır. Bkz: Bartlett (1981); Stubblebine Willet (1983). Kimzey (1983). Hulten ve Sawhill (1984); Lowe (1984). Niskanen (1988).

C.1.1. 1981 ERTA Reformu

Ağustos-1981'de yürürlüğe konulan yasa (Economic Recovery Tax Act (ERTA) ile gelir ve kurumlar vergisi oranlarında indirimler yapılmıştır. Gelir vergisinde maksimum oran % 70'den % 50'ye indirilmiş, öte yandan gelir vergisi tarifesinin enflasyona göre endekslenmesi kararlaştırılmıştır. Reagan yönetimi 1981 ERTA reformu ile düşük marjinal gelir vergisi oranları neticesinde emek arzının, tasarruf ve yatırımların seviyesinin artmasını amaçlamıştı. Reagan yönetimi, bu vergi reformu ile tasarrufların artırılmasına yönelik bir Şahsi Emeklilik Hesabı (Individual Retirement Account) uygulamasına gitmiş ve emeklilik kapsamı dışındaki maaş ve ücret geliri elde eden kimselerin oluşturulan Şahsi Emeklilik Hesabına 2000 Dolar yatırmaları halinde bu miktarın vergiden istisna tutulacağı hükmünü getirmiştir. Ayrıca ERTA reformu ile amortisman sistemi de bütünüyle değiştirilmiştir. Amortismanla ilgili olarak yürürlüğe konulan Hızlandırılmış Maliyet İyileştirme Sistemi (Accelerated Cost Recovery System (ACRS) ile yatırım maliyetlerinin yenilenmesinin hızlandırılması amaçlanmıştır (127).

C.1.2. 1982 TEFRA Reformu

1981 yılındaki ERTA reformundan sonra 1982 yılında bir başka vergi kanunu (Tax Equity and Fiscal Responsibility Act TEFRA) yürürlüğe konulmuştur. Bu kanun ile yatırım indirimi (Investment Tax Credit ITC) ve Hızlandırılmış Maliyet İyileştirme Sistemi yeniden gözden geçirilerek bazı değişiklikler yapılmıştır.

1981 ve 1982 yılında yapılan vergi indirimleri neticesinde vergi gelirlerinde bir azalma görülmüş, 1981 yılında GSMH'nin % 21 oluşturan vergi gelirleri 1984'de % 19.2 ye düşmüştür. Gerçekte, bu değişikliklerin olmadığı bir durumda vergi gelirlerinin GSMH'ye olan oranının % 22.0 dolayında olacağı tahmin edilmekteydi (128).

(127) Economic Report of President (1985), 26.

(128) Economic Report of President (1985), 26-27.

C.1.3. 1986 TRA Reformu

1981 ve 1982 reformlarından sonra Hazine Sekreterliğince vergi sisteminin reforme edilmesine yönelik çalışmalar sürdürülmüştür. Başkan Reagan, Kongreye sunduğu 1985 Yıllık Ekonomik Raporda vergi sisteminin daha da iyileştirilmesi yönünde şu hususları belirtmiştir.

"1981 ERTA reformu ile gelir verisi oranları yaklaşık % 25 indirildi. Yatırımlar üzerindeki efektif vergi oranları azaltıldı ve vergiye tabi gelir dilimlerinin enflasyona göre ayarlanması ... başlatıldı. Hızlı ekonomik büyüme için gelir vergisi oranları azaltılmalıdır. Vergi sisteminin daha fazla reforma ihtiyacı vardır. Vergi sisteminiz oldukça komplikedir. Bu durum ekonomide etkinsizliğe ve adaletsizliğe yol açmaktadır. İsteğim doğrultusunda Hazine Sekreterliği vergi sisteminin reformu için geniş kapsamlı plan hazırladı. Bu plan ile marjinal vergi oranlarının azaltılması, buna karşın vergi matrahının önemli ölçüde genişletilmesi amaçlanmıştır. Böylece vergileri indirmekle birlikte şimdiki sistemle aynı miktarda gelir elde etmek mümkün olacaktır." (129).

ABD'nde Başkan Reagan'ın vergi reformunun daha basitleştirilmesi isteği 1984 yılı başlarında Hazine Sekreterliğinden istenmiş, Hazine Sekreterliği de bunun üzerine bir plan hazırlayarak Başkan'a sunmuştur. Daha sonra planda bazı değişiklikler yapılarak ikinci bir plan yine Hazine Sekreterliği tarafından hazırlanmış ve Başkanlık makamına sunulmuştur. Aşağıda Hazine Sekreterliğinin hazırlanmış olduğu iki vergi reform planını çok kısa olarak özetleyeceğiz.

- Hazine I Planı : Kasım 1984'nde Hazine Sekreterliği tarafından hazırlanan ve "Adillik, Kolaylık ve Ekonomik Büyüme Amaçlı Vergi Reformu" (Tax Reform for Fairness, Simplicity and Economic Growth) başlığını taşıyan bu planda vergi reformu için başlıca 4 amaç hedeflenmiştir : (130)

(129) Economic Report of President (1985), 26-27.

(130) Bkz: US. Department of Treasury, Tax Reform for..., (1984).

- Adillik (fairness),
- Tarafsızlık (neutrality),
- Kolaylık (simplicity),
- Ekonomik Büyüme (economic growth),

Birinci amaç ile vergilemede yatay ve dikey adaletin sağlanması hedef alınmıştır. ABD'nde vergi yükümlülerine tanınan geniş muafiyet ve istisnaların, vergilemede yatay ve dikey adaleti zedelediği Hazine Planında belirtilmiştir. Tarafsızlık amacı ile vergi sisteminin ekonomik birimlerin kararlarına fazla etkide bulunmaması açıklanmaya çalışılmaktadır. Artan oranlı gelir vergisinin ekonomik birimlerin kararlarını önemli ölçüde etkileyerek kaynak dağılımından sapmalara neden olduğu savunulmuştur. Üçüncü amaç Hazine Planında "kolaylık" olarak yer almıştır. Vergi kanunlarındaki kanışıklıkların ortadan kaldırılması bu amacın esasını oluşturmaktadır. Dördüncü amaç planda "ekonomik büyüme" olarak adlandırılmıştır. Planda ekonomik büyümenin sağlanması için özellikle marjinal vergi oranlarının indirilmesi üzerinde durulmuştur.

- Hazine II Planı : Hazine I Planı, Başkan'ın ekonomi danışmanları tarafından gözden geçirildikten sonra tekrar Kongre'ye sunulmuştur. Hazırlanan bu ikinci taslak (The President's Tax Proposals to the Congress for Fairness, Growth and Simplicity) ile önceki plana yöneltilen eleştirilerin bir kısmı üzerinde durularak değişiklikler yapılmıştır. Bu vergi reform planına göre vergi tarifesi önemli ölçüde basitleştirilerek marjinal vergi oranlarında indirim yapılması önerilmiştir. Bu planda en yüksek marjinal vergi oranının % 50'den % 35 e indirilmesi önerilmiştir (131).

Bütün bu plan taslakları Kongrede uzun süren tartışmalara neden olduktan sonra nihayet 1986 yılında bir vergi yasası (Tax Reform Act of 1986) yürürlüğe konulmuştur. Aşağıda bu yasanın temel esasları çok kısa olarak özetlenmiştir (132).

(131) US. Department of Treasury, The President's Tax Proposals..., (1985), 7.

(132) Bu konuda kapsamlı bilgi için Bkz: Andersen (1986), 3-34.

1986 TRA reformu ile daha önce 15 gelir dilimine % 11 ile % 50 arasında değişen ölçülerde uygulanan artan oranlı gelir vergisi tarifesi bütünüyle değiştirilmiştir. Söz konusu yasa çerçevesinde 1987 yılı gelir vergisi tarifesi sadece 5 gelir dilimine % 15 ile % 38.5 arasında değişen oranları uygulamaktadır. Vergi reformunun ilk göze çarpan özelliği maksimum vergi oranlarının belirgin bir ölçüde azaltılması olmuştur. Tablo : 24 de 1987 yılı gelir vergisi tarifesi gösterilmiştir.

Tablo: 24 ABD'nde 1987 Yılı Gelir Vergisi Tarifesi

Vergiye Tabi Gelir (Dolar)		Vergi Oranı (%)
Ortak Beyanda Bulunanlar İçin	Bekarlar İçin	
0-3000	0-1800	11
3001-28000	1801-16800	15
28001-45000	16801-27000	28
45001-90000	27001-54000	35
90000 ve fazlası	54000 ve fazlası	38.5

Kaynak : Andersen (1986),30.

1986 TRA reformu ile 1988 yılı ve sonrası yılları gelirlerine uygulanacak tarife Tablo: 25 de gösterilmiştir. Tablo'dan anlaşıldığı üzere 1988 ve sonrasında sadece iki vergi oranı bulunmaktadır. Maksimum vergi oranı 1987 yılı tarifesinde % 38.5 iken 1988 yılı tarifesinde bu oran % 28 e indirilmiştir.

Tablo: 25 ABD'nde 1988 Yılı Gelir Vergisi Tarifesi

Vergiye Tabi Gelir (Dolar)		Vergi Oranı %
Ortak Beyanda Bulunanlar İçin	Bekarlar İçin	
0-29750	0-17850	15
29750 ve fazlası	17850 ve fazlası	28

Kaynak : Andersen (1986),30.

1986 TRA Reformunun diğer bazı özelliklerini de şu şekilde özetlemek mümkündür (133) :

1. Yatırım indirimi (investment tax credit) uygulamasına son verilmiştir.
2. Hızlandırılmış amortisman sistemi değiştirilerek, vergi yükümlülerinin amortisman indirimlerini daha uzun yıllara yayılı bir şekilde indirmelerine izin verilmiştir.
3. Kurumlar vergisi oranı % 46 dan % 34'e indirilmiştir.
4. Kişisel muafiyetlerde kademeli bir şekilde artış yapılması kararlaştırılmıştır. 1986 yılında 1080 Dolar olan kişisel muafiyet miktarı, 1987 yılı için 1900, 1988 yılı için 1950, 1989 yılı için ise 2000 Dolara yükseltilmiştir. Bekar ve evliler için uygulanmakta olan standart indirim miktarları da yükseltilmiştir.

C.2. Reagan Vergi İndirimlerinin Etkileri

C.2.1. Marjinal Vergi Oranlarındaki İndirimin Genel Bir Değerlendirmesi

Önceki açıklamalardan anlaşıldığı üzere Reagan'ın Başkanlık döneminde başlıca üç önemli vergi yasası yürürlüğe konularak gelir vergisi oranları kademeli bir şekilde indirilmiştir. Tablo: 26 da 1980 öncesi dönem ile Reagan yönetiminde yürürlükte bulunan vergi oranlarının bir karşılaştırılması yapılmaktadır.

(133) Boskin (1988), 77-78. ; Aaron (1987), 11.

Tablo: 26 Reagan Öncesi ve Sonrası Minimum ve Maksimum Gelir Vergisi Oranları

	İlk Gelir Dilimine Uygulanan Oran (Minimum Oran)	Son Gelir Dilimine Uygulanan Oran (Maksimum Oran)
REAGAN Öncesi (1971-1981 Yılları)	14	70
REAGAN Sonrası		
1981 ERTA Reformu (1982-1986 Yılları)	11	50
1986 TRA Reformu		
1987 Yılı	11	38.5
1988 ve Sonrası	15	28

Kaynak : 1971-1981 yıllarına ilişkin vergi oranları Pechman (1977), 213 den ; 1982-1986 yıllarına ilişkin vergi oranları The President's Tax Proposal. (1985), 3 den; 1987 ve 1988 yıllarına ilişkin vergi oranları ise Tablo: 24 ve Tablo: 25 den alınmıştır.

Tablodan anlaşıldığı üzere Reagan döneminde özellikle maksimum gelir vergisi oranı önemli ölçüde indirilmiştir. 1971-1980 yılları arasında % 70 olan maksimum gelir vergisi oranı, 1986 TRA reformu ile önce % 38.5 e ve daha sonra da % 28'e indirilmiştir. Şüphesiz, sözkonusu Tablo vergi indirimlerinin gelir grupları üzerindeki etkilerini değerlendirmek açısından yeterli değildir. Niskanen, 1986 ERTA Reformu ile hemen bütün gelir dilimlerinde efektif marjinal vergi oranlarında (134) indirim yapıldığını belirtmektedir. Tablo: 27 den anlaşıldığı üzere vergi yükü sadece 50-75 Bin Dolara dahil gelir grubunda artmaktadır. Diğer gelir gruplarında ise vergi oranında bir azalma sözkonusudur.

(134) Efektif marjinal vergi oranı (MTR_e) ödenen vergideki artışın (dT), aile gelirindeki artışa (dY) olan oran olarak ifade edilmektedir. Yasal (statutory) marjinal vergi oranları (MTR_s) ise ödenen vergideki artışın (dT), vergiye tabi gelirdeki artışa (dI) olan orandır.

$$MTR_e = \frac{dT}{dY} \quad MTR_s = \frac{dT}{dI}$$

Tablo: 27 Gelir Grupları İtibariyle Efektif Marjinal Vergi Oranları

Gelir Grupları (Bin Dolar)	Efektif Marjinal Vergi Oranı (%)		
	1986	1989	% Değişme
10'dan az	1.6	0.5	-1.1
10-20	7.0	5.6	-1.4
20-30	11.9	11.7	-0.2
30-40	12.4	12.2	-0.2
40-50	16.5	14.6	-2.1
50-75	19.9	21.9	2.0
75-100	21.2	21.1	-0.1
100-200	25.6	24.8	-0.8
200'den fazla	23.9	23.3	-0.6

Kaynak : Niskanen (1988),103.

C.2.2. Üretim ve Prodüktyitedeki Değişme

Birinci Bölümde "Stagflasyon" konusundaki açıklamalarda belirtildiği üzere 1970'li yıllarda ABD ekonomisi yanısıra diğer başca sanayileşmiş ülkelerde üretim ve prodüktyite oranında önemli ölçüde azalmalar gerçekleşmiştir. Aşağıdaki Tablo'da Reagan döneminde reel üretim ve prodüktyite oranlarındaki değişmeler önceki dönem ile karşılaştırılmak suretiyle ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Tablo: 28 ABD'nde Reel Üretim ve Prodükтивitedeki Değişme
(Ortalama Yıllık Büyüme Oranları)

Yıllar	Reel GSMH'daki Artış %	Prodükтивitedeki Artış % (Saat Başına Üretimdeki Büyüme)
1948:IV- 1973:IV	3.7	2.8
1973:IV- 1981:III	2.2	0.7
1981:IV- 1988:I	3.3	1.3

Kaynak : Boskin (1988),73.

Tablodan anlaşıldığı üzere Reagan döneminde reel üretimde %3.3, prodükтивitede ise %1.3 oranında artış gerçekleşmiştir. Bu rakamlar Reagan öncesi stagflasyon yıllarında ise sırasıyla %2.2 ve %0.7 olarak gerçekleşmiştir. Tabloda dikkat çeken bir diğer sonuç ise şudur, ABD'nde II. Dünya Savaşı sonrasında stagflasyonist eğilimlerin ortaya çıktığı 1970'li ikinci yarıya kadar olan dönemde reel üretimde ve prodükтивitede büyüme oranları 1980 sonrası Reagan döneminde gerçekleşenden daha fazla olmuştur.

C.2.3. Toplam Vergi Gelirlerindeki Reel Artış Oranı

Reagan Vergi indirimlerinin arz yönlü etkilerini yukarıda da belirttiğimiz üzere uzun dönemde değerlendirmek gerekmektedir. Reagan yönetiminde en kapsamlı vergi indirimi 1986 yılında yürürlüğe konulmuştur. 1986 ERTA reformu ile özellikle 1988 ve sonrası yıllara uygulanacak vergi oranlarında belirgin bir şekilde indirim yapılmıştır. Bu bakımdan bu vergi indiriminin toplam piyasa üzerindeki etkilerini analiz etmek istatistikî verilerin yetersizliği nedeniyle güçtür. Bununla birlikte 1981 ERTA reformu ile marjinal vergi oranlarında yapılan indirimin bazı sonuçlarını incelemek mümkündür. Tablo: 29'dan anlaşıldığı üzere 1981 vergi indiriminin sonraki ilk üç yıl içerisinde vergi gelirleri artış yüzdesinde azalma olmuştur. Vergi gelirlerindeki artış oranı 1981 yılında %17.1 iken bu oran 1982 yılında %4.1 e inmiştir. 1982 yılında vergi gelirlerinde artış yerine azalma görülmüştür. 1983 yılındaki artış oranı ise %3.2 dir. 1984 yılında vergi gelirlerinde ani bir artış görülmüş, ve oran %12.1 e yükselmiştir. Tabloya

göre 1986 ERTA reformu sonrasında da vergi gelirlerindeki artış hızında bir yavaşlama görülmektedir. 1987 de % 12.4 olan oran sonraki yılda % 2.1'e inmiştir.

Tablo: 29 Reagan Döneminde Gelir Vergisi Tahsilat Miktarı ve Artış Yüzdesi

Yıllar	Tahsilat Miktarı	Artış Yüzdesi
1980	244.069	-
1981	285.917	17.1
1982	297.744	4.1
1983	288.938	-2.9
1984	298.415	3.2
1985	334.531	12.1
1986	348.959	4.3
1987	392.557	12.4
1988	401.181	2.1
1989 *	425.193	5.9
1990 *	466.711	9.7

* Tahmin

Kaynak : Economic Report of President (1989),89.

C.2.4. Vergi İndirimleri ve Bütçe Açıkları

Reagan yönetiminde bütçe açıkları yıllar itibarıyla sürekli artışlar göstermiştir. Esasen Reagan Ekonomik Programının ağırlık noktasını teşkil eden vergi indirimleri politikası bu yüzden eleştirilmiştir. Tablo: 30 da, 1980-1990 yılları arasında toplam kamu gelirleri ve kamu harcamaları ile bütçe açıkları yer almıştır.

Tablo: 30 Reagan Döneminde Bütçe Açıkları

Yıllar	Federal Devlet Gelirleri	Federal Devlet Harcamaları	Bütçe Dengesi (+) / (-)
1980	517.1	590.9	-73.8
1981	599.3	678.2	-78.9
1982	617.8	745.7	-127.9
1983	600.6	808.3	-207.8
1984	666.5	851.8	-185.3
1985	734.1	946.3	-212.3
1986	769.1	990.3	-221.2
1987	854.1	1003.8	-149.7
1988	909.0	1064.0	-155.1
1989 *	975.5	1137.0	-161.5
1990 *	1059.3	1151.8	92.5

* Tahmin

Kaynak : Economic Report of President (1989),98.

Gerçekten de bütçe açıkları ABD tarihinde ilk kez bu derece yüksek seviyelere ulaşmıştır. II. Dünya savaşı sonrasında 1974 yılına kadar 25 Milyar Doların altında seyreden bütçe açıkları, 1975 yılında 53 Milyar Dolara, 1976 yılında ise 76 Milyar Dolara yükselmiştir. Reagan'ın Başkanlık görevini aldığı 1980 yılında ise bütçe açığı tablodan da anlaşıldığı üzere 73.8 Milyar Dolar idi. Bu rakam 1980'li yıllarda hızla üçlü rakamlara tırmanmıştır. Şüphesiz, ABD'nde 1980 sonrasında uygulanan vergi indirimlerinin bütçe açıklarının artmasında önemli rol oynadığı söylenebilir. Önemle belirtelim ki, bütçe açıkları konusu değerlendirildiğinde vergi gelirleri, veya daha doğru bir ifadeyle kamu gelirleri trendi ile birlikte kamu harcamaları trendi birlikte ele alınmalıdır.

D. Kısa Bir Değerlendirme

Bu bölümde sunulan bilgiler arz-yönlü vergi politikasını savunanların temel iddialarını çoğunlukla doğrulayıcı niteliktedir. ABD'nde 1980 başlarından günümüze arz-yönlü vergi politikası ve bu teorinin popüler bir açıklaması olarak kabul edilen Haldun-Laffer etkisi tartışmalarına pek çok iktisatçının değişik boyutta katkısı oldu. Bazı iktisatçılar, arz-yönlü vergi politikasının tarihsel kökenlerini ortaya koyarak bu teorinin sanıldığı gibi yeni bir görüş olmadığını ileri sürmüşlerdir. Bazı iktisatçılar ise vergi indirimlerinin emek arzı, tasarruflar, yatırımlar ve dolayısıyla toplam piyasa üretimi üzerindeki etkilerini ampirik çalışmalarla ortaya koymuşlardır. Bu bölümde ortaya konulan veriler ise diğer bir grup iktisatçıların katkılan sonucu teorinin daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır. ABD'nde 1920'lerdeki Mellon vergi indirimleri ve 1960'lardaki Kennedy Vergi İndirimleri ortaya gerçekten ilginç sonuçlar çıkarmıştır. Bu bölümdeki açıklamalar ışığında ABD'nde geçmiş dönemlerde uygulanan vergi indirimlerinin genel olarak pozitif bir HL etkisi doğurduğunu söylemek mümkündür.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARZ-YÖNLÜ VERGİ POLİTİKASI VE 1980 SONRASI TÜRKİYE ANALİZİ

Bu bölümde arz-yönlü vergi politikasının 1980 sonrası Türkiye uygulamasını inceleyeceğiz. 1980'lerde başta, ABD olmak üzere pek çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede gündemde olan marjinal vergi oranlarının indirilmesi, kamu harcamalarının azaltılması, yasal-kurumsal serbestleşme ve özelleştirme gibi iktisat politikaları akademik ve politik çevrelerde tartışılan önemli konular arasında yer almıştır. Türkiye ekonomisinde 1980 sonrasında pek çok alanda reform ve değişiklikler yürürlüğe konulmuştur. Ülkemizde 24 Ocak 1980 Kararları ile serbest piyasa ekonomisine geçiş yönünde temel kararlar alınmış ve özellikle 1984 yılı başlarından itibaren bu yönde pek çok uygulama yürürlüğe konulmaya çalışılmıştır. Konu Türkiye Ekonomisi açısından büyük önem arz etmektedir. Zira, 1980 sonrasında ülkemiz ekonomisinde köklü bir Yapısal değişim olmuştur. Daha doğru ifadeyle Yapısal değişim için gelişmiş ülkelerin uyguladıkları politikalarla benzer politikalar yürürlüğe konulmuştur.

Bu bölümde, 1980 sonrasında ülkemizde uygulanan maliye politikasının hukuki ve

istatistiki analizini yapacağız. 1980 sonrasında vergi sisteminde yapılan değişiklikler, Maliye Politikasının Hukuki Analizi başlığı altında özetlenecektir. Daha sonra, Türkiye'de vergi indirimleri politikasının toplam üretim ve toplam vergi gelirleri üzerindeki etkilerinin istatistiki analizi üzerinde durulacaktır. Bu ikinci kesimde, 1970-1980 dönemine ilişkin istatistikler 1980 sonrası istatistiki verileri ile karşılaştırmalı olarak sunulacaktır.

I. TÜRKİYE'DE İKTİSAT POLİTİKASININ TARİHİ GELİŞİMİ VE 1980 SONRASINDA GELİŞMELER

A. İktisat Politikasının Tarihi Gelişimi : Kısa Bir Özet

Türkiye ekonomisinde cumhuriyetin ilk yıllarından 1980 yılı başlarına kadar esasen "karma ekonomi modeli", ağırlıklı bir ekonomik sistem politikası olarak benimsenmiş ve uygulanmıştır. 1923 yılında İzmir İktisat Kongresinde karma ekonomi modelinin temelleri atılmış ve bu model özellikle 1930 yılı başlarından itibaren uygulamaya konulmuştur. Türkiye'de devletçiliğin ilk önemli örneğini 1925 yılında kurulan Türkiye ve Sanayi Meadin Bankasında görmek mümkündür. Türkiye Cumhuriyetinin ilk kamu iktisadi teşebbüsü olarak kabul edilen bu kuruluşa, kendisine devredilen fabrikaları işletmek, özel kesim ile birlikte veya bizzat madencilik yapmak, madencilere kredi vermek ve her türlü banka işlemleri yapmak görevi verilmiştir. Bu kuruluşun istenilen sonuçların elde edilememesi üzerine kuruluşun faaliyetine son verilerek yerine Devlet Sanayi Ofisi ve Türkiye Sanayi Kredi Bankası olmak üzere iki ayrı kamu iktisadi teşebbüsü oluşturulmuştur. Devlet Sanayi Ofisi ülkemizde planlı ve organize kamu girişimciliği yönünde atılmış ilk adım olarak kabul edilebilir. Türkiye Sanayi ve Meadin Bankasının işletmecilik görevleri bu ofise verilmiş, bankacılık görevleri ise 1932 yılında kurulan Türkiye Sanayi Kredi Bankasına devrolunmuştur. Ancak bu iki kuruluş kamu iktisadi girişimciliğinde istenilen ölçüde başarılı olamamış ve bu nedenle bu iki kuruluş 1933 yılında kaldırılarak bunların yerine Sümerbank kurulmuştur (135).

Sümerbank'ın kurulduğu 1933 yılından 1950 başlarına kadar devletin ekonomide özel sektörü teşvik edici ve yönlendirici faaliyetleri artmıştır. Özellikle bu dönemde ülkede alt yapı yatırımlarının eksikliği sermaye birikiminin yetersizliği, yatırımlarda risk ve belirsizlik gibi faktörler dolayısıyla özel sektör yoluyla kalkınmanın başarılamayacağı yönünde güçlü bir anlayışa sahip

(135) Aktan (1987), 38.

olunmuştur. İkinci Dünya Savaşının başlarına değin süren dönemde pek çok yeni kamu iktisadi teşebbüsü (Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. Makina ve Kimya Endüstrisi Kurumu ve Etbank vb.) oluşturulmuş, savaşın başlaması ile birlikte devlet gelirlerinin büyük bir miktarı savunma harcamalarına ayrılmıştır.

1950 sonrasında 1960 yılına, yani Planlı Dönemin başlangıç yıllarına kadar geçen dönem ise Türk iktisadi hayatında ayrı bir önem arz etmektedir. Bu dönemde karma ekonomi modelinden ziyade özel sektöre ağırlık veren bir piyasa ekonomisi modeli düşüncesi önem taşımıştır. Bu düşünceler esasen 1950 yılında iktidara geçen Demokrat Parti tarafından savunulmuştur (136). Ancak DP iktidar döneminde de bu liberal iktisadi model yürürlüğe konulamamış, sadece bu konuda bazı görüşme ve tartışmalar var olmuştur.

1960 yılından sonra (Planlı Dönem) ise tekrar ağırlıklı bir karma ekonomi modeli benimsenmiştir. Nitekim Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında "Yurt ekonomisi, devlet ve özel teşebbüs sektörlerinin yan yana bulunduğu karma bir ekonomidir. Devlet sektörünün faaliyeti kararlaştırılan gelişme hızını gerçekleştirecek ve stratejinin gerektirdiği yönde dengeli bir kalkınma sağlayacak bir şekilde planlanacaktır" ifadesi yer almıştır. Ülkemizde 1960 başlarına kadar ki dört planlı dönem de de esasen karma ekonomi modeli düşüncesi savunulmuş ve bu şekliyle devlet ekonomide; aktif, düzenleyici, teşvik edici ve yönlendirici ve bazan da emredici görev ve fonksiyonlara sahip olmuştur (137). Ülkemizde 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Tedbirleri ise yeni bir ekonomik model arayışının başlangıcı olmuştur. Şimdi, ülkemizde 1980 sonrası iktisat politikası alanındaki değişiklikleri kısaca özetlemeye çalışalım.

(136) Demokrat Partinin 29 Mayıs 1950 tarihinde TBMM'de okunan Hükümet Programında "Bundan böyle amme hizmeti karakterine haiz olmsyan sahalarda işletmeciliğe girilmeyeceği gibi muhtelif sebebler altında kurulmuş olan işletmeleri, amme hizmeti gören ve ana sanayiye taluk edenler hariç, musyyen bir plan dahilinde elverişli şartlarla peyderpey hususi teşebbüse devretmeye çalışılacağı" görüşü yer almaktadır. Bkz:Yasa (1987), 49.

(137) Aktan (1987), 37-40.

B. Yeni Model Arayışı : 24 Ocak Kararları ve Sonrasında Türkiye'de İktisat Politikası

24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Programı Türkiye'de ekonomik sistem politikasında, karma ekonomi modelinden serbest piyasa ekonomisine geçiş için bazı temel ilkeleri gündeme getirmiştir. 24 Ocak Kararları esasen 1960'lı ve 1970'li yıllarda Keynezyen İktisat Politikasına güvenin sarsılmasından dolayı serbest piyasa ekonomisini temel model olarak ele almış ve bu konuda kapsamlı değil, bazı genel hükümler getirmiştir. 24 Ocak Kararları ile ekonomiyi istikrara kavuşturmak amacıyla alınan başlıca tedbirler ve bu konuda günümüze değin yapılan uygulamalar aşağıda kısaca özetlenmiştir (138) :

1. Geniş ölçüde 1973 ve 1978 yıllarında ortaya çıkan iki petrol krizinden kaynaklanan enflasyonu (139) aşağı çekmek : Ülkemizde 1980 sonrasında enflasyonla mücadele amacıyla izlenen para ve maliye politikaları enflasyonu aşağı çekmede istenilen başarıyı gösterememiş ve "kronik" bir hal almıştır.

2. Toplam üretim üzerinde olumsuz etki yaratan döviz darboğazlarını giderecek bir dış ticaret politikası uygulaması : Bu amaçla 1980 sonrasına özellikle ihracatı teşvik edecek çeşitli uygulamalar yapılmıştır.

3. KİT'lerin serbest piyasa ekonomisine entegrasyonunu sağlamak : 24 Ocak Kararları ile temel mal ve hizmet kapsamı daraltılmış, daha önce temel mal ve hizmetler içerisinde yer alan çimento, demir, çelik, kağıt, kükürt, göz taşı, zirai mücadele ilaçları, süt, et ve şeker gibi ürünler ile ferro krom ve alüminyum üretimi dışında kullanılan elektrik bu kapsamdan çıkarılmıştır. Böylece temel mallar kapsamında sadece suni gübre kalmıştır. Temel hizmetler kapsamında ise değişiklik yapılmayarak Denizcilik Bankası Deniz Nakliyatı, Devlet Demiryolları, Denizcilik Bankası yük taşımaları için sübvansiyon uygulamasına devam edilmiştir.

Temel mal ve hizmet kapsamının daraltılması yanı sıra bu kapsamda bulunan mal ve hizmetlerin fiyatlarında da, maliyet artışları göz önüne alınarak ayarlamalar yapılmıştır. Böylece 24 Ocak kararları ile kamu iktisadi girişimlerinin Hazine ve Merkez Bankası üzerindeki baskısı

(138) Aktan (1987), 37-40.

(139) Şüphesiz, ülkemizde enflasyonun kaynağı olarak sadece ham petrol fiyatlarındaki artışları görmek doğru değildir. Bu "ithal enflasyon"u dışında ülkemizde enflasyon "talep enflasyonu" ve "maliyet enflasyonu" karakterlerine de sahip bulunmaktadır.

hafifletilmiş ve bu kuruluşların fiyatlarını serbestçe belirleyebilmeleri ile kaynak yaratmalarına imkan tanınmıştır.

4. Güdümlü faiz politikası yerine serbest faiz politikası uygulamak : Bilindiği üzere lkemizde Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze değin güdümlü faiz politikası uygulanmıştır. 24 Ocak kararlarından bir süre sonra 29.5.1980 tarih ve 8/909 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kredi ve vadeli tasarruf mevduatı faiz oranının Bankalarca serbestçe belirlenebilmesine imkan sağlanmıştır. Ancak bankalar 19.6.1980 tarihinde yaptıkları "Centilmenlik anlaşması" ile söz konusu kararın uygulanmasını engellemişlerdir. Bu tarihten sonra faiz oranlarında zaman zaman kısmi bir serbestleşmeye geçilmesi yönünde kararlar alınmıştır. Son olarak 30.10.1986 tarih ve 19266 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Merkez Bankası tebliği ile bu yönde bir karar daha yürürlüğe konulmuştur. Söz konusu tebliğ ile Bu defa vadesiz mevduat hesaplarına uygulanacak faiz oranlarının bankalarca serbestçe belirlenebilmesi esası kabul edilmiştir.

5. Yasal-kurumsal serbestleşme politikası (deregulation policy) ile ekonomide rekabetin teşvik edilmesine çalışılmıştır. Bu amaçla bir çok devlet tekelı kaldırılmıştır. 3092 sayılı Çay Kanunu ile gerçek ve tüzel kişilerin yaş çay işleme ve çay paketlenme fabrikaları kurup işletmelerine ve ihtiyaçları olan yaş çay yaprağını doğrudan üreticiden satın almalarına izin verilmiştir. Böylece çayda devlet tekelı kaldırılmıştır. Söz konusu kanunun yürürlüğe girmesinden bir süre sonra yerli ve yabancı bir çok özel firma piyasaya girmiş bulunmaktadır.

Bunların dışında elektrik üretimi, iletimi ve dağıtımında devlet tekelı de 3096 sayılı Kanunla kaldırılmıştır. Söz konusu kanunla elektrik üretimi, iletimi, dağıtım ve ticaretinin Türkiye Elektrik Kurumu dışında özel hukuk hükümlerine tabi sermaye Şirketleri statüsüne sahip yerli ve yabancı Şirketler tarafından da gerçekleştirilebileceği belirtilmiştir. Bu hususta izin yetkisi Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığına verilmiştir. Kanununun 9. maddesinde enerji tarifelerinin görevli Őirketin teklifi ve Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının onayı ile saptanacağı belirtilmiştir. Anlaşıldığı gibi elektrik, üretim, iletim ve dağıtımında devletin tekel statüsü kaldırılmakla birlikte bu konuda tam bir serbestlik gerçekleştirilememiştir. Çay ve elektrik tekelinden sonra 3291 sayılı kanunla tütün tekelı kaldırılmıştır. Söz konusu kanunla 1177 sayılı Tütün ve Tütün Tekeli Kanununun 20, 21, 38, 41 ve 43 maddeleri yürürlükten kaldırılmıştır. Böylece sigara üretiminde devlet tekeline son verilmiştir. Bununla birlikte 1177 sayılı Kanunun yürürlükteki maddelerine göre tütün mamullerinin fiyatlarını belirlemeye yine eskiden olduğu gibi devlet yetkilidir. Yapılan değişiklik sonucunda yabancı Őirketlerinde tütün piyasasına girmelerine izin verilmiştir. Çayda olduğu gibi sigarada da piyasaya

yerli ve yabancı firmalar girmiştir.

Yasal-kurumsal serbestleşme yönünde bir diğer uygulama da eğitim hizmetlerinde görülmektedir. 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanununda 1984 yılı içerisinde 3035 sayılı kanunda yapılan değişikliklerle özel okulların açılması teşvik edilmiştir. Örneğin, söz konusu kanunun 3. maddesinde şu hüküm yer almıştır. "Özel kreşler, ana okulları ve meslek okulları ve kalkınmada öncelikli yörelerde açılacak özel okullar öğretime başladıkları tarihten itibaren 5 yıl süre ile gelir vergisi ve kurumlar vergisinden muaf tutulurlar." Anlaşıldığı gibi teşvik önlemleri ile özel eğitim kurumlarının piyasada artması ve böylece devlet okullarıyla rekabetin ilerletilmesi amaçlanmıştır.

6. 24 Ocak 1980 sonrasında Türkiye iktisat politikasında en önemli ve tartışılabilir konulardan birisi özelleştirme konusu olmuştur. 12 Eylül 1980 Askeri Harekatından bir süre sonra demokratik yaşama yeniden dönülmesi amacıyla yapılan seçimleri kazanarak iktidara geçen Anavatan Partisi Türkiye'de özelleştirme konusunda ciddi bir adım göstermiştir. Anavatan Partisinin seçim beyannamesinde ve Hükümet Programında özelleştirme düşüncesi savunulmuş ve bu amaçla 1984 yılında 2983 Sayılı Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hakkında Kanun ve daha sonra da 1986 yılında 3291 sayılı kanunun 13-18. maddeleri içerisinde "Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi İle İlgili Hükümler" başlığı altında özelleştirmeye ilişkin usul ve esaslar yer almıştır.

Ülkemizde özelleştirme ile ilgili olarak hazırlık çalışmalarını yürütmek üzere Hükümet 1985 yılında bir master plan hazırlanması için bir Amerikan mali kuruluşu (Morgan Guaranty Trust Company of New York) ile anlaşma imzalamıştır. Ülkemizde Dünya Bankasının desteğiyle sürdürülen özelleştirme master plan hazırlık çalışmaları yapılan anlaşma sonucu Morgan Guaranty Bank öncülüğünde diğer bazı kuruluşların da (Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, Sınai Yatırım ve Kredi Bankası, Yatırım Finansman A.Ş. Price Waterhouse ve Muhas A.Ş.) yardımıyla sürdürülmüş ve sözkonusu kuruluşlar Mayıs 1986'da bir ana rapor hazırlayarak Hükümete sunmuşlardır. Bu ana raporda (Master planda); özelleştirme programının hedefleri, özelleştirme genel ve özel faaliyet planları ve mevcut KİT'lerin rehabilitasyonu ve yeniden yapılandırılması için çeşitli öneriler yer almıştır.

Ülkemizde halen özelleştirme işlemleri Kamu Ortaklığı Kurulunun sekreteryaya görevlerini üstlenmiş olan Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı bünyesinde sürdürülmektedir.

7. 24 Ocak 1980 sonrasında Türkiye'de maliye politikası alanında da önemli değişmeler olmuştur. Özellikle uzun yıllardan beri değiştirilmemiş bulunan vergi kanunları zamanın koşullarına göre yeniden düzenlenmiş, vergi sisteminde köklü değişiklikler yapılmış, gelir ve kurumlar vergilerinde kademeli olarak vergi indirimlerine gidilmiştir. Öte yanda serbest piyasa ekonomisi mantığına dayalı olarak kamu harcamalarının kademeli olarak azaltılması ve milli ekonomide özel sektörü teşvik edici yatırımların artırılması hedef alınmıştır.

Kısa ve özet bir ifadeyle, ülkemizde 24 Ocak 1980 sonrasında "serbest piyasa ekonomisine işlerlik kazandırmak ve güçlendirmek" amacına dayalı olarak başlıca şu iktisat politikalarına ağırlık verilmiştir :

- Yasal-kurumsal serbestleşme ve özelleştirme politikası,
- Kamu harcamalarının azaltılması ve başlıca gelir ve kurumlar vergilerinde indirim yapılmasını öngören bir maliye politikası,

- Ekonominin döviz darboğazının giderecek bir dış ticaret politikası uygulaması,

Yukarıda belirtilen iktisat politikalarından "maliye politikası" bütünü içerisinde yer alan ve bu çalışmanın konusunu oluşturan "Vergi İndirimleri Politikası" ve bunun toplam piyasa üretimi ve vergi gelirleri üzerindeki etkileri aşağıda ayrıntılı olarak incelenecektir. Bu bölümdeki açıklamalar esasen "Kamu Gelirleri Politikası" ve "Kamu Giderleri Politikası" şeklinde ikili bir ayırma tabii tutulmuş, bu politikaların hukuki ve istatistikî analizleri yapılmıştır.

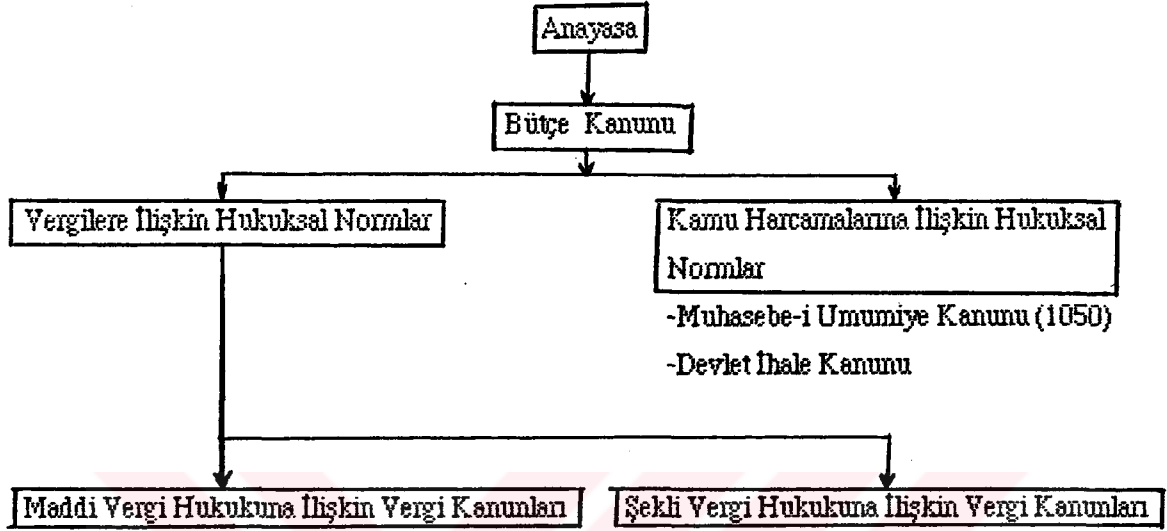
II. 1980 SONRASI MALİYE POLİTİKASININ HUKUKİ YÖNDEN ANALİZİ

A. Kamu Harcamaları ve Kamu Gelirlerine İlişkin Hukukî Normlar ve

1980 Sonrasındaki Değişiklikler

Ülkemizde kamu harcamalarına ilişkin temel hukuksal normlar Bütçe kanununda yer almaktadır. (Bkz: Tablo: 31) Bütçe kanununda ödenek ayrılması suretiyle, yasama organı, yürütme organına harcamaların yapılması hususunda izin vermiş olmaktadır. Bu nedenle, Bütçe Kanunu, kamu harcamaları yönünden temel hukuksal normlar özelliğini taşımaktadır. Ülkemizde Bütçe Kanunu dışında, kamu harcamalarına ilişkin hukuksal normların bir kısmı Muhasebe-i Umumiye Kanununda yer almaktadır. Muhasebe-i Umumiye Kanununa göre bir kamu giderinin yapılması dört aşamada gerçekleşir; tahhüt, tahakkuk, verile emrine bağlama ve ödeme. Türkiye'de kamu harcamalarına ilişkin bir kısım hükümler ise Devlet İhale Kanununda yer almaktadır. Bu kanun; genel, katma ve özel bütçeli idarelerin alım, satım, hizmet, yapım, kira, taşıma ve benzeri işlerine uygulanmaktadır. Bir başka ifadeyle, ülkemizde bir kamu giderinin yapılabilmesi için bunun bütçe kanununda yer alması ayrıca Muhasebe-i Umumiye Kanununda ve Devlet İhale Kanununda belirtilen şekilde gerçekleştirilmesi gerekir.

Tablo: 31 Türkiye'de Kamu Gelirleri ve Kamu Harcamalarına İlişkin Hukuksal Normlar

- Gelir Vergisi Kanunu (193)
- Kurumlar Vergisi Kanunu (5422)
- Katma Değer Vergisi Kanunu (365)
- Emlak Vergisi Kanunu (1319)
- Yeraset ve İntikal Vergisi Kanunu (7338)
- Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu (197)
- Taşıt Alım Vergisi Kanunu (61)
- Çider Vergileri Kanunu (6802)
- (Sadece Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisine İlişkin Hükümleri (md. 28-33) yürürlükte bulunmaktadır.
- Damga Vergisi Kanunu (488)
- Harçlar Kanunu (492)
- Değerli Kağıtlar Kanunu (210)
- Rıhtım Resmi Kanunu (827)
- İthalda Alınacak Damga Resmi Hakkında Kanun (828)
- Belediye Gelirleri Kanunu (828)
- Akaryakıt Tüketim Vergisi Kanunu (3074)

- Vergi Usul Kanunu (213)
- Anne Alacaklarının Tahsil Usulu Hakkında Kanun (6183)
- Bölge İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun (2576)
- İdari Yargılama Usulu Kanunu

Ülkemizde 1980 sonrasında kamu harcamalarına ilişkin hukuksal normlarda bazı değişiklikler yapılmıştır. 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanununda yapılan bir değişiklik ile mali yılbaşı 1 Mart tarihinden 1 Ocak tarihine alınmıştır. Ayrıca, 2499 sayılı Artırma, Eksiltme ve İhale Kanunu yürürlükten kaldırılarak bunun yerine Devlet İhale Kanunu uygulamaya konulmuştur.

Ülkemizde kamu gelirlerine ilişkin hukuksal normlar başlıca; Anayasa, vergi kanunları ve Bütçe Kanununda yer almaktadır. Bu hukuksal normlar Tablo.31. de gösterilmiştir. Vergi kanunlarının bir kısmı şekli vergi hukukuna ilişkin normları, bir kısmı ise maddi vergi hukukuna ilişkin normları içermektedir. Bütçe Kanununda; kamu harcamaları gibi kamu gelirlerinin tahmini miktarı belirlenmiştir. Bütçe Kanununa ekli (B) cetvelinde kamu gelirleri başlıca üç sınıfa ayrılarak gösterilmiştir;

- Vergi gelirleri,
- Vergi dışı normal gelirler,
- Özel gelirler ve fonlar,

(c) cetvelinde ise kamu gelirlerinin dayandığı hükümleri göstermektedir.

Ülkemizde kamu gelirlerinin denetimine ilişkin hukuksal normlar Vergi Usul Kanunu ve Sayıştay Kanununda yer almaktadır. Sayıştay, genel ve katma bütçeli idarelerin bütün gelir, gider ve mallarını TBMM adına denetlemek ve sorumluların hesap ve işlemlerini kesin hükme bağlamak ve yasalarla verilen inceleme ve denetleme işlerini yapmakla görevlidir.

Ülkemizde 1980 sonrasında kamu gelirlerine ilişkin hukuksal normlarda oldukça kapsamlı ve radikal reformlar yapılmıştır. Aşağıda yasal değişiklik ve yeniliklerin başlıcaları özetlenmiştir.

1. 1963 yılından beri yürürlükte bulunan gelir vergisi tarifesi ilk kez 1980 sonrasında bütünüyle değiştirilmiştir. Enflasyon dolayısıyla, bütünüyle anlamsız hale gelen gelir vergisi tarifesi günün koşullarına uydurulmaya çalışılmıştır. Gerçekte, 1963 tarifesi özellikle 1970'li yıllardaki yüksek enflasyon nedeni ile artan oranlılık özelliğini bütünüyle yitirmiş bulunuyordu (140).

(140) Bu konuda Bkz: Uluatam (1981), 80-85.

1963 Gelir Vergisi tarifesi 24.12.1980 tarih ve 2361 sayılı kanunla değiştirilerek ilk gelir dilimi (1.000.000 TL'ye kadar olan gelirler) için oran, % 40 olarak saptanmıştır. Aynı vergi kanunu ile maksimum vergi oranı ise % 66 olarak belirlenmiştir. 1981 yılında uygulanan tarife 1982 yılında değiştirilerek marjinal oranlarda % 1 lik indirimler yapılmıştır. 1983'de ise tarife yine değiştirilerek ve marjinal oranlarda, ilk iki gelir dilimine ilişkin oranlar bu defa 3 puan indirilmiştir. 1984 yılında uygulanan tarife incelendiğinde bütün gelir dilimlerinde 6 puanlık bir indirimin yapıldığı dikkat çekmektedir. Gelir vergisi tarifesi 1985 ve 1986 yıllarında da değişikliğe tabi tutulmuştur (141). 1980 sonrası vergi tarifelerine dayalı olarak ortalama ve marjinal vergi oranlarının analizi bu bölümün sonunda incelenecektir.

2. Gelir vergisi sistemi içerisinde yer alan vergi güvenlik önlemlerinden servet beyanı ve gider esaslı kalkınmış, bunun dışında sisteme Hayat Standardı adı verilen bir yenilik eklenmiştir. Ayrıca, 18.04.1984 tarih ve 2995 sayılı kanunla gelir vergisi kanununda servet beyanı esasını düzenleyen 114, 115 ve 116 maddeleri yürürlükten kaldırılmıştır. Uzun yıllar gelir vergisi sisteminde bir oto kontrol müessesesi olarak yer alan ancak, hiç bir şekilde işletilemeyen bu kurumun kaldırılması en iyi çözüm olarak düşünülmüştür.

3. Bir çok gelişmiş ülkede uygulanan ve gelirin derhal vergilendirilmesinin çok önemli araçlarından birisi olan peşin ödeme sistemi 27.12.1980 tarih ve 2361 sayılı kanunla "Beyan Esasına Tabi Mükelleflerde Peşin Ödeme" adı altında gelir vergisi sistemine dahil edilmiştir. Ancak yasal normların iyi hazırlanamamış olması nedeniyle uygulama başarılı olamamış ve 31.12.1982 tarih ve 2772 sayılı kanunla sistem bütünüyle yürürlükten kaldırılmıştır. Daha sonra 04.12.1985 tarih ve 3239 sayılı kanunla peşin ödeme sistemi bu defa "dahili tevkifat" adı altında GVK. 94 maddesinde yeniden düzenlenmiştir.

4. Yatırım indirimine ilişkin yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bilindiği üzere, 1963 yılında gelir vergisi sistemimize yatırımların teşviki amacıyla, yatırım indirimi kurumu getirilmiştir. 1980 sonrasında yapılan değişikliklerle yatırım indiriminin aksayan yönleri düzeltilerek, sistemin daha özendirici olmasına çalışılmıştır. Bu amaçla 2301, 2970 ve 3239 sayılı kanunlarla yatırım indirimi mevzuatında bazı değişiklikler yapılmıştır. Kalkınmada öncelikli bölgelerde yapılacak yatırımlar için indirim nisbeti % 50 den % 60 a çıkarılmıştır. Ayrıca 1984 yılında, 2970 sayılı kanunla yapılan bir değişiklikle Bakanlar Kuruluna kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak yatırımlar için indirim

(141) 1980 Sonrası Vergi tarifeleri için Bkz: Ekler.

nisbetini % 100 e kadar artırma veya % 60 dan az olmamak üzere yeniden tesbit etme yetkisi verilmiştir.

5. İstisna ve muafiyetlerde değişiklik yapılmıştır. Gelir vergisi kanununda yer alan esnaf muafığı, küçük çiftçi muafığı, serbest meslek kazançlarında istisna miktar ve diğerlerinde kapsam ve/veya miktar yükseltilmiştir.

6. Gelir vergisinde olduğu gibi kurumlar vergisinde de 1980 sonrasında önemli değişiklikler yapılmıştır. 3239 sayılı kanunla kurumlar vergisinde mükellefiyetin kapsamı genişletilmiştir. "İş ortaklıkları" adı altında kurumlar vergisinde yeni bir mükellefiyet şekli getirilmiştir. Kurumlar vergisi oranında da 1980 sonrasında indirimler yapılmıştır.

7. 1980 sonrasında vergi sisteminde yapılan en köklü reform katma değer vergisinin yürürlüğe konulması olmuştur. 25.10.1984 tarihinde kabul edilerek 01.01.1985 tarihinden itibaren yürürlüğe konulan Katma Değer Vergisi uygulaması ile daha önce yürürlükte bulunan bazı vergi kanunları da yürürlükten kaldırılmıştır.

8. 1980 sonrasında mahalli idarelerin mali yapılarını iyileştirmeye yönelik çeşitli vergi kanunları yürürlüğe konulmuştur. 26.05.1981 tarih ve 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu ile belediyeler yeni gelir kaynaklarına sahip olmuşlardır. Merkezi idarenin gelirleri arasında yer alan emlak vergisi 04.12.1985 tarih ve 3239 sayılı kanunla belediyelere devredilmiştir.

9. Şekli vergi hukuku alanında da vergi kanunlarında bazı değişiklikler yürürlüğe konulmuştur. 213 sayılı Vergi Usul Kanununda yapılan değişiklik sonucu amortisman sistem ve oranlarında bazı değişiklikler yapılmıştır. Enflasyonun etkilerini azaltmak için VUK'nun 315. maddesinde yer alan normal amortisman usulünde değişiklik yapılarak, mükelleflerin % 25 nisbetinden fazla olmamak üzere amortisman oranlarını serbestçe belirleyebilmelerine imkan tanınmıştır. Amortisman yanısıra yeniden değerlemeye ilişkin hükümlerde de değişiklikler yapılarak enflasyon ve devalüasyonun işletmelerin iktisadi değerleri üzerindeki etkilerinin ortadan kaldırılmasına çalışılmıştır. 3094 sayılı kanun çerçevesinde yeniden değerlendirme sistemi ile işletmelerin, ilave bir kaynak transferi imkanına sahip olabilmelerine ve böylece öz kaynaklarını arturabilmelerine fırsat yaratılmıştır.

III. 1980 SONRASI MALİYE POLİTİKASININ İSTATİSTİKİ YÖNDEN ANALİZİ

Bu başlık altında Türkiye'de kamu harcamaları ve kamu gelirlerine ilişkin istatistiki verilerin analizi yapılacaktır. 1980 öncesi son on yıllık döneme ilişkin veriler de karşılaştırmaya olanak vermesi açısından sunulmuştur.

A. Kamu Harcamaları Politikası

A.1. 1980 Öncesine İlişkin Veriler

1980 Öncesi kamu harcamaları politikasına ilişkin istatistiki veriler aşağıda maddeler halinde yapılan açıklamalarla özetlenmiştir.

1. Tablo-32 de 1970-1979 döneminde kamu harcamalarının GSMH içindeki payı gösterilmiştir. Tablodan anlaşıldığı üzere bu dönemde Türkiye'de kamu kesiminin büyüklüğü 1/3 dolayındadır. 1979 yılı rakamları ile bir kıyaslama yapıldığında ülkemizde kamu kesiminin dünya ortalaması ve gelişmiş sanayi ülkeleri ortalamasından küçük, buna karşın geliştirmekte olan ülke ortalamasından büyük olduğu görülmektedir. IMF hesaplarına göre 1979 yılında tüm dünya ülkelerinde toplam kamu harcamalarının GSYİH'ya olan oranı % 38.1, sanayi ülkelerinde % 40.4, geliştirmekte olan ülkelerde ise % 29.4'dir. 1979 yılında ülkemizde kamu kesimi büyüklüğü tablodan da anlaşılacağı üzere % 34.0 olarak hesaplanmıştır (142).

Tablo: 32 Kamu Harcamalarının* GSMH İçerisindeki Payı (1970-1979)

Yıl	Kamu Harcamaları/GSMH	Yıl	Kamu Harcamaları/GSMH
1970	24.1	1975	30.7
1971	26.0	1976	35.7
1972	28.0	1977	41.5
1973	27.4	1978	34.7
1974	25.0	1979	34.7

* Konsolide bütçe yıl sonu ödeneklerini ifade etmektedir.

Kaynak : Batirel (1986),6.

(142) IMF, Government Finance Statistics Yearbook, vol XII, 1988,12.

2. Tablo: 33 de 1970-1979 yılları arasında kamu harcamalarının ekonomik dağılımı, Tablo.34 de ise fonksiyonel dağılımı gösterilmiştir. Tablolardan çıkan sonuçları şu şekilde özetleyebiliriz. Türkiye'de 1970-1979 döneminde kamu harcamalarının ekonomik dağılımı oldukça istikrarlı bir seyir takip etmiştir. Cari ve transfer harcamalarında bir miktar azalış olmuştur. Tablodaki veriler diğer gelişmekte olan ülkelerle karşılaştırıldığında, ülkemizde yatırımlara ayrılan payın düşük, cari ve transfer harcamalarına ayrılan payın ise büyük olduğu anlaşılmaktadır. 1979 yılında gelişmekte olan ülkelerde cari harcamaların payı % 40.7, yatırım harcamalarının payı % 33.6, transfer harcamalarının payı ise % 25.7 dir (143). Ülkemizde ise rakamlar 1979 yılında sırasıyla; % 46.7, % 23.6, % 29.6 olarak gerçekleşmiştir.

Kamu harcamalarının fonksiyonel dağılımı incelendiğinde ise şu sonuçlar elde edilmektedir. Ekonomik hizmetlerin (tarım, ticaret, sanayi, enerji, ulaştırma ve turizm alanındaki kamu hizmetleri) 1/2 oranında pay aldığı, genel ve sosyal hizmetlerin ise istikrarlı bir artış gösterdiği anlaşılmaktadır. Öte yandan devlet borçlarına ilişkin ana para ve faiz ödemelerinin toplam kamu harcamaları içerisindeki payının da giderek azaldığı görülmektedir.

Tablo: 33 Kamu Harcamalarının Ekonomik Dağılımı (1970-1979)

Yıl	Cari Harcamalar	Yatırım Harcamaları	Transfer Harcamaları
1970	46.5	26.0	27.5
1971	50.2	23.4	26.4
1972	52.0	20.6	27.4
1973	50.8	18.2	31.0
1974	45.6	24.8	29.6
1975	45.6	26.6	27.8
1976	44.1	28.0	22.5
1977	40.8	29.7	29.5
1978	40.9	25.3	33.8
1979	46.7	23.6	29.6

Kaynak : Batirel (1986),7.

(143) Batirel (1986), 11.

Tablo: 34 Kamu Harcamalarının Fonksiyonel Dağılımı (1970-1979)

Yıl	Genel Hizm.	Sosyal Hizm.	Ekonomik Hizm.	Devlet Borçları
1970	32.2	24.0	32.9	10.8
1971	29.1	22.7	38.2	10.0
1972	24.7	22.8	42.5	10.0
1973	28.1	23.9	38.0	10.1
1974	26.6	25.5	39.6	8.4
1975	28.0	23.0	40.8	9.0
1976	30.7	23.6	40.5	6.6
1977	26.0	19.8	49.3	4.9
1978	26.7	18.2	51.6	3.5
1979	23.7	23.2	49.8	3.2

Kaynak : Batrel (1986),8.

A.2. 1980 Sonrası Analizi

Daha önce de belirtildiği üzere ülkemizde 24 Ocak Kararları ile serbest piyasa ekonomisine işlerlik kazandıracak ve bu modeli güçlendirecek uygulamalar yapılmıştır. 1980 sonrasında kamu harcamaları politikasında da bu genel amaç esas alınarak kamu harcamalarının azaltılmasına çalışılmıştır. V.B.Y.K.P.'ninde kamu harcamaları politikasına ilişkin şu genel hükümler yer almıştır : (144)

"Yatırım politikası, öngörülen üretim yapısının gerçekleştirilmesini sağlayacak ve ihracatı artıracak projeler ile ekonomik ve sosyal gelişmeyi destekleyici altyapı tesislerinin yapılmasına öncelik verilecek şekilde tesbit edilecek, özel sektör yatırımlarının artırılması sağlanacaktır."

Aynı planda ayrıca şu hükümde yer almıştır : "Kamu harcamalarında ekonomik ve sosyal alt yapı yatırımlarına öncelik verilecektir."

V.B.Y.K.P Temel Hedefleri ve Stratejisi Hakkında Yüksek Planlama Kurulunun raporunda ise şu hüküm yer almıştır : "Toplam yatırımlar içerisinde son yıllarda gerilemiş olan özel yatırımların payının artırılması; yatırım kaynaklarının sınırlılığı dikkate alınarak kamu yatırım hacminin özel yatırımlarda böyle bir gelişmeye imkan verecek şekilde belirlenmesi ve kamu

(144) DPT, V.B.Y.K.P (1985), 1,2.

yatırımlarında ekonomik ve sosyal alt yapı ihtiyaçlarının karşılanmasına öncelik tanınması esas olacaktır. Devlet prensip olarak sanayi ve ticari alt yapı yatırımlarını yapar. İstisnai olarak kalkınmadra öncelikli yörelerde sanayi yatırımları yapabilir." (145).

Türkiye'de 1980 sonrasında uygulanan kamu harcamaları politikasını istatistiki verileri esas alarak maddeler halinde özetlemeye çalışalım :

1. 1980 sonrasında toplam kamu harcamalarının GSMH içerisindeki payları Tablo : 30 da gösterilmiştir.

Tablo : 35 Kamu Harcamalarının* GSMH İçerisindeki Payı (1980-1988)

Yıl	Kamu Harcamaları/GSMH	Yıl	Kamu Harcamaları/GSMH
1980	29.3	1985	22.0
1981	27.4	1986	23.1
1982	27.3	1987	23.1
1984	24.1	1988	21.9

* Konsolide Bütçe (Genel Bütçe + Katma Bütçe) yıl sonu ödeneklerini ifade etmektedir.
Kaynak : 1989 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi, s.24.

1980-1988 döneminde kamu harcamalarının GSMH içerisindeki payı incelendiğinde bu dönemde toplam kamu harcamalarının GSMH içerisindeki payının tedricen azaldığı görülmektedir. 1970-1979 döneminde ortalama % 30.7 olarak gerçekleşen kamu sektörü büyüklüğü 1988 yılında % 21.9'a kadar düşmüştür. 1970 öncesi verileri incelendiğinde ; özellikle 1977 de kamu harcamalarının GSMH içindeki payının önemli ölçüde arttığı gözlemlenmektedir. 1977-1979 dönemi ortalaması % 36.7 olarak gerçekleşmiştir. Ülkemizdeki rakamlar diğer gelişmiş ülke rakamları ile karşılaştırıldığında şu sonuçlara ulaşmaktayız : Tüm dünya ülkelerinde toplam kamu harcamalarının GSYİH'ya olan oranı 1985 yılında % 41.9, sanayileşmiş ülkelerde % 43.8, gelişmekte olan ülkelere ise % 33.7 dir. IMF'nin bu istatistikleri dikkate alındığında Türkiye'de

(145) DPT, Y.B.Y.K.P (1985), 189.

kamu sektörünün daha küçük olduğu söylenebilir (146).

Önemle belirtmek gerekir ki, yukarıdaki hesaplamalarda sadece konsolide bütçe ödeneklerinin (genel bütçe + katma bütçe) GSMH'ya olan oranı gösterilmiştir. Ülkemizde 1980 sonrasında kamu kaynaklarının bir kısmı genel bütçe dışında oluşturulan bazı kurumlar bünyesinde toplanmış ve harcamalarda genel bütçe dışında bu kaynaklardan yapılmıştır. "Bütçe dışı fonlar" olarak adlandırılan bu kurumların bütçeleri de hesaplamalara dahil edilince kamu kesiminin gerçek büyüklüğüne ulaşmak mümkün olmaktadır.

Tablo'da genel bütçe dışında, bütçe dışı fonların, döner sermayelerin ve mahalli idarelerin gelir ve harcamalarının da ilavesi suretiyle toplam kamu sektörü büyüklüğü elde edilmiştir.

Tablo : 36 Kamu Sektörü Büyüklüğü (GSMH'nın Yüzdesi Olarak)

	1984	1985	1986	1987*	1988**
Merkezi Devlet					
Gelir	15.3	16.1	17.2	17.5	21.3
Harcama	20.6	18.9	20.8	21.7	24.1
Denge	-5.3	-2.8	-3.6	-4.2	-2.8
Bütçe Dışı Fonlar					
Gelir	0.8	1.7	5.2	3.7	5.1
Harcama	0.3	1.2	3.1	3.2	6.1
Denge	0.5	0.5	2.1	0.5	-1.0
Mahalli İdareler					
Gelir	1.9	2.5	3.2	3.5	4.1
Harcama	1.7	2.3	3.3	3.9	4.4
Denge	0.2	0.2	-0.1	-0.4	-0.3
Döner Sermayeler					
Gelir	0.6	0.7	0.6	0.6	0.5
Harcama	0.2	0.3	0.3	0.5	0.8
Denge	0.4	0.4	0.4	0.2	-0.2
Genel Devlet					
Gelir	18.6	21.0	26.2	25.3	29.5
Harcama	22.8	22.7	27.5	29.3	33.9
Denge	-4.2	-1.7	-1.2	-3.9	-4.4

* Tahmin ** Program

Kaynak : World Bank (1988), 14.

(146) İstatistiki verilerde hesaplama yöntemlerinde farklılıklar gerçekçi bir karşılaştırma yapmaya olanak sağlamamaktadır. IMF hesaplarında kamu sektörü büyüklüğü hesaplanırken, tüm

Tablo'dan anlaşıldığı üzere toplam kamu sektörü büyüklüğü 1984 yılında % 22.8, 1985 yılında % 22.7, 1986 yılında ise % 27.5 olarak hesaplanmıştır. Önceki Tablo'da yer alan verilerde sadece genel ve katma bütçeli idarelerin harcamalarını içeren konsolide bütçe yıl sonu ödenekleri dikkate alınmış, bunun dışında özel bütçeler (mahalli idare bütçeleri) ile fon bütçeleri dikkate alınmamıştır. Mevcut tablo dikkate alındığında da yine ülkemizde kamu sektörünün pek çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeden daha küçük olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin IMF istatistiklerinde 1986 yılında sadece merkezi devlet harcamalarının GSYİH'ya olan oranı dikkate alındığında dünya ortalamasının % 31.2, sanayileşmiş ülkeler ortalamasının % 33.1, gelişmekte olan ülkeler ortalamasının ise % 25.4 olduğunu görmekteyiz. IMF istatistiklerine göre söz konusu rakam Türkiye'de 1986 yılı için % 21.1 dir (147).

2. Tablo: 37 de kamu harcamalarının ekonomik dağılımı gösterilmiştir. Tablodan anlaşıldığı gibi 1980 sonrasında toplam harcamalar içerisinde özellikle transfer harcamalarında önemli bir artış olmuştur. Cari ve yatırım harcamalarında ise bir miktar azalma görülmektedir.

Tablo: 37 Kamu Harcamalarının Ekonomik Dağılımı % (1980-1988)

Yıl	Cari Harcamalar	Yatırım Harcamaları	Transfer Harcamaları
1980	41.0	21.6	37.4
1981	41.5	25.1	33.4
1982	43.1	25.6	31.3
1983	38.0	22.9	39.1
1984	31.5	19.0	49.4
1985	41.6	21.4	37.0
1986	40.5	21.4	38.1
1987	37.4	19.1	43.5
1988*	33.7	16.6	49.7

* 1988 Yılı rakamları başlangıç ödeneklerini ifade etmektedir.

Kaynak : Batirel (1986),19.

1985-1988 yılı rakamları 1989 mali yılı Bütçe Gerekçesinden alınmıştır. s.36.

devlet kuruluşlarının yapmış olduğu harcamalar tutarına, dış ülkelere alınan borçlar ilave edilmekte, yapılan borç ödemeleri ise düşülerek bulunan rakam GSYİH'ya bölünmektedir. Yukarıdaki karşılaştırmalarda ülkemiz açısından konsolide bütçe ödeneklerinin GSYİH'ya olan oranı ele alınmıştır.

(147) IMF, Government Finance Statistics, 1988, 90.

Tabloda yer alan 1980-1988 verilerini 1970-1979 dönemi ile karşılaştırdığımızda şu sonuçlara ulaşmaktayız. 1970-1979 döneminde cari harcamalar ortalaması % 46, yatırım harcamaları ortalaması % 25 ve transfer harcamaları ortalaması % 29 olarak gerçekleşmiştir. 1980 sonrasında kamu yatırım harcamalarının giderek azaldığı, buna karşın özellikle transfer harcamalarının bir artış gösterdiği dikkat çekmektedir. Daha önce de belirtildiği üzere 1980 sonrasında özellikle kamu yatırım harcamalarının azaltılması, buna karşın özel yatırım harcamalarının artırılması hedeflenmiştir.

3. Ülkemizde 1980 sonrasında kamu harcamalarının fonksiyonel dağılımları da Tablo: 38 ve Tablo : 39 da gösterilmiştir. Bilindiği üzere, ülkemizde 1986 yılına kadar fonksiyonel ayırımıda kamu harcamaları; genel hizmetler, sosyal hizmetler ve ekonomik hizmetler olmak üzere üçlü bir ayırımı tabii tutulmaktaydı. Devlet borçları da ayrı bir kalem olarak hesaplamalarda yer almaktaydı. 1986 yılından itibaren ise uluslararası karşılaştırmaya ve değerlendirmelere uygun olmayan klasik bütçe tertip şekli yerine genel kabul görmüş bir bütçe sistemi uygulamaya konmuştur. Yeni sisteme göre, iç ve dış borç hasılatı bütçe gelirleri; ana para geri ödemeleri ise bütçe giderleri arasında yer almamaktadır (148).

Tablo: 38 de 1986 yılına kadar geçerli olan yöntemle göre kamu harcamalarının fonksiyonel dağılımı gösterilmiştir. Tablodan anlaşıldığı üzere 1980 sonrasında, genel, sosyal ve ekonomik hizmetlere ayrılan ödenekler yıllar itibarıyla azalmıştır. Buna karşın, devlet borcu anapara faiz ve ödemelerinde özellikle 1985 yılında büyük bir sıçrama görülmektedir.

Tablo: 38 Kamu Harcamalarının Fonksiyonel Dağılımı (1980-1985)

Yıl	Genel Hizm.	Sosyal Hizm.	Ekonomik Hizm.	Devlet Borçları
1980	23.5	22.0	46.1	8.3
1981	26.6	18.3	47.1	7.7
1982	26.5	18.1	50.2	5.0
1983	26.9	19.4	47.6	5.9
1984	27.9	18.6	48.5	4.7
1985	24.4	14.9	39.8	20.7

Kaynak : 1984 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi, s.25.
1985 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi, s.27.

(148) 1987 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi, s.18. Bu sınıflandırmaya dahil kuruluşlar için
Bkz: 1986 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi, s.26.

1986 sonrasında yapılan sınıflama ve kamu harcamalarının dağılımı ise Tablo: 39 da gösterilmiştir.

Tablo: 39 Kamu Harcamalarının* İdari-Fonksiyonel Dağılımı (1986-1988)

	1986	1987	1988
Genel Hizmetler	23.3	26.9	26.5
Savunma	20.2	16.3	12.9
Adalet-Emniyet	3.6	3.8	3.6
Tarım-Orman-Köy	5.4	5.3	4.5
Su İşleri	8.9	7.7	6.3
Karayolları	4.8	3.9	2.7
Bayındırlık	2.8	2.1	0.6
Ulaştırma	1.5	1.3	1.1
Madencilik	0.4	0.3	0.3
Eğitim	10.7	11.5	11.5
Sağlık	2.6	2.9	2.7
Kültür-Turizm	0.5	0.5	0.6
Sosyal Hizmetler	0.7	0.7	0.6
Borç Faizler	14.6	16.6	26.1

* Başlangıç ödeneklerini kapsamaktadır.

Kaynak : 1989 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi, s.44.

B. Kamu Gelirleri Politikası

B.1. 1980 Öncesine İlişkin Veriler

1980 sonrası kamu gelirleri politikasını incelemeye önce karşılaştırma ve değerlendirmelere olanak vermesi bakımından 1980 öncesi verilerini kısaca özetlemekte yarar bulunmaktadır. Aşağıda 1970-1979 dönemine ilişkin istatistikî verilerin bir incelemesi yapılmıştır.

1. Tablo: 40 da 1970-1979 dönemi vergi gelirleri tahsilatı cari fiyatlarla ve 1969 fiyatlarıyla aynı aynı gösterilmiştir. Ayrıca vergi gelirlerindeki yıllık artış hızları da aynı tabloda yer almaktadır. Tablodan anlaşıldığı üzere vergi gelirleri cari fiyatlarla sürekli bir artış gösterirken, sabit fiyatlarla ele alındığında bazı yıllar itibarıyla azalmalar söz konusudur.

Tablo: 40 Cari ve Sabit Fiyatlarla Vergi Gelirleri Tahsilatı ve Artış Hızı (1970-1979)

Cari fiyatlarla			Sabit Fiyatlarla (1969=100)	
Yıl	Milyon TL.	Yıllık Artış Hızı	Milyon TL.	Yıllık Artış Hızı
1970	23002.9	20.3	21007.2	9.6
1971	31424.5	36.6	24531.2	17.9
1972	39032.9	24.1	26377.9	7.5
1973	51957.8	33.2	29026.7	10.0
1974	65156.5	25.4	28678.0	-1.2
1975	95008.8	45.8	37538.1	30.1
1976	127053.2	33.7	42793.0	14.0
1977	167373.9	31.7	43872.6	2.5
1978	243895.6	45.7	41641.7	-5.1
1979	408107.0	67.3	39757.1	-4.5

Kaynak : Batirel (1986),9.

2. Ülkemizde 1970-1979 dönemine ilişkin vergi yükü Tablo: 41 de gösterilmiştir. Tablodan anlaşıldığı üzere 1970 de % 15.6 olan vergi yükü, 1979 da % 18.2 ye yükselmiştir. Türkiye'de vergi yüküne ilişkin istatistikler Cumhuriyetin başlangıcından günümüze değin sürekli artışlar göstermiştir. 1923 yılında % 9.9 olan vergi yükü ülkemizde vergiciliğin dönüm noktası olarak kabul edilen 1950 yılında % 12.8 e kadar yükselmiştir (149). 1950 ve 1960'lı yıllarda yeni vergilerin yürürlüğe konulması vergi yükünde de kısmen bir artış doğurmuştur. Ülkemizde vergi yükünde önemli artışlar özellikle 1970'li yıllarda gerçekleşmiştir.

(149) Bütçe Gelirleri Yılı (1979-1983),

Tablo: 41 Vergi Yüğü (1970-1979)

Yıl	Vergi Yüğü	Yıl	Vergi Yüğü
1970	15.6	1975	17.7
1971	16.3	1976	18.8
1972	16.2	1977	19.3
1973	16.8	1978	19.1
1974	15.2	1979	18.2

Kaynak : 1986 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi, 74.

Ülkemizde 1970-1979 dönemine ilişkin vergi elastikiyetleri ise Tablo: 42'de gösterilmiştir. Vergi gelirlerinin GSMH'daki değişiklikleri yakından takip edip etmediği vergi elastikiyet hesaplamaları ile anlaşılmaktadır. Bir diğer deyişle vergi elastikiyeti, belirli bir dönemde vergi gelirlerindeki nisbi artışın, GSMH'daki nisbi artışa olan oranıdır. Vergi elastikiyetinin > 1 olması vergi gelirlerindeki artışın - vergi sisteminde bir değişiklik olmaksızın - zaman içerisinde GSMH'daki artışları takip ettiği anlamına gelir. Tablo : 42 den anlaşıldığı üzere vergi elastikiyeti 1970-1979 döneminde bazı yıllarda 1'den büyük olarak gerçekleşmiştir.

Tablo: 42 Vergi Elastikiyeti (1970-1979)

Yıl	Elastikiyet	Yıl	Elastikiyet
1970	1.1	1975	1.8
1971	1.2	1976	1.3
1972	1.0	1977	1.1
1973	1.1	1978	1.0
1974	0.7	1979	0.9

Kaynak : 1989 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi, s.69.

B.2. 1980 Sonrası Analizi

24 Ocak 1980 İstikrar Programında esasen vergi politikasına ilişkin kararlar mevcut değildir. 24 Ocak Kararlarından bir süre sonra gerçekleştirilen 12 Eylül Harekatı sonrasında ülkemizde vergi politikasında köklü değişikliklere gidildiği görülmektedir. Aşağıda 1980 sonrası vergi politikasının genel bir analizi yapılmış ve 1980 öncesi ile karşılaştırılmıştır.

1. 1980 sonrasında kamu gelirlerinin bileşimi Tablo: 43 de gösterilmiştir. 1980 sonrasında vergi gelirlerinin genel bütçe gelirleri içerisindeki payı 1986 yılına kadar sürekli azalmış, bu yıldan itibaren ise birden sıçrama göstermiştir. 1980 yılı başında vergi gelirlerinin toplam kamu gelirleri içerisindeki payı % 78.4 iken bu rakam 1985 yılında % 69.9 a kadar inmiş, 1986 da ise % 83.5 e, 1987 yılında ise % 86.7 ye yükselmiştir. 1986 yılında vergi gelirlerinde artış önemli ölçüde katma değer vergisinden kaynaklanmıştır. 1987 yılı rakamlarına göre genel bütçe gelirlerinin konsolide bütçe gelirleri içerisindeki payı % 94.7 dir. Katma bütçe gelirleri payı ise % 5.3 tür.

Tablo: 43 Kamu Gelirleri Bileşimi % (1980-1987)

	1980	1981	1982*	1983	1984	1985	1986	1987
Vergi gelirleri	78.4	81.1	84.7	75.2	66.5	69.9	83.5	86.7
Vergi Dışı Normal Gelirler	14.6	9.3	7.2	11.9	7.8	8.1	7.8	7.2
Özel Gelirler ve Fonlar	3.6	6.0	2.3	2.5	17.7	5.3	1.1	0.2
Diğer Gelirler **	0.2	0.4	0.7	0.3	0.4	0.2	0.3	0.6
Genel Bütçe Gelirleri	96.8	96.8	94.9	89.9	92.4	83.5	92.7	94.7
Katma Bütçe Gelirleri	1.4	1.7	1.6	2.4	2.1	4.3	7.3	5.3
Konsolide Bütçe Gelirleri	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

* 10 Aylık

** Diğer gelirler, özel kanunlarla elde edilen gelirler ve krediler mahsubatı toplamıdır.

Kaynak : 1984 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi, s.64.

1987 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi, s.63.

1986 ve 1987 yılı rakamları 1989 Mali Yılı Bütçe Gerekçesinden alınmıştır. s.61.

2. Tablo: 44 ve Tablo: 45 de genel bütçe ve vergi gelirlerindeki artışlar cari ve sabit fiyatlarla gösterilmiştir. Tablodan çıkan sonuç şu şekildedir. Cari fiyatlarla genel bütçe ve vergi gelirleri sürekli artışlar gösterirken, sabit fiyatlarla dalgalanmalar dikkat çekmektedir. Tablo: 43 den açıkça izleneceği üzere özellikle 1986 yılında vergi gelirleri sabit fiyatlarla dahi önemli bir ölçüde artış göstermiştir. 1980, 1982, 1984 ve 1985 yıllarında vergi gelirlerinde negatif artış hızı sözkonusu iken 1986 da sözkonusu artış % 14.6, takipeden 1987 yılında ise 8.1 dir. Önemle belirtmek gerekir ki bu artış önemli ölçüde katma değer vergisinin bir sonucudur. Gelir vergisi oranlarındaki indirimin bu artışa ne ölçüde katkıda bulunduğu ileride aynı bir başlık altında incelenmektedir.

Tablo: 44 Genel Bütçe ve Vergi Gelirlerindeki Artış Miktarı (1980-1987) Milyar TL.

Yıllar	Cari Fiyatlarla		(Sabit Fiyatlarla 1968=100)	
	Genel Bütçe	Vergi Gelirleri	Genel Bütçe	Vergi Gelirleri
1980	925.2	749.8	43.0	34.8
1981	1420.8	1190.2	46.5	39.0
1982	1720.8	1522.3	44.2	39.1
1983	2313.9	1934.5	46.4	38.8
1984	3298.0	2372.2	44.1	31.7
1985	4578.0	3829.1	42.6	35.6
1986	6629.7	5972.0	47.0	42.4
1987	9894.3	9051.0	50.8	46.5

Kaynak : 1986 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi, 76.
1987 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi, 73.
1989 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi, 71.

Tablo: 45 Genel Bütçe ve Vergi Gelirlerindeki Artış Yüzdesi (1980-1987) Milyar TL.

Yıllar	Cari Fiyatlarla		(Sabit Fiyatlarla 1968=100)	
	Genel Bütçe	Vergi Gelirleri	Genel Bütçe	Vergi Gelirleri
1980	79.5	84.9	-10.8	-8.2
1981	53.6	58.7	8.1	12.1
1982	23.1	22.9	-4.9	0.2
1983	34.5	27.1	5.0	-0.8
1984	42.5	22.6	-4.9	-18.3
1985	38.8	61.4	-3.4	12.3
1986	50.3	56.0	14.6	19.1
1987	49.2	51.5	8.1	9.7

Kaynak : 1986 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi, 76.
1987 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi, 73.
1989 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi, 71.

3. 1980 sonrasında vergi yüküne ilişkin istatistiki veriler ise Tablo : 46'de yer almıştır. 1980 sonrasında toplam vergi yükünün, 1980 öncesine kıyasla önemli ölçüde düştüğü dikkat çekmektedir. 1979'da % 18.2 olan vergi yükü 1987'de % 15.5 olarak hesaplanmıştır.

Tablo: 46 Vergi Yükü (1980-1987)

Yıllar	Vergi Yükü	Yıllar	Vergi Yükü
1980	16.9	1984	12.9
1981	18.2	1985	13.8
1982	17.4	1986	15.2
1983	16.7	1987	15.5

Kaynak : 1989 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi, 69.

Ancak daha önce de belirtildiği üzere ülkemizde özellikle 1984 yılı ve sonrasında vatandaşların vergi yükümlülüklerinin bir sonucu olarak ödedikleri "vergiler" yanısıra çeşitli fonlara ödemiş olduğu "kesintiler" de söz konusudur. Dolayısıyla yukarıdaki rakamları bu açıdan değerlendirmek gerekir.

Tablo : 47'de ise 1980-1987 dönemine ilişkin vergi elastikiyeti rakamları yer almıştır. 1985 ve sonrasında vergi elastikiyetinin 1'den büyük olduğu gözlemlenmektedir.

Tablo: 47 Vergi Elastikiyeti (1980-1987)

Yıl	Elastikiyet	Yıl	Elastikiyet
1980	0.8	1985	1.2
1981	1.2	1986	1.3
1982	0.8	1987	1.1
1983	0.8		
1984	0.4		

Kaynak : 1989 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi, s.69.

IV. TÜRKİYE'DE 1980 SONRASI UYGULANAN VERGİ İNDİRİMLERİ POLİTİKASININ ARZ-YÖNLÜ ETKİLERİ

Bu başlık altında Türkiye'de 1980 sonrasında uygulanan vergi indirimlerinin toplam piyasa üretimi ve vergi gelirleri üzerindeki etkileri analiz edilecektir. Çalışmamızın Birinci Bölümünde üzerinde önemle durulduğu gibi, arz-yönlü vergi politikası uzun dönemli bir iktisat politikası aracıdır. Kısa dönemde politikanın iktisadi etkilerini analiz etmek doğru sonuçlar veremeyebilir. Aşağıda yapılacak analizlerin de bu çerçevede ele alınması gereklidir (150). Aşağıda ilk olarak 1980 sonrasında ortalama ve marjinal vergi oranlarının gelişimi, daha sonra mevcut istatistiki veriler dahilinde vergi indirimlerinin toplam piyasa üretimi üzerindeki etkileri incelenmiştir.

A. Ortalama Gelir Vergisi Oranları Trendi

Ülkemizde gelir vergisi uygulamasına 3.6.1949 tarih ve 5421 sayılı kanunla başlanılmıştır. 1950 yılında yürürlüğe giren bu kanun fiili olarak 1951 yılından itibaren uygulanmıştır. Bu vergi kanunu 27 Mayıs 1960 ihtilalini takiben bütünüyle değiştirilmiş ve 31.12.1960 tarih ve 193 sayılı kanun olarak yürürlüğe girmiştir. Söz konusu vergi kanununda ise 19.02.1963 tarih ve 202 sayılı kanunla bazı değişiklikler yapılmıştır. 202 sayılı kanunla belirlenen vergi tarifesi ülkemizde hiç bir değişikliğe uğramadan 1981 yılına kadar yürürlükte kalmıştır (151). 12 Eylül 1980 Askeri İhtilalini takiben ise gelir vergisi kanununda pek çok değişiklikler yapılmış ve bu arada vergi tarifesi de günün koşullarına uydurulmaya çalışılmıştır.

1980 yılı içerisinde 2361 sayılı kanunla yapılan değişikliklerle saptanan gelir vergisi oranları da takibeden yıllarda kademeli olarak indirilmiştir. 1980 sonrasında uygulanan ortalama vergi oranları ilk ve son gelir dilimleri itibarıyla Tablo: 48'da gösterilmiştir (152).

(150) Analizler mümkün olduğu ölçüde en son istatistiklere ulaşmak suretiyle ve çeşitli kurumların yayınlamış olduğu istatistiklerin bir karşılaştırılmasına gayret edilerek yapılmıştır.

(151) 1963 Yılı Tarifesi İçin Bkz: Ek-1.

(152) 1981-1989 yıllarına ilişkin vergi tarifeleri için Bkz: Ek-2-9

Tablo: 48 1980 Sonrasında Ortalama Gelir Vergisi Oranlarının (OGYO) Gelişimi

Yıllar	İlk Gelir Dilimine Uygulanan OGYO	Son Gelir Dilimine Uygulanan OGYO
1981	40	65.60
1982	39	64.20
1983	36	63.84
1984	30	57.84
1985	25	52.84
1986-87	25	40.31
1988	25	40.31
1989 ve sonrası	25	40.31

Kaynak : Ek Tablolar.

Tablo'dan açık bir şekilde anlaşıldığı üzere ilk ve son gelir dilimlerine uygulanan vergi oranları 1980 sonrasında kademeli olarak indirilmiştir. 1981 yılında ilk gelir dilimine (0-1.000.000 TL.) uygulanan ortalama vergi oranı %40 iken bu oran 1989 yılındaki ilk gelir dilimi (0-6.000.000 TL.) için %25'e indirilmiştir. Vergi indirimi ile birlikte gelir diliminin kapsamı da genişletilmiştir. 1982 yılı gelir vergisi tarifesinde son gelir dilimi için (25.000.000 TL.'den fazlası) %65.60 olan ortalama vergi oranı 1989 tarifesinde son gelir dilimi (96.000.000 TL. den fazlası) için %40.31 olarak tesbit edilmiştir.

B. Marjinal Gelir Vergisi Oranları Trendi

Önceki açıklamalarımızda belirttiğimiz üzere arz-yönlü vergi politikasını savunanlar görece fiyatların pozitif etkilerinden söz ederken özellikle marjinal vergi oranları üzerinde durmaktadırlar. Ülkemizde marjinal gelir vergisi oranları, ortalama vergi oranları gibi 1980 sonrasında kademeli olarak indirilmiştir. Aşağıdaki Tablo'da konuyu daha açık ve net bir şekilde görmek mümkündür.

Tablo: 49 1980 Sonrasında Marjinal Gelir Vergisi Oranlarının (MGVO) Gelişimi

Yıllar	İlk Gelir Dilimine Uygulanan MGVO	Son Gelir Dilimine Uygulanan MGVO
1981	40	66
1982	39	65
1983	36	65
1984	30	60
1985	25	55
1986-87	25	50
1988	25	50
1989 ve sonrası	25	50

Kaynak : Ek Tablolar.

Tablodan anlaşıldığı üzere 1981 yılında ilk gelir dilimine uygulanan marjinal vergi oranı % 40 iken, bu oran takip eden 1982 yılında % 39 a; 1983 yılında % 36'ya ; 1984 yılında % 30'a ; 1985 yılında ise % 25'e indirilmiştir. 1985 sonrasında ilk gelir dilimine uygulanan marjinal vergi oranı değiştirilmemiş, ancak gelir dilimlerinin kapsamı genişletilmiştir. Aynı şekilde son geliri dilimi için uygulanan oranlarda da kademeli bir indirim söz konusudur. En yüksek gelir dilimlerine uygulanan marjinal gelir vergisi oranları da yıllar itibarıyla kademeli olarak indirilmiştir. 1981 yılında % 66 olan marjinal vergi oranı 1989 yılında % 50'ye indirilmiştir.

C. Kurumlar Vergisi Oranları Trendi

Ülkemizde kurumlar vergisi oranları da 1980 sonrasında değiştirilmiştir. 1969-1980 yılları arasında Sermaye Şirketleri ve kooperatifler için % 25, diğer kurumlar için % 35 kurumlar vergisi oranı söz konusuydu. Bu oranlar 1980 yılında 2362 Sayılı kanunla Sermaye Şirketleri ve Kooperatiflerin 1981 yılı kurum kazancı için % 50'ye, diğer kurum kazançları için ise % 35'e yükseltilmiştir. Bir sonraki yılda ise kurumlar vergisine tabi tüm Yükümlülere tek oran (% 40) uygulanması kabul edilmiş ve bu oran 1985 takvim yılı sonuna kadar geçerli olmuştur. Ülkemizde halen 1986 yılından bu yana kurumlar vergisi oranı % 46'dır. (Bkz: Tablo: 50)

Tablo: 50 Kurumlar Vergisi Oranlarının Gelişimi

Yıllar	Vergi Oranı	%
1969-1980*	Sermaye Şirketleri ve kooperatifler için	25
	Diğer Kurumlar	35
1981**	Sermaye Şirketleri ve kooperatifler için	50
	Diğer kurumlar	35
1982-1985***	Kurumlar Vergisine tabi tüm mükellefler için	40
1986'dan günümüze (1989)****	Kurumlar Vergisine tabi tüm mükellefler için	46

Kaynak : * 27.3.1969 tarih ve 1137 Sayılı Kanun
 ** 24.12.1980 tarih ve 2362 Sayılı Kanun
 *** 31.12.1981 tarih ve 2573 Sayılı Kanun
 **** 4.12.1985 tarih ve 3239 Sayılı Kanun

D. Vergi İndirimlerinin HL Etkisi Analizi

Ülkemizde 1980 sonrasında gelir vergisi indirimlerinin HL etkisi analizini başlıca iki ana başlık altında yapmak mümkündür. Aşağıda ilk olarak vergi indirimlerinin toplam piyasa üretimi üzerindeki etkileri, daha sonra da toplam vergi gelirleri üzerindeki etkileri incelenmektedir.

D.1. Vergi İndirimlerinin Toplam Piyasa Üretimi Üzerindeki Etkisi

Ülkemizde 1980 Sonrasında GSYİH'da önemli artışlar söz konusu olmuştur. Vergi indirimleri ile GSYİH'daki büyüme ilişkisini değerlendirmeden önce ülkemizde ana sektörler itibariyle 1980 Sonrasındaki büyüme hızı rakamlarını ortaya koymakta yarar bulunmaktadır.

Tablo: 51 Türkiye'de GSYİH, GSMH ve Başlıca Sektörlerdeki Büyüme Hızları %
(1968 Yılı fiyatlarıyla)

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988*
GSYİH									
(Faktör Fiy.)	-0.5	3.6	4.5	3.9	6.0	4.2	7.3	6.5	6.2
GSMH									
(Piyasa Fiy.)	-1.1	4.1	4.5	3.3	5.9	5.1	8.1	7.4	5.2
Tarım	1.7	0.1	6.4	-0.1	3.5	2.4	7.9	2.1	6.4
Sanayi	-6.0	7.4	4.9	8.0	10.1	6.3	8.7	9.6	7.4
Hizmetler	0.8	3.7	3.5	3.9	5.3	4.0	6.4	6.8	5.6

* Tahmin

Kaynak: DPT, Temel Ekonomik Göstergeler (1989), s.3.

Tablo'dan açık olarak anlaşıldığı üzere 1980 sonrasında ülkemizde tüm sektörlerde büyüme hızı artmıştır. 1980 yılında GSYİH'daki büyüme hızı negatif iken bu oran ileriki yıllarda sürekli artmıştır. 1981 yılında GSYİH'daki büyüme hızı % 3.6 ; 1984 yılında % 6.0 ; 1986 yılında % 7.3 ; 1987 yılında ise % 6.5 olarak hesaplanmıştır. 1988 tahmini rakamı ise % 6.2'dir.

Sektörler itibariyle de 1980 Sonrasında ülkemizde büyüme hızında olumlu gelişmeler olduğu gözlemlenmektedir. Özellikle sanayi ve hizmetler sektöründe büyüme hızı önemli ölçüde artmıştır. Sanayi sektöründe % -6.0 olan büyüme hızı takip eden yıllarda sürekli artmıştır. 1987

yılında büyüme hızı 1988 sabit fiyatlarıyla % 9.6 gibi oldukça yüksek bir rakama ulaşmıştır. Hizmetler Sektöründe ise 1980 büyüme hızı % 0.8iken bu rakam 1983'de % 3.9 a, 1987 yılında ise % 6.8'e kadar yükselmiştir. Tarım sektöründe de artışlarda yıllar itibariyle bir dalgalanma görülmekle birlikte, bu Sektörde de olumlu gelişmeler kaydedilmiştir.

Bu açıklamalardan sonra konumuz açısından asıl önemli olan şu soruyu cevaplamaya çalışalım : 1980 Sonrasında ekonomik büyüme hızının artmasının nedenleri nelerdir ? Vergi indirimleri, ekonomik büyüme üzerinde ne ölçüde etkili olmuştur ? Önemle belirtelim ki, Ülkemizde 1980 sonrasında büyüme hızının artmasının çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bu konuda 1980 sonrasında kademeli olarak indirilen gelir vergisi oranlarının HL etkisi gösterdiğini iddia etmek fazlasıyla gerçekçi bir yaklaşım olmaz. Kanımızca, Ülkemizde 1980 Sonrasında GSYİH'daki büyüme hızı esasen vergi indirimlerinden ziyade, özel yatırım harcamaları ile özel sabit sermaye yatırımlarındaki artışın bir sonucu olarak gerçekleşmiştir. Özel yatırım harcamalarının artmasında devlet önemli ölçüde teşvik edici bir rol oynamıştır.

Bu hususta özel sektöre başlıca şu yatırım teşvikleri sağlanmıştır :

1. Gümrük muafiyeti : Yurt içinde rekabeti artıracak ve yeni teknoloji transferi getirecek nitelikte yatırım malları ithalatına sıfır gümrük vergisi veya düşük oranlı gümrük vergisi uygulanması benimsenmiştir.

2. Kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak yatırımlarda vergi, resim ve harç istisnası : Gelişmiş bölge ile kalkınmada öncelikli bölge ayrımı yapılarak, ikinci türdeki bölgelerde yapılacak yatırımlara bazı vergi, resim ve harç istisnası uygulaması yoluna gidilmiştir.

3. Kaynak kullanımı destekleme fonundan yatırımlara yapılan "destekleme Primi" ödemesi : Gelişmiş ve kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak yatırımların büyüklüğüne göre kaynak kullanımı ve destekleme fonundan yatırımları teşvik edici mahiyette bir prim ödemesi yapılmıştır.

4. Özel sektöre düşük faizli kredi verilmesi : Özel sektörün yatırımlarının hızlandırılması amacıyla Merkez Bankasının reeskont kredilerine uygulanan faiz oranı düşük tutulmuştur. Öte yandan dış yatırım kredilerinde sabit kur uygulaması esas alınmış, düşük faizli kredi temin edilmeye çalışılmıştır.

5. Hızlandırılmış Amortisman Uygulaması : Vergi Usul Kanunu esasları çerçevesinde işletmelerin amortisman tutarını daha hızlı bir şekilde indirmelerine imkan sağlanmıştır.

Özel sabit sermaye yatırımlarında da önemli bir artış gerçekleşmiştir. bu artış özellikle 1984 Sonrasında belirginlik arz etmektedir. Aşağıdaki tablo'da durumu açık olarak görmek mümkündür.

Tablo: 52 Sektörler İtibariyle Sabit Sermaye Yatırımları (1988 Fiyatlarıyla) Yüzde Değişimi

Yıl	Özel Sektör	Kamu Sektörü
1985	8.2	23.0
1986	16.4	8.3
1987	19.0	-3.6
1988*	17.7	-8.0

Kaynak: DPT. Temel Ekonomik Göstergeler (1989), 19.

* Tahmin

Tablo'dan anlaşıldığı üzere 1985 yılında özel sektör sabit sermaye yatırımlarındaki artış hızı % 8.2 iken bu oran 1986 da % 16.4'e 1987 yılında ise % 19.0'e yükselmiştir. 1988 yılındaki tahmini artış hızı ise % 17.7 dir. Öte yandan kamu sektörü sabit sermaye yatırımlarındaki artış hızında plan ve programlarda öngörüldüğü şekilde bir azalma olmuştur. 1985 yılında kamu sektörü sabit sermaye yatırımlarındaki artış hızı % 23.0 iken bu oran 1987'de % -3.6 olarak hesaplanmıştır.

Ülkemizde 1980 Sonrasında konut sektöründe de önemli gelişmeler olmuştur. Özel Sektörü konut yatırımları 1981 yılında GSMH'nin % 2.22'sini oluştururken bu rakam ileriki yıllarda hızla artarak 1986 yılında % 3.44 1987 yılında ise % 3.31 olarak gerçekleşmiştir. (153).

(153) Bkz: TÜSİAD (1985), 15-30.

D.2. Vergi İndirimlerinin Toplam Vergi Gelirleri Üzerindeki Etkisi

Ülkemizde toplam vergi gelirlerindeki artış trendi incelendiğinde 1980-1985 döneminde artış yüzdelerinde bir azalma görüldüğü, 1985-1987 döneminde ise vergi gelirleri artış yüzdelerinin tekrar yükseldiği dikkat çekmektedir (154). 1980 yılında cari fiyatlarla toplam vergi gelirleri artış yüzdesi % 84.9 iken bu rakam 1981 yılında % 58.7'ye ; 1982 yılında % 27.9'a ; 1983 yılında % 27.1'e ; 1984 yılında ise % 22.6'ya düşmüştür. 1985 yılı artış yüzdesi ise aniden % 61.4'e yükselmiştir. 1986 yılı artış yüzdesi % 56.0, 1987 yılı artış yüzdesi ise % 51.5 tir. (Tablo: 45)

1968 yılı fiyatları ile toplam vergi gelirlerindeki artış trendi ise şu şekildedir. 1981 yılı artış yüzdesi % 12.1 iken bu oran 1982 yılında % 0.2 ye ; 1983 yılında % -0.8'e ; 1984 yılında ise % -18.3'e düşmüştür. 1985 yılı ve sonrasında ise artış yüzdeleri aniden pozitif çıkmıştır. 1985 yılı artış yüzdesi % 12.3 olmuş bu rakam 1986 yılında ise % 19.1 yükselmiştir (Tablo: 45)

Toplam vergi gelirlerinde 1980-1985 döneminde artış olmakla birlikte, artış yüzdelerinin giderek azalması önem arz etmektedir. Bu dönemde gelir vergisi indirimlerinin negatif HL etkisi gösterdiği düşünülebilir. 1985 yılında ise aniden toplam vergi geliri artış yüzdesinde % 100 üzerinde bir yükselme olmuştur. Kanımızca 1985, 1986 ve 1987 yıllarındaki artışın nedenini pozitif HL etkisine bağlamaktan ziyade ülkemizde Katma Değer Vergisinin yürürlüğe konulmasının bu artışı doğurduğunu düşünmek daha mantıklı görünmektedir. Bu şekilde bir değerlendirmenin rasyonelini de Tablo: 53'deki gelir vergisi artış yüzdeleri ile mal ve hizmetler üzerinden alınan vergilerdeki artış yüzdelerini incelemek suretiyle anlamak mümkündür. Gelir vergisi artış yüzdelerinde yıllar itibariyle bir azalma sözkonusu iken, mal ve hizmetler üzerinden alınan vergilerdeki artış yüzdesinde 1985 yılında ani bir sıçrama görülmektedir. 1984 yılı artış yüzdesi % 15.8 iken bu rakam 1985 yılında % 82.4'e yükselmiştir. Gelir vergisindeki artış yüzdeleri ise 1984 yılında % 21.5, 1985 yılında ise % 23.8 dir. Tablo'daki vergiler 1985 yılında toplanan vergi gelirlerindeki ani artışın katma değer vergisinin yürürlüğe konulması dolayısıyla ortaya çıktığını açıklamaktadır.

(154) Önemle belirtelimki pek çok ampirik çalışmanın sonucu vergi gelirlerinin zaman içerisinde hem mutlak olarak, hem de milli gelire göre nisbi olarak artmakta olduğunu ortaya koymaktadır. Bu konuda ulaşılan sonuçlar, "Kamu Harcamaları Artış Kanunu"na benzer şekilde bir "Kamu Gelirleri Artış Kanunu" var olduğunu doğrulayacak düzeydedir. Ülkemizde vergi gelirleri artışı ile GSMH'deki büyüme hızı arasındaki regresyon analizini yapan Korkmaz, sonuç olarak şu görüşü ortaya koymaktadır. "...Türkiye'de kamu gelirleri mutlak olarak ve GSMH'ya göre nisbi olarak artmaktadır...[uzun dönemde] GSMH'nun artışıyla beraber, vergi gelirlerinin genel bütçe gelirleri içindeki payı da devamlı artmıştır." Bkz: Korkmaz (1982), 190,191.

Tablo: 53 Vergi Gelirlerindeki Artış Yüzdeleri [1980-1988] Cari Fiyatlarla

Yıllar	Gelir Vergisi	Kurumlar Vergisi	Mal ve Hizmetlerden	Toplam Vergi Gelirleri
			Alınan Vergiler	
1980	102.3	93.2	90.6 (119.5)*	84.9
1981	48.0	238.6	46.3 (55.4)*	58.7
1982	23.0	48.9	27.8	27.9
1983	24.5	15.6	38.5	27.1
1984	21.5	26.4	15.8	22.6
1985	23.8	64.9	82.4	61.4
1986	58.9	111.9	68.7	56.0
1987	47.0	40.3	49.4	51.5

Kaynak : 1984 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi, s.66.

1987 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi, s.65.

1989 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi, s.63.

* Malar üzerinden alınan vergilerdeki 1980 artış yüzdesi % 90.6, 1981 yılında ise % 46.3'tür. Sadece hizmetler üzerinden alınan vergilerdeki 1980 yılı artış yüzdesi % 119.5, 1981 yılı yüzdesi ise % 55.4'tür.

1980 sonrasında Türkiye'deki vergi reformlarını değerlendiren Dünya Bankası uzmanları 1987 yılında yayınladıkları bir raporda 1981-1985 döneminde gelir vergisi oranlarındaki indirimin toplam vergi gelirleri üzerindeki etkisini şu şekilde tahmin etmişlerdir.

Tablo: 54 Gelir Vergisi Tarifesindeki Değişikliklerin Gelir Etkisi [1981-1985]

Yıllar	Gelir Vergisindeki Artış/ Azalış Miktarı (Milyar TL)	GSMH'nın Yüzdesi Olarak %
1981	-93	- 1.45
1982	+13	+0.16
1983	-114	-0.99
1984	-157	-0.86
1985	-110	-0.40

Kaynak : World Bank (1987),36.

Dünya Bankasının, Maliye ve Gümrük Bakanlığı yetkilileri ile yaptıkları görüşmeler sonucu ortaya çıkarılan tabloda 1981 yılında gelir vergisi indirimleri dolayısıyla toplam 93 Milyar TL gelir vergisi kaybı söz konusu olmuştur. Bu miktar GSMH'nın % 1.45'ini oluşturmaktadır. Tablo'ya göre 1982 yılında 13 Milyar TL civarında bir gelir vergisi fazlası sağlanmıştır. Rapora göre bunun nedeni her gelir dilimi için 1982 yılında vergi oranlarının bir puan indirilmiş olmasıdır. Marjinal vergi oranlarındaki bu indirim vergi matrahını bir ölçüde genişletmiştir. Raporda, 1982 yılında gelir dilimlerinin ve istisna ve muafiyetlerin enflasyona göre endekslenmediği, dolayısıyla vergi matrahındaki artışın enflasyon dolayısıyla genişlediği savunulmaktadır.

1983 yılında ilk iki gelir diliminde 3 puanlık marjinal vergi indirimi ise vergi gelirlerini önemli ölçüde azaltmıştır. Tabloya göre 1983 yılı vergi indirimi dolayısıyla vergi gelirleri yaklaşık 114 Milyar TL azalmıştır. Tablo'da 1984 ve 1985 yıllarındaki vergi indirimlerinin vergi gelirleri üzerinde negatif etki gösterdiği görülmektedir.

Bu açıklamalar çerçevesinde ülkemizde gelir vergilerinde yapılan vergi indirimlerinin Hİ etkisi sonucu ortaya çıkarılmadığı düşünülebilir. Türkiye açısından bu değerlendirme yapılırken şu iki önemli hususu tekrar belirtmekte yarar bulunmaktadır :

- Vergi indirimlerinin etkileri ancak uzun dönemde görülebilir. Ülkemizde HL etkisi değerlendirilmesi yaparken, 1963 tarifesinin 1980 yılında aniden dik artan oranlı bir hale getirilmesi gözden kaçınılması gereken bir husustur.

- 1980 yılına takipeden yıllarda ise ülkemizde vergi mevzuatı sık sık değiştirilmiş, bu bir açıdan yükümlülerin yatırım kararlarını olumsuz olarak etkilemiştir. Gelecekteki vergi oranlarının ne olacağından emin olamayan bir yatırımcıdan elindeki mevcut fonları yatırıma yöneltmesi bir açıdan rizikoya girmek anlamına gelmektedir.

Kanımızca ülkemizde gelir vergisi oranlarındaki indirimin toplam piyasa üretimi ve toplam vergi gelirleri üzerindeki etkisini daha uzun bir zaman boyutunu esas alarak değerlendirmek doğru olacaktır.

SONUÇ

Bu araştırma 1970'li yılların iktisadi sorunlarına alternatif bir çözüm önerisi olarak 1980 başlarında ABD'nde gündeme getirilen ve daha sonra pek çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede uygulaması yapılan "Arz-Yönlü Vergi Politikası" veya daha çok kullanılan bir deyimle "Arz-Yönlü İktisat Politikası"nu teorik ve ampirik yönleriyle bir bütün olarak ortaya koymaya çalışmıştır. Araştırma, esasen spesifik olarak bu politikanın ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini incelemekte sınırlanmıştır. Araştırmada özellikle, arz-yönlü vergi politikasının popülerize bir açıklaması olan Haldun-Laffer etkisinin ABD'ndeki tarihsel uygulamalar çerçevesinde bir analizi yapılmıştır. ABD'nde önce politik ve daha sonra da akademik çevrelerde "Reaganomics" adıyla popülerize olan bu politika, kısa süre içerisinde pek çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede ilgi görmeye başlamıştır. Reaganomics programını en yakından takip eden ülkenin İngiltere olduğu söylenebilir. İngiltere'nin Mayıs 1979'da iktidara geçen Muhafazakar Parti lideri Margaret Thatcher, ekonomik programı ile bir anlamda Reaganomics'in takipçisi olmuştur. Ülkemizde de, 1980 sonrasında iktisat politikasında köklü bir değişiklik yapılarak, karma ekonomi modelinden serbest piyasa ekonomisi modeline geçiş yönünde ilk temel kararlar alınmış ve bu yönde uygulamalar yürürlüğe konulmuştur. Türkiye'de serbest piyasa ekonomisine ilişkin aşırı politik uygulamalar 6 Kasım 1983 seçimlerini kazanan Turgut Özal Hükümeti döneminde yürürlüğe konulmuştur. Türkiye'de

1980 sonrasında benimsenen iktisat politikası ve bu yöndeki uygulamalar esasen ABD'nde Reagan yönetimi döneminde uygulanan politikalar ile çok yakın benzerlikler göstermektedir. Ülkemizde 1980 sonrası iktisat politikasında başlıca şu arz-yönlü politikaların uygulanmasına ağırlık verilmiştir;

1. Kamu Harcamalarının Azaltılması : Akademik çevrelerde yapılan çalışmalar, 1970'lerde kamu ekonomisinin aşırı ölçüde büyümüş olduğunu ortaya koymuştur. Pek çok iktisatçıya göre büyüyen kamu sektörü ve bunun ortaya çıkardığı sorunlar esasen talep-yönlü iktisat politikası araçlarının uygulanmasının bir sonucudur. Arz-yönlü vergi politikası dışında Chicago Okulu (Monetaristler), Rasyonel Beklentiler Okulu ve Virginia Okulu'nu temsil eden iktisatçılar kamu harcamalarının azaltılmasını ve devletin özel sektör ekonomik faaliyetlerini teşvik edici bir rol oynamasını önermişlerdir. Serbest piyasa ekonomisini benimseyen ülkemizde, kamu harcamalarının azaltılması Özal hükümetinin ekonomik programında önemli bir politika olarak yer almıştır.

2. Vergi Oranlarının İndirilmesi : Bu araştırmanın konusunu oluşturan arz-yönlü vergi politikası, 1970'li yıllardaki tasarruf, yatırım ve üretkenliğin ve bunların bir sonucu olarak da ekonomik büyümenin yavaşlamasını vergi oranlarının aşırı ölçüde büyümüş olmasına bağlamakta ve bu çerçevede vergi indirimleri önerisinde bulunmaktadır. Vergi indirimlerinin görece fiyatları pozitif olarak etkileyeceği ve bunun toplam piyasa üretimini artıracığı görüşü (Haldun-Laffer Etkisi) esasen Reagan ekonomik programının temel politikasını oluşturmuştur. Ülkemizde 1980 sonrasında kapsamlı bir vergi reformu yapılmış olmakla birlikte, arz-yönlü vergi politikasının görüşlerinin gerek akademik ve gerekse politik çevrelerde fazlaca tartışılmadığı söylenebilir. Bununla birlikte, ülkemizde 1980 sonrasında gerek şahsi gelir vergisi ve gerekse kurumlar gelir vergisinde ortalama ve marjinal oranlarda indirimler yapılmıştır.

3. Yasal-Kurumsal Serbestleşme ve Özelleştirme : Yukarıda belirttiğimiz iktisadi düşünce okulları devletin iktisadi faaliyetler üzerindeki yasal düzenleme ve müdahalelerinin kaldırılması (deregulation), bunun dışında tam kurumsal mallar (savunma, adalet vb) dışındaki mal ve hizmetlerin özel sektöre bırakılması önerisinde bulunmuşlardır. 1980 sonrasında pek çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülke yanı sıra Türkiye ekonomisinde de sektörlerin deregulasyonu ve özellikle KİT'lerin özel sektöre devri konusunda kapsamlı uygulamalar yürürlüğe konulmuştur.

Yukarıda belirtilen iktisat politikası uygulamalarından Vergi İndirimleri Politikası ve bu politikanın ekonomik büyüme üzerindeki etkileri çalışmamızın konusunu oluşturmuştur. Vergi indirimlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri ne olmuştur? Gerçekten, vergi indirimleri iddia edildiği şekilde toplam piyasa üretimi ve toplam vergi gelirlerini artıracak bir etkiye sahip olmuştur mudur? Çalışmada bu temel soruların cevabı teorik çerçevesiyle sunulduktan sonra, bu konuda yapılmış ampirik çalışmalar incelenmiş, ABD'nde ve Türkiye'deki vergi indirimleri politikası ve politikanın sonuçları tarihsel uygulamalar da incelenmek suretiyle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Tarihsel uygulamalar ve ampirik çalışmaların sonuçları, çoğunlukla düşük vergi oranlarının toplam piyasa üretimini ve toplam vergi gelirlerini artıracak bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Özellikle, ABD'nde tarihsel uygulamalar gerçekten ilgi çekici sonuçlar ortaya koymaktadır. 1920'lerdeki Mellon vergi indirimleri ile 1960'lardaki Kennedy vergi indirimleri ve son olarak da Reagan vergi indirimlerinin genel sonuçları değerlendirildiğinde, arz-yönlü iktisadın 1980 başlarında ifade edildiği şekilde bir "Voodoo Economics" (Büyü Ekonomisi) olmadığını ortaya koymaktadır. Arz-yönlü vergi politikasını en kapsamlı bir şekilde uygulayan ABD'nde, 1980 sonrasında ekonomik alanda pek çok olumlu gelişmeler elde edilmiştir. ABD'ndeki büyüme hızı, tasarruf ve yatırım rasyolarındaki değişim, toplam vergi gelirleri trendi, enflasyon ve işsizlik rakamları vb. bu hususta açık değerlendirmelere imkan tanımaktadır. Ancak, ABD ekonomisinde 1980 sonrasında artan bütçe açıkları dolayısıyla arz-yönlü vergi politikası geniş eleştirilere uğratılmıştır. Bununla birlikte, arz-yönlü vergi politikasını savunanlar esasen bütçe açıklarının tamamen vergi indirimlerinin bir sonucu olmadığını, esas sorunun kamu harcamalarının azaltılmaması olduğunu iddia etmektedirler. ABD'nde 1980 sonrasında kademeli olarak gelir vergisi oranları indirilmiş, buna karşın kamu harcamaları öngörülen şekilde azaltılmamıştır. Bu durum tabii olarak bütçe açıklarının artmasının nedenlerinden birisi olmuştur.

Arz-yönlü vergi politikasının ABD'ndeki başarısına ilişkin tarihsel uygulamalar yanısıra akademisyenlerce bu teoriyi destekleyen çeşitli ampirik çalışmaların ortaya konulması bu politikanın pek çok ülkede ilgi çekmesine neden olmuştur. Önemle belirtelim ki 1980 sonrasında ABD dışında; İngiltere, Batı Almanya, Japonya ve diğer bazı gelişmiş ülkelerde vergi indirimleri politikasına ağırlık verilmiştir. Gelişmiş ülkeler yanısıra gelişmekte olan ülke hükümetleri de bazı uluslararası mali kurumların etkisiyle vergi indirimleri politikasını cazip bulmuşlar ve bu konuda uygulamalar yapmışlardır. Burada şu önemli soru gündeme gelmektedir: Arz-yönlü vergi politikası, gelişmekte olan ülkeler açısından ne derece uygundur arz etmektedir. Ekonomik kalkınmanın finansmanında, geniş ölçüde vergilere bağımlı bulunan gelişmekte olan ülkelerde vergi indirimleri politikası uygulanması halinde sonuçta bundan vergi gelirleri ne derece pozitif olarak etkilenecektir?

Arz-yönlü vergi politikasını savunanlar gerek gelişmiş ve gerekse gelişmekte olan ülkelerde vergi indirimlerinin ekonomik büyüme üzerinde olumlu sonuçlar doğuracağını iddia etmektedirler. Bu iktisatçılara göre ekonomik büyümenin hızlanması ile birlikte vergiye tabi gelir miktarı da artacak, böylece sonuçta toplam vergi gelirleri yükselecektir. Arz-yönlü vergi politikasını savunanlar, vergi tarifelerinin yapısının büyük önem taşıdığını, dik artan oranlı bir tarifenin mümkün olduğunca ılımlı bir artan oranlılığa ve hatta tamamen düz oranlılığa dönüştürülmesini önermektedirler.

Burada şu hususu belirtmekte yarar bulunmaktadır; vergi yükü ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi analiz eden Keith Marsden'in yapmış olduğu ampirik çalışmanın sonuçları, düşük vergi yüküne sahip ülkelerdeki büyüme hızının yüksek vergi yüküne sahip ülkelere oranla daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır. Marsden ampirik çalışması hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler açısından aynı sonucu doğrulamaktadır.

Bu açıklamalardan sonra şimdi kısaca bu çalışmadan elde edilen sonuçları kısa maddeler halinde özetlemeye çalışalım :

1. 1970'li yılların iktisadi sorunlarının temelinde talep-yönlü iktisadın genişleyici politikalarının yattığını söylemek mümkün olabilir. 1970'li yıllarda yaşanan üretkenlik krizi ve ekonomik büyümedeki yavaşlama yansısı, kamu ekonomisinin Leviathan boyutları, stagflasyon ve taksflasyon fenomenleri talep-yönlü iktisadi içinden çıkılmaz bir bunalmaya sürüklemiştir.

2. Talep-yönlü iktisada bir alternatif olarak 1980 başlarında gündeme getirilen arz-yönlü iktisat, esasen klasik iktisadın vergileme ilkelerine yeniden dönüşü temsil etmektedir. Bir başka deyişle, arz-yönlü iktisat, "Arz Kendi Talebini Yaratar" şekline formüle edilen Say Kanununun yeniden keşfedilmesinden başka bir şey değildir. Arz-yönlü iktisat, çağdaş iktisadi sorunların temelini, üretimin talebe oranla yetersiz olmasına bağlamakta ve çözüm olarak da vergi indirimlerini önermektedir. Arz-yönlü vergi politikasını savunanlar, vergi indirimlerinin ekonomide toplam piyasa üretimini ve dolayısıyla toplam vergi gelirlerini arturacağını iddia etmektedirler. Bu görüş esasen, klasik iktisatçılardan önce 14. yüz yılda İbni Haldun tarafından açık bir şekilde ifade edilmiştir. Bu nedenle, literatüre yaygın bir kullanımla "Laffer Etkisi" olarak giren bu hipotez, bu çalışmada "Haldun-Laffer Etkisi" olarak adlandırılmıştır.

3. Çalışmada Haldun-Laffer hipotezi ampirik çalışmalar çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu konuda uluslararası bir karşılaştırma yapan Marsden Çalışması, vergi yükünün az olduğu

ülkelerde yüksek büyüme hızına ulaşıldığını ortaya koymaktadır. Vedder çalışmasında ise ABD'nde eyaletlerarası bir karşılaştırma yapılmaktadır. Bu çalışma da aynı şekilde vergi yükünün az olduğu eyaletlerde kişi başına düşen gelirin daha yüksek olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Öte yandan, ABD'nde vergi indirimlerinin tarihsel analizi oldukça ilginç sonuçlar ortaya çıkarmıştır. 1920'lerde uygulanan Mellon Vergi İndirimleri ile 1960'lı yıllarda uygulanan Kennedy Vergi İndirimleri, ilenki yıllarda gerek toplam piyasa üretiminin ve gerekse toplam vergi gelirlerinin artması sonucunu doğurmuştur.

Ülkemizde 1980 öncesinde vergi indirimleri konusunda bir uygulama bulunmadığından bu konuda bir HL etkisi analizi yapmak mümkün olmamıştır. Ülkemizde 1963 yılındaki gelir vergisi tarifesi ilk kez 1980 yılında değiştirilmiş ve daha sonraki yıllarda da marjinal oranlarda kademeli bir şekilde indirim uygulanmıştır. 1980 sonrasındaki vergi indirimleri uygulamasının toplam piyasa üretimi ve toplam vergi gelirleri üzerindeki etkileri değerlendirildiğinde şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır :

Ülkemizde 1980 sonrasında hızlı bir ekonomik büyüme gerçekleşmiştir. Kanımızca Gayri Safi Yurt İçi Hasıladaki artışın nedenini vergi indirimlerinden ziyade özel yatırım harcamaları ve sabit sermaye yatırımlarındaki artışa bağlamak mümkündür. Aynı şekilde, 1980 yılı sonrasında toplam vergi gelirlerindeki artışın nedenini de kanımızca HL etkisinin bir sonucu olarak değerlendirmek doğru olmayacaktır. Zira, ülkemizde 1980 yılında gelir vergisi aniden dik artan oranlı bir hale getirilmiş ve bu durum gelir vergisi tahsilatını artırmıştır. Ayrıca 1980 sonrasında maliyenin vergi denetimi konusunda ciddi çalışmalar da bu konuda diğer bir etken olmuştur. Öte yandan, 1985 yılında KDY'nin yürürlüğe konulması da toplam vergi gelirlerinin artışının diğer önemli bir kaynağı olmuştur.

Öte yandan ülkemizde gelir ve kurumlar vergisi oranlarında indirim yapılırken kamu harcamalarının miktar plan ve programlarda öngörülen şekilde indirilmemiştir. Esasen ülkemizde 1980 öncesine oranla, kamu kesiminin büyüklüğü bir ölçüde daraltılmıştır. Konsolide bütçe yıl sonu ödeneklerinin GSMH'ya oranı incelendiğinde bu konuda kamu harcamalarının gerek nominal ve gerekse reel olarak azaltıldığını söylemek mümkündür. Ancak, ülkemizde 1980 sonrasında kamu kaynaklarının bir kısmı doğrudan genel bütçeye dahil edilmek yerine çeşitli kullanım amaçlarına yönelik olmak üzere oluşturulan kurumlar bünyesinde toplanmıştır. "Bütçe Dışı Fonlar" olarak adlandırılan bu kurumların harcamalarının da konsolide bütçe harcamalarına dahil edilmesi halinde gerçek kamu sektörünün aşırı bir şekilde büyümüş olduğu gözlenebilir.

Bu çalışmanın genel sonucu olarak şu ifadeyi savunmak mümkün olabilir : Arz-yönlü vergi politikasının temel iddiaları pek çok teorik ve ampirik çalışmanın sonuçları ile güç kazanmıştır. Vergi indirimleri yoluyla olumlu ekonomik sonuçlar elde edebilmek için Buchanan ve Lee'nin üzerinde önemle durduğu şu iki hususu dikkate almak gereklidir.

1. Arz-yönlü vergi politikası uzun dönemi esas alan makro iktisat politikasıdır. Kısa dönemde, vergi indirimleri yoluyla toplam piyasa üretimi ve toplam vergi gelirlerinin artmasını beklemek doğru bir yaklaşım değildir.

2. Vergi oranlarının belirli bir süre değişmeyeceği konusunda vergi yükümlülerini ikna etmek gereklidir. Vergi oranlarının değiştirilmesi basit bir şekilde parlamentonun tasarrufu altında olduğu sürece vergi yükümlülerinin gelecek üzerinde olumsuz beklentileri var olacaktır. Kanımızca, 1980 sonrasında talep-yönlü iktisada alternatif olarak gündeme getirilen arz-yönlü iktisat, monetarizm ve rasyonel beklentiler teorisinin, iktisadi sorunlara olan teşhisi yanlış değildir; düşük vergi oranlarının görece fiyatları pozitif olarak etkileyeceği ve bunun sonucunda toplam piyasa üretimini ve dolayısıyla toplam vergi gelirlerini artıracığı savı mevcut tarihsel uygulamalar ve ampirik çalışmalar ışığında güç kazanmıştır. Ekonomideki toplam para arzının artırılmasının belirli bir süre sonrasında genel fiyatlar seviyesini artıracığını teorik ve ampirik çalışmalarıyla ortaya koyan Friedman ve diğer monetaristler de iddialarında yanlış değildir. Eksik olan bu teşhislerin anayasal normlara bağlanmamış olmasıdır. Son yirmi yıl içerisinde iktisatçıların ilgisi giderek "Anayasal Reform"a doğru kaymaktadır. ABD'nde Kamu Tercih Teorisi'ni geliştiren bazı iktisatçılar "Anayasal İktisat" adını verdikleri yeni bir araştırma disiplini içerisinde ekonomik sorunların esasen "kural" ve "kurum"ların anayasal bir çerçevede düzenlenmesiyle çözümleneceği görüşünü savunmaktadırlar. Özellikle teorisinin geliştirilmesine önemli katkılarda bulunması nedeniyle 1986'da Nobel Ekonomi Ödülünü kazanan James M. Buchanan devletin vergileme yetkisine ilişkin temel hükümler dışında bazı sınırlamalarında anayasada yer alması gerektiğini savunmaktadır. Buchanan vergilemeye ilişkin kural ve düzenlemelerin bir "Vergi Anayasası" içerisinde düzenlenmesi gerektiğini ifade etmektedir (155). Buchanan, 3 veya 4 yıl esas alan bir yan-süreklili "Vergi

(155) Buchanan bu Vergi Anayasası'nı şu şekilde tanımlamaktadır;

"...[V]ergi sistemi ancak bir "anayasal perspektif" içerisinde anlamlı bir şekilde tartışılabilir. Bu ifadeyle, vergilemenin temel yapısı ve vergi yükünün kişiler arasında dağılımı konularının mevcut bir "mali" veya "vergi anayasası" çerçevesi içerisinde ele alınması gerektiğini kasdetmekteyim. Vergi anayasası, bireylerin vergi oranlarındaki değişikliklere uygun bir şekilde adapte olabilecekleri ve uzun dönemi esas alan bir yan-süreklili kural veya düzenlemeleri ifade etmektedir... "İyi" bir vergi sistemi ancak bir anayasal perspektife dayalıdır."

Anayasası"nda özellikle devletin hangi kaynaklar üzerinden vergi alacağı, uygulanacak vergi oranlarının maksimum sınırları, vergi yükünün ve kamu harcamalarının GSYİH'nın belirli bir yüzdesini geçemeyeceği, kamu gelirleri ile kamu harcamaları arasında bir denkleğin mevcut olacağı, bu denk bütçe ilkesinden hangi özel durumlarda -savaş,kriz vb.- vazgeçileceği vb. hususların açık olarak saptanmasını önermektedir (156).

Kanımsızca Ekonomik Anayasa içerisinde iyi düzenlenmiş bir Vergi Anayasası, arz-yönlü vergi politikasının temel görüşlerini doğrulayacak sonuçlar ortaya çıkarabilecektir. Düşük vergi uygulaması yansız gelecekte vergi oranlarının belirli bir süre değişmez olduğu güvencesine sahip vergi yükümlülere cari tüketim ve gelecek tüketim üzerindeki tercihlerini en iyi bir şekilde yapmaya çabşacaklardır. Bu şekilde bir Vergi Anayasası yeraltı ekonomisinin boyutlarını azaltarak devletin vergi gelirlerini artıracaktır. Sonuç olarak, arz-yönlü vergi politikasının temel önerilerinin bir anayasal perspektife dayalı olarak ele alınması gerektiğini belirtmekte yarar bulunmaktadır.

(156) Bkz: Buchanan (1978), 105. Buchanan, 'in talep-yönlü ve arz-yönlü iktisat politikalarına alternatif "Anayasal Vergi Politikası" (Constitutional Tax Policy) konusunda Bkz: Buchanan (1980).

Ek-1: 1963-1981 Yılları Arasında Uygulanan Gelir Vergisi Tarifesi

Gelir Dilimleri (1)	Marjinal Vergi Oranı (2)	Toplam Gelir (3)	Toplam Vergi (4)	Ortalama Vergi Oranı % (5)
İlk 2500 lira için	10	2500	250	10.00
Sonra gelen 2500 TL. için	15	5000	625	12.50
" " 5000 TL. için	20	10000	1625	16.25
" " 15000 TL. için	25	25000	5375	21.50
" " 30000 TL. için	35	55000	15875	28.86
" " 60000 TL. için	45	115000	42875	37.28
" " 150000 TL. için	55	265000	125375	47.31
" " 225000 TL. için	60	490000	260275	53.14
" " 225000 TL. için	65	715000	406625	56.87
" " 285000 TL. için	68	1000000	600425	60.04
1.000.000 TL ve fazlası için	60	-	-	-

Kaynak : 1 ve 2 No'lu sütunlar GVK'nundan alınmıştır. Diğer hesaplamalar tarafımızdan yapılmıştır.

Ek-2: 1981 Yılı Gelirlerine Uygulanan Gelir Vergisi Tarifesi

Gelir Dilimleri (1)	Marjinal Vergi Oranı (2)	Toplam Gelir (3)	Toplam Vergi (4)	Ortalama Vergi Oranı % (5)
1.000.000 Liraya kadar	40	1.000.000	400.000	40.00
3.000.000 Liranın 1.000.000 Lirası için	45	3.000.000	1.300.000	43.33
5.000.000 Liranın 3.000.000 Lirası için	50	5.000.000	2.300.000	46.00
10.000.000 Liranın 5.000.000 Lirası için	60	10.000.000	5.300.000	53.00
15.000.000 Liranın 10.000.000 Lirası için	70	15.000.000	8.800.000	58.67
25.000.000 Liranın 15.000.000 Lirası için	75	25.000.000	16.300.000	65.60
25.000.000 Liradan fazlasının 25.000.000 Lirası için	66	-	-	-

Kaynak : 1 ve 2 No'lu sütunlar 24.12.1980 tarih ve 2361 sayılı kanunla değişik 193 sayılı

GVK' nundan alınmıştır. Diğer hesaplamalar tarafımızdan yapılmıştır.

Ek-3: 1982 Yılı Gelirlerine Uygulanan Gelir Vergisi Tarifesi

Gelir Dilimleri (1)	Marjinal Vergi Oranı (2)	Toplam Gelir (3)	Toplam Vergi (4)	Ortalama Vergi Oranı % (5)
1.000.000 Liraya kadar	39	1.000.000	390.000	39.00
3.000.000 Liranın 1.000.000 Lirası için 390.000 Lira; fazlası	44	3.000.000	1.270.000	42.33
5.000.000 Liranın 3.000.000 Lirası için 270.000 Lira; fazlası	49	5.000.000	2.250.000	45.00
10.000.000 Liranın 5.000.000 Lirası için 2.250.000 Lira; fazlası	59	10.000.000	5.200.000	52.00
15.000.000 Liranın 10.000.000 Lirası için 5.200.000 Lira; fazlası	69	15.000.000	8.650.000	57.67
25.000.000 Liranın 15.000.000 Lirası için 8.650.000 Lira; fazlası	74	25.000.000	16.050.000	64.20
25.000.000 Liradan fazlasının 25.000.000 Lirası için 16.050.000 Lira; fazlası	65	-	-	-

Kaynak : 1 ve 2 No'lu sütunlar 2574 sayılı kanunla değişik 193 sayılı

GVK'nundan alınmıştır. Diğer hesaplamalar tarafımızdan yapılmıştır.

Ek-4: 1983 Yılı Gelirlerine Uygulanan Gelir Vergisi Tarifesi

Gelir Dilimleri (1)	Marjinal Vergi Oran (2)	Toplam Gelir (3)	Toplam Vergi (4)	Ortalama Vergi Oran % (5)
1.000.000 Liraya kadar	36	1.000.000	360.000	36.00
3.000.000 Liranın 1.000.000 Lirası için 360.000 Lira; fazlası	41	3.000.000	1.180.000	39.33
5.000.000 Liranın 3.000.000 Lirası için 1.180.000 Lira; fazlası	49	5.000.000	2.160.000	43.20
10.000.000 Liranın 5.000.000 Lirası için 2.160.000 Lira; fazlası	59	10.000.000	5.110.000	51.10
15.000.000 Liranın 10.000.000 Lirası için 5.110.000 Lira; fazlası	69	15.000.000	8.560.000	57.07
25.000.000 Liranın 15.000.000 Lirası için 8.560.000 Lira; fazlası	74	25.000.000	15.960.000	63.84
25.000.000 Liradan fazlasının 25.000.000 Lirası için 15.960.000 Lira; fazlası	65	-	-	-

Kaynak : 1 ve 2 No'lu sütunlar 193 sayılı GVK'nundan alınmıştır. Diğer hesaplamalar tarafımızdan yapılmıştır.

Ek-5: 1984 Yılı Gelirlerine Uygulanan Gelir Vergisi Tarifesi

Gelir Dilimleri (1)	Marjinal Vergi Oranı (2)	Toplam Gelir (3)	Toplam Vergi (4)	Ortalama Vergi Oranı % (5)
1.000.000 Liraya kadar	30	1.000.000	300.000	30.00
3.000.000 Liranın 1.000.000 Lirası için 300.000 Lira; fazlası	35	3.000.000	1.000.000	33.33
5.000.000 Liranın 3.000.000 Lirası için 1.000.000 Lira; fazlası	43	5.000.000	1.860.000	37.20
10.000.000 Liranın 5.000.000 Lirası için 1.860.000 Lira; fazlası	53	10.000.000	4.510.000	45.10
15.000.000 Liranın 10.000.000 Lirası için 4.510.000 Lira; fazlası	63	15.000.000	7.660.000	51.07
25.000.000 Liranın 15.000.000 Lirası için 7.660.000 Lira; fazlası	68	25.000.000	14.460.000	57.84
25.000.000 Liradan fazlasının 25.000.000 Lirası için 14.460.000 Lira; fazlası	60	-	-	-

Kaynak : 1 ve 2 No'lu sütunlar 193 sayılı GYK'nundan alınmıştır. Diğer hesaplamalar tarafımızdan yapılmıştır.

Ek-6: 1985 Yılı Gelirlerine Uygulanan Gelir Vergisi Tarifesi

Gelir Dilimleri (1)	Marjinal Vergi Oran (2)	Toplam Gelir (3)	Toplam Vergi (4)	Ortalama Vergi Oran % (5)
1.000.000 Liraya kadar	25	1.000.000	250.000	25.00
3.000.000 Liranın 1.000.000 Lirası için 250.000 Lira; fazlası	30	3.000.000	850.000	28.33
5.000.000 Liranın 3.000.000 Lirası için 850.000 Lira; fazlası	38	5.000.000	1.610.000	32.20
10.000.000 Liranın 5.000.000 Lirası için 1.610.000 Lira; fazlası	48	10.000.000	4.010.000	40.10
15.000.000 Liranın 10.000.000 Lirası için 4.010.000 Lira; fazlası	58	15.000.000	6.910.000	46.07
25.000.000 Liranın 15.000.000 Lirası için 76.910.000 Lira; fazlası	63	25.000.000	13.210.000	52.84
25.000.000 Liradan fazlasının 25.000.000 Lirası için 13.210.000 Lira; fazlası	55	-	-	-

Kaynak : 1 ve 2 No'lu sütunlar 193 sayılı GVK'nundan alınmıştır. Diğer hesaplamalar tarafımızdan yapılmıştır.

Ek-7: 1986 ve 1987 Yılı Gelirlerine Uygulanan Gelir Vergisi Tarifesi

Gelir Dilimleri (1)	Marjinal Vergi Oranı (2)	Toplam Gelir (3)	Toplam Vergi (4)	Ortalama Vergi Oranı % (5)
3.000.000 Liraya kadar	25	3.000.000	750.000	25.00
6.000.000 Liranın 3.000.000 Lirası için 750.000 Lira; fazlası	30	6.000.000	1.650.000	27.50
12.000.000 Liranın 6.000.000 Lirası için 1.650.000 Lira; fazlası	35	12.000.000	3.750.000	31.25
24.000.000 Liranın 12.000.000 Lirası için 3.750.000 Lira; fazlası	40	24.000.000	8.550.000	35.63
48.000.000 Liranın 24.000.000 Lirası için 8.550.000 Lira; fazlası	45	48.000.000	19.350.000	40.31
48.000.000 Liradan fazlasının 48.000.000 Lirası için 19.350.000 Lira; fazlası	50	-	-	-

Kaynak : 1 ve 2 No'lu sütunlar GVK'nundan alınmıştır. Diğer hesaplamalar tarafımızdan yapılmıştır.

Ek-8: 1988 Yılı Gelirlerine Uygulanan Gelir Vergisi Tarifesi

Gelir Dilimleri (1)	Marjinal Vergi Oram (2)	Toplam Gelir (3)	Toplam Vergi (4)	Ortalama Vergi Oram % (5)
5.000.000 Liraya kadar	25	5.000.000	1.250.000	25.00
10.000.000 Liranın 5.000.000 Lirası için	30	10.000.000	2.750.000	27.50
20.000.000 Liranın 10.000.000 Lirası için	35	20.000.000	6.250.000	31.25
40.000.000 Liranın 20.000.000 Lirası için	40	40.000.000	14.250.000	35.62
80.000.000 Liranın 40.000.000 Lirası için	45	80.000.000	32.250.000	40.31
80.000.000 Liradan fazlasının 80.000.000 Lirası için	50	-	-	-
Lira; fazlası				

Kaynak : 1 ve 2 No'lu stnler GYK'nundan alınmıştır. Diğer hesaplamalar tarafımızdan yapılmıştır.

Ek-9: 1989 Yılı Gelirlerine Uygulanan Gelir Vergisi Tarifesi

Gelir Dilimleri (1)	Marjinal Vergi Oranı (2)	Toplam Gelir (3)	Toplam Vergi (4)	Ortalama Vergi Oranı % (5)
6.000.000 Liraya kadar	25	6.000.000	1.500.000	25.00
12.000.000 Liranın 6.000.000 Lirası için 1.250.000 Lira; fazlası	30	12.000.000	3.300.000	27.50
24.000.000 Liranın 12.000.000 Lirası için 3.300.000 Lira; fazlası	35	24.000.000	7.500.000	31.25
48.000.000 Liranın 24.000.000 Lirası için 7.500.000 Lira; fazlası	40	48.000.000	17.100.000	35.62
96.000.000 Liranın 48.000.000 Lirası için 17.100.000 Lira; fazlası	45	96.000.000	38.700.000	40.31
96.000.000 Liradan fazlasının 96.000.000 Lirası için 38.700.000 Lira; fazlası	50	-	-	-

Kaynak : 1 ve 2 No'lu sütunlar 193 Sayılı GYK'nundan alınmıştır.

Diğer hesaplamalar tarafımızdan yapılmıştır. .

TABLOLAR, ŞEKİLLER VE EKLER LİSTESİ

TABLOLAR	Sahife	
Tablo : 1	Iktisadi Düşüncenin Gelişim Sürecinde Arz ve Talebe Ağırlık Veren Teorilerin Sınıflandırılması.....	8
Tablo : 2	OECD Ülkelerinde Ekonomik Büyüme Hızları (1960-1986).....	16
Tablo : 3	Başka 7 Sanayileşmiş Ülkede Ortalama Produktivite Oranları (1950-1977)....	17
Tablo : 4	16 Sanayileşmiş Ülkede Kamu Harcamalarının GSYİH'ya Oranı (1953-1974)	18
Tablo : 5	Başka OECD Ülkelerinde Stagflasyon.....	25
Tablo : 6	Çeşitli Ülkelerde Vergi Yüğü (1960-1980).....	29
Tablo : 7	Taksflasyon ve Gelir Dilimi Kayması.....	30
Tablo : 8	Kamu Tercih Teorisinin Organik Yapısı.....	45
Tablo : 9	Hausman'ın Emek Arzı Elastikiyetleri Tahmini.....	79
Tablo : 10	Bazı Düşük ve Yüksek Vergi Yüğüne Sahip Ülkelerdeki Ekonomik ve Sosyal Göstergeler.....	85
Tablo : 11	1970'lerde Çeşitli Ülkelerde Vergi Yüğü.....	86
Tablo : 12	ABD'nde Vergi Yüğü Seviyesine Göre Eyaletlerdeki Reel Kişisel Gelirdeki Ortalama Büyüme Oranları (1970-1980).....	88
Tablo : 13	Ekonomik Büyüme Hızlarına Göre ABD'ndeki Eyaletlerde Kişi Başına Düşen Yıllık Vergi Miktarları.....	89
Tablo : 14	ABD'nde Düz Vergi Uygulayan Eyaletler ile Artan Oranlı Gelir Vergisi Uygulayan Eyaletlerin Kişi Başına Reel Medyan Gelirdeki Artış İtibariyle Bir Karşılaştırılması (1970-1980).....	96
Tablo : 15	Alternatif Düz Oranlı Vergi Sistemlerinin Artan Oranlı Gelir Vergisi Sistemi ile Karşılaştırılması.....	98
Tablo : 16	Nakit Akışı Vergisinde Ödenecek Verginin Hesaplanması.....	102
Tablo : 17	Mellon Döneminde Gelir Vergi Oranları (1913-1929).....	109
Tablo : 18	Mellon Vergi İndirimlerinin Vergi Gelirleri Üzerindeki Etkisi.....	110
Tablo : 19	Kennedy Döneminde Gelir Vergisi Oranları (1961-1965).....	111
Tablo : 20	1964 Vergi İndiriminin Beyan Edilen Toplam Gayrisafi Gelir ve Vergi Gelirleri Tahsilatı Üzerindeki Etkisi.....	112
Tablo : 21	1964 Vergi İndiriminin Park Gelir Grupları Üzerindeki Etkisi.....	113
Tablo : 22	Kennedy Döneminde Bütçe Dengesi (1960-1966).....	114

Tablo : 23	1964 Vergi İndiriminin Kişisel Tüketim ve Tasarruflar Üzerindeki Etkisi.....	116
Tablo : 24	ABD'nde 1987 Yılı Gelir Vergisi Tarifesi.....	121
Tablo : 25	ABD'nde 1988 Yılı Gelir Vergisi Tarifesi.....	122
Tablo : 26	Reagan Öncesi ve Sonrası Maksimum ve Minimum Gelir Vergisi Oranları...	123
Tablo : 27	Gelir Grupları İtibariyle Efektif Marjinal Vergi Oranları.....	124
Tablo : 28	ABD'nde Reel Üretim ve Prodüktivitedeki Değişme (Ortalama Yıllık Büyüme Oranları).....	125
Tablo : 29	Reagan Döneminde Gelir Vergisi Tahsilat Miktarı ve Artış Yüzdesi.....	126
Tablo : 30	Reagan Döneminde Bütçe Açıkları.....	127
Tablo : 31	Türkiye'de Maliye Politikasına İlişkin Hukuksal Normlar.....	136
Tablo : 32	Kamu Harcamalarının GSMH İçerisindeki Payı (1970-1979).....	140
Tablo : 33	Kamu Harcamalarının Ekonomik Dağılımı (1970-1979).....	141
Tablo : 34	Kamu Harcamalarının Fonksiyonel Dağılımı (1970-1979).....	142
Tablo : 35	Kamu Harcamalarının GSMH İçerisindeki Payı (1980-1988).....	143
Tablo : 36	Kamu Sektörü Büyüklüğü (GSMH'nin Yüzdesi Olarak).....	144
Tablo : 37	Kamu Harcamalarının Ekonomik Dağılımı (1980-1988).....	145
Tablo : 38	Kamu Harcamalarının Fonksiyonel Dağılımı (1980-1985).....	146
Tablo : 39	Kamu Harcamalarının İdari-Fonksiyonel Dağılımı (1986-1988).....	147
Tablo : 40	Cari ve Sabit Fiyatlarla Vergi Gelirleri Tahsilatı ve Artış Hızı (1970-1979).....	148
Tablo : 41	Vergi Yüğü (1970-1985).....	149
Tablo : 42	Vergi Elastikiyeti (1970-1979).....	149
Tablo : 43	Kamu Gelirleri Bileşimi (1980-1987).....	150
Tablo : 44	Genel Bütçe ve Vergi Gelirlerindeki Artış Miktarı (1980-1987).....	151
Tablo : 45	Genel Bütçe ve Vergi Gelirlerindeki Artış Yüzdesi (1980-1987).....	151
Tablo : 46	Vergi Yüğü (1980-1987).....	152
Tablo : 47	Vergi Elastikiyeti (1980-1987).....	153
Tablo : 48	1980 Sonrasında Ortalama Gelir Vergisi Oranlarının Gelişimi.....	154
Tablo : 49	1980 Sonrasında Marjinal Gelir Vergisi Oranlarının Gelişimi.....	155
Tablo : 50	Kurumlar Vergisi Oranlarının Gelişimi.....	156
Tablo : 51	Türkiye'de GSYİH, GSMH ve Başlıca Sektörlerdeki Büyüme Hızları....	157
Tablo : 52	Sektörler İtibariyle Sabit Sermaye Yatırımları.....	159
Tablo : 53	Vergi Gelirlerindeki Artış Yüzdeleri (1980-1988) Cari fiyatlarla.....	161
Tablo : 54	Gelir Vergisi Tarifesindeki Değişikliklerin Gelir Etkisi [1981-1985].....	162

ŞEKİLLER

Şekil : 1	Para Arzının Büyümesi ve Rasyonel Beklentiler.....	42
Şekil : 2	Vergi Oranları ile Toplam Piyasa Üretimi ve Vergi Gelirleri Arasındaki İlişki	57
Şekil : 3	Haldun-Laffer Etkisinin Belirsizlikleri.....	59
Şekil : 4	Buchanan-Lee Modeli : Kısa Dönem ve Uzun Dönem HL Eğrileri.....	60
Şekil : 5	Laffer ve Gutmann Geometrik Yorumları.....	62
Şekil : 6	HL Etkisi ve Gutmann Etkisinin Birlikte Analizi.....	64
Şekil : 7	Gayrisafi Ücret ve Vergi Oranlarındaki Değişmelerin Çalışma Gayreti Üzerindeki Etkileri.....	73
Şekil : 8	Düz Oranlı Gelir Vergisi Oranındaki İndirimin Emek Arzı Üzerindeki Etkisi : Gelir Etkisi.....	75
Şekil : 9	Düz Oranlı Gelir Vergisi Oranındaki İndirimin Emek Arzı Üzerindeki Etkisi : İkame Etkisi.....	75
Şekil : 10	Emek Arzının Gelir Vergisi İndirimine Olan Duyarlılığı.....	77
Şekil : 11	Vergi İndiriminin Tasarruflar Üzerindeki Etkisi.....	82
Şekil : 12	Vergi İndiriminin Yatırımlar Üzerindeki Etkisi.....	83
Şekil : 13	Düz ve Artan Oranlılık Yapıları.....	93

EKLER

Ek-1	1963-1981 Yılları Arasında Uygulanan Gelir Vergisi Tarifesi.....	172
Ek-2	1981 Yılı Gelirlerine Uygulanan Gelir Vergisi Tarifesi.....	173
Ek-3	1982 Yılı Gelirlerine Uygulanan Gelir Vergisi Tarifesi.....	174
Ek-4	1983 Yılı Gelirlerine Uygulanan Gelir Vergisi Tarifesi.....	175
Ek-5	1984 Yılı Gelirlerine Uygulanan Gelir Vergisi Tarifesi.....	176
Ek-6	1985 Yılı Gelirlerine Uygulanan Gelir Vergisi Tarifesi.....	177
Ek-7	1986-1987 Yılı Gelirlerine Uygulanan Gelir Vergisi Tarifesi.....	178
Ek-8	1988 Yılı Gelirlerine Uygulanan Gelir Vergisi Tarifesi.....	179
Ek-9	1989 Yılı Gelirlerine Uygulanan Gelir Vergisi Tarifesi.....	180

B İ B L İ Y O G R A F Y A

KİTAPLAR-MAKALELER-TEBLİĞLER :

- AARON, Henry J, ve Joseph Pechman. , How Taxes Affect Economic Behavior. Washington DC: Brookings Institution, 1981.
- AARON, Henry J. ve Harvey Galper. , Assesing Tax Reform. Washington DC. : Brookings Institution, 1985.
- ABRAMOVITZ, Moses ve Pera Eliasberg , The Growth of Public Employmlent in Great Britain. Princeton:Princeton University Press, 1957.
- ADAMS, Roy. , "Tax Rates and Tax Collections: The Basic Analytics of Khaldun-Laffer Curves", Public Finance Quarterly, vol 9, No 4, (Oct 1985). s.415-430.
- AKALIN, Guneri. , Kamu Ekonomisi, Ankara : AU. SBF Yayını, 1981.
- AKDOĞAN, Abdurrahman. , Gelir Vergisi Açısından Vergi Adaletine Teknik Bir Yaklaşım. Ankara: AU. AITIA Yayını, Öngün Kardeşler Matb.1980.
- AKTAN, C. Can. , Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme, İzmir: Bilkom Matbaası, 1987.
- "ANALYZING Supply Side Economics: A Symposium", Thomas Hailstones (Ed). Viewpoints on Supply Side Economics, Virginia: Reston Publishing Comp. Inc. A Prentice-Hall Comp. 1982.
- ANDREWS, William D. , "A Consumption Type or Cash Flow Personal Income Tax", Harvard Law Review vol 87, (April-1984), 1113-88.
- BARTLETT, Bruce. , Reaganomics. Supply Side Economics in Action, Connecticut: Arlington House Pub. , 1981.
- BATIREL, Ömer Faruk. , Türkiye Ekonomisi ve İstikrar Politikaları: 1980-1985, İstanbul:MU. TÜRKMER Yayını, 1986.
- BERKSOY, Turgay. , Gelişmekte Olan Ülkelerde Vergi Kapasitesi ve Vergi Gayreti. İstanbul:MU. İİBF Yayını, Fatih Yayınevi Matbaası, 1984.
- BLINDER, Alan S. , "Thoughts on the Laffer Curve" L.H.Meyer (ed), The Supply-side effects of Economic Policy, Kluwer Nijhoff Publ. Boston:1981, 81-101.

BOSKIN, Michael J., "Taxation, Saving and the Rate of Interest", Journal of Political Economy, vol 86, No 2, (April-1978), 3-27.

-----, "Tax Policy and Economic Growth: Lessons from the 1980's" Journal of Economic Perspectives vol 2, No: 4, Fall, 1988. 71-97.

BRADFORD, David F., "The Case For A Personal Consumption Tax", Joseph A. Pechman(Ed), What Should Be Taxed: Income or Expenditure? Washington Dc: Brookings Institution, 1980, 75-127.

BRENNAN, Geoffrey ve James M. Buchanan., The Reason of Rules-Constitutional Political Economy., Cambridge: Cambridge University Press, 1985.

-----, The Power to Tax- Analytical Foundations of Fical Constitution- Cambridge: Cambridge University Press, 1980.

BROWN, C.V., Taxation and the Incentive to Work, 2nd ed., London:Oxford University Press, 1983.

BRUNO, Michael ve Geoffrey Sachs., Economics of Worldwide Stagflation, Cambridge, MA : Harvard University Press, 1985.

BUCHANAN, James M. ve Richard E. Wagner., Democracy in Deficit- The Political Legacy of Lord Keynes., New York: Academic Press, 1977.

-----, The Consequences of Mr. Keynes, London: The Institute of Economic Affairs, 1978.

-----, "Tax Reform in Constitutional Perspective" Goran Skogh(Ed), Law and Economics. Report From A Symposium in Sweden, Lund: Fureningen 1978. s.103-20.

-----, The Limits of Liberty-Between Anarchy and Leviathan-Chicago: University of Chicago Press, 1975.

-----, "Why Does Government Grow" in: T. Borcharding(Ed.), Budgets and Bureaucrats, Durhanm, North Carolina, Duke University Press, 1977, s. 3-18.

-----, "Public Choice and Public Finance", James M. Buchanan, What Should Economist Do ? Indianapolis: Liberty Press, 1979(a). s.183-197.

-----, "Politics Without Romance: A Sketch of Positive Public Choice Theory and Its Normative Implications.", IHS Journal, vol 3, 1979(b), s.81-811.

-----, "Constitutional Restrictions on the Power of Government. The Frank M. Engle Lecture in Economic Security. (Bryn Mawr, Pennsylvania: The American College, 1981.

- , "The Political Ambiguity of Reagan Economics: Marginal Adjustment of Structural Shift", Journal of Monetary Economics, Vol 10, No 3, November-1982(a), s.287-297.
- BUCHANAN, James M. ve Dwight Lee, "Tax Rates and Tax Revenues in Political Equilibrium: Some Simple Analytics", Economic Inquiry, vol 20, No 3, July-1982 (b), s.344-354.
- , "Politics, Time and the Laffer Curve", Journal of Political Economy, vol 90, August-1982 (c).
- CANTO, Victor A, Douglas H. Joines ve Robert I. Webb, "The Revenue Effects of the Kennedy Tax Cuts", Victor A. Canto, Douglas H. Joines ve Arthur Laffer, Foundations of Supply Side-Economics Theory and Evidence- New York: Academic Press, 1983.
- CLOTFELTER, Charles T., "Tax Cut Meets Bracket Creep: The Rise and Fall of Marginal Tax rates, 1964-1984", Public Finance Quarterly, vol 12, No 2, (April-1984), s.131-152.
- CLOWER, Robert W., "The Keynes in Counterrevolution: A Theoretical Appraisal", in: The Theory of Interest Rates: proceedings of Conference Held by International Economy Association, F.H.Hahn ve F.P.R.Breaking(Ed.) London: Macmillan, 1965. s.103-125.
- COWEN, Tyler., "Say's Law and Keynesian Economics" in: Richard H.Fink(Ed.) Supply-Side Economics: A Critical Appraisal, Frederick, Maryland, Alethis Books, 1982. s.160-84.
- ÇAĞLAYAN, Toper., "Gelir Vergisi Alternatifleri: Tüketim Vergisi ve Düz Oranlı Vergi", Maliye Dergisi, sayı : 76, (Temmuz-Ağustos 1985), s.53-63.
- ÇUBUKÇU, Tuğrul, Enflasyon Teorisi ve Türkiye'de Enflasyon, Ankara: HU.İİBF Yayını, 1983.
- DEVİRİM, Fevzi., Maliye Politikası, İzmir: DEÜ-İİBF Yayını, 1983.
- DOWNS, Anothony., Inside Bureaucracy, Boston: Mass, Little Brown, 1967.
- DUPUIT, Jules., "On the Measurement of the Utility of Public Works", Kenneth Arrow ve Tibor Scitovsky(Ed.) Readings in Welfare Economics, Homewodd, Illinois:Richard D. Irwin, Inc. 1969.
- EKELUND, Robert B. ve Robert D. Tollison., Economics, Boston: Little, Brown Co. 1986.
- EKER, Aytac ve Kamil Tügen., Kamu Maliyesine Giriş, İzmir: Bilgehan Basımevi, 1987.
- ERSOY, Arif., İktisadi Düşünceler Tarihi, İzmir: Akyol Nesriyat ve Matbasçılık, 1986.
- EVANS Michael K., The Truth About Supply-Side Economics, New York: Basic Books Inc, 1983.

- , "The Bankruptcy of Keynesian Economic Models" Thomas J. Hailstones (Ed.), Viewpoints on Supply-Side Economics, Virginia: Reston Publishing Comp. 1982. s.28-38.
- FELDSTEIN, Martin., "A Contribution to the Theory of Tax Expenditures: The Case of Charitable Giving" Henry Aaron ve Michael J. Boskin(eds), The Economics of Taxation, Washington: The Brookings Ins. 1980. s.99-123.
- FISCHER, Stanley., Rational Expectations and Economic Policy, Chicago: The University of Chicago Press, 1980.
- FRIEDMAN, Milton (Ed)., Studies in the Quantity Theory of Money, Chicago: University of Chicago Press, 1956.
- FRIEDMAN, Milton ve Rose Friedman., Free to Choose, New York: Harcourt Brace Jovanovich Pub., 1980.
- , Tyranny of the Status Quo, New York: Harcourt Brace Jovanovich Pub., 1984.
- FRIEDMAN, Milton ve Anna J. Schwartz., A Monetary History of the United States (1867-1960), Princeton: Princeton University Press, 1963.
- , Monetary Trends in the United States and United Kingdom, Chicago: University of Chicago Press, 1982.
- FULLERTON, Don., "On the Possibility of An Inverse Relationship Between Tax Rates and Government Revenues", Journal of Public Economics, Vol 19, No 1, (October-1982).
- GARRISON, Charles B., "The 1964 Tax Cut: Supply-side Economics or Demand Stimulus", Journal of Economic Issues, Vol 17, No 3, September-1983.
- GILBERT, J.C., Keynes's Impact on Monetary Economics, London: Bautter Worths, 1982.
- GOODE, Richard., "The Superiority of the Income Tax" Joseph A. Pechman(Ed), What Should Bee Taxed: Income or Expenditure ? Washington Dc: The Brookings Institution, 1980, s.49-75.
- GRAETZ, Michael J., "Expenditure Tax Design" Joseph A. Pechman(Ed), What Should Be Taxed: Income or Expenditure ? Washington Dc: The Brookings Institution, 1980, s.161-297.
- GREENHUT, M.L ve Charles T. Stewart, From Basic Economics to Supply-Side Economics, New York: University Press of America, 1983.
- GWARTNEY, James D. ve Richard Stroup., Economics-Private and Public Choice- 2nd Ed. New Year: Academic Press, 1980.
- GWARTNEY, James D. ve Richard L. Stroup., "Tax Cuts:Who Shoulders The Burden?" Economic Review, Federal Reserve Bank of Atlanta, vol 11, No 53, (March-1982), s.19-27.

HABERLER, Gottfried., The Problem of Stagflation- Reflections on the Microeconomic Theory and Policy, AEI for Public Policy Research, Washington DC. 1985.

HAILSTONES, Thomas., Viewpoints on Supply-Side Economics, Virginia: Reston Publishing Comp., Inc. 1982.

HALL, Robert E. ve Alvin Rabushka., Low Tax, Simple Tax and Flat Tax, New York: McGraw Hill Book Comp., 1983.

HARRIS, Seymour E., Economics of the Kennedy Years, New York: Harper-Rof Publishers, 1964.

HAYEMAN, Robert H., "How Much Have the Reagan Administration's Tax and Spending Increased Wor Effort? "Charles R. Hulten ve Isabel Y. Sawhill(Eds), The Legacy of Reaganomics : Prospects for Long-Term Growth- Washington DC: The Urban Institute, 1984. s.91-118.

HINSHAW, Randall (ed)., Stagflation: An International Problem, New York: Marcel Dekkar Inc. 1977.

HELLIWEL, John F., "Comparative Macroeconomics of Stagflation", Journal of Economic Literature, vol XXVI, March-1988, s.1-28.

HICKS, John. "Mr. Keynes and the Classics", Econometrica, April-1937.

HIGGS, Robert, Crises and Leviathan- Critical Episodes in the Growth of America-, New York: Oxford University Press, 1987.

HULTEN, Charles R. ve Isabel Y. Sawhill, The Legacy of Reaganomics- Prospects for Long-Term Growth Washington DC: The Urban Ins. Press. 1984.

HUME, David., Writings on Economics, E. Retwein(Ed), Madison: University of Wisconsin Press, 1955.

INSTITUTE for Fiscal Studies, The Structure and Reform of Direct Taxation, Report of A Committee Chaired By J.E.Meade, London: Allen and Unwin, 1978.

KALDOR, Nicholas., An Expenditure Tax, 5th Ed., London: Unwin University Books, 1969.

KANTOR, Brian., "Rational Expectations and Economic Thought", Journal of Economics Literature, Vol 17, (Dec. 1979), s.1422-1441.

KAZGAN, Gülsen., İktisadi Düşünce ve Politik İktisadın Evrimi, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1980.

KELEHER, Robert E., "Supply-Side Tax Policy: Reviewing the Evidence", Thomas Hailstones (Ed.), Viewpoints on Supply-Side Economics, Reston:Reston Publ.Comp. 1982.

- KELEHER, Robert ve William P. Orzechowski, "Supply-Side Fiscal Policy: An Historical Analysis of A Rejuvenated Idea", Richard Fink(Ed), Supply-Side Economics and Critical Appraisal, Maryland: Alethia Books, 1982.
- KELLER, Robbert R., "Supply-Side Economic Policies During the Coolidge-Mellon Era", Journal of Economic Issues, vol 16, No 3, September-1982, s.73-81.
- KELLNER, Irwin, "An Essay on Keynesian Economics", Thomas Hailstones(Ed.), Viewpoints on Supply-Side Economics, Reston: Reston Publ. Comp. 1982.
- KEYNES, John M., The General Theory of Employment, Interest and Money, London: Macmillan, 1967. 7th ed. (Oriijinal ed. 1936).
- KHALDUN, Ibn, The Muqaddimah - An Introduction to the History 5th Ed. N.J.Dawood(Ed) ve P.Rosenthal (Trans.), Princeton University Press, 1981.
- KIMZEY, Bruce W., Reaganomics, New York: West Publishing Company, 1983.
- KORKMAZ, Esfender, Vergi Yapısı ve Gelişimi, İstanbul : Gür-AMy Matbaası, 1982.
- KOTLIKOFF, Laurence J., "Taxation and Saving: A Neoclassical Perspective", Journal of Economic Literature, vol 22, No 4, Dec-1984. S.1576-1629.
- KRIEGER, Ronald A., "Supply-Side Economics: An Introduction", Thomas Hailstones(Ed.), Viewpoints on Supply-Side Economics, Reston: Reston Publishing Comp. 1982.
- LEIJONHUFVED, Axel, On Keynesian Economics and the Economics of Keynes, London: Oxford University Press, 1968.
- LODIN, Sven-Olof., "Progressive Expenditure Tax-An Alternative ? A Report of the 1972 Government Commission on Taxation", Stockholm:Liber Forlag, 1978.
- LOWE, Carl., Reaganomics : The New federalism, New York: The H. W. Wilson Company,1984.
- LUCAS, Robert E. ve Leonard A. Rapping., "Price Expectations and the Phillips Curve", American Economic Review vol 59, No 3, June-1969, s.342-350.
- MAČESICH, George., The Politics of Monetarism- Its Historical and Institutional Development- New Jersey: Rowman and Allaneld, 1984.
- MARSDEN, Keith., "Links Between Taxes and Economic Growth - Some Empirical Evidence- Journal of Economic Growth, vol 1, No 4, 1986, s.3-16.
- McKENZIE, Richard(Ed), Constitutional Economics: Constraining the Economic Powers of Government, Lexington, Mass: Letington, 1984.
- McCULLOCH, John R., A Treatise on the Principles and Practical Influence of Taxation and the Funding System, D.F.O'Brein(Ed), London:R.R.Clark Ltd. 1975.

- MELLON, Andrew W., Taxation: The People's Business, New York: Macmillan, 1924.
- MELTZER, Alan H, ve Scott F. Richard., "Why Government Grows (And Grows) in A Democracy", The Public Interest, Summer-1978, 111-118.
- MEYER, Laurence(Ed.), The Supply-Side Effects of Economic Policy, St. Louis:Center for the Study of American Business, 1981.
- MIESZKOWSKI, Peter., "The Advisability and Feasibility of An Expenditure Tax System", Henry Aaron and Michael J. Boskin(Ed), The Economics of Taxation, Washington DC: The Brookings Ins. 1980.
- , "The Cash Flow Version of An Expenditure Tax", A Report Prepared for the Offic of Tax Analysis, Washington DC: US. Department of Treasury, (Unpublished), 1976.
- MILLER, Nicholas R., "Public Choice and the Theory of Voting: A Survey", Samuel Long(ed), Annual Review of Political Science, vol 1, New Jersey: Ablex Pub. Co. 1986.
- MILLER, Preston ve Allan Struthers, "The Uncertainties of the Laffer Effect", In : Thomas Hailstones(Ed.) Viewpoint on Supply Side Economics, Virginia:Reston Publishing Company Inc. 1982. s.15-117.
- MUELLER, John., "Lessons of the Tax Cuts of Yesteryear", Thomas J. Hailstones(Ed.), Viewpoints on Supply-Side Economics, Virginia:Reston Publishing Company Inc. 1982. s.128-131.
- MURTY, M.N., "Horizontal Equity and Choice Between Income and Expenditure Taxes", Economic and Political Weekly, Vol 22, No 12, 1987, s.501-506.
- MUTH, John F., "Rational Expectations and The Theory of Price Movements" Econometrica, July 1961, Vol 29, No 3, s.315-335.
- NISKANEN, William A., Reaganomics: An Insider's Account of the Politics and the People-Oxford: Oxford University Press, 1988.
- , Bureacracy and Representantive Government, Chicago: Aldine, 1971.
- OATES, Wallace E., "Searching for Leviathan:An Empirical Study", American Economic Review, vol 75, No:4, (September-1985).
- OLGUN, Hasan., Türkiye'de Ödemeler Dengesi, Para ve Enflasyon (1963-1976), Ankara: ODTÜ Yayını, 1982.
- ÖNDER, İzzettin, "Enflasyon Ortamında Alınabilecek Vergi Önlemlerinden Biri: Surtax", Vergi Sorunları Dergisi, 1979/2, Sayı 2, s.55-63.
- PEACOCK, Alan R, ve Jack Wiseman., The Growth of Public Expenditure in the United

- Kingdom, 2nd ed. London: Allen ve Unwin, 1967.
- PECHMAN, Joseph A., Federal Tax Policy, Washington DC: The Brookings Institution, 1977.
- PELTZMAN, Sam., "The Growth of Government", Journal of Law and Economics, vol 23, No 22, October-1980, 209-268.
- PHILLIPS, A. W., "The Relationship Between Unemployment and The Rate of Change of Money Wages in the United Kingdom (1861-1967)", Economica, Vol 25, No 100, 1958, s. 283-299.
- RABOY, David G, (Ed), Essays in Supply-Side Economics. Washington DC: The Inst. for Research on the Economics of Taxation, 1982.
- RIVLIN, Alice M. Economic Choices 1984, Washington DC: The Brookings Inst. 1984.
- ROBERTS, P. C., "The Supply-Side Revolution - An Insider's Account of Policy Making in Washington" Cambridge: Massachusetts, Harvard University Press, 1984(a).
- , "Supply-Side Economics, Growth and Liberty", In: John Moore (Ed), To Promote Prosperity - US Domestic Policy in the Mid-1980's- Stanford: Hoover Institute Press, 1984(b), s. 73-89.
- ROSEN, Harvey S., "What is Labor Supply and Do Taxes Affect It?" American Economic Review, Marc-1980, vol 70, No.2, s.171-75.
- SAMUELSON, Paul., Economics, 8th Ed. New York: McGraw Hil Book Co. 1970.
- SANTAMERO, Anthony M. ve John J. Seater., "The Inflation-Unemployment Trade-off: A Critique of the Literature", Journal of Economic Literature, vol XVI, No 2, June-1978, s.499-545.
- SARGENT, Thomas., "Rational Expectations and the Theory of Economic Policy", Journal of Monetary Economics, April-1976. vol 2, No 2, s.169-183.
- SAVAŞ, Vural., Kalkınma Ekonomisi, Istanbul: Ar Basım ve Yayıncılık A.Ş. 1984.
- , Keynezyen İktisat Yıkılırken, Istanbul: Fatih Yayınevi Matbaası. 1984.
- , Anayasal İktisat, Istanbul: Beta Basım Yayın A.Ş., 1989.
- SAY, Jean Baptiste., A Treatise on Political Economy of the Production, Distribution and Consequences of Wealth. C. C. Princep(Trans.) Philedelpia: Claxton, Remyes, 1956.
- SHACKLE, G. L. S., Expectation, Investment and Income, Oxford: Oxford University Press, 1938.
- SMITH, Adam., An Inquiry Into the Nature and Cause of the Wealth of Nations, E. Cannan (Ed), Chicago: University of Chicago Press, 1976.

- STUBBLEBINE, Wm. Craig ve Thomas D. Willett, Reaganomics-A Midterm Reprint- San Francisco: ICS Press, 1983.
- SURREY, Stanley, Pathways to Tax Reform : The Concept of Tax Expenditures, Cambridge: Harvard University Press, 1973.
- TANZI, Vito(ed), The Underground Economy in the United States and Abroad, Lexington : Heath, 1982.
- TEKİN, Fazıl, Artanoranlılık ve Türk Gelir Vergisindeki Uygulaması, Eskişehir, EITIA Yayını, 1978.
- TEKİR, Sabri, Vergi Teorisine Giriş, İzmir: Güçbirliği Yayıncılık, 1987.
- THORP, Rosemary ve Laurence Whitchhead, Inflation and Stabilization in Latin America, New York: Holmes-Meier Publ. 1979.
- TOSUNER, Mehmet, 1980 Sonrası Türk Vergi Sisteminin Yapısı ve Gelişimi. İzmir: Bayraklı Matbaası, 1989.
- TULLOCK, Gordon, The Politics of Bureaucracy, Washington DC: Public Affairs Press, 1965.
- TURE, Norman, "Supply-Side Analysis and Public Policy", David G. Raboy(Ed.) Essays in Supply-Side Economics Washington DC: The Institute for Research on the Economics of Taxation, 1982.
- TÜRK, İsmail, Maliye Politikası, Ankara: Sevinç Matbaası, 1979.
- ULUATAM, Özhan, Kamu Maliyesi, 2. b. Ankara: Sevinç Matbaası, 1980.
- VANE, Howard ve John Thompson, Monetarism-Theory, Evidence and Policy, Wiley: 1979.
- VEDDER, Richard K., "Rich States, Poor States: How High Taxes Inhibit Growth", Journal of Contemporary Studies, Vol 5, No 4, 1982, s.19-33.
- , "Tithing for Leviathan: The Case for A True Flat Rate Tax", Dwight R. Lee (Ed.), Taxation and the Deficit Economy, San Francisco: Pacific Research Inst. for Public Policy, 1986, s.141-169.
- ve Christopher Frenze, "Fairness and the Flat Rate Tax", Journal of Contemporary Studies, vol VI, No 1, Winter, 1983, s.45-50.
- WAGNER, Adolph(1883), "The Nature of the Fiscal Economy", in: Richard A. Musgrave and Alan R. Peacock(Eds), Classics in the Theory of Public Finance London : Macmillan, 1958, 1-8.
- WANNISKI, Jude, "Taxes, Revenues and the Laffer Curve", The Public Interest, No 50, 1978, s.3-17.
- WOLF, Charles, "A Theory of Nonmarket Failure: Framework for Implementation Analysis", Journal of Law and Economics, vol 22, April 1979, s.107-139.
- YAŞA, Memduh, İktisadi Meselelerimiz, İstanbul: Nurettin Uzun Matbaası, 1966.

İSTATİSTİKİ YAYINLAR, RAPORLAR

DEPARTMENT of the Treasury, Tax Reform for Fairness, Simplicity and Economic Growth-
The Treasury Report to The President, vol 1, Washington DC. 1984.

DPT., Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983).

-----, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989).

-----, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Öncesinde Gelişmeler (1972-1983).

-----, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994).

-----, 1980-1989 Yıllık Ekonomik Programlar.

ECONOMIC Report of the President, The Annual Report of the Council of Economic
Advisers, 1985, Washington: United States Government Printing Office.

-----, The Annual Report of the Council of Economic Advisers 1989, Washington:
DC: United States Government Printing Office.

EXECUTIVE Office of The President, Office of Management and Budget, Historical Tables,
Budget of the United States Government, Fiscal Year 1989, Washington DC:
Government Printing Office, 1989.

IMF., Government Finance Statistics, 1988 Yearbook, vol XII, 1988.

MALİYE ve Gümrük Bakanlığı, 1980-1989 Mali Yılları Bütçe Gerekçeleri.

-----, Bütçe Gelirleri Yılı [1976, 1977-1978, 1979-1983].

-----, Yıllık Ekonomik Rapor [1980-1988 Yılları].

OECD., Economic Outlook, Historical Statistics (1960-1986), Paris: 1988.

TAX Foundation., Facts and Figures on Government Finance, 1988-1989, Baltimore: John
Hopkins University Press, 1988.

THE PRESIDENT'S Tax Proposals to the Congress for fairness, Growth and Simplicity,
Washington DC: US Government Printing Office, 1985.

TÜSİAD., 1988 Yılına Girenken Türk Ekonomisi, İstanbul: Tüsiad Yayını, 1988.

US. Department of Treasury., Blueprints for Basic Tax Reform, Washington DC:
January 17.1977, U.S. Government Printing Office.

WORLD Bank., Fiscal Policy and Tax Reform in Turkey, Washington DC: 1987.

-----, Turkey: Country Memorandum Towards Sustainable Growth, Washington
DC. 1988.